

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ТА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЧОДА
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ХУДОЖНИЙ МУЗЕЙ

Музейний альманах

наукові матеріали:
статті, нариси, есе

ВИПУСК 12–13

М 89 Музейний альманах. Випуск 12–13. Наукові матеріали: статті, нариси, есе / Черкаський обласний художній музей; Упоряд. і редкол.: О. Гладун, О. Пушонкова. Черкаси: [видавець Чабаненко Ю. А], 2023/2024. 158 с.

У випусках альманаху автори знайомлять читачів з дослідженнями фондової колекції Черкаського обласного художнього музею за оновленими екскурсійними маршрутами, актуальними надходженнями, авторськими виставками, досвідом організації та проведення мистецьких і соціально-орієнтованих проєктів. Окремим напрямом представлено діяльність музею в умовах російсько-української війни. Продовжено пошук нових форм екскурсійної роботи та артмедіації з відвідувачами на онлайн та офлайн платформах. Увагу приділено художнім репрезентаціям у вимірі персоналістичного підходу, коли зміст твору розкривається як через історико-культурні контексти, так і через особистість митця, його життєвий та естетичний досвід.

Збірку адресовано науковим працівникам музейних закладів, мистецтвознавцям, культурологам, методистам загальноосвітніх шкіл, студентам, а також усім читачам, об'єктом зацікавленості яких є історія художньої культури Черкащини, візуальне мистецтво, музейна справа.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Упорядники та наукова редакція:

Гладун Ольга Дмитрівна, директорка Черкаського обласного художнього музею, заслужена діячка мистецтв України, кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри дизайну Черкаського державного технологічного університету

Пушонкова Оксана Анатоліївна, учений секретар Черкаського обласного художнього музею, кандидатка філософських наук, доцентка кафедри філософії, соціальних та політичних наук Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Коректура та дизайн:

Півториста Лілія Вікторівна, завідувачка сектору реклами, друку, інформації (музеезнавства) Черкаського обласного художнього музею

Розділ I

Художники Черкащини: творці української культури

О. Рак	Віхи життя і творчості Данила Нарбута	7
К. Клименко	Віктор Клименко як представник національної школи образотворення	8
О. Пушонкова	Україна в картинах Віктора Клименка	10
Є. Абрамова	Творчий пошук Валентини Кузьменко-Волошиної	11
О. Пушонкова	Квітка любові (за мотивами творчої зустрічі з Валентиною Кузьменко-Волошиною)	12
Г. Голиш	Віктор Афонін у творенні добра красою	14
Г. Голиш	І пензлем, і словом... (штрихи до життєпису Віктора Олексенка)	16
Г. Голиш	Мистець-будівничий Олександр Костогриз	18
С. Федоренко	Кольори незалежності у творчості Олександри Теліженко	20
Т. Гордова	Гордова Марина Мукіївна — художниця народного ткацтва (до 100-річчя від дня народження М. М. Гордової)	22

Розділ II

Скарби Черкаського обласного художнього музею

Дослідження фондової колекції: нові грані та контексти

О. Рак	Портрети подружжя Млодецьких: дослідницька версія	26
О. Рак	Шевченкіана з колекції Черкаського обласного художнього музею (до 209-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка)	27
О. Пушонкова	Григорій Сковорода у пластичних візіях Івана Кавалерідзе	28
С. Савісько	Соціалістичний реалізм: відображення досягнень суспільства і держави (з колекції Черкаського обласного художнього музею)	30
О. Пушонкова	Художник-воїн Іван Лацкович-Croata	31

Духовна майстерня декоративно-ужиткового мистецтва

О. Рак	Народне мистецтво Макара Мухи	32
А. Лисенко	Софія Гоменюк: творчість крізь життя	33
І. Шамрай	Символізм буття Сергія Радька	34
О. Рак	Диво-кераміка Якова Брюховецького	35
О. Рак	Колекція народної картини від фонду Миколи Бабака	36
О. Рак	Збереження культурної спадщини в умовах війни: колекція кераміки Будянського фаянсового заводу	37

Розділ III

3 нарисів онлайн виставок

О. Рак	Ілля Штільман (1902–1966 рр.)	39
	Віктор Толочко (1922–2006 рр.)	40
	Григорій Гавриленко (1926–1984 рр.)	40
	Юрій Северин (1927–1952 рр.)	41
	Надія Лопухова (1928–2014 рр.)	42
	Віктор Зарецький (1925–1990 рр.)	43
	Іван Фізер (1953–2020 рр.)	43
	Віктор Крючков (1947 р. н.)	44
Л. Півториста	Іван Кавалерідзе (1887–1977 рр.)	45
	Анатолій Алексєєв (1948–2021 рр.)	46
	Андрій Чебикін (1946 р. н.)	46
О. Рак Л. Півториста	Анатолій Базилевич (1926–2005 рр.)	47
І. Нещерет	Образи сучасної мандрівної людини з міста, де позує сама Історія. Післямова до персональної онлайн виставки у Черкаському художньому музеї, присвяченої 300-ій річниці з дня народження Григорія Сковороди	48

Розділ IV

Мистецтвознавчі рефлексії

Колекція сучасного мистецтва у Черкаському обласному художньому музеї: історія національного значення

О. Гладун	Передмова	51
В. Ганечко	Микола Бабак. Колекціонер культурної спадщини і сучасного мистецтва України	52
В. Сидоренко	Сучасне мистецтво України. Музейна колекція	54
Р. Яців	Між архетипом та абсурдом: естетичні ідеї на палітрі смислів	55
В. Сахарук	Пунктир фотографії	56
* * *		
О. Гладун	Виміри мистецького діалогу у науковій творчості Романа Яціва	58
О. Пушонкова	Артпроекти Володимира Яковця «DIALOGUES» та «Антракт»	60
С. Радько	Третій національний стиль /ліричні роздуми/	62
Н. Недосєко	Ритмо-симетрична структура побудови декоративних композицій Тамари Гордової	65

Розділ І

Художники Черкащини: творці української культури

О. Рак

ВІХИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ДАНИЛА НАРБУТА

У січні 2023 року минає 107 років від дня народження народного художника України, лауреата Національної премії України імені Т. Г. Шевченка Данила Нарбута. Крім незаперечних успіхів і визнаного авторитету в сценічно-декоративному мистецтві, Данило Нарбут — майстер живопису, графіки, ілюстрації та плакату.

Народився художник у сім'ї видатного українського графіка Георгія Нарбута. Вже у зрілому віці художник написав злегка жартівливе полотно «Народився син Данило» (1994 р.), яке стало першим із серії робіт «Моє життя, мої вчителі, мої друзі». Сім'я Нарбутів, родовід якої сягає 1506 року, по праву пишалась своїм походженням, їхні предки завоювали бойову славу в Литві і в Україні.

Багатогранно обдарований від природи, з успадкованими від батька здібностями та любов'ю до мистецтва Данило Нарбут не вагався у визначенні життєвого шляху. Першою учителькою Данила Нарбута була Марія Іванівна Тобілевич, дочка знаменитого українського драматурга І. Карпенко-Карого. В експозиції представлено картину Д. Нарбута «Перша вчителька М. І. Тобілевич» (1992 р.). Данилу було чотири роки, коли не стало батька, тож великий вплив на формування характеру, життєвих поглядів, художніх смаків майбутнього митця мали батькові друзі, які взяли на себе відповідальність за його виховання. Це — відомий Антон Середя (графік, майстер декоративного мистецтва, етнограф) та Федір Кричевський (професор Київського художнього інституту). Одному з них він присвятив автобіографічну картину «Пам'яті А. Х. Середи, вчителя і опікуна» (1992 р.). Пам'яткою-присвятою про навчання у Ленінграді, на курсах театральних художників, стала картина «Мої вчителі. Микола Акимов та Валентина Ходасевич» (1995 р.).

А далі — 1936 трагічний рік. Довгоочікувана самостійна робота у Київському театрі опери та балету, оформлення вистав у Москві, а потім арешт, суд, заслання... Два роки позбавлення волі у виправно-трудових таборах посиленого режиму (рубав ліс для Біломорканалу) з подальшою висилкою і заборонаю мешкати в Києві і як пам'ять

автобіографічна картина «Гулаг. Біломор-Балтійський комбінат» (1994 р.).

Лише після добровільної участі в короткій і безславній радянсько-фінській війні він повертається до столиці України. Працював головним художником Київського цирку, потім бригадиром-макетником Українського театального музею. Там він знайомиться з Галиною Приходько, секретаркою, родом з недалекої Сулимівки, що в Бориспільському районі. Вони одружуються. Урочисту подію автор зафіксував на картині «1 березня 1941 року. Весілля» (1992 р.).

Тільки почало налагоджуватись життя, як почалася війна. Участь в обороні Києва, оточення, полон, табір військовополонених, з якого його визволяють мати й дружина, а далі — продовження боротьби в лавах ОУН, сотник в УПА з позивним Голуб, виконання завдань проводу та робота в Ковельському та Коломийському театрах. У 1994 році Данило Георгійович написав одну зі своїх особливих автобіографічних картин «1943. Коломия. Натюрморт з афішами. Мертвим і живим дорогим моїм колегам-артистам» (1994 р.), присвячену цьому періоду.

По війні тридцять п'ять років — віддав Данило Нарбут театрові. Сценографічна діяльність Данила Нарбута пов'язана з театрами у Чернівцях (14 років та понад 50 вистав), Ворошиловграді, Івано-Франківську, Черкасах. Близько 250 вистав оформив Данило Георгійович Нарбут у різних театрах України, з них п'ята частина — на черкаській сцені. Творчість театального художника тісно пов'язана з драматургією і лише завдяки вірного її відчуття і постає в макеті чи ескізах сценографа зоровий образ майбутньої вистави. Саме з таким, на диво точним відчуттям майбутнього сценічного дійства творив свої декорації Данило Нарбут, яскравий колорист, художник виразного композиційно-пластичного мислення. Треба сказати, Д. Нарбут — талант енергійний, веселий, завжди молодий. З ним можна було йти на творчий ризик, він не підводив у розробці сміливого рішення, як справжній митець відчував нове, свіже, захоплювався, натхненно працював. В експозиції представлені

його ескізи театральних декорацій: до вистав за п'єсами М. Старицького «Зустріч» та «Парубки гуляють»; до вистави «Сорочинський ярмарок», «Ніч»; до вистави «Циганка Аза»; ескіз «Кімната Проні Прокопівни» до вистави «За двома зайцями»; ескіз «Сон Левка» до вистави «Майська ніч» за повістю М. Гоголя. Оформлення відзначаються глибоким відчуттям зображуваної епохи, чуттям стилю, кольоровою насиченістю. Ескізи декорацій, макети, створені Нарбутом, вражають своєю індивідуальною манерою, свідчать про його майстерне володіння живописом та рисунком, уміння простим композиційним розв'язанням добитись цілісного узагальнення образу.

Роботи митця можна виділити в так звані тематичні цикли: це картини, присвячені стародавній історії, життю волелюбного козацтва, природі України, полотна на теми українських свят і обрядів, народного побуту та окремих героїв. Протягом усього свого життя художник робив численні зарисовки та етюди мальовничого народного одягу, вишивок, орнаменту, будівель, меблів. Цей матеріал митець вміло використовував при оформленні вистав. Нарбут дбайливо збирав зразки народного прикладного мистецтва: керамічні вироби, різьбу по дереву, вишивку, писанки тощо, які потім не раз вдало слугували йому у творчій праці.

До тих полотен, що промовляють, будять і закликають належать триптихи Данила Нарбути «Затоплена слава» (1989 р.) та «Совість» (1985 р.). Данило Нарбут — глибокий знавець української історії. Його картини широко розкривають самотність та велич Київської Русі. На полотнах передана історія в художніх образах з найдавніших часів: «Облога міста Родень монголо-татарською навалою» (1980 р.), «Звенигород» (1980 р.), «Іду на ви» (1980 р.), «Тут жили росичі» (1985 р.).

Що стосується картин з народознавчо-етнографічної тематики, то слід підкреслити їхнє пізнавально-виховне значення. Данило Георгійович

тут виявляє неабиякі знання народного світогляду, давньої міфології, демонології, обрядів і звичаїв. В експозиції виставки представлено його роботи: «Колядки» (1983 р.), «Щедрий вечір» (1985 р.), «Скорморохи» (1980 р.).

Інший жанровий напрямок у творчості Нарбути — парсунний живопис. Портретна галерея українських гетьманів і полковників часів Богдана Хмельницького — помітний малярський вклад Данила Георгійовича у відроджувану історію українського народу. Тут кожна деталь виважена, достовірно вивчена і довершено передана з певною стилізацією, якої вимагає декоративне письмо. З портретів, виконаних у 1990 році у стилі парсун XVI–XVIII століття (художник досконало їх вивчив і осмислив своїм художнім баченням) на нас дивляться з своєї легендарної давнини славні звитязці — гетьман Богдан Хмельницький, полковник Вінницький Іван Богун, полковник війська низового запорізького Максим Кривоніс, городовий отаман Чигирин Лаврін Капуста, полковник київський Антін Жданович.

Хочеться нагадати, що праця митця була пошанована ще за його життя. У 1996 році громадськість широко відзначила 80-річний ювілей художника, Національна спілка художників України висунула ряд картин Данила Нарбути та окрему серію «Гетьмани України», картини «Вибори кошового» (1990 р.), «Страшний суд» (1993 р.), «Покрова Пресвятої Богородиці» (1995 р.) на здобуття премії імені Т. Г. Шевченка. Премію було присуджено. Чимало картин Данила Нарбути закупили музеї України. А для музею колишньої козацької столиці — Чигирини закуплено цілу галерею парсунних полотен Нарбути.

Господь Бог дарував Данилові Нарбуту довге творче життя. На його шляху було багато вершин і темних байраків. Дорога митця до високого звання Народного художника України була надто складною і все ж відрадною в кінцевому результаті.

К. Клименко

ВІКТОР КЛИМЕНКО ЯК ПРЕДСТАВНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ ОБРАЗОТВОРЕННЯ

Віктор Клименко — один із небагатьох живописців, чиєму таланту підвладне все: творіння історичної картини, історичного портрета й батальної композиції, пейзажне малярство, портрет, натюр-морт, жанр побутовий.

Народився митець 1 травня 1932 р. на Донеччині, хутір Веселий. Роки навчання мистецтва почалися у Дніпропетровському державному художньому училищі з 1948 р. по 1958 р. (1951–1956 рр. — служба на катерах «Морські мисливці» на Тихо-

океанському флоті). Основи майстерності переймав у відомих художників: заслужених діячів мистецтв України М. І. Паніна та М. І. Родзіна, народного художника України Г. Г. Чернявського, заслуженого художника України К. С. Беркута. Рік працював на телестудії в місті Дніпропетровську. З 1959–1964 рр. — студент Київського державного художнього інституту, де керівниками з фаху були професор О. І. Сиротенко, народні художники України В. М. Костецький та М. І. Хмелько, заслужені діячі мистецтв України Л. І. Вітковський та А. О. Пламеницький. Після закінчення інституту Віктор Клименко жив і працював в Черкасах — центрі козацького краю.

Домінантою творчості Віктора Івановича є тема, що присвячена Україні доби козацтва, зокрема, національно-визвольній війні 1648–1654 рр. І не випадково. Адже на Черкащині відбулися визначні події того часу. Результатом вивчення і освоєння цієї тематики стали картини «Максим Кривоніс» (1982 р.), «Богдан Хмельницький» (1975 р.), «Семен Неживий в Каневі. 1768 р.», «Гайдамаки» (1983 р.), «Битва під Корсунем» (1993 р.). Зокрема, у творі «Роздуми. Богдан Хмельницький в Черкаському замку» (1975 р.) гетьмана зображено в один з найвідповідальніших моментів його життя — він обмірковує зміст послання до московського царя Олексія Михайловича. Напружена думка прочитується і в насуплених бровах, і в суворому погляді. Образ Богородиці не випадковий — гетьман ніби просить у неї поради і благословення.

Полотно «На шляхах століть» (1992 р.) — справжній шедевр українського історичного малярства. Воно стало своєрідним вибухом патріотичних почуттів, демонстрацією складних роздумів автора над вітчизняною історією. У сюжет картини закладено факт укладання в 1667 році угоди між Московією і шляхетною Польщею про поділ України. Андрусівське перемир'я закріпило Лівобережну Україну за Московією, а Правобережну (без Києва) — за Польщею. Не витримуючи тиску польського гноблення і окатоличення український народ тікав на лівий берег Дніпра. У монументальному полотні «Іван Сірко. Чорна долина» (1993 р.) портретний образ перетворено на історичну картину. Після Хмельницького кращого полководця ніж Сірко Україна не знала. Року 1675-го Сірко увірвався до Криму і у вирішальній битві при Сиваші розгромив ханське військо й звільнив з неволі понад сім тисяч бранців. Коли козацьке військо, перейшовши

Солончак і Чорну долину, стало на перепочинок, три тисячі звільнених бранців забажали повернутися до Криму. Сірко відпустив, але наказав молодим козакам наздогнати і рубати їх. Потім вклонився воїнам і сказав, що вина од Бога на ньому одному, а козакам — виростити дітей, котрі мають розповісти, якою ціною виборювали Україну.

До творчих успіхів В. І. Клименка слід віднести роботи портретного жанру. Справжнім шедевром є картина «Портрет Василя Симоненка» (1985 р.), що написана до 50-річчя з дня народження поета. На нас дивиться молодий, але вже з явними слідами життєвих негараздів поет. Через гострий погляд розкривається Людина-Творець-Громадянин трагічної долі.

Митець велику увагу приділяв вихованню і передаванню досвіду молодому поколінню, формуванню його національної ідентичності та самосвідомості. З 2002-го до 2017-го року професор Клименко викладав живопис на кафедрі образотворчого та декоративного мистецтва Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.

Полотна Віктора Івановича Клименка зберігаються в музеях України й за кордоном, а «Хата в місячну ніч» (1994 р.) презентує Україну в резиденції Ради Європи в Брюсселі.

Відомий український поет і близький друг Борис Олійник так охарактеризував творчість митця: «Віктор Іванович Клименко — це видатний художник і це скаже кожен, хто познайомиться з його творчістю. Він не вписується в трафарети. Проїшов складне життя ні перед ким не хиличись і не граваючи з владою. Які б часи не були, він не рвав на собі сорочку, а просто віддано працював, майстерно відображаючи історію рідного краю, героїчні постаті ватажків Визвольної та Другої світової війн, людей, які творили і творять славу України — це не фотографії, а образи. Слава Богу, що він народився і працює на моїй прекрасній Україні. Він зробить честь будь-якій великій духовній державі. За це йому низький уклін».

Художник відійшов у вічність 17 травня 2022 року, а 14 жовтня 2022 року відбулося відкриття його масштабної виставки до Дня Козацтва та Покрови Пресвятої Богородиці у Черкаському обласному художньому музеї.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 51–52

УКРАЇНА В КАРТИНАХ ВІКТОРА КЛИМЕНКА

14 жовтня 2022 року відбулося відкриття виставки до Дня Козацтва та Покрови Пресвятої Богородиці заслуженого діяча мистецтв України Клименка Віктора Івановича. Віктор Клименко — художник, краєзнавець, філософ, історик, яскравий представник української національної школи образотворення. Його картини зберігаються у багатьох музеях світу. З 1964 року Віктор Іванович брав активну участь у створенні художнього середовища Черкащини. Його творчість — про національну гідність, козацьку честь та віхи важкого шляху України до незалежності.

Масштабна виставка завжди має особливу ауру, адже презентує закономірності творчості, які ми не помічаємо, коли сприймаємо окремі картини. Твори Віктора Клименка — це скарбниця мудрості нашої нації. Українська ідентичність розкривається тут як через чарівність природи, так і через історію, що сповнена героїзму, страждань, але й непереможного оптимізму. В онлайн-галереї було представлено наступні роботи: «Батьківщина в небезпеці. 1941 рік», полотно, олія, 1975 р.; «Квіти Сонця», полотно, олія, 1985 р.; «Боже, Україну Збережи! (Українська Мадонна)», полотно, олія, 1999 р.; «Не називаю її раєм», полотно, олія, 1991р.; «Надвечір'я», картон, олія, 1995 р.; «Черкаський дворик», полотно, олія, 1983 р.; «Червоні стежки ясиру», картон, олія, 2009 р.; «Хай завжди буде Сонце!», полотно, олія, 1968 р.; «Козацька церква в Седневі», картон, олія, 1989 р.; «Іван Сірко. Чорна долина», полотно, олія, 1993 р.; «Дорога до храму (Козацька церква)», полотно, олія, 1986 р.; «А хату раєм називають», картон, олія, 2015 р.

У творах художника наче переплетено два мотиви осмислення долі України: глибокі роздуми із екскурсами в історію та почуттєва краса природи.

У першому мотиві українські «думки», «думи», «роздуми» представлено в історичних картинах, портретах і батальних композиціях. Застиглі миті реальних подій, ключові моменти цивілізаційного вибору сягають символічного значення в образах Богдана Хмельницького, Максима Кривоноса, Івана Сірка, Нестора Махна... Кожна картина звертає до певного історичного нарративу, значення якого доносить до нас художник як глибокий знавець історії України. Творчість Віктора Клименка змушує нас думати і нагадує, що історично українці напружували якість критичного мислення на перехрестях важких виборів.

У другому мотиві — зверненні до почуттєвої краси природи — ментальну силу України представлено в пейзажах, натюрмортах, побутовому жанрі.

Лірична, надихаюча, оновлююча, зцілююча, гармонізуюча — такою є атмосфера цих теплих і яскравих творів. У них — «веселе серце» і «веселий дух». Чарівний і майже магічний вияв українського сакрального міфу: образи козаків, чумаків, селянок, приголомшливі краєвидів з хатками, дзвіницями, млинами — все це є живими миттями українського життя, його відчуття «тут і тепер» у конкретному моменті.

Часто у Віктора Клименка це — моменти щастя. Художник нагадує про наше ментальне українське: оптимізм і любов до краси. Недарма робота майстра «Хата в місячну ніч» (1994 р.) репрезентує Україну в резиденції Ради Європи в Брюсселі. Це саме той український краєвид, який не сплутаєш ні з яким іншим.

Картини Віктора Клименка сповнені внутрішньої динаміки, яка розкривається у спогляданні та дарує справжню естетичну насолоду та інсайти.

В Альманасі «Спадщина Черкащини» за грудень 2009 року було опубліковано унікальне інтерв'ю з Віктором Клименком, яке записав журналіст газети «Місто» В. Ушанов. Художник розповів про своє сприйняття і розуміння світу, шлях у живописі, джерела натхнення і творчий процес. У ті часи він працював у своїй майстерні на шостому поверсі будинку Художника. Завжди був відкритий до спілкування з черкасцями. Національна самобутність і глибока індивідуальність його творів народжувалися не лише з таланту та глибокого знання історії, а й з живого діалогу, щирості у спілкуванні з людьми. І це, мабуть, проявилось у тому, як художник зображував людей — через глибоку емпатію, наче відчуваючи внутрішній світ кожного зсередини.

У своїх спогадах з особливим теплом і вдячністю згадує художник життя на хуторі Веселому, що на Донеччині неподалік від Гуляйполя, де він народився і отримав перші враження від природи. Любив вибігати за межі садиби і дивитись, як за обрій степу сідає сонце. Але Образи його дитинства — це також спогади про війну, осмисленню якої Віктор Клименко присвячував багато своїх творів протягом усього творчого шляху.

Картина «Батьківщина в небезпеці. 1941 рік» наче не потребує коментарів, настільки виразними є образи жінок-захисниць, але дозволимо собі процитувати автора його рядками зі вже згаданого інтерв'ю: «Це твір, який виконаний у 1975 році, присвячений всім нашим жінкам, які пережили цю страшну війну. Прообразами до твору послужили дорогі і любимі мої баба Федоська, моя мама Оля та тітка Рая, які в 1941-му під Гуляйполем рили протитанкові

рови і ставили надовби. Все це я бачив на власні очі і не намалювати цього для прийдешніх поколінь я не міг». В інтерв'ю Віктор Клименко у подробицях описав пізню осінь, коли німці тягли канатами, буксуючи у грязюці, своїми вантажівками на шляху до нинішнього Донецьку, а італійці, мадяри та румуни, що заходили на віслюках, мулах та ішаках, грабували мирне населення. Їх цікавили насамперед селянські курники та хліви. Хазяйнували, ні в кого не питали.

Є. Абрамова

ТВОРЧИЙ ПОШУК ВАЛЕНТИНИ КУЗЬМЕНКО-ВОЛОШИНОЇ

*«Я лиш травиночки струна між небом і землею»
В. Кузьменко-Волошина*

Валентина Федорівна Кузьменко-Волошина з'явилася на світ 8 серпня 1944 року на батьківщині великого Кобзаря в селі Моринці, Черкаської області. Як зізнається сама Валентина, шевченківський край плідно вплинув на неї, формуючи її і як людину, і як митця. Зростаючи на тій святій землі, блукаючи стежками, гортаючи щоденники Тараса Григоровича, вона надихалася і карбувала свій талант.

Атмосфера, в якій минало дитинство маленької Валентини, всіляко сприяла розвитку в мисткині творчої, глибокої натури. Змалечку батьки вчили маленьку Валю цінувати і шанувати все живе, еднатися з природою та Всесвітом. Її дідусь Яким, який добре знав кожну травинку, навчив і онуку розрівняти цілюще зілля. «А бджіл як любив — розмовляв з ними, як з малими дітьми». Тато, Федір Сидорович, був непересічною, цікавою особистістю — розмовляв із донькою афоризмами, виховуючи через мистецьку призму. «В душі був художником», — каже Валентина Федорівна, «...портрет Кобзаря умів намалювати із зав'язаними очима».

Як згадує Валентина, малювати вона почала «з болю». Пам'ятає, що маленькою, шестирічною дівчинкою побачила як двоюрідна тітка бабусі, Явдоха, «змили з комину щойно намальованого півника». Їй так стало шкода тої так вправно намальованої пташки, що аж гірко заплакала. «А скільки ж ще тих безвісти зниклих півників?!», — задумалася... Саме в той момент відчаю і жалю за прекрасним і народилася майбутня художниця.

Творчість Валентини Федорівни за сутністю своєю українська: вона увібрала в себе й історичні події, і фольклор, і загальнонаціональні архетипи, і україн-

Ворог топтав рідну землю, яка потребувала захисту. Саме цю тривожну і загрозливу атмосферу передають насамперед кольори картини, жіночі фігури як родова основа єднання виступають у моменті трансформації, коли зусилля перетворюється в силу.

Пам'ять художника зберегла цей образ і відтворила його майже через 34 роки, і вже через 81 рік ми сприймаємо цей твір у резонансі з подіями сьогодення, в нинішніх умовах російсько-української війни.

ські народні пісні. Все це так природно поєднується, як буває лише у щирих творах, які є результатом не миттєвого задуму, а втіленням того, про що багато думалось, а часом і багато страждалось.

Джерела її натхнення в орнаментальному та пісенному багатстві, Скільки теплоти й любові з'являється в очах пані Валентини, коли згадує своїх предків, своє коріння. З шаною говорить про наш безцінний спадок — часопис долі і подій українських великомучениць: матерів, бабусь, ПРАбабусь. «Вишивали, співаючи, — при свічках і газових лампах, а часом і при каганці! Хай радуються їхні безсмертні Душі, що ми пам'ятаємо і цінуємо їхню жертвену працю! Доземний їм уклін!» А вона пам'ятає. І пам'ятатиме. І зі всією своєю життєвою силою намагатиметься пронести оті феноменальні, глибокі знання далі, через покоління, щоб лишити нащадкам хоча б залишки того сонячного струму, якого вдосталь напилася в дитинстві...

Її першими малюнками стали тріщини на асфальті, в яких маленька майбутня майстриня бачила фантазійних істот і просто домалювала їх крейдою, бо вони вже були живі в її очах, треба лише показати їх світові. Та не лише через малюнки виходило назовні її бажання творити, Валентина Федорівна відома як талановита поетеса. Свої перші римовані рядки написала ще школяркою. Шістнадцятирічною юною дівчиною потрапляє до літературної студії імені Василя Симоненка, де із захопленням починає писати. Згодом виходить її перша збірка поезії. І навіть рання лірика Валентини вже є зразком життєствердного та патріотичного духу. Ба більше, художнє оформлення вирішує створити власноруч. Думка ця прийшла в голову майстрині саме тому, що хотіла самотужки візуалізувати рядки своїх віршів та немов перенести на папір свою риму. Саме тому, мабуть, і наважилася малювати...

У 1970 році з благословення Данила Нарбута у виставковій залі обласної організації Стілки художників України відбулася її перша персональна виставка. Мисткиня згадує, як Данило Георгійович роздивившись її доробок сказав: «Виставку будемо робити». І хоч хвилюванню не було меж, але вона витримала. «Пишу... малюю... думаю... живу...» — девіз Валентини Федорівни. Бо ж так і є. Творчість її увібрала в себе і неповторну школу народного мистецтва, і багатівікову культуру народу, і силу, яка черпає свої витoki з прадавніх часів нашої землі. Це немов спалах кольору, символу і мотиву. Тема радості буття гармонійно єднається із темою смутку, бо в цьому ж, мабуть, і є душа України та її народу.

На картині «Древо нашого життя» немов цілий світ зобразила. І рай, і протилежність раю. Чотири гілки — чотири сторони світу, чотири явлення ЛЮДИНИ. Як йти «за Сонцем» (зліва направо) — перша гілка ЛЮБОВ (а ЛЮБОВ — це безвідносна СИЛА людської душі, Любов — то БОГ); друга гілка ПРАЦЯ (без чого не може існувати рід Людський); третя — продовження РОДУ; четверта — зло, це потвора у якій очища на горлянці. От таке собі ДРЕВО... Щоб і дитина збагнула.

В багатьох своїх роботах Валентина Федорівна зображує птахів. У нерівному двобої на її полотнах зустрічається біла лебідка та хижий чорний ворон. Як уособлення добра та зла. Мисткиня з вірою у серці запевняє, що впевнена у перемозі першого, бо ж добро завжди перемагає. Але Чорного крука поважає, бо він

ніколи не летить у вирій, не лишає домівку. І як би не було важко на рідній землі, не полишає батьківщину заради захмарних далей. Валентина Федорівна не просто художниця, поетеса, мати, бабуся — вона жінка з великої літери. В її великому серці так багато місця, що ладна була вмістити туди цілий світ.

Про це свідчить її досвід роботи в дитячому будинку, де жінка залишила навіки частинку своєї душі. Нині, згадуючи про своїх вихованців, про те як малювала їм на стінах, розповідала цікаві історії, у неї на очах з'являються сльози. Це сльози не від спогадів за минулим, це щемить її душа за тими малесенькими долями, які своїми крихітними ніжками пройшлися по її серцю, як по ріллі. Досі пам'ятає їхні очні, сповнені недитячого суму та порожнечі. І так широко радіє, що хоча б ненадовго зробила їх щасливими.

«Життя — поле бою» — пише Валентина Федорівна. Битви бувають нерівними, коли втрачаєш віру в перемогу. Навіть на саму можливість вижити. Допомагає надія та оптимізм. Саме життєстверджуюча надія допомагала пані Валентині долати труднощі долі, боротися, не здаючись йти лише вперед. І нині мисткиня вірить лише в найкраще, лише в перемогу Світла і Добра. І ніяк інакше. Час. Як до нього доторкнутись? ЯК його відчутти? ЯК його приборкати? ЯК його вполювати? — Чи так само, як сонячного зайчика, ТАМ, в дитинстві?! А нумо, — спробую!.. Ось він — на моїй долоні! — Ой! Знову гайнув! А мені здалося — впіймала!...»

О. Пушонкова

КВІТКА ЛЮБОВІ (ЗА МОТИВАМИ ТВОРЧОЇ ЗУСТРІЧІ З ВАЛЕНТИНОЮ КУЗЬМЕНКО-ВОЛОШИНОЮ)

Напередодні новорічних свят говорили про життя і мистецтво з черкаською поетесою, майстринею декоративного розпису Валентиною Федорівною Кузьменко-Волошиною. «Квітка любові» — такою є назва її першої виставки (1971 р.) і першої поетичної збірки (1977 р.). Любов і щирість — це її ключі до творчості, діалогу зі світом. «Зніми з серця захисну плівку і сприймай життя таким як є» — послання майстрині до молоді та тих, хто продовжує свій духовний пошук у зрілому віці.

З дитинства малювала, писала вірші, здобувала музичну освіту. Усе це сформувало унікальне багатомірне сприймання, у якому поєднано слово, мелодію і образ в єдине ціле. Досвід осяг-

нення гармонії в музиці і поезії вніс рух і динаміку у пластичні візії. Валентина Кузьменко розкриває через вимір часу традиційний символізм декоративної графіки, де що змінюючи канонічно-усталений стиль. Тому її роботи навіть радянського періоду сприймаються сучасними та актуальними для творчості душі людини ХХІ століття.

У першій поетичній збірці є рядки від творчого «Я» Валентини Федорівни:

*«Серед терпкого розписного листа,
Серед відбитків тисяч підшов
Я не шукаю те, що загубив хтось,
А те, чого ніхто ще не знайшов»*

Жага до пізнання нового — це спосіб життя Валентини Кузьменко-Волошиної. Її коло спілкування — люди-творці культури Черкащини, кожен на своїй ниві. Вдячність і живі спогади про співтворчість з ними майстриня зберігає у серці: Данило Нарбут, Макар Муха, сестри Гуменюк, Микола Негода, Євген Найден, Наталія Віргуш, Ян Марцинкевич, Володимир Радчук...

Василь Євич, загальноновизнаний творець музичних картин, виконав екслібрис Валентини Кузьменко, у якому образ Валентини виростає з природного джерела — з квітки (Фото з ручного каталогу Володимира Радчука).

Майстриня усе життя вибудовувала власну філософію природи, звертаючись до її первинного чистого стану («Шматина незайманої природи»). На думку Валентини Федорівни, сучасна людина втрачає зв'язок з такою природою. І це, як не дивно, пов'язано зі ставленням до часу. Час, за словами майстрині — величезна енергія, «пригоршня золота, що нам доля дала». Сучасна людина — мобільна, біжить-спішить, але людина вдумлива, спокійна, помітить те, що є непомітним з першого погляду, розкриє красу навіть звичайної квіточки на узбіччі. Так Валентину вчив дід Яким, коли стежками дитинства водив чарівними моринськими лісами, знайомив з травами, розмовляв з рослинами, тваринами, навіть з бджолами. Це

відчуття живої незайманої природи майстриня пронесла крізь усе життя, як і переконання, що саме таке сприймання природи уповільнює час і пробуджує душу.

У добу швидкостей цю якість розвивають на дзен-ретритах та модних артпрактиках у людей, які хочуть зупинити потік думок, повернути контакт з собою і світом, відновити відчуття онтологічної укоріненості у буття. Але ці секрети вже давно знає Валентина Кузьменко і втілює у своїй творчості! Вона вчить бачити час у динамічних формах природи. У картині «Пласти» нашарування часів зображено різними кольорами, від глибин прадавньої історії, що далеко за межами пам'яті, до найближчої до нас історичної перспективи. У роботі «Джерело» циклічність руху життя та смерті передається через символ безконечника. Динаміка присутня в самих формах сонця і квітів, які розгортають свій рух наче зсередини. Бачення-відчуття такого руху, пульсації чистої природи — це причетність до таємниці, як розпускається квітка. Мабуть саме тому квітка любові є водночас квіткою життя.

Є в майстрині роботи, у яких поєднано традиційні символи з сучасними, відбувається діалог культур, візуальних світів, поколінь («Молодіє місто моє»). Кожен твір Валентини Кузьменко — це вираження глибоких філософських ідей у розумінні символічної будови світу. До кожного розпису є або власні вірші, або рядки з Шевченка, або народна пісня. Саме тому картини Валентини Кузьменко — звучать!

Валентина Федорівна передає щирі побажання читачам: «Пам'ятаймо свою пісню, свій рід, свою землю! Українці завжди були милосердними добрими і щедрими. Живіть і любіть! Ми всі різні, але нас поєднує любов, світло якої неможливо перемогти ніякому ворогу. І навіть коли часом буває темно у наших домівках — душі українців все одно світяться!»

ВІКТОР АФОНІН У ТВОРЕННІ
ДОБРА КРАСОЮ

*Де дух не водить рукою художника,
там немає мистецтва.*

Леонардо да Вінчі

Мистецтво — це виключення непотрібного.

П. Пікассо

Художник-графік, творець товарних знаків і реклами, педагог. Це ще далеко не всі грані мистецького поступу нашого талановитого сучасника, заслуженого художника України, доцента кафедри образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Віктора Андрійовича Афоніна. Добротворно насичене життя Майстра є взірцем беззавітного служіння мистецтву й естетичній освіті.

Народжений переможцем

Його життя зажеврило відразу після закінчення страшної війни й перемоги над нацизмом, а народжений він 9 липня повоєнного 1946-го. Тож і не випадково, що назвали майбутнього художника Віктором (ймення походить від латинського «переможець»). З'явився він на світ Божий на німецькій землі, в старовинному місті Ратенов (за 70 км від Берліна, земля Бранденбург), де у військово-окупаційній адміністрації служив його батько, фронтовик і офіцер-орденоносець Андрій Васильович. Кількома місяцями раніше до цього міста на прохання глави родини перебралася із двома донечками Тамілою та Ларисою і його дружина Ніна Савеліївна.

Утім, перебування в Німеччині виявилось коротким у часі: уже наступного року Афоніни повернулися до рідної Сміли. Тут і пройшли дитячі роки Віктора, й саме це мальовниче місто на Тясмині дало йому путівку у велике мистецьке життя. Основи наук опановував хлопець у міській школі №39 — знаному в краї закладі (колись у шкільному приміщенні розташовувалася жіноча гімназія). Навчався охоче, був успішним учнем і активістом. Уже в шкільні роки відчув владний поклик високого й красивого (мабуть, успадкував цю прихильність від батька, який гарно малював), і саме тоді з'явилися перші малюнки майбутнього мистця. Був незмінним ілюстратором шкільної стінгазети й рівного йому в цій справі не було. До речі, Вікторовими шкільними друзями-товаришами були в майбутньому відомі люди: Віктор Боковня (став заслуженим художником і професором), Леонід Чегус (капітан 1-го рангу), заслужений майстер спорту Борис Сахацький та ін.

Якось непомітно промайнуло вісім років шкільного навчання й Віктор отримав свідоцтво про неповну середню освіту. Що далі? Продовжити загальну освіту, чи вже здобувати якусь спеціальність? Підліток зупинився на останньому, й хвилини не сумнівався у своєму професійному виборі: вирішив вчитися на художника.

Осягнення

Віктор вступив до відомого своїми знаменитими випускниками Одеського художнього училища ім. М. Б. Грекова. Упродовж шести років він навчався в «перлині біля моря» на відділенні художньої кераміки. Принагідно зазначимо, що ази творення краси опановував разом зі своїм земляком із Мوشен, нині народним художником України Іваном Бондарем. Обое навчалися в майстерні талановитої педагогині Ксенії Дмитрівни Мартинюк.

Завершивши навчання в числі кращих, Віктор відразу вирішив здобувати вищу мистецьку освіту і поїхав до тоді ще Ленінграда, аби вступити до вищого художньо-промислового училища ім. Мухоміної. Однак навчатися в Північній Пальмірі йому не випало: не добрав на вступних випробуваннях всього одного балу (!). Утім, Віктор був не з тих, хто опускає руки від невдач. Невдовзі він став студентом Московського вищого художньо-промислового училища (т. з. «Строганівка»), де навчався на факультеті декоративно-прикладного мистецтва.

П'ять років навчання в Москві промайнули, мов один день. Тут Віктор жадібно всотував у себе теоретичні й практичні знання, навчаючись у таких відомих педагогів, як Олександр Васильович Панін, Борис Миколайович Рахманінов (нащадок відомого композитора), Олександр Михайлович Марков, Володимир Олексійович Єрмолов та ін. У студентські роки подружився із в'єтнамцем Ле Хуї Т'єпом — нині лідером сучасного образотворчого мистецтва Південно-Східної Азії.

Закінчивши в 1975 р. повний курс навчання, Віктор Афонін поїхав до Узбекистану, де оселився в м. Навої. А місцем його роботи став Самаркандський художньо-оформлювальний комбінат, де він упродовж восьми років працював художником. Саме в самаркандський період творчості з'явилися художні роботи Віктора Андрійовича, які зробили його відомим мистцем-плакатистом. Уже в 1979 р. він набув членство у спілці художників СРСР. А наступного року у групі кращих художників він упродовж двох з половиною місяців перебував на

своєрідних курсах удосконалення (коштом Спільки художників) у будинку художника «Дзінтарі» (м. Юрмала, Латвія). В. Афонін насолоджувався тут статусом вільного художника й спілкуванням із мистецькими знаменитостями. Тоді й було ним створено справжні шедеври театрального плаката, а також графічні портрети.

Повернення

Перебуваючи в розпеченому сонцем Узбекистані, Віктор Андрійович ностальгував за рідною Наддніпрянщиною, кладучи цю тугу за материнським краєм на полотно. Зрештою, у 1983 р. він здійснив свою мрію й повернувся до Черкас, де йому відразу (з огляду на мистецькі заслуги) запропонували престижну посаду головного художника Черкаського обласного художньо-оформлюваного комбінату. Отак відразу, в Шевченковому краї він звалив на себе нелегку місію: бути наставником і організатором черкаських художників. Така ж відповідальна посада чекала його в наступному році вже у більш поважній структурі: Черкаських художньо-виробничих майстернях художнього фонду СРСР. У названих організаціях Віктор Андрійович співпрацював із (у майбутньому) народним художником Іваном Фізером, заслуженими художниками Миколаєм Теліженком, Юрієм Іщенком, Віктором Клименком. Незабутніми стали для нього й неповторні миттєвості спілкування із великим майстром пензля, народним художником України Данилом Нарбутом.

А потім настали «лихі дев'яності», які миттєво спопелили художньо-виробничі структури. Відтак, В. Афонін, як і його мистецькі побратими, опинився в напівголодному «вільному плаванні».

Освітнянин

Утім, ветеран образотворення зрозумів, що настав час передавати свій творчий досвід молоді, словом, готувати мистецьку зміну. У 1997 р. Віктор Андрійович організував кафедру графічного дизайну (першу в краї) в Черкаському модельному центрі підготовки й перепідготовки фахівців (пізніше бізнес-коледж) та розпочав свою викладацьку діяльність.

Від 1999 р., упродовж майже 18 років, художник викладав на кафедрах інженерної графіки, пізніше — дизайну Черкаського державного технологічного університету. Його заслуги в розбудові образотворчої освіти у цьому виші поціновані званням «Почесний професор ЧДТУ».

А від 2017 р. Віктор Андрійович — доцент кафедри образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Тут він у колі своїх колег — народного й трьох заслужених художників — викладає студентам важливі навчальні курси:

малюнок, ліногравюра і каліграфія. Студентам полюбалися заняття, які проводить з ними доцент В. Афонін. Вони відзначають його фаховість, доконечну практичну спрямованість настанов, а ще комунікативність, справедливість і щирість. Характеризуючи В. А. Афоніна як викладача, завідувачка профільної кафедри Л. І. Полудень акцентує увагу на тому, що «він уміє вселити в студентів упевненість у своїх силах, засновану на бажанні працювати, пізнавати та створювати нове».

Займається художник і науково-методичною діяльністю. У його активі — півтора десятка наукових статей та навчальних посібників, участь у конференціях, семінарах тощо.

Творчість і визнання

А тепер про головне в життєдіяльності відомого достойника, а ним беззаперечно є художня творчість. В. Афонін постає як вражаюче багатогранний мистець, якому під силу будь-які художні жанри. Та особливо яскраво він репрезентує себе як неперевершений плакатист і дизайнер реклами. Художник створив сотні політичних, театральних і культурно-видовищних плакатів. Серед них чи не найпомітніше місце займають його роботи «Аїда», «Кармен» (вони демонструвалися на міжнародній виставці в Берліні), «Паяци», «Анжело — тиран Падунський», «Кайдашева сім'я», «Остання мить» та ін. Ним створені триптихи для Черкаського заслуженого народного хору, серія плакатів обласного краєзнавчого музею, афіші джазових фестивалів 1990-х років, реклами виступів артистів обласної філармонії тощо. У В. Афоніна — справжня монополія у творенні товарних знаків і фірмових стилів для виробничих підприємств, зокрема, він є їх автором для АТ «Азот», «Волошкове поле», «Велес» та багатьох інших. Зрозуміло, тут присутня як естетична складова, так і подальший економічний ефект завдяки рекламуванню промислової продукції.

Добре вдається Майстру і графічний портрет, їх у його доробку — десятки. Вони вражають своєю реалістичністю й увиразненістю ліній, й це чи не найяскравіше репрезентовано портретними полотнами «Після репетиції. Артистка Журова», «Марина». «Іван Фізер». А ще художник плідно займається книжковою графікою й цей напрям представлено кількома виданнями, серед них і книгами автора цих рядків.

Віктор Андрійович був у числі тих художників, які подарували краю чудові експозиції обласного краєзнавчого музею та музею «Кобзаря». Тут знадобився його унікальний досвід просторового бачення об'єктів і їхнього художнього оформлення.

Не цурається мистець і станкового живопису: його акварелі відзначаються буянням барв, май-

стерним відтворенням щедрот рідного краю та його людей. У Віктора Андрійовича — роками вироблений власний стиль образотворення з особливою стилістикою самовираження й вишуканості, який утім спирається на мистецьку традицію. Відомий мистецтвознавець і художник Григорій Міщенко, аналізуючи творчість Віктора Афоніна підкреслював, що він «з того покоління мистців, для якого цінні творчі заповіді його навчителів, традиції минулого, а головне — бачити в мистецтві духовні, етичні й естетичні вартості». І додає: «Служіння мистецтву, а не кон'юктурі — така в нього позиція». Що ж, дуже влучна оцінка! А кандидатка мистецтвознавства, директорка обласного художнього музею, заслужена діячка мистецтв України Ольга Гладун акцентує увагу на лаконізмі й мінімалізмі художнього стилю ювіляра і підкреслює, що «він завжди на вістрі часу і постає не лише як невтомний генератор естетичних проєктів, але і їхній реалізатор».

Віктор Афонін став учасником понад 70 виставок міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, у тому числі й персональних. Його мистецькі праці прикрашають експозиції державних музеїв, а частина з них відклалася у приватних колекціях України та зарубіжжя. Свідченням визнання великих заслуг мистця перед

вітчизняним образотворенням стало присвоєння йому в 2008 р. почесного звання «Заслужений художник України». Пошановано його й численними грамотами різних рівнів.

У родинному колі

Віктор Андрійович щасливий у шлюбі зі своєю музою — дружиною Ларисою Григорівною, яка, до речі є членкинею НСХУ й відповідальною секретаркою її Черкаської обласної організації. Старший син ювіляра Андрій пішов стопами іменитого батька й нині перебуває в статусі вільного художника. А його наймолодша донька Ліза попри свій ще 6-річний вік (народжена в рік 70-річчя героя цієї оповіді!) уже стала учасницею міжнародної виставки художніх творів.

Свого часу Віктор Афонін активно займався спортом, зокрема, спринтерським бігом, стрибками, настільним тенісом. Нині є футбольним уболівальником, а ще любить споглядати боксерські поєдинки. Художник є справжнім бібліофілом: у його власній бібліотеці — сотні примірників художньої та мистецтвознавчої літератури.

Отаким повнокровним, а, головне, результативним у всіх сенсах є життя нашого знаного сучасника. Тож нехай і далі буде! Активного Вам довголіття, Вікторе Андрійовичу!

Г. Голиш

І ПЕНЗЛЕМ, І СЛОВОМ... (ШТРИХИ ДО ЖИТТЄПИСУ ВІКТОРА ОЛЕКСЕНКА)

Наш унікальний Шевченків край виколихав безліч мистецьких талантів. У когорті новочасних мистців чільне місце посідає Віктор Андрійович Олексенко — заслужений художник України й доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. Цьогорічний червень став для знаного майстра образотворення ювілейним, отож пропонуємо ці штрихи до його славного життєпису...

Перші кроки

Віктор Олексенко з'явився на світ Божий 4 червня 1948 р. Хоча генеалогічне коріння художника від діда-прадіда знаходиться в Золотоноші, він є галичанином за місцем народження: ним стало місто Дрогобич. У цьому прикарпатському місті, тоді ще обласному центрі, працював архітектором його батько Андрій Семенович. Утім вже через рік після народження Віктора родина повернулася на

береги Дніпра, до Черкас, а причиною стало погіршення здоров'я мами, Катерини Сергіївни, котрій не підходив тамтешній клімат. Отож від першого року появи на світ, життєва доля нашого героя була пов'язана з Черкаським краєм.

Віктор був у родині середульшим, зростав зі старшим братиком Володимиром і сестричкою Оленкою. У 1953 р. Олексенки переїхали до свого рідного міста Золотоноші, й саме тут для Віктора розпочалося шкільне навчання. А його місцем батьки обрали знаний у місті заклад — школу №4. Колишню гімназію, яку свого часу закінчували відомі майстри літературного слова Семен Скларенко й Микола Терещенко. Тут Віктор навчався з першого до п'ятого класу. Цікава деталь: він є однокласником автора цих рядків, щоправда, мені випало навчатися в цьому класі вже набагато пізніше...

З вирішенням житлової проблеми родина наприкінці 1950-х повернулася до Черкас, за місцем

роботи батька — архітектора проектної установи. А Віктор продовжив шкільне навчання: спочатку у міській школі №10, а повну середню освіту здобув уже в школі №19. Навчався доволі успішно, найбільше вподобав гуманітарні дисципліни і, звісно, образотворче мистецтво. З ним він поріднився ще від дитсадка, а батьки усіляко сприяли розвитку таланту сина, забезпечуючи його усім необхідним для образотворення. У Золотоноші Віктор відвідував заняття гуртка юних художників, а в Черкасах навчався азам малярства в знаного педагога Едуарда Гудзенка. Поряд із малюванням підліток захопився й вирізанням на фанері за допомогою лобзика й квартиру Олексенків буквально заповнили створені талановитим хлопцем рамки, вази тощо. Уже тоді твори юного художника демонструвалися на міських учнівських виставках і діставали схвальну оцінку.

Настав час прощання зі школою, і юнак вирішив поки не вступати на навчання, а випробувати себе в конкретній справі. У 1966 р. він поїхав до Ташкента, який був зруйнований землетрусом і взяв участь у його відбудові. Тут зустрів свою життєву долю: дівчину Ліку й невдовзі закохані побралися. Після середньоазійських мандрів молода родина прибула до Черкас, де Віктор присвятив себе улюбленій справі: став художником-оформлювачем на заводі «Хімреактив».

Становлення

Набувши впродовж двох років практичного досвіду, подався до Одеси, де вступив до художнього училища ім. Грекова — знаного в Україні мистецького освітнього закладу. До речі, його свого часу закінчували народний художник Іван Бондар і заслужений художник Віктор Афонін. У Південній Пальмірі Віктор навчався у відомих педагогів — Юрія Коваленка, Анатолія Шопіна, заслуженого художника України Костянтина Філатова. В. Олексенко прийняв тут на своє озброєння традиції одеської школи малярства, зокрема прихильність до імпресіонізму й авангардизму.

Повернувшись після закінчення училища до Черкас, Віктор Андрійович деякий час очолював студію образотворчого мистецтва юних художників та, працював оформлювачем торгової реклами при Черкаській облспоживспілці. А від 1977 р. упродовж 21 року обіймав посаду художника-монументаліста Черкаських художньо-виробничих майстерень Спільки художників України. Поряд із виконанням замовлень плідно працював в царині індивідуальної творчості і вже від 1979 р. його твори демонструвалися на солідних художніх виставках.

Усвідомлюючи потребу подальшого вдосконалення, Олексій Андрійович вступив до Українського поліграфічного інституту ім. І. Федоро-

ва (м. Львів). Тут він вивчав теорію мистецтва та отримував майстеркласи від відомих наставників: професорів Володимира Овчіннікова і Христини Олени Самоцької, заслуженого художника Сергія Іванова, художника Петра Приведи, скульптора Василя Гурмака та ін. Львівська школа значною мірою визначила мистецькі орієнтири молодого художника й забезпечила перетворення його в зрілого майстра пензля.

Через два роки після завершення навчання у Львові Віктор Андрійович став членом Спільки художників України. А коли лихі 90-ті унеможливили функціонування творчих структур Спільки, він пристав на пропозицію відомого видавця Олександра Третякова стати художнім редактором черкаського видавництва «Брама». Ці 5 років творчої біографії художника виявилися напрочуд плідними в художньому оформленні та верстці найрізноманітніших видань.

Педагогічна діяльність

Зі створенням в університеті ім. Б. Хмельницького кафедри образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Віктор Андрійович ось уже 20 років (ще один ювілей!) навчає майбутніх художників, майстерно викладаючи їм курси академічного живопису, комп'ютерного дизайну, художньо-комп'ютерної та книжкової графіки. Студенти в захваті від занять кафедрального ветерана, відзначаючи його сучасність, креативність, вражаючу фаховість, комунікативність, справедливість і чуйність. А завідувачка кафедри Лілія Полудень (до речі, також учениця ювіляра) додає: «Він завжди крокує в ногу з часом й бездоганно володіє сучасними технологіями графіки й малюнку».

Віктор Андрійович займається й науковою діяльністю в царині мистецтвознавства та методики навчання. За результатами досліджень ним опубліковано щонайменше 27 наукових та методичних праць. А ще він став учасником десятків наукових конференцій різних рівнів, в тому числі й міжнародних (наприклад, у Токіо).

Творчий розмаї

Та головним вектором життєдіяльності творця є невтомна робота на високошляхетній стежі творення краси. Багатоманіття його творчих уподобань, а головне їхніх результатів воістину гідне подиву. Станковий живопис, комп'ютерна, промислова й книжкова графіка, а ще естампт, інсталяція, асамбляж — і це далеко не повний перелік мистецьких жанрів, у яких працює цей художник із доволі оригінальним творчим почерком. Гарно вдаються Майстру й об'ємно-просторові композиції.

Відаючи певну данину традиції, мистець значною мірою прихильний до постмодерних тенденцій, символізму й архетипізму. Станом на сьогодні

(а ще й далі буде!) у творчому доробку В. Олексенка вже понад півтисячі мистецьких творів, в тім числі 300 малярських, 200 — станково-графічних, 40 естампів тощо. Серед найвідоміших — його полотна «Джерело», «Містерія Аратта», «Одвічний герць», «Пророк», естамп «Гімн коханню», інсталяція «Як він ішов», асамбляжі «Богом даний» і «Отверзи уста свої» та ін. Його творчість адресована духовно вишуканому глядачеві. Твори художника зберігаються у фондах музеїв краю, а також у приватних колекціях України та зарубіжжя (зокрема, Бельгії, Німеччини, Польщі).

Оригінальністю відзначається й книжкова графіка у виконанні В. Олексенка. Ним здійснено верстку та проілюстровано кілька десятків книг, і в цьому ряді особливо виділяються ошатністю його оформлення збірки поезій Валентини Коваленко «Трунок Сварожого рогу» та «Перелесниця».

Хист умудреного досвідом графіка уможливив і досить плідний результат в галузях геральдики й вексилології. Зокрема, у співпраці з геральдистами ним створено десятки гербів населених пунктів Черкащини, зокрема, Чорнобая, Суботова, Городища та ін.

У активі відомого художника — 17 персональних виставок, котрі проходили в Києві та Черкасах. А ще він узяв участь у кількох десятках всеукраїнських і міжнародних виставках, книжкових фестивалів. Особливо запам'яталися йому мистецькі пленери в Кракові та Чернівцях, які зібрали багатьох художників України й Західної Європи.

Бог і батьки нагородили Віктора Андрійовича ще одним даром: хистом творення літературного слова. У цій царині творчості йому вдається органічне поєднання образотворення з віршуванням через застосування особливого жанру поезографіки, зоропоезії тощо. Досить гарною є й Олексенкова проза. Уже побачили світ три його літературні збірки: «Доктрина серця», «Крик», «Космічні вібрації». Ця сув'язь слів з графічними зображеннями, зворушливий діалог із читачем виглядає досить свіжо й модерно, засвідчуючи прихильність автора до експериментаторства й авангардизму і в словотворенні.

Прийшло й визнання значного внеску В. Олексенка в сучасне національне образотворення: у 2009 р. його поціновано почесним званням «Заслужений художник України». Відзначений він і почесними грамотами та дипломами НСХУ та Мінкульту, а також численними регіональними відзнаками.

Віктор Андрійович був щасливий у шлюбі зі своїм першим і останнім коханням, дружиною Лікою Степанівною (світла їй пам'ять!) — талановитою публіцисткою, авторкою десятків статей і книги. Донька ювіляра Анжела є кандидаткою педагогічних наук і викладає нині студентам Черкаської медичної академії.

Попри поважний вік відомий художник і педагог сповнений життєвої снаги й націлений на здійснення ще не одного творчого проекту. Тож нехай усе вдається, що задумалося, а Бог посилає здоров'я й активне довголіття!

Г. Голиш

МИСТЕЦЬ-БУДІВНИЧИЙ ОЛЕКСАНДР КОСТОГРИЗ

Знанням у Шевченковому краї монументалістом, кераміком, дизайнером інтер'єру та екстер'єру є Олександр Петрович Костогриз. Цьогоріч він відзначив свій ювілей, отож є привід, аби бодай оглядово окреслити його попередній життєвий шлях, відданий служінню мистецтву й Україні...

Від Золотоноші до Львову

Рідними пенатами художника стало місто Золотоноша — районний центр черкаського Лівобережжя, прийшов він у цей світ першого весняного дня 1952 р. Зростав разом зі своїми двома молодшими сестричками в простій робітничій родині: батько Петро Федорович шоферував і столярував, а мама Наталія Григорівна — колишня

фронтовичка — працювала кухаркою шкільної їдальні. Мама була неперевершеною вишивальницею й родина жила у витвореному її вправними руками казковому мережаному царстві; саме вона й навчила первістка малювати, Навчався хлопець у міській школі №5, завжди мав гарні оцінки з усіх предметів, та особливо вподобав мову, історію і, звісно ж, малювання. Мало чи не весь вільний час Олександр приділяв образотворенню, залюбки відвідував заняття гуртка при міському будинку піонерів. А написаний ним ще в 5 класі акварельний портрет Т. Шевченка був відзначений на обласному конкурсі учнівських малюнків у м. Канів.

Після закінчення восьмирічки Олександр вирішив відразу здобувати омріяний фах художника. Свій вибір зупинив на Київському художньо-промисловому технікумі, успішно витримав творчі випробування в режимі жорсткої конкуренції (14 осіб на одне місце!) й був зарахований на навчання. Керівником дипломного проекту Олександра став Микола Грох — відомий графік, у майбутньому народний художник України. Як один із кращих випускників закладу, О. Костогриз отримав у 1971 р. направлення до м. Черкаси, де працював у рекламному комбінаті. Після військової служби в 1974 р. вступив до Львівського інституту прикладного й декоративного мистецтва на кафедру кераміки. Його наставниками стали відомі мистці: народний художник і Шевченківський лауреат Дмитро Кривач, заслужений художник України Зеновій Флінта, а також мистецтвознавець, академік, фундатор і ректор інституту (до 1971 р.) Яким Запаско (до речі, родом із Уманщини). А справжні майстеркласи скульптури отримав наш земляк від тодішнього ректора, народного художника Валентина Борисенка. Принагідно нагадаємо, що синхронно із нашим героєм у Львівському інституті навчалися (щоправда, на інших спеціальностях) в майбутньому яскраві представники мистецького бомонду Шевченкового краю Іван Фізер, Микола й Олександра Теліженки.

У роки навчання в «галицькій столиці» О. Костогриз цілком прийняв на своє творче озброєння надбання львівської школи мистецтва як однієї з провідних на європейських обширах. А його дипломною роботою стала керамічна композиція «Мальви», котра й сьогодні є окрасою головного входу до музею народної архітектури Галичини.

І знову в рідному краї

Після закінчення вишу Олександр повернувся до Черкас, у стіни майстерень художнього фонду Спілки художників, де йому випало творити із Іваном Бондарем, Іваном Фізером, Миколою Теліженком, Віктором Клименком, Віктором Афоніним та ін. Частенько молодий художник спілкувався з легендарним Данилом Нарбутом і по праву вважає його одним із своїх мистецько-духовних наставників.

Та настали лихі 90-ті, котрі каменя на камені не залишили від багатьох мистецьких структур, а відтак серед інших опинився в статусі «вільного художника» й Олександр Петрович. Аби якось вижити, створив зі своїм двоюрідним братом кооператив «Джерело», який працював на дрібні й не дуже заробітні замовлення. Поряд з цим саме тоді вирішив здобути ще одну вищу освіту, цього разу архітектурно-будівельну, й у 1996 р. успішно закінчив столичний університет будівництва й архітектури.

Від 1998 р. Олександр Петрович набув поважного статусу приватного підприємця, що незмірно додало йому організаторських клопотів, проте з другого боку забезпечило певну життєву стабільність.

Здобувши солідний освітній ценз та значний творчий і життєвий досвід, Олександр Петрович відчув у собі поклик педагога й у 2005 р. став викладачем кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Відтоді ось уже понад 17 років він працює на ниві підготовки майбутніх мистців, і робить це з притаманними йому самовідданістю й нестандартними підходами. Як відзначає завідувачка кафедри Лілія Полудень, Олександр Петрович зажив слави «надзвичайно фахового, справедливого й креативного викладача». Цей викладач уміє розпізнати у своїх студентів «іскру Божу» й допомагає роздмухати її до благодатного вогнища високого мистецтва.

О. Костогриз віднедавна займається й теоретичним мистецтвознавством. Побачили світ з десяток його наукових і методичних статей, присвячених різним аспектам образотворення та методиці підготовки майбутніх мистців.

Творча праця без спочину

А тепер звернемося до найголовнішого в життєдіяльності ювіляра — його художньої творчості, яка є доволі багатовекторною й різножанровою. Насамперед художник став відомим завдяки розробці проектів авторських інтер'єрів і екстер'єрів, що є окрасою багатьох громадських будівель Черкас, Канева та інших міст України. Так, вестибюль хірургічного корпусу обласної лікарні прикрашає об'ємне керамічне панно «Ave vital!». У Соснівському поштовому відділенні №5 милує око панно «Знаки Зодіака», а в обласній дитячій бібліотеці художник засобами кераміки досить вдало відтворив історію м. Черкаси. Монументально-декоративне панно його роботи встановлено на офісі Черкаського цукрозаводу, спроектував він також інтер'єри відділень «Газбанку» та «Аваль».

Гарно вдаються мистцю й мозаїчні композиції, одна із таких вміщена на фасаді обласного будинку вчителя. Займається він і садово-парковою пластикою: разом із іншими художниками створив скульптурний комплекс та 9 кашпо в дитячому парку. Долучився художник і до зведення чудового дитячого містечка «Казка» в смт Драбів. Звертається він і до монументального мистецтва, зокрема, подарував обласному центру меморіальні дошки Герою Радянського Союзу О. Лук'янову, полеглому в російсько-українській війні П. Лазаренку, а також першим головним архітекторам м. Черкаси.

Не цурається художник і станкового живопису. Зокрема, його талановитому пензлю належать десятки акварельних та графічних портретів, натюрмортів, жанрових композицій.

Незабутньою віхою творчої біографії художника стало створення разом із Іваном Помазаном, Миколою Теліженком та Іваном Лавріненком монументального проекту, присвяченого 1500-річчю заснування Києва. Проект посів почесне друге місце.

О. Костогриз став творцем оригінальних об'ємно-просторових композицій. Своєю монументальністю та високим мистецьким рівнем вражають створені О. Костогризом в'їзні знаки Золотоніського району, сіл Шабельників, Скориківка та ін. Однією із рукотворних візитівок Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького по праву вважають спроектовану художником металеву об'ємно-просторову композицію «Малий герб України». Разом зі своєю творчо-будівельною командою Олександром Петровичем реконструйовано приплав до Тарасової Гори (м. Канів). Щонайдіяльнішу участь узяв О. Костогриз і в реконструкції вокзалу річкового порту м. Черкаси. Вдалою була і його спроба проектування та зведення культових споруд, зокрема, неподалік Геронимівки з'явилася Архистратиги-Михайлівська церква (за це Олександр Петрович отримав Благословенну грамоту від самого владика Єпіфанія).

Не перестаєш дивуватися творчій багатогранності Олександра Костогриза. Окрім переліченого вище він ще долучився й до геральдики. Зокрема, у співдружності з Миколою Теліженком та Анатолієм Петренком створено герб міста Черкаси. Поряд з цим художник уклав десятки родових гербів на замовлення.

Попри солідний мистецький доробок Олександр Петрович, утім не обтяжений високими нагородами, ба, він навіть членством в Національній спілці художників. Для нього — людини самодостатньої — ці зовнішні атрибути визнання займають у власній шкалі цінностей найнижчі ступені. Утім його пошановано почесним званням «Лицар Вітчизни» та вручено Золотий хрест «за високу національну гідність, патріотизм та розбудову Української держави». Тут враховано не лише його мистецькі заслуги, але й відзначено послідовну національно-патріотичну позицію (він став одним із фундаторів товариства «Заповіт» і був у числі тих, хто підняв біля обласного драмтеатру в 1990 р. національний прапор України).

Родина Костогризів є справді мистецькою. Рідна сестра ювіляра Інна працювала художницею-оформлювачкою. Відомим художником-графіком став троюрідний брат нашого героя Володимир Костогриз. Ще один Володимир — старший син Олександра Петровича — також художник, такий же фах обрали донька та молодший син. До підготовки фахівців із образотворення була причетна й дружина О. Костогриза — Зоя Захарівна (світлій пам'яті!), яка працювала навчальним майстром на кафедрі ОДПМ.

Олександр Петрович знаходиться в динамічному режимі невсипущої мистецької праці. Ось і нині він завершує творення меморіальної стели, присвяченої пам'яті свого духовного побратима, народного художника й професора Івана Фізера, яка буде встановлена на фасаді нещодавно збудованого університетського корпусу.

С. Федоренко

КОЛЬОРИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРИ ТЕЛІЖЕНКО

Розквіт літа, полиски сонячного проміння на блакитній поверхні води. А на горизонті, при самому небокраї, колосяться золотаві жита. Серпнева спека розігрівла повітряну імлу, що заступає пейзаж навкруги. Сьогодні відзначаємо 30-у річницю Незалежності України.

Заслужена художниця України кавалер ордену Княгині Ольги, володарка титулу «Жінка III тисячоліття», доцентка мистецтвознавства Олександра Василівна Теліженко, яка працює в галузі де-

коративно-прикладного мистецтва й художнього моделювання одягу, зокрема вишивки, вважає, що високі символи працюють у великому просторі.

Людина, як істота космічна, живе у вібраціях вселенських енергій. Гармонійність чи дисгармонійність тих образів, які вона сприймає від народження, безпосередньо впливають на її духовне й фізичне тіло. Орнамент чи знак-символ несе в собі певний змістовий код. Орнаментальна мова архетипів є первинним відбитком свідомості людства

й притаманна різним культурам. Споглядаючи барви й форми довколишнього простору, людина підсвідомо «впізнає» саме ті «візерунки», форми, кольори, котрі відповідають її внутрішній суті, а відтак — є для неї є доленосними.

У мистецтві всіх часів і народів колір відіграв і відіграє надважливу роль. Він невіддільний від світла, бо саме світло є запорукою його розпізнання. Відповідно до теорії світла, вранішній білий промінь розкриває увесь кольоровий спектр, який грає мільярдами відтінків упродовж дня, щоб по його завершенню, об'єднавши всі барви, згорнутись у темряву ночі. Колір, як і музика, звук, слово, має символічне значення, відповідно до чого впливає на людську підсвідомість, а відтак — і на свідомість. Це значення стосується як сприйняття навколишнього світу, так і «прочитання» мистецького твору.

Погляньмо, який сакральний зміст несуть у собі кольори нашої Незалежності — це, перш за все, стосується державного прапора України. Олександра Василівна має своє бачення цього питання, яке вона втілює як у власних роботах, так і в теоретичних ствердженнях. Серед серії робіт, присвячених першоосновам світотворення, — твори «Коли не було з нащада світа», «Як світ творився», «Першопочаток». Особливого значення в нашому випадку набуває остання робота. В її сюжеті — дві взаємопоєднані спіралі в русі — блакитна й жовта — породжують життя в образі золотого колоса по центру роботи. Як відомо, спіраль — один із універсальних світових символів і несе в собі значення еволюції світотворення. Тобто в цій роботі блакитна й жовта спіралі у взаємопоєднаному русі утворюють життя. Власне, ця ідея і закладена в кольорах нашого прапора. Сонце й вода є запорукою життя. Варто зауважити, що Олександра Теліженко є автором навчального посібника «Основи національної культури» (2012 р.). Тож, досліджуючи складну тему символіки в орнаментиці древніх символів, мисткиня стверджує, що й сьогодні знакові системи в народному мистецтві працюють, творять ауру середовища, впливають на психіку людини й, відповідно, на її настрій і самопочуття. Що ж говорити про Прапор, який працює у великому просторі? У цьому конкретному випадку колір — не абстрактна величина, а істинне вираження певних природних і надприродних світових ознак — вищої істини. Кольорова символіка несе в собі значення міжкультурної універсальності, тому вона є засобом міжнародного спілкування.

Надважливого значення набуває те, в якому порядку поєднані ці кольори. Повернімося до нашого державного прапора — «Бій одлунав... Жовто-сині знамена затріпотіли на станції знов» (вірш

Володимира Сосюри). Первинно прапор був жовто-синім, і це підтверджено історичними даними. На порозі Незалежності, вирішуючи питання прийняття цих кольорів, Верховна Рада України, в якій ще був сильним радянський елемент, пішла шляхом компромісу, взявши за основу натуральну природовідповідність кольорів — синє небо й жовте пшеничне поле. Насправді ж у символіці (а геральдика — вищий рівень символіки, що працює у великому просторі) ніколи не було натуралізму. Геральдика працює зі вселенськими інформативними пластами, де жовте — це космічний вогонь (Сонце), а вода — стихія Землі. Тобто місце жовтого (золотого) кольору — зверху («космічний вогонь»). Отож, за словами мисткині, за цей політичний компроміс нам і досі доводиться дорого платити.

Тридцять років точиться дискусія навколо того, чи правильно розміщені кольори на нашому державному Прапорі. Парадоксально, але за тридцять років Незалежності України, економіка якої в час розпаду СРСР була найуспішнішою з-поміж усіх пострадянських республік, — стала найбіднішою і, за статистикою, відстає в цій сфері від інших країн у світовому просторі. Тут варто згадати слова видатного китайського філософа, історика й державного діяча Конфуція: «Світом правлять не слова й закони — світом правлять символи».

Усе зазначене вище не є абстрактними істинами. До речі, щодо світотворчих стихій — води, вогню, землі й повітря — значення, якого їм надавали колись, досі присутнє в нашому життєвому просторі, та більшості не вдається це відчувати в повному розмірі. Проте творчі особистості зберігають здатність до такого сприйняття.

Вважається, що вода — найефективніший носій інформації, вона втілює в собі всю повноту невидимих інформацій навколишнього простору. Вода їх зберігає в собі, несе й передає. Наразі варто згадати, що ще однією яскравою гранню творчості Олександри Теліженко є поезія — співоче образотворення. Цікавим і символічним для нас у цьому значенні є вірш «Гроза», який був написаний у 2012 році:

Довго небо грозилося,
Хмари наганяло,
Гуркотіло, мов знехотя, —
Та й на силі стало:

Як рвонуло! Як блиснуло!
Як сійнуло градом!
Розродилось не дощем —
Просто водопадом!

Наче сповідь піднебесна,
Злива ця безкрая.
А внизу вода вирує,
Бульбить, закипає...

Незупинна, незборима
Ця вода святая —
Все змиває, усе зносить,
Ради не питає...

Може, так і ти, терплячий,
Бідний мій народе, —
Зрієш, сили набираєш
Перед власним сходом?

Досить довго запрягати!
Пора би і їхати!
Зачекалась уже Мати
Заблудлих синів своїх...

Час, нарешті, зрозуміти —
«Ким, за що закуті»,
Хто ми є у цьому світі,
Ким повинні бути
У своїй таки господі,
Мудрий мій народе!
Та й, нарешті, збудувати
Лад і Правду в своїй Хаті.
Не чужими, злодійськими, —
Власними руками.
Тоді Мати усміхнеться, — Україна-Мати,
І душа Тараса буде,
Як в словах його пророчих,
І з Богом, і з нами.

А через півтора року запалав Майдан, тоді стало зрозуміло: це не просто вірш... Дощ — небесна вода, яка несе космічну інформацію, — тобто знання планетарного інформативного поля, як стверджували В. Вернадський і К. Цюлковський, — космічного розуму. Невпинний потік води приніс програму майбутніх подій.

Античні мудреці вважали: «Поети — люди Божі». «Вони читають істину небес», — додає Олександра Теліженко. Сучасні мистецтвознавці стверджують, що митці (творці) продовжують місію творення на Землі.

Тож золотаві відблиски сонця на блакитній воді чи синє небо над золотом пшениці — яким же буде колорит нашої Незалежності завтра?

Т. Гордова

ГОРДОВА МАРИНА МУКІЇВНА — ХУДОЖНИЦЯ НАРОДНОГО ТКАЦТВА (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М. М. ГОРДОВОЇ)

Гордова Марина Мукіївна народилася 30 липня 1924 року у селі Цвітна в родині чумака Мукія Чорноморця та доньки побратима чумака — Степаниди Лехан.

Марина була другою дитиною в родині Чорноморця Мукія, які жили на кутку Олійниківка, де було поселення Чорноморцівського роду, де зберігалися родинні традиції.

Чумацька торгівля була характерна для цвітян. Кожна велика родина мала свій напрямок, голови родів мали свої валки і охоронців-козаків, які їхали на конях і охороняли валку. Деякі чумаки-козаки наймалися до інших чумаків.

Дівчата і жінки вишивали, ткали, шили одяг, робили прикраси, готували сушені трави, сушені фрукти, квасили огірки, яблука, готували чумакам у дорогу набори на супи та борщі.

У кожній великій та заможній родині була можливість мати власну чумацьку валку для реалізації товарів, виготовлених чоловіками та жін-

ками роду. Через те чумаків поважали та чекали їхнього повернення.

Чоловіча половина родини Чорноморців робила горщики, столярні вироби, ковані вироби, а жіноча завжди садила коноплі по берегах та рівчаках річечки Ертлі, що впадала у річку Ірклієць. Ірклієць була кордоном між Київською Руссю та Диким полем у місці, де Ертлі впадає в Ірклієць. На протилежному березі, посередині між Чорним лісом, з давніх-давен починався Чорний чумацький шлях у Цибульовому, що є найвідомішим чумацьким шляхом України.

Цей шлях годував навколишні села, та кожна родина працювала на чумацькі валки. Бабуся Степанида займалася таким заробітком і так знаходила товари на придане дочці Марині (кошти на коралове намисто «кукурузкою»), яке Маринка любила одягати на свята та виставки, берегла і передала своїй дочці. Так Маринка знала, що таке заробіток і витрата коштів на майбутнє життя змалечку.

Як тільки вона виросла та стала діставати до підніжок ткацького верстата, пішла на навчання ткацтва до сусідки Марфи Свороби (з родини Снісаренків, що жили на протилежній стороні вулиці). З дитинства ж уміла готувати пряжу, її фарбувати і заготовлювати природні фарби та прясти.

У 1933 році помер від голоду голова родини Мукій, а бабуся Степанида та донька Марина продовжували займатися прядільною справою, бо іншого способу заробити кошти на прожиття не було і надіятися не було на кого. Старший брат мав свою сім'ю. Маринка з мамою продовжували утримувати родинну справу: пряли нитки, утримували город, заготовляли харчі та вирощували пряжу та ткали. Батькові брати не відмовляли в реалізації виробленої продукції і клали товари у свої валки та реалізовували в Криму, на Дону, в Акермані та на інших ярмарках України.

Голод 1933 року, репресії і виселення в Сибір, на шахти Воркути, на північ, забрали велику частину селян з Цвітної. Особливо гинули діти і чоловіки. У великому чорноморцівському роду загинули тато Маринки — Мукій і дідуся — Чорноморець і Лехан.

У таких жорстоких умовах формувалася майстер народного ткацтва Марина Мухіївна Чорноморець. Вона знала всю технологію вирощування, виготовлення пряжі, прядіння, фарбування та створення композиції рядна чи ряднини білого чи кольорового, купувала лляну пряжу на сорочки та рушники.

Так готувала Степанида Івовна доньку, майбутню маму, до сімейного життя.

Але Друга світова війна переламала плани Марини, якій на 1941 рік не було 16 років.

Цвітна була окупована німецькими загарбниками і почалося вивезення молоді до Німеччини. Вона допомагала мамі по господарству, готувала пряжу і ховалася у Мотрононому лісі та у ямах на городах від карателів.

Але весною 1942 року у село приїхали карателі і почали вивозити жителів Цвітянської єврейської колонії, які жили на березі річки Ірклієць та біля русла Ертлі близько півтора року і займалися своїм бізнесом на території поселення та у навколишніх селах.

На початку XIX століття до Цвітної цар Олександр переселив 56 єврейських родів у торгове активне місце, яке споконвіку було близько до початку Чорного чумацького шляху і місця, де формувалися торгові каравани на південь.

Єврейські родини мали торговий талант та формували свій бізнес як досвідчені спеціалісти. Вони виготовляли багато товарів та брали на продаж, так брали Мариніні ряднини по своїх торгових маршрутах.

Це були швейні родини, які шили одяг на замовлення, продавали на ярмарках у Чигирині, Медведівці, Верещаках, Красносіллі і приносили на Цибулівський ярмарок, що формувався перед відходом караванів валок. Шитий цвітянський жіночий та чоловічий одяг мав попит і був відомий серед дослідників. Жіночий одяг був замальований відомим французьким дослідником Де ля Флізом і надрукований у виданні.

Чоловіча частина населення села і єврейської колонії (Калоні) була забрана на фронт та повернулася після закінчення воєнних дій.

Відомі родини керамістів та цеглярів-італійців Лондонів та багато інших підтримували розвиток гончарної справи серед селян, допомагали з реалізацією. Родини Лондонів робили багато керамічного посуду та кахлів, створили горщики для туалету, під час війни робили унітази в артілі Лондонів.

Каральний загін фашистів весною 1942 року зібрав всю єврейську громаду разом з дітьми та погнав в концтабір Олександрівку на станцію. Колона йшла повз Чорноморцівське поселення, мешканці стояли за ворітьми, і одна жінка попросила бабусю забрати з колони двох її дочок — це були Аня і Лена Гольштейн. Бабуся Степанида разом зі старостою села Крюком поїхала в Олександрівку в концтабір і довела, що Аня і Лена — її діти, і викупила їх у німецьких загарбників. Поселила у своїй хаті, і вони спали разом з її донькою Маринкою на одній печі та разом ховалися у лісі й рівчаках, коли приїздили німецькі загарбники.

Потім старосту села Крюка вбили партизани, коли йшли до селян по хліб та продукти. Після закінчення загрози нападу німців, війни, дружина старости Ірина, що жила навпроти, запросила дівчат жити у свою хату. Аня та Лена почали працювати продавцями (лавушницями) у продуктивній лавці в центрі Цвітної. Марина займалася ткацтвом та господарством, ходила сапати ланку в колгоспі.

Почали повертатися покалічені чоловіки та хлопці з фронту. Майбутній чоловік Марини повернувся за день до оголошення закінчення війни і був призначений демонстратором фільмів у клубі на вечірніх сеансах. У суботу й неділю, повертаючись з нічного сеансу додому до артілі, він проходив Олійниківкою, зупинявся біля лавочки, бо довго йти не міг — він втратив ногу на війні. Марина ткала рядна і ввечері не могла ходити до клубу і не виходила на вулицю, сідала на призьбі та співала пісень. Так вони й познайомилися, він посватався, і Марина не відмовила, одружилися.

Пішли жити до хати Гордових, яка була третьою від гончарної артілі ім. Леніна (Ленінської). Тата призначили майстром-бригадиром у гончар-

ний цех, і він почав організовувати технологічний процес і шукати ринки збуту горщиків, а мама повинна була працювати на ланці як колгоспниця.

У татовій бригаді було 10 малювальниць посуду і 10 гончарів, які формували посуд відповідно до ескізів розписів тата — Гордового Федора Петровича, які він придумував і стилізував на основі дерева життя, головного мотиву рослинного орнаменту Південного Придніпров'я, до якого відносилася Цвітна. Возив багато горщиків до Чигирина, Медведівки, Кременчука, Золотоноші, Черкас, Сміли, Кам'янки, Канева, Корсуня та до інших базарів і ярмарків.

Попит на гончарну продукцію був великий, і на столі мало бути свято, через те миски різних розмірів, глечики різної місткості, макітри різних потреб, заминачки, кухлі, банки для кваски та варення яскраво розписували, і вони створювали свято та з великим задоволенням розкуповувалися. Тато часто їздив у відрядження на реалізацію продукції, а мама нас трьох дітей залишала на знайомих, або ми просто бігали вулицями села, бо дитячих садків майже не було. Молодших брата і сестру мама водила до бабусі, а мене заводила до хрещеної Марфи Комар, і я допомагала, продавала воду, нитки та збирала обрізки тканини, ліпила ляльки з обрізків, допомагала їй у шитті, бо вона була без ноги, а мама після ланки забирала мене додому.

Після народження першої дитини батьки почали будувати хату в кінці батькового городу, що виходив на вулицю Польову, і після побудови хати присвоїли № 11. Хату допомагала будувати бригада гончарів і малювальниць, і так за сезон збудували, входили були на осінь.

У цій хатині народилися діти Федора та Марини Гордових — Тамара, Олексій, Раїса.

Хата була дуже близько від гончарної артілі, у 3–5 хвилинах пересування Федора Петровича, бо на дерев'яних протезах було складно пересуватися, а Марина бігала на трудодні в колгосп.

Після смерті Сталіна весною 1953 року почали повертатися воїни з армії, серед них і довоєнний бригадир гончарної артілі Петро Койда, який хотів повернутися на свою посаду. Тато не заперечував, і це було приводом виїхати з села до Черкас, де татові дуже сподобалося і було робоче місце продавця артільних гончарних виробів. Тато працював там, винаймав квартири, і ми жили літом у бабусі, а зимою були на квартирі з батьками, переїхали до Черкас. Старша донька Тамара пішла у Цвітній у перший клас, куди дітей забирали насильно. Тамару забрали в школу в кінці листопада. Здала правопис і перейшла у другу чверть. З нової другої чверті Тамарі купили шкільну фор-

му. Закінчила перший клас і переїхала до Черкас, вступила в другий клас у школу № 12.

Як учасник війни Гордовий Федір Петрович став на чергу на земельну ділянку і отримав її на Новобудові. Ми почали будувати тимчасове житло, а пізніше будинок, топтаний з соломи і глини, який обклали цеглою. Будувалися довго, матеріалів і коштів було мало, будувалися всі Черкаси. Ми дружно жили у тимчасовому житлі і ходили до школи № 18 через соняшникове поле, а як збудували школу № 20, всіх українськомовних дітей перевели навчатися туди. Привезли ткацький верстат з Цвітної і Марина Мукіївна ткала свої ряднини, рушникове.

Батьки працювали художниками-декораторами по магазинах Міськпромторгу, через два роки були художниками у центральному універмазі, пізніше він називався «Дитячий світ», потім у «Будинку торгівлі» і повернулися у «Дитячий світ» — працювали там до пенсії. Все життя в Черкасах було пов'язане з великою творчою роботою. У Черкаській області були відділи по роботі з самодіяльними художниками. Федір і Марина брали участь у виставках самодіяльного народного мистецтва України і Радянського Союзу.

Неодноразово брали участь у показах своїх творів і мали багато грамот, були лауреатами всесоюзних і всеукраїнських виставок. Твори закуповувалися музеями. Мали персональні виставки в Черкасах в художньому музеї, Каневі у музеї народного декоративного мистецтва, музеї Тараса Шевченка, Києві у музеї просто неба, Переяславі-Хмельницькому у музеї просто неба. Виставки користувалися успіхом.

Рання творчість цвітнянського періоду, твори Марини використовувалися у побуті: рядна, ряднини, сорочкове, рушникове та інше.

Переїзд з Цвітної до Черкас виявив потребу у художньому народному ткацтві. Ткацький верстат стояв у спальні, біля ліжка, і Марина Мукіївна ткала виставкові твори. Спочатку з різних смужок рваної тканини. Пізніше, як Черкаський завод хімічних волокон почав працювати та випускати різнокольорові нитки, їх почали продавати в магазинах, Марина купувала ці нитки, ткала виставкові зразки і показувала на виставках. Спількувалася з адміністрацією заводу, на виставках рекламувала продукцію заводу, робила виставки на заводі, отримувала підтримку в управлінні культури області.

Марина Мукіївна робила ескізи смуг та колориту, а також визначала розмір полотна. Володіла різними техніками ткацтва: простим ткацтвом, перебірним ткацтвом, «в сосонку», «в кружки», рельєфним ткацтвом. Особливо це видно на тканих

домашніх килимках з рослинними композиціями: калиною (квіти і ягоди), маками, ромашками та іншими рослинами і завітками.

Характерні холодні колорити, сонячні, осінні, життєрадісні та сумні ряднинки захоплювали глядачів і дивували можливостями черкаських ниток, підносячи авторитет заводу. Марині Мукіївні надходили замовлення для оформлення інтер'єрів

кімнат-музеїв, Суботівської церкви, де вона демонструвала свою майстерність у колориті та композиції ряднин та домашніх народних гобеленів.

Мистецтво народного ткацтва, створене за черкаський період Гордовою Мариною Мукіївною на народному ткацькому верстаті, справляло враження іншого, сучасного бачення майстром навколишнього українського світу та його унікальності.

Розділ II

Скарби Черкаського обласного художнього музею

Дослідження фондової колекції: нові грані та контексти

О. Рак

ПОРТРЕТИ ПОДРУЖЖЯ МЛОДЕЦЬКИХ: ДОСЛІДНИЦЬКА ВЕРСІЯ

11 листопада 2023 року до Дня Незалежності Республіки Польщі та на знак вдячності Черкаський художній музей презентує парний портрет польського подружжя Портрет Йозефа Мартіна Млодецького та Доміцелі Млодецької (Красицької) (Автор невідомий).

11 листопада Республіка Польща відзначає одне з головних державних свят — День Незалежності Польщі. *Narodowe Święto Niepodległości* — національне свято Польщі, відзначається щорічно на честь проголошення незалежності держави від панування Росії, Німецької імперії та Австро-Угорської імперії. Свято припадає на день завершення Першої світової війни 11.11.1918. Після 123-х років поділів та окупації Польща здобула незалежність та повернулась на карти світу. Нині День незалежності — велике Свято, загальнодержавний вихідний день, який супроводжується підняттям прапорів, виступом президента країни, зазвичай й військовим парадом у центрі Варшави.

Черкаський художній музей вітає польську спільноту Черкащини з Днем Незалежності Польщі, бажає плідної роботи у зміцненні дружніх відносин між Україною та Польщею. На знак подяки польському народові за допомогу у протистоянні російській агресії Черкаський художній музей презентує виставку «Портрети подружжя Млодецьких».

Портрети Йозефа Марціна Млодецького, герб Півкозич (~1740 (1747)–1820 рр.) *Józef Marcin Młodecki h. Rózkozic* та Доміцелі Красицької (в заміжжі Млодецької) з Сеценя, герб Рогала (~1764–1770-?) *Domicela hr. Krasicka z Siecina h. Rogala* в 1920-х роках надійшли до музейного відділу Шевченківського окружного архіву з Ківшоватського костелу. Містечко Ківшовату/*Koszowata* (Таращанський повіт Київської губернії) король Ян Казимир ще у 1651 році як привілей «в нагороду за бойові заслуги» передав разом з іншими містечками і селами у ленне володіння магнатам Млодецьким (першим власником став Стефан Млодецький). Більше

як два століття Ківшовата належала родині польських магнатів, які збудували тут спочатку «подвійний» замок (зруйнований 1702–1703 рр.), потім великий маєток, костел (1763 р.) та церкву (1886 р.).

У 1774 році власником маєтностей стає Владимирський підкоморій Йозеф Марцін Млодецький. Саме цей величний пан вбраний у білий жупан, темно-коричневий кунтуш підперезаний багатим случьким поясом з червоною орденською стрічкою через плече та орденем Святого Станіслава на кунтуші і репрезентований на представленому полотні. За стилістикою портрет Йозефа Марціна Млодецького належить до портретів сарматського типу. Разом з літературними творами «сарматський портрет» став промовистим виразником ідеології сарматизму, в основі якого були уявлення шляхти про себе як про ідеальне лицарство, яке веде родовід від давнього племені сарматів.

У портреті відчутна епоха, у гордовитій постаті простежується тогочасна ідеологія і культура шляхетсько-магнатського стану. Сам портрет вже був важливою ознакою приналежності до суспільних верхів, тож у ньому підкреслено воїнську вдачу та мужність шляхтича. Урочиста поза втілює гідність та амбіційність портретованого. В основі портретного образу підкреслено суспільний престиж, виразна станова характеристика, що поєднується з гуманістичними уявленнями про гідність людини. Особлива увага приділена обличчю портретованого, з характерною «козацькою» зачіскою, яке енергійно повернуте до глядача. Важкий погляд героя свідчить про звичку до влади, неабиякий розум і суворий характер. Доповнюють образ відкрите чоло та чорні хвацьки підкручені вуса.

На звороті полотна є розлогий напис: «*J. W. Jozef Marcin Młodecki Podkomorzy i Ordenu S. Stanisława Kawaler... R. 1740 ...*», на жаль вона практично втрачена і прочитується фрагментарно.

Можна лише припустити, що портрет Йозефа Марціна Млодецького був написаний на честь

його нагородження орденом Святого Станіслава (можливо 1773? р.), що був уведений у Польщі в 1765 році за королівства Станіслава Августа Понятовського при дворі якого Йозеф Марцін Млодецький був камергером.

А поруч з ним тендітне вписане в овал зображення молодої дружини Доміцели Млодецької. Юна дружина спокушає своєю чарівною наївністю. Дорогий розшитий оксамит корсажу доповнює цнотлива повітряна напівпрозора сорочка. На плечах розкішна червона хустка, на шиї дороге намисто. Ошатний образ доповнює тендітна деталь і головна прикраса тогочасного жіночого туалету «газовик» — оригінальної форми легкий чепчик оздоблений атласною стрічкою закріплений на високій зачісці.

Можливо, первісно портрети не створювалися як парні (на чоловічому портреті відсутній умовний овал) і лише згодом стали доповнювати один одного. Відомо, що побралася пара близько 1780 року (у 1786 вони вже мали доньку, а у 1789 році і спадкоємця-сина). Портрети написані по принципу дзеркального відображення в «pendant» один до одного. Однакові розміри, схожий живописний стиль вказують на одночасне виконання та одного художни-

ка. Представлені портрети є також прикладом симбіозу площинності з елементами світлотіньового та живописного моделювання, що характерні для кінця XVIII століття.

Портрети були у незадовільному стані й потребували реставрації, яку було здійснено на початку 1970-х років на базі Державних науково-дослідних реставраційних майстерень УРСР (нині Національний науково-дослідний реставраційний центр України). До художнього музею вони потрапили з колекції Черкаського обласного краєзнавчого музею.

Портрети потребують подальшого дослідження і ми сподіваємось на плідну співпрацю з польськими колегами, адже це наша спільна історія.

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи:
Йозеф Марцін Млодецький, герб Півкозич (~1740-1747-1820)
Józef Marcin Młodecki h. Półkozic
Доміцела Красицька (Млодецька) з Сеценя, герб Рогала (~1764-1770-?)
Domicela hr. Krasicka z Secina h. Rogala
Портрет Йозефа Мартіна Млодецького. Художник невідомий. Друга пол. XVIII ст. Полотно, олія
Портрет Доміцели Млодецької Художник невідомий. Друга пол. XVIII ст. Полотно, олія

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23-24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 49-51

О. Рак

ШЕВЧЕНКІАНА З КОЛЕКЦІЇ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ (ДО 209-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)

Шевченкіана — це особливий простір генетичної пам'яті та національних культурних надбань в українському образотворчому мистецтві, зокрема в графіці. До образу Кобзаря та його поетичного світу зверталось багато відомих художників-графіків. Кожен митець у творчості поета бачив свої особливі смисли, сприймав її через призму власного світобачення, поглядів та громадянського сумління. Для них відтворення на полотні образів Шевченкових творів — не данина моді з нагоди ювілею, а кропітка праця протягом багатьох років, переконаннями та покликом душі.

Твори станкової і книжкової графіки можна назвати справжньою хронікою шевченківського життя і творчості. Музейна колекція шевченкіани надзвичайно багата та різноманітна — це понад 200 творів, серед яких станкова графіка, ілюстрації до творів Кобзаря, екслібриси, плакати. Тво-

ри видатних українських художників-графіків В. Касіяна, М. Дерегуса, О. Данченка, В. Куткіна, присвячені шевченківській тематиці, вже стали класикою українського мистецтва, складають духовну спадщину нашого народу.

Хронологічно експозиція представляє період з 1960 по 2014 рік. Тематично ці твори можна розподілити на три групи: події, пов'язані з біографією поета, теми і образи його творчої спадщини, місця України, де неодноразово був і працював Т. Г. Шевченко. Окремою групою представлені плакати, створені до 200-річчя поета — це свого роду рефлексії сучасного покоління молодих художників.

Привертають увагу портрети Т. Г. Шевченка створені Г. Галкіним та В. Касіяном у ювілейні 60-ті роки ХХ століття. У творах 1960-х домінують чіткі, конструктивні, композиційні рішення. Багато із них стали вже класичними у графічній шевченкіани.

Ілюстрації до поем Т. Шевченка М. Стратілата, В. Панфілова та В. Лопати виконані у різних графічних техніках — лінорит, акватинта, гравюра на пластику — неймовірно емоційні за змістом, драматично напружені, з глибоким психологічним зануренням, сповнені експресії, виразності. У них домінує чорний колір, який виявляє трагізм сюжетів, з наголосом на контурі і силуеті, з використанням ефектів контрастних сполучень чорного і білого.

Роботи художників Г. Галкіна, І. Принцевського, В. Касіяна ілюструють важливі та драматичні події у житті Кобзаря. Націлені розкрити душевний стан Шевченка, митці за допомогою лаконічних художніх засобів реалістично і переконливо відтворюють психологічний образ поета.

Власне бачення шевченківських образів представляє В. Куткін — один із ілюстраторів ювілейного видання «Кобзаря». Для його ілюстрацій характерні надзвичайна вірність епосі, розуміння літературного твору, глибоке проникнення у геніальну поетику Т. Шевченка, а вільний штрих, що пластично моделює форму, надає зображенню рельєфності, скульптурності стає невід'ємною частиною передачі монументальності образів.

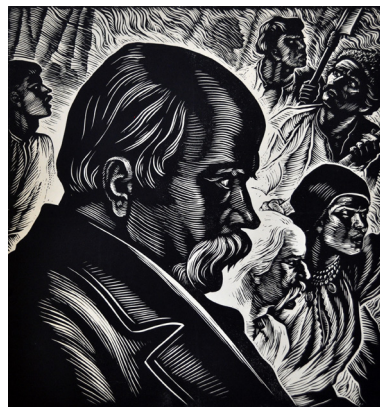
Привертають увагу дивовижні, надзвичайно виразні, неймовірно реалістичні і глибоко психологічні портрети героїв «Кобзаря» в офортах Б. Гінзбурга. Свою Шевченкіану створив і О. Пащенко, створивши серію робіт у техніці кольорової ліногравюри, що вражають чіткістю ліній та рівноваженістю композиції.

Драматичні образи шевченківських героїнь поезій «Наймичка», «Катерина», «Причинна», «Тополя» — втілені у графічних творах О. Данченко, А. Константинопольського, В. Лопати, В. Панфілова, М. Стратілата, кожен з яких намагався по своєму зануритись у глибинний зміст геніальних віршів. Такі різні у техніці виконання (літографія,

ліногравюра, гравюра на пластику) та з різновекторною психологічною наповненістю, але сповнені графічної виразності та монументальності, трагічності та драматизму, душевної мужності та чистоти, властивих героїням Шевченка. Кожна з них закінчений образ, що живе за законами пластики.

Українські графіки М. Стратілат, В. Лопата та майстер екслібриса А. Алексеев представники покоління 80–90-х рр. Художники ХХ століття на відміну від старшого покоління митців, більше звертаються до метафоричного, умовного, збагаченого символікою способу висловлення, розкривають філософську глибину творів Шевченка його бачення світу як реальності і як символу.

І яку б із гравюр виставки не розглядали, у них є основне — вони несуть у собі пам'ять про Т. Г. Шевченка, той дух, ті благодатні промінці, що проникають глибоко в душу, наповнюючи її любов'ю не тільки до визначеного українського поета, але й до рідної України, її історії, мистецтва. Кожна з них підтверджує вислів про Т. Г. Шевченка його сучасника, українського письменника ХІХ століття П. Куліша: «Наш еси, поете, а ми народ твій і духом твоїм ми дихатимемо вовіки і віки ...».

В онлайн-галереї було представлено роботу В. Касіяна «Кобзар. Тарас Шевченко» з серії «Шевченко і народ» (1960 р.).

О. Пушонкова

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА У ПЛАСТИЧНИХ ВІЗІЯХ ІВАНА КАВАЛЕРІДЗЕ

Григорій Сковорода — унікальна постать, філософія і спосіб життя якого зберігають актуальність і у ХХІ столітті. Його значення для становлення української національної культури важко переоцінити. Долаючи трагічне розщеплення суспільної свідомості, обумовлене хронічно несприятливими для України історичними умовами, Григорій Ско-

ворода утвердив та втілював у життя ідеал цілісності як основу ідентичності кожного українця.

В інтелектуальному просторі незалежної України його спадщина стала дзеркалом самопізнання і невичерпною скарбницею мудрості. Було б несправедливим називати Сковороду «останнім мандрівним дяком», як це пропонували деякі біо-

графи і дослідники, адже ходіння Григорія Сковороди істотно різняться від «бурсацько-дяківського» мандрування. Його подорож насамперед екзистенційна. Це духовна боротьба зі Змієм — вселенським злом, зі «сном душі», темрявою, моральною руйною. На кшталт Героя-лицаря філософ прагнув здобути найвищий духовний скарб та визначив образ української ментальності на кілька століть вперед — якими ми є насправді, якщо долучені до духовної вертикалі, сили джерел національної самосвідомості. Дивовижна інтуїція цілого дозволила Григорію Сковороді випередити час.

Епітафія «Світ ловив мене та не впіймав» стала однією з найбільш загадкових сентенцій філософа. Його «втеча від світу» часто інтерпретується як схильність до інтровертного типу мислення, але це надто спрощене розуміння. Самозаглиблення, як спосіб пізнання світу, не означає — пасивність. Прикладом є саме життя філософа. Відвідини Будапешта, Братислави, Відня, Праги, Галле, спілкування з філософами-містичками та пієтистами сприяло поповненню знань молодого дослідника, глибшому знайомству з європейською культурою, розширенню світогляду. Викладання у Переяславському та Харківському колегіумах стало виявом принципової інакшості методів викладання, нестандартного і неординарного мислення, що викликало неприйняття керівництва. Слова однієї з вступних лекцій Григорія Сковороди «Весь світ спить!» лунають у період, коли наш народ переживає добу свого вимушеного занепаду, втрачаючи ознаки своєї автономності.

Багато скульпторів намагались відтворити образ мандрівного філософа. Прижиттєвого фотозображення чи портрета з натури не збереглося, лише копії портрета, створеного незадовго до смерті Сковороди «з пам'яті» художника. Відповідно, скульптори не могли відтворити портретну схожість, авторам доводилось орієнтуватись на своє сприймання й внутрішнє бачення.

Волелюбна і освічена постать Григорія Сковороди надзвичайно цікавила та надихала Івана Кавалерідзе, який формував національну скульптурну школу за сучасним європейським напрямком. Усе життя Іван Кавалерідзе розкривав у власному просторі екзистенції духовний світ мандрівного філософа та втілював його у скульптурах, плакетках та тондо.

Перший пам'ятник за проектом Кавалерідзе був відкритий 1922 року в Лохвиці Полтавської області до 200-річчя від дня народження Григорія Сковороди. Під час війни монумент з бетону було пошкоджено, але відновлено автором вже у бронзі у 1972 році. У цій роботі Кавалерідзе поєднує історичність, психологічність та життєвість. Скуль-

птор розробив проект статуарного пам'ятника з невисоким п'єдесталом саме для того, щоб філософ був ближчим до народу, щоб був поміж людей, як і за життя Сковороди. Скульптура зображає гнучку, незламну, пружну як лоза фігуру, що ніби готова миттєво зрушити у мандри. Як і у майже всіх зображеннях філософа, у даній композиції були присутні дорожня сумка, книжка, сопілка.

Лохвицький образ Сковороди можна впізнати також у пам'ятнику мандрівному філософу і поету в Києві (1977 р.), що розташований на Контрактовій площі у сквері напроти Києво-Могилянської академії, в якій Григорій Сковорода провів як студент багато років. Тут скульптор прагнув втілити живу думку, її рух у ментальному просторі через деяку статуарність форми.

Іван Кавалерідзе з початку 70-х років ХХ століття створив сім варіантів фігури, погруддя, голови філософа для цього пам'ятника, які пізніше стали окремими скульптурами і експонуються зараз у різних музеях. Один з перших варіантів скульптури, який був створений у 1972 році, знаходиться в Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе в Києві і суттєво відрізняється від кінцевого результату на Контрактовій площі. Це більш «неформальна», розслаблена постать філософа, за спиною — торбинка з книгами. Отже, скульптор невпинно шукав відповідний образ для вираження основної ідеї твору.

Гіпсове погруддя одного з варіантів пам'ятника Григорію Сковороді (1972 р.) на Контрактовій площі експонується в Черкаському художньому музеї. Скульптуру було передано Дирекцією художніх виставок України у квітні 1973 року. В експозиції представлено майже класичне зображення філософа з чіткими рисами худорлявого обличчя. Саме в цьому варіанті ми можемо побачити ледь помітну посмішку філософа, який любив життя в істині та свободі, втілюючи це світовідчуття в своїй етиці Щастя та філософії Серця. Ця робота Івана Кавалерідзе, поза сумнівом, один з найважливіших за значенням творів фондової колекції Черкаського обласного художнього музею.

Творчий діалог Івана Кавалерідзе з Григорієм Сковородою, Скульптора з Філософом тривав майже усе життя майстра. Іван Петрович відкривав світ власних істин, але зміг виразити універсальне, близьке кожному українцю. Двох майстрів крізь час поєднала критична думка, духовні зусилля у пошуках істини і щира любов до України.

В онлайн-галереї було представлено наступні ілюстрації: Кавалерідзе Іван. Пам'ятник Григорію Сковороді у Лохвиці Полтавської області (1922/1972); Кавалерідзе Іван, Гнездилов Василь. Пам'ятник мандрівному філософу і поету (1977 р.), розташований на Контрактовій площі напроти будівлі Києво-Могилянської академії;

Кавалерідзе Іван. Один з перших проектів пам'ятника Григорію Сковороді у Києві (1972 р.) З музею-майстерні Івана Кавалерідзе;

Кавалерідзе Іван. Портрет Григорія Сковороди (1972 р.). З фондів Черкаського художнього музею. Автограф вірша Г. Сковороди «De libertate»

С. Савісько

СОЦІАЛІСТИЧНИЙ РЕАЛІЗМ: ВІДОБРАЖЕННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ (З КОЛЕКЦІЇ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ)

Соцреалізм як «стиль» тоталітарної держави, проголошений на початку 1930-х років, трансформував пафосну тематичну картину, що доминувала ще з середини XIX століття, на тлі світового модернізму XX століття, спробувавши оновити реалістичну традицію.

У радянському художньому житті до кінця 1980-х років існувала система нагляду й контролю за художниками з боку держави. Це відбувалось за рахунок присвоєння нею абсолютного права придбання та замовлення творів, проведення виставок, диктату в царині арткритики, підкорення мистецтва прагненням партії. Разом з тим, період радянського мистецтва — це пора активних дій української національної школи живопису, пов'язаної з іменами Федора Кричевського, Тетяни Яблонської, Карпа Трохименка, Сергія Григор'єва та багатьох інших художників. Це час, коли митці відмовилися від пошуку пластичної мови як спроби формалізму та вимушені були створювати «твір здійсненої мрії», попри існуючі в реальності геноцид, табори та переслідування.

На початку існування Черкаського обласного художнього музею збірка фондової колекції здебільшого складалася з творів стилю «соцреалізм».

Сьогодні в одному з виставкових залів постійно діючої експозиції музею, присвяченому черкаським митцям, представлена невелика кількість живописних творів художників, які дають уявлення про загальні тенденції розвитку образотворчого мистецтва у 60–80-ті роки XX століття, а саме соціалістичного реалізму та занурюють у трудове життя Черкащини того періоду.

У кожній роботі ми бачимо звичайних людей, яки є господарями своєї власної долі і долі країни, творцями історій. Адже саме людина, праця робітників, селян, інтелігенції, котрі сприяли збільшенню духовних і матеріальних багатств Батьківщини, і були у центрі уваги соціалістичного реалізму. Отже характерною особливістю мистецтва соцре-

алізму був тісний зв'язок образотворчого мистецтва з життям народу. Митці творчо осмислювали і втілювали у свої роботи провідну істину про народ як головну рушійну силу суспільного розвитку, як творця матеріальної і духовної культури.

Народ як основний об'єкт художнього зображення був героєм творів. Його високий моральний рівень, прекрасні душевні риси, відданість справі соціалістичного будівництва, мужність, трудовий героїзм у натхненій праці та інші риси переносились на зображувальні образи на полотні. Прагнення змалювати героя на повний зріст, у величі його думок і поривань, у боротьбі за подолання труднощів властиве всім художникам того часу. Поїздки в села та на виробництва давали митцям цінний матеріал, що здебільшого органічно впливав на художній твір.

Звертаючись до експозиції виставкової зали ми бачимо, як натхненно відображає поезію вільної праці твір Віктора Ніканорова (1929–1996 рр.) «Жнива почались» (1984 р.). Безкрайній простір поля на тлі блакитного неба, обриси комбайнів, що працюють на ланах і символізують потужність та процвітання. А головний персонаж у центрі полотна — усміхнена дівчина в білій сукні — є символом світлого та щасливого майбутнього країни.

Художники-пейзажисти також прагнули до того, щоб через образ чарівної, опоетизованої природи передавати велич людини праці, людини миру, що прикрашає землю, утверджує щастя людей на землі. Саме так ми сприймаємо полотна художників Івана Куліка (1923–1995 рр.) «Моринські стежки» (1960 р.), Олега Баумістера (1939–1983 рр.) «Квітучий сад» (1981 р.), Віктора Нестерова (1932–2021 рр.) «Весна в Седневі» (2009 р.), Євгена Ткаченка (1923–2002 рр.) «Перше весняне сонечко» (1961 р.), Віктора Клименка (1932–2022 рр.) «Бережень» (1980 р.).

Значне місце у творчості художників посідала тема праці, що нерозривно пов'язана з будівни-

цтвом нового суспільства та життям країни. Тобто провідною і досить щиро висловленою у 60-ті роки ХХ століття була тема мирного будівництва. Як приклад, картина Федіра Хохлова (1932–2000 рр.) «На будівництві» (1961 р.). Її головні герої — молоді жінки, що будують нове місто, наполегливі у своїх прагненнях і вірні обраному життєвому шляху. Художник, передав загальну атмосферу єдності, цілеспрямованої енергії, атмосферу взаєморозуміння групи людей та, водночас, з вичерпною повнотою відобразив кожен образ дівчини.

Слід зауважити, що у період розквіту методу соціалістичного реалізму мистецтво портрету теж досягло певних успіхів. Переважна більшість створених тоді портретів зображувала представників творчої інтелігенції, передовиків виробництва заводів і колгоспів. Людина зображувалася в звичайній атмосфері постійних занять: в цехах, на фермах, полях.

Робота художника Володимира Нестерова (1932–2021 рр.) «Портрет медсестри Галини Резнік» (1989 р.) зображує дівчину у білому халаті та хустці на світлому блакотно-зеленому тлі. У даному портретному образі художник підкреслив і ніжність, і стриману посмішку, і інтелегентність, а головне, впевненість та віру молодого покоління у майбутнє.

Вартий уваги портрет Віктора Никанорова (1929–1996 рр.) «Гуцулка» (1960 р.). На тлі карпатських полонин зображено молоду жінку у національному вбранні даного регіону країни, енергійну, з життєвою стійкістю та певною народною мудрістю, вона впевнено дивиться на глядача, втілює невичерпний оптимізм. Живопис картини відзначається простотою і ясністю композиційного рішення, тональною стриманістю колірної гами.

О. Пушонкова

ХУДОЖНИК-ВОЇН ІВАН ЛАЦКОВИЧ-СРОАТА

Іван Лацкович-Кроата (1932–2004 рр.) — відомий хорватський художник і графік. Французький мистецтвознавець Анатоль Жаковський назвав його «найкращим малювальником з усіх наївних художників світу». Роботи Лацковича знаходяться в багатьох музеях світу, зокрема в Національній галереї наївного мистецтва (Рим), музеї Брукліна (Нью-Йорк), музеї ХХ століття (Відень), музеї сучасного мистецтва (Варшава) тощо. З 1962 року художник влаштовує індивідуальні виставки і бере участь у спільних виставках в Хорватії та багатьох країнах світу, майже на всіх континентах.

І навіть твір Федіра Хохлова (1922–2000 рр.) «Авіамоделіст» (1978 р.), яскраво втілює образ майбутнього авіаконструктора, передає риси цілеспрямованої та відданої своєму захопленню людини, яка уособлює майбутнє країни.

Заслугує на увагу тематична картина заслуженого художника України Петра Козіна (1926–2013 рр.) «9 травня» (1973 р.). Сюжет твору зрозумілий — у одному вікні представлені паралельно дві людини різних поколінь: сивий старий у відкритій частині вікна та маленька дівчина — у закритій частині. Обличчя персонажів занурені у думки та спогади. За вікном дощ, який посилює цей ефект. Він як символ очищення та роздумів, у одного — про довге і важке життя, у другого — про світлі дитячі мрії щодо прийдешнього завтра. У творі виразно проступає своєрідність творчої манери майстра, що ґрунтується на активності синього кольору, цілісності і чіткості силуетів людей, які максимально наближені до глядача. Картині властива монументальність, що є органічною прикметою стилю автора.

Представлені в експозиції твори відображають життя того часу, а події минулого, майстерно втілені у роботі, сприяють більш глибокому розумінню сьогодення, нашої дійсності, яка є складною і різноманітною. Завдання експозиції не лише представити високу майстерність і довершеність робіт художників, а і сповна долучитися до ідеалів, якими жили не лише митці, а і їх герої — люди Країни Рад, чия доблесть втілювалась у творчій самовідданій праці і в героїчному подвигу в ім'я соціалістичної Батьківщини.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 52–54

Творчість Лацковича-Кроати пов'язана з його активною участю в русі за незалежність Хорватії. У 60-річному віці художник серед перших добровольців став на захист Батьківщини як воїн народної гвардії. Єдність зі своїм народом художник виразив у псевдонімі, імені свого народу латиною — «croata».

Художник завжди відчував духовну спільність з Україною, був ініціатором експозицій сучасного українського мистецтва в Хорватії. У 1998 році презентував свої роботи у Києві, але ще у 1993-му деякі твори було передано в Україну товариством «Україна-Хорватія». Частина з них було подарова-

но Черкаському художньому музею («Дерево — хрест» 1991 р. (папір, туш, акварель, гуаш); серія робіт (16 одиниць) «Хорватські жахи» 1991/1992 рр. (папір, туш, перо)).

Іван Лацкович-Кроата — художник-воїн і гуманіст, який прагнув уберегти світ від такого жахливого безглуздя як війна. Хорватський народ виборював незалежність, але ніколи не зазіхав на чужі землі та життя. Чи міг художник передбачити, що у 90-х роках ХХ століття на землю працюючих і миролюбних хорватів впадуть бомби? «Не похились, Хорватіє, в годину негоди» — говорить Іван Лацкович у зверненні до свого народу у найскрутніший для нього час.

Художник працює не лише у темі війни. Діапазон його творчості надзвичайно широкий: картини сільського життя, біблійні і міфологічні сюжети, натюрморти, портрети, ілюстрації до книг, абстрактні і фігуративні композиції з ліричними і сюрреалістичними мотивами. Твори різноманітні також і за технікою виконання: естамп, акварель, гравюра, темпера, олія на склі тощо. Вони містять багато щирого оптимізму народного життя. Наприклад, у літографіях «Весілля в Подравині» бачимо розгорнення яскравих фольклорних сюжетів.

Іван Лацкович-Кроата має свій власний почерк і впізнаваний стиль, майстерно розвиває класичні традиції хлебнінської школи і хорватського наїву.

Народні художники, оспівуючи свій край, у пошуках найвиразнішої і найдохідливішої форми зверталися до примітиву. Засновник хлебнінської школи і вчитель Івана Крісто Хегедушич запровадив такий творчий принцип: форма, спрощена до синтезу, локальний колорит, відкритий колір. Лацко-

вич усе життя був вдячний вчителю за підтримку й за те, що той щоденно змушував малювати: «Хлопчик мій, потрібно працювати і працювати. Ця твоя робота хороша, а ця — ні... Не роби копій, малюй свій світ, свої села, свої будинки... Не пиши абияк, але не роби ескізів... Не перекреслюй те, що намалював».

Поетику сільського життя: хорватські хатки, вишукані силуети дерев, неповторний колорит народних свят Лацкович зображує з особливою любов'ю. Його земля, рідна Подравина, є для нього насамперед станом душі, а потім вже географічною місцевістю. Кожна його картина — це лірична розповідь, у якій поєднано реальне й ілюзорне, повсякденне й сакральне.

Іван Лацкович-Кроата також визнаний у світі як майстер зимового пейзажу. «Ще в дитинстві я полюбляв зиму, малював на прохання селян Мадонну, Христа, янголів» — згадує митець. Через приглушену, але витончену гамму «зимових» кольорів художник розкриває глибинні думки і переживання.

Поетичні образи Лацковича у вимірі його боротьби за свободу Хорватії ще раз переконують у тому, що патріотизм починається не з гасел і памфлетів, а з щирої любові до рідного краю і людей. І саме ця ідея є для українців актуальною, близькою і зрозумілою.

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи:

Чотири пори року. Олія/скло (1983 р.).

Подравське село. Олія/скло (1982 р.).

Зимове село. Олія/скло (1964 р.).

Дивний світ. Олія/скло (1974 р.).

Жатва. Олія/скло (1975 р.).

Червоний хінь. Олія/скло (1973 р.).

Із серії «Хорватія» (1931-2004 р.). Папір, перо, кол.туш. Із фондової колекції Черкаського обласного художнього музею.

Духовна майстерня декоративно-ужиткового мистецтва

О. Рак

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО МАКАРА МУХИ

Макар Корнійович Муха — заслужений майстер народної творчості України, один з фундаторів станкового декоративного розпису, засновник художньо-промислової школи у селі Михайлівці Черкаської області. Тут він навчав молодь вишивати одяг та рушники, розмальовувати хати й меблі, створювати з глини прикраси й мальований посуд. Макар Муха

працював з відомими майстрами українського декоративно-прикладного мистецтва Параскою Влащенко, Марфою Медяник, Вірою та Ганною Павленко, Поліною Глущенко, Василем Вовком.

Черкаський край славиться настінними розписами. Мистецтвом настінного розпису на Черкащині майстерно володіли Петро Костенко, Макар Муха,

сестри Ірина та Софія Гоменюк. Це найдавніший вид декоративно-ужиткового мистецтва, розповсюджений ще в XVII–XVIII століттях. Настінні розписи — це не просто прикрашання й оздоблення, у них — вірування і увявлення, світогляд українського народу, його генетичний код, записаний мовою образів. Розписи для кожного району Черкащини мають свої особливості, свою унікальність.

Макар Муха у скрутні для національного духу часи культивує народний розпис. Творчий геній митця виріс зі звичаєвої практики розмальовувати хати, який був поширений на Чигиринщині. Кожну вільну хвилину митець різьбив по дереву, ліпив із глини. Сам навчився робити фарби та розмальовував комини, стіни, віконниці сільських осель.

Уперше творчі роботи майстра були презентовані у 1926 році у селі Жаботин, де здобули високу оцінку своєю оригінальністю. Уже за 10 років у 1936-му Макар Муха експонував 300 робіт на виставці у Шполі. Згодом талант митця помітили мистецтвознавці і запросили його до Київської школи майстрів народної творчості одночасно працювати й навчатися. Після війни, заснувавши у рідній Михайлівці школу народного декоративно-прикладного мистецтва, працював у ній викладачем і художнім керівником.

Основу декоративного розпису митця становлять традиційні для народного мистецтва рослин-

ні мотиви: квіти, листя, плоди, різні за характером деталізації та побудови композиції. Для його творів притаманна яскрава кольорова гама на чорному тлі. Макар Муха розписував фарбами власного виготовлення надаючи перевагу гуаші та акварелі. Його образи наповнені життям, рухом та гомомом, життєствердні, племенисті, пишні та гомінкі, відверті, чистосердці, безпосередні та щирі.

У творчому доробку майстра понад 5 тисяч робіт. Митець працював у жанрі станкового декоративного розпису, хоча є в нього роботи з дерева, глини, вишивка, витинанки та ін. Його ім'я займає почесне місце поряд з такими відомими майстрами як Марія Приймаченко та Катерина Білокур.

Твори Макара Мухи багаторазово експонувалися за кордоном: у Чехії, Словаччині, Польщі, Франції, Бельгії, Канаді, а нині є окрасою багатьох музеїв України. Одна з найчисельніших збірок знаходиться в Черкаському художньому музеї та Кам'янському державному історико-культурному заповіднику, також чимало робіт художника зберігається в приватних колекціях.

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи М. Мухи: «Суперечка» (1972 р.), «Закохані» (1979 р.), «Жар-птиця і бджола» (1984 р.), «Жар-птиця і метелик» (1985 р.), «Павичі і бджілки» (1980-ті роки ХХ ст.), «Цвітіння» (1985 р.), «Червоні квіти» (1984 р.).

А. Лисенко

СОФІЯ ГОМЕНЮК: ТВОРЧІСТЬ КРИЗЬ ЖИТТЯ

*Відчуваючи красу ліній... гармонію кольору,
Ви... співаєте пісню, голос якої на-
зивається вічністю...*

А. Брино

З давніх-давен Уманщина славиться народними умільцями, які зросли серед чарівної природи краю. Софія Гоменюк народилася 17 вересня 1921 року в селі Родниківка Уманського району. Батько був різьбярем, а мати — ткалею, то ж художній талант Софія та її старша сестра Ярина успадкували від батьків. Рано залишившись сиротами, сестри Гоменюк мали важку долю та попри несприятливі для творчості умови, вони все ж не зрадили мрії стати художницями.

Мабуть, великий дар було поділено між сестрами, бо Софія взялася наздоганяти старшу сестру, пробувати свої сили в декоративному живописі. Сестри починали як багато українських

жінок — малювали комини, настінні квіти у своїх хатах. Сусіди й родичі запрошували сестер розмалювати й їхні домівки. Вони це робили звичайними фарбами, а пензлики — з трави, для кожної фарби — свій пензель. Невдовзі дівчата стали майстринями декоративного розпису. Першим про мистецтво сестер розповів світові київський мистецтвознавець і митець Нарцис Кочережко, який родом з-під Умані. Він допоміг їм влаштувати музейні виставки і сам зібрав чималу колекцію.

Творчість сестер має спільний ґрунт і загальні коріння, при цьому у кожній з них склався свій індивідуальний почерк. Роботи Софії Гоменюк ліричні, м'які за колоритом. Для неї характерні сині, червоні, зелені, жовті кольори. В основному мисткиня малювала розписи з рослинним орнаментом, її улюблені народні мотиви — «вазон», «кущ», «букет», «квітка».

Вона також привнесла у народний розпис безліч власних елементів: поміж квітів у її творах втпелися люди, фантазійні звірі, птахи, метелики. Нерідко пані Софія малювала картини на теми народних приказок, співомовок. До композицій добирала віршовані рядки, що відзначались дотепністю і народним гумором. Інколи майстриня набивала тло різними кольорами квачиком з тканини. Так раніше готували під розпис стіни житла на Уманщині. Помешкання самої майстрині були розписані від підлоги до стелі. На цих розписах зображувалася велика рожева квітка, біля якої збиралася ціла сім'я маленьких квіточок та ще не розкриті пуп'янки з ніжно-голубими росточками. Жодної такої квітки не знайдеш на наших полях, та й, мабуть, на всій землі. То майстриня вплела свої квіти у вінок народного розпису України, збагативши національну культурну спадщину.

Твори майстрині побували на багатьох виставках: від клубу в рідному селі до виставкових залів Спілки художників у Києві та Москві. Багаторічний творчий доробок художниці відзначено багатьма дипломами, грамотами. У 1988 році їй присвоєно звання заслуженого майстра народної творчості України. З 1992 р. Софія Остапівна

— член Національної спілки народних майстрів України. У 2000 р. отримала українську премію імені Д. Щербаківського.

За життя майстриня подарувала Уманському краєзнавчому музею велику добірку своїх розписів. Колекція робіт майстринь яка зберігається в Уманському краєзнавчому музеї (109 робіт) була оцифрована у 2021 році в рамках проекту «Диво на стіні» та за фінансової підтримки Українського культурного фонду. Частина її творів зберігається у Київському державному музеї народного декоративного мистецтва України, Черкаському обласному художньому музеї, Канівському музеї народного мистецтва, Запорізькому художньому музеї та в приватних колекціях.

Життєствердуючій та оптимістичній творчості художниці притаманні невичерпна фантазія, метафоричність та асоціативність образів. Незвичайна багатогранність простих сюжетів, вміння наділити квітково-рослинні композиції ознаками людського життя — визначальна риса творчого методу майстрині.

В онлайн галереї було представлено роботу С. Гоменюк «Дзвоники» (1979 р.) із фондової колекції Черкаського обласного художнього музею.

I. Шамрай

СИМВОЛІЗМ БУТТЯ СЕРГІЯ РАДЬКА

11 квітня 1963 року народився член спілки народних майстрів України, заслужений майстер народної творчості України, гончар-художник Сергій Андрійович Радько.

Фахову освіту майстер здобув у Республіканській художній середній школі імені Т. Г. Шевченка (місто Київ) та Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва на відділенні монументально-декоративного живопису.

Він художник-монументаліст за фахом і гончар за покликанням. Його вабило гончарство ще з дитинства, бо виріс серед дніпровських круч, які, за словами митця, ніщо інше, як суцільний глиняний «піріг».

Давні національні традиції українського малярства та гончарства стали тим підґрунтям, на якому сформувалась самотутня, глибоко національна творча манера митця. Творчості Сергія Радька притаманні звернення до архаїчних форм, навмисне «сплощення» зображуваного. Художні роботи митця вирізняються глибоким сакраль-

ним змістом і яскравою символічністю образів.

Справжнім покликом душі та справою життя стало для Сергія Радька мистецтво кераміки. Майстер не лише викладав гончарство у Колегіумі мистецтв в Опішні та Канівському училищі культури, а й нині присвячує себе виготовленню чудових виробів із глини. Творчі концепції майстра знаходять втілення не лише у мистецтвах кераміки та скульптури, а й у малярстві, здебільшого в портретному жанрі. Через спрощення форм митець передає праобрази реальних людей. Особисте бачення передає Радько-маляр у власних інтерпретаціях творів відомих художників, зокрема Пабло Пікассо, Марка Шагала, Тіціана.

Окремі роботи Сергія Радька зберігаються у фондовій колекції Черкаського обласного художнього музею та представлені в його постійно діючій експозиції.

У своїй творчості Сергій Радько постійно звертається до традицій українського народного мистецтва, українського народного малярства

та кераміки, вивчаючи особливості національного формо- та образотворення. Його звернення до архаїчних форм, принципове «сплощення» зображуваного — все це демонструє тяжіння до первісного мистецтва, до пошуку глибинного підґрунтя національної творчості. Можливо, саме ці пошуки і спричинили народження концепції митця про Третій національний стиль — стиль, що «пам'ятає»

і «мріє», стиль, що сповідує «живі традиції». Глибокий національний ґрунт, органічне поєднання міфології, народних переказів, казок, відлуння кобзарських пісень — ось фактори, що визначають особливості творчості Сергія Радька.

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи С. Радька: Декоративна посуда (2011, Межиріч); Тиква (2015, Опішня); Рось (2019, Межиріч)

О. Рак

ДИВО-КЕРАМІКА ЯКОВА БРЮХОВЕЦЬКОГО

*«Як тільки я бачу глину, як тільки
мої руки торкаються її,
я ніби переносюся в інший світ,
де панує мудрість і спокій,
краса і прадавній народний дух».*
Я. Брюховецький

Кожний твір, народжений на гончарному крузі або в руках гончаря — єдиний та неповторний. Він промовляє до нас образною мовою наших прадавніх співвітчизників, не дає загинути традиції — тій живій ниточці, що єднає нас з нашою минушиною. Ось чому гончарний круг не повинен зупинити свій біг, доки на нашій землі буде глина.

Видатним майстром, який повернув до життя знамениту головківську кераміку був майстер народної творчості, гончар Яків Михайлович Брюховецький. Гончарний круг, наче магія, зачаровував митця, він линув в інший світ, де був тільки він і його твір. В його виробах тонко поєднано витончений смак та високий мистецький рівень. Елементи орнаменту, відроджені майстром, передавалися із покоління в покоління та відображали естетичні смаки, світогляд українського народу.

Народився Яків Михайлович 6 жовтня 1931 року. Гончарював ще замолоду, а потім життєві обставини майже на 40 років залишили його осторонь улюбленого ремесла. Після запрошення на роботу до заповідника (1990 р.), майстер зосередив всі свої зусилля на відродження головківської кераміки. Із дня в день, із місяця в місяць, із року в рік — 15 років пропрацював Яків Михайлович за гончарним кругом. Сотні, тисячі різноманітних виробів створив він за цей час — глечиків, горщиків, макітер, вазонів, підсвічників та ін.

Заслужений майстер народної творчості України, Лауреат премії ім. Данила Щербаківського, Яків Михайлович був довічним державним стипендіатом, членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, учасником всеу-

країнських виставок народного мистецтва та симпозіумів з художньої кераміки. У 2000 році став переможцем конкурсу гончарів, який проводився у рамках Міжнародного фестивалю «Слов'янський базар — 2000» у місті Вітебську. Його роботи можна зустріти навіть за океаном.

Та найбільша його нагорода — вдячні глядачі виставок і відродження головківської гончарної школи. Роботи майстра знаходяться в музеях Черкас, Чигирин, Канева, Києва.

Особливістю кераміки Якова Михайловича був фляндрований підполив'яний розпис, який відомий особливою витонченістю та чіткою і зібраною композицією. Фляндрування — це спосіб декорування посуду, який наносився різком. Головківська миска має 3-ярусну орнаментальну композицію (вінця-стінки-дно). Композиція розпису мисок завжди центральносиметрична. Будується вона або на чергуванні окремих орнаментальних мотивів, що повторюються від 4 до 8 разів, або у вигляді досить широкої смуги суцільного орнаменту посередині стінок чи під вінцями. Майстер використовував одночасно від трьох до семи різних елементів розпису. При цьому композиції виходили вкрай різноманітні й дивовижні.

Дотримуючись традицій головківського розпису Яків Михайлович послуговувався трьома основними кольорами — білим, зеленим, та різновидами червоного. Білий колір символізує чистоту, світло, зелений — природу, рослинне життя, родючість землі; червоний — кохання, страждання. Ці традиційні кольори та елементи розпису відомі з давніх-давен, з глибокої пам'яті, яка зберегла їх первісний зміст та значення.

Відроджена головківська кераміка Якова Брюховецького вражає своєю свіжістю, надзвичайною різноманітністю і не залишає байдужим кожного хто її побачив. Завдяки таланту і вмінням майстра у нас є можливість побачити диво-кераміку.

**КОЛЕКЦІЯ НАРОДНОЇ КАРТИНИ
ВІД ФОНДУ МИКОЛИ БАБАКА**

Фонд Миколи Бабака вкотре робить добру справу. У серпні 2022 року Черкаський художній музей отримав ще один подарунок — мистецьки скарби — колекцію народної картини початку ХХ століття.

Це неоціненний внесок Фонду у збереження та популяризацію культурної спадщини України, вивчення її історії та національної ідентичності.

Творчість народних «примітивістів» — це одне із відомих і цікавих явищ світового мистецтва: художників з народу, з села, які, увібравши в себе прадавні традиції, зуміли створити щось нове та знайти власну художню мову.

Народну картину як явище можна вважати своєрідним місцем пам'яті. Функція місць пам'яті — повернути нам відчуття зв'язку з минулим, а тим самим подолати віддаленість минулого і сьогодення. Серед слов'янських народів маємо багато прикладів художників, імена яких часто не зберегла історія, які разом напрацювали певну систему, один в одного вчилися, які спиралися на іконопис, на декоративне малювання, але виробили власну естетику. Ми, українці маємо власну народну систему та більш того безперервну національну традицію.

Народна картина як феномен виникла в 20-х роках ХХ століття. Це період відродження, оновлення, період масового вибуху духовного потенціалу, який 300 років стискався. До ХХ століття народне мистецтво було переважно канонічним: ікони, вишивки, окремі художники малювали картини. Але замовлення і попиту на них не було, не було масової традиції малювання.

Радянська влада заборонила релігію, а іконописців було дуже багато. І вони переключилися на народну картину. Ці художники спиралися й на декоративний розпис. В Україні була висока образотворча культура — скрині розмальовували, стіни, печі, витинанки робили. І цю культуру народні художники переносили на картини. Ярмарки були як виставкові зали. У 1980-х роках народна картина закінчилася. Поступово зникали люди, які мали міфологічне мислення, народну культуру почала захоплювати масова культура, ми її називаємо самодіяльною. Вона штучно насаджувалася державою. Ще в 1930-ті роки було створено багато самодіяльних шкіл: наймали професійного художника, який отримував платню, і він навчав

академічній системі. У 1960-х роках їх було особливо багато, коли у фронтовиків з'явився вільний час. Весь державний механізм був направлений на витіснення традиційної культури. Феномен народного малярства — як хвиля, що вдарила об берег і пішла назад.

Самостійний світ, життєрадісний, яскравий, постає перед нами в картинах художників-самоуків. Це народна фантазія, гумор, наївне захоплення красою природи, любов до праці, простодушна віра в добро. У ньому наявні усталені композиційні прийоми, певні традиції, що передусім стосуються сюжетів. Сюжети брали з життя або просто змальовували один від одного, додаючи щось своє, копіювали твори відомих художників, використовували фольклорні та літературні мотиви, особливо близькі народній свідомості, зокрема Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Миколи Гоголя. Примітивність художніх засобів, слабке володіння пропорціями і перспективою при побудові живописної композиції, святково-кричуща колористика, дрібне деталізування та надмірність є чи не найхарактернішими ознаками народної картини.

Народна картина прекрасна тим, що має щось від дитячого наївного сприйняття світу і через це вона така близька глядачеві, адже відсилає його до дитинства. Твори непрофесійних художників (самодіяльних, аматорів, самоуків) прийнято називати наївним (примітивним, чистим) мистецтвом. Наївні художники з крайньою, притаманною лише дітям сміливою наївністю звертаються до традиційних тем та образів, які давно стали з одного боку візиткою нашої нації та країни, з іншого — невід'ємною компонентою низової культури, знеціненої до шаблону, заявленої тиражованої схеми.

Мистецтво народної картини, продовжуючи бути традиційним у своїй основі, виступає оберегом національної самобутності, показником високих моральних та естетичних якостей самого народу. Народна картина, як і все традиційне мистецтво, постає не лише художнім відображенням реалій навколишнього світу, а й національною формою духовного буття народу, а художники-самоуки уважно вслуховуються у відголоски минулого, потоплюючи у наростаючому шумі мегаполісів.

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: КОЛЕКЦІЯ КЕРАМІКИ БУДЯНСЬКОГО ФАЯНСОВОГО ЗАВОДУ

Коли закінчиться війна, наш музей відкриє свою постійну експозицію. І тоді у відділі декоративного мистецтва відвідувачі побачать нові експонати: вироби Будянського фаянсового заводу.

Відвідувачі вперше побачили частину колекції, яка дивом опинилася у нашому музеї. Яке взагалі відношення мають Буди до Черкаського художнього музею, запитаєте ви? А це абсолютно воєнна історія. Історія про колекціонера, музейників, донаторів і волонтерів. Саме цей ланцюжок допоміг врятувати колекцію будянського фаянсу, яка випускалась на заводі у останні роки його існування.

Коли почалися обстріли Харкова, жителі міста рятували свої життя. Так серед інших харків'ян до Черкас потрапив і колекціонер Андрій Голуб. Розуміючи, що все його дорогоцінне зібрання будянського фаянсу може бути знищене, Андрій Іванович прийняв рішення про передачу своєї приватної колекції Черкаському художньому музею. Але як і в що запакувати тендітні вироби коли довкола рвуться снаряди? Хто і чим вивезе колекцію з небезпечної Салтівки (район м. Харків, який найбільше потерпає від обстрілів військами РФ) в той час, коли першочергово вивозять людей? І взагалі кому це все потрібно, коли поряд лунають вибухи і гинуть люди? Колекціонер звернувся з пропозицією до Черкаського художнього музею і... Виявилось, що потрібно! Завдяки зусиллям колективу музею вдалося знайти донаторів, що надали пакувальні матеріали, та волонтерів, які зуміли доставити колекцію з Харкова до Черкас.

Сьогодні ми маємо щастя бачити колекцію будянського фаянсу 2000-х років на виставці, а фонди музею поповнились на 75 одиниць нових експонатів. Ось такий щасливий кінець у цієї історії.

Що ж до минулого Будянського фаянсового заводу, то його історія налічує аж 140 років з моменту заснування у 1867 році (промисловцем Матвієм Кузнецовим) і до банкрутства та закриття у 2006 році. 2 листопада 2020 року корпуси заводу були підірвані і повністю знищені. Тому таким цінним є спадок його майстрів.

Для Матвія Кузнецова фаянсовий завод у Будах, що на Харківщині був четвертим, на той час «кузнецовський» посуд вже був відомим і за межами Російської імперії. Наприкінці XIX століття на заводі виготовляли 6,5 млн виробів на рік. Після перевороту 1917 року завод націоналізували і з 1932

по 1991 рр. підприємство мало назву «Будянський фаянсовий завод». 1970–1980 роки етап найвищого розквіту виробництва. У цей час завод випускав найбільшу кількість продукції за весь період свого існування — до 80 млн фаянсових виробів щорічно. Після відновлення незалежності України завод був найбільшим виробником фаянсових виробів у країні. У 2000 році Кабмін включив колекцію заводського музею до державної власності України. Це найбільше зібрання виробів виготовлених Будянським фаянсовим заводом в Україні.

Будянський фаянсовий завод, від самого початку, спеціалізувався на виготовленні виробів побутового господарства та кераміки. На ранньому етапі продукція заводу в основному копіювала зарубіжні зразки — за формою та декором. Згодом, коли ринок збуту торкнувся сільського населення і міщан, з'явився посуд у народному стилі: миски, кухлі, глечики, господарські банки, прикрашені квітами і букетами, дуже близькими до народних настінних розписів і малюнків на скринях. З початку на заводі виготовляли напівфаянсові вироби, пізніше — фаянсові і навіть порцелянові. На заводі в Будах уперше в Імперії використали технологію нанесення малюнку штампом за допомогою трафарету, у поєднанні з ручним розписом. Дуже скоро «Будянський фаянс» став найбільшим і самобутнім підприємством з випуску столового фаянсу на українських землях. У 1930-ті рр. Буди стали ще й центром наукової розробки розвитку мистецтва і технології фаянсу. На заводі відточувалися наукові дослідження відомих фахівців з кераміки Пантелеймона Мусієнка та Ніни Федорової. У 1950-ті роки на заводі сформувався зірковий колектив керамістів, які завдяки створенню художньої лабораторії на базі цеху унікальних виробів, зуміли створити свій неповторний стиль та продовжили традиції майстрів будянського фаянсу. Саме ці митці створили цілу низку неперевершено яскравих, прекрасних робіт, відзначених різними нагородами і преміями на численних вітчизняних і зарубіжних виставках (одна з робіт майстра 1950-х рр. «Таріль» Ю. Піманкіна експонується на виставці). Увагу привертають чайні, столові набори, окремі предмети, декоровані рослинним орнаментом у техніці підполив'яного розпису, що якнайкраще підкреслює форму та природні властивості матеріалу. Продукція заводу дійсно

відрізнялася якістю та досконалим художнім виконанням. У різні часи на підприємстві працювало 18 художників — членів Спілки художників України. Незадовго до закриття на підприємстві застосовувалися такі технології як: глибокий друк, шовкографія, ангоб, деколь, живопис.

На виробі Будянського фаянсового заводу (як і виробі інших підприємств) наносилися клейма, із зазначенням найменування підприємства (або його емблеми), а також часто і клас якості. З початку 60-х років XX століття фірмовою заводською маркою став співучий півник (його придумав один із майстрів Борис Пянида). У період СРСР виробі, які йшли на експорт, несли злегка змінену емблему. До «півня» додався напис англійською мовою «Made in USSR», що йшов півколом по нижній частині малюнка. З 1991 року цей напис було замінено на «Made in Ukraine».

Назва виставки «Мій любий Харків!» народилася у процесі монтування експозиції, коли ми побачили скільки настінних тарілок присвячено Харкову, його пам'ятним місцям та улюбленим куточкам. Відчувалося з якою любов'ю колекціонер збирав

кожну таріль, тарілочку, тацю, плакетку, кухлик, куманець, кухоль, вазу. Адже, у кожний виріб митці вкладали свій таланти фантазію, це й робило вази, тарілки чи столові сервізи заводу самобутніми та оригінальними. Сподіваємося, що черкащанам та гостям міста вдасться у такий спосіб познайомитися з Харковом та відкрити для себе усю красу і неповторність будянського фаянсу.

Дякуємо усім, хто був причетним до цієї музейної «спецоперації»:

- Колекціонеру — меценату Андрію Івановичу Голубу

- Ірині Нікіфорова з Центру допомоги мистецтву України (Art Aid for Ukraine Centre),

- Ігорю Пошивайлу та Юлії Прус (Штаб порятунку спадщини / Heritage Emergency Response Initiative),

- Павлу Макаренку та Данилу Семенову з ГО «Українське місто».

Разом ми сильні!

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 68–70

Розділ III

З нарисів онлайн виставок

З початком повномасштабної російсько-української війни музеї повністю переходять на виставкову роботу в онлайн режимі. На той час це було єдиною можливістю спілкування з глядачем. Формат онлайн виставок у 2022–2023 роках став новою формою презентації фондової колекції музею, особливо її мало-відомих живописних та графічних творів, які рідко експонувались у виставкових залах. Онлайн виставка формує уявлення про «живі» фонди, до вивчення творів яких є можливість долучитися, звертаючись до окремих персоналій в історико-культурних контекстах. Також варто зауважити, що на основі нової музейної практики виникає цікава форма персональної онлайн виставки.

О. Рак

ІЛЛЯ ШТІЛЬМАН (1902–1966 рр.)

3 грудня 1902 року у Києві народився Ілля Штільман — український художник-живописець та педагог. Учень таких майстрів, як Микола Бурчак, Лев Крамаренко і Федір Кричевський, Штільман став одним із найвизначніших українських пейзажистів.

Визначившись ще студентом із жанром пейзажу як основою своєї творчості, художник усього себе присвятив зображенню чарівної природи Київщини, своєрідних видів Самарканда (у роки війни перебував там у евакуації), а починаючи з 1950-х років однією з улюблених тем художника стає зображення українських ланів.

Композиційно та образно витончені твори характеризуються тонким поетичним настроєм, трепетним сприйняттям навколишнього світу та закоханістю у рідний край. Митця вабили ніжне весняне пробудження природи та щедрість літнього розмаїття, в яких він відчував непереборну силу життя, а також мальовничі фарби осені та пронизливе зимове сонце, що наповнюють емоційний лад його творів мажорним звучанням.

Його великим коханням стають краєвиди Канівщини, з її мальовничими пагорбами, за якими виблискує дзеркало ріки й губиться в синяві далечінь. Художник звертає увагу на красі та розмаїтті рельєфу канівських гір, що за своїм виглядом на-

гадують Карпати в мініатюрі. Постійною темою у творчості І. Штільмана, своєрідним гімном, було зображення весни. У колекції Черкаського художнього музею зберігаються дві весняні роботи художника кінця 1950-х рр., написаних у Каневі — це «Вечірня зоря» та «Травневий ранок».

І. Штільман відбувся і як педагог. Тридцять років (1933–1963 рр.) він присвятив вихованню майбутніх митців у Київському художньому інституті, де пройшов шлях від асистента до професора, яким став у 1947 році. Ілля Штільман, завжди енергійний, вимогливий і доброзичливий, мав високий авторитет. Його любили і поважали. Сам закоханий у природу, митець виховував і в своїх учнів любов до неї та трепетно відносився до індивідуальності кожного свого учня. Певною мірою саме тому його учні (С. Кошовий, Я. Мацеєвська, Б. Рапопорт, Г. Файнерман, Є. Овсяникова, М. Боримчук та інші) не схожі у своїй творчості один на одного.

Твори Іллі Насоновича Штільмана — художника-колориста, лірика, доброї і щирої людини, чудового педагога — входять до кращих надбань пейзажного живопису повоєнної України.

Запрошуємо до перегляду онлайн виставки творів до 120-річчя від дня народження українського живописця Іллі Штільмана з фондової колекції музею.

ВІКТОР ТОЛОЧКО (1922–2006 рр.)

22 жовтня 2022 року виповнилося 100 років від дня народження українського живописця, народного художника України, заслуженого діяча мистецтв Віктора Івановича Толочко.

Народився художник у Мелітополі (Запорізька обл.). Закінчив Харківське художнє училище, а потім і Харківський художній інститут. Вчителі за спеціальністю — О. Кокель, С. Беседін, О. Любимський. Після закінчення інституту був призначений директором музею українського мистецтва в Ялті. У 1970-х рр. працює у Донецьку, очолює Донецьке відділення Спільки художників України. Незабаром повертається до Криму. Останні 30 років життя мешкав і працював у Ялті.

Працював у галузі станкового живопису. Учасник численних виставок, у тому числі тридцяти персональних: у Києві, Сімферополі, Дніпрі, Донецьку, Стамбулі (Туреччина) та інших. Роботи Віктора Толочка зберігаються в багатьох музеях і галереях України, а також в приватних колекціях США, Німеччини, Польщі, Франції, Швеції, Канади, Фінляндії та інших країн.

Художник був учасником німецько-радянської війни, нагороджений орденами та медалями. Тож

тема війни не була неочікуваною в творчості митця. Так, навіть його дипломна робота була присвячена захисникам Берестейської фортеці. Саме ця робота зберігається у фондах Черкаського обласного художнього музею разом із іншим полотном, що також присвячене темі війни «Умансько-Ботошанська операція» (1986 р.). У кращих традиціях соцреалізму художник відтворює міф радянської пропаганди про захисників фортеці, які фактично були покинуті напризволяще. Більшість із них загинули у перші миті війни під бомбами, і ще частина здалися у полон і тільки одиниці мужньо захищалися вже в повному оточенні і в глибокому тилу німецьких військ. Просуваючи наратив радянської пропаганди, художник майстерно справляється із завданням, талант і гарна освіта, а також особиста участь у бойових діях цьому сприяли. Оскільки система контролювала всі аспекти життя людей і художників також, то мало хто виходив за її рамки, бо це означало знищення і забуття. Виконуючи обов'язкові, нав'язані партією тематичні роботи, художник знаходив віддушину в інших сюжетах. Тож серед його робіт є неймовірної краси пейзажі, розкішні натюрморти, гори і море.

ГРИГОРІЙ ГАВРИЛЕНКО (1927–1984 рр.)

Гавриленко Григорій Іванович — український художник, графік, майстер книжкової ілюстрації, шістдесятник. Народився художник у селі Холопкове, Глухівського району, Сумської області. Закінчив Київський державний інститут. Жив та працював у Києві. Учасник всесоюзних та республіканських виставок книг, малюнка, акварелі, живопису.

Він зробив вагомий внесок у розвиток кольорової ліногравюри, книжкової ілюстрації. Його образотворчій мові притаманні виразні врівноважені об'єми, чіткі лінії, колорит у дві три фарби, підпорядкований сюжетній ілюстрації. Художник оформив і проілюстрував понад 30 видань, найвідомішими з яких стали «Vita nova» Данте, «Витязь у тигровій шкурі» Ш. Руставелі, «Доробок» М. Бажана. Також він працював над графічними та живописними циклами, пов'язаними з зображеннями жінки та природи.

Особливо впізнаваним у творчості Гавриленка є жіночий образ — його часто називають чистим та надзвичайно світлим. Художник застосовував свою штрихувальну манеру, де зображальні об'єкти (чи то жінка, чи то дерево), немов огортає чарівне марево.

Разом із тим у творчості митця був час, коли він тяжів до виразності темних тонів. Саме до цього періоду, можна віднести його автопортрет та, сповнені неприхованої виразної чуттєвості, два жіночих графічних образи, виконані для формату поштівки. Однак, працюючи чи у темних, чи у світлих тонах, майстер демонструє віртуозне володіння технікою рисунка.

Аналізуючи творчий доробок Григорія Гавриленка мистецтвознавці визнають, що він: «визначний рисувальник», «глибокий та оригінальний майстер книжкової графіки», «реформатор кольорової ліногравюри», «творець нової художньої реальності».

ті», «художник, який створив свій образ світу», а «мистецтво його у вищій мірі концептуальне».

Черкаський художній музей до 95-ї річниці від дня народження художника представляє онлайн виставку творів Григорія Гавриленка (ілюстрації до народних казок) з фондової колекції музею.

Г. Гавриленко «Козенка на березі»

Г. Гавриленко «Оленка і купець»

Г. Гавриленко «Оленка та Іванко»

В онлайн галереї було представлено наступні ілюстрації Григорія Гавриленка до казки «Сестра Оленка та братик Іванко» («Козенка на березі», «Оленка і купець», «Оленка та Іванко» — 1975 р.).

О. Рак

ЮРІЙ СЕВЕРИН (1927–1952 рр.)

12 жовтня 2022 року виповнилося 95 років з дня народження українського графіка та живописця, заслуженого художника УРСР (1991 р.) Юрія Володимировича Северина. Уродженець Харкова, він закінчив Харківське художнє училище (1949 р.) та Харківський художній інститут (1952 р.). Вчителі за спеціальністю — Г. Бондаренко, Й. Дайц. Працював у галузі станкової сатиричної графіки та книжкової ілюстрації. Основні твори: серії літографій «1905 р.* (1955 р.)»; «3 часів громадянської війни в Україні» (1957 р.); триптих «Радянська молодь» (у співавторстві з В. Чернухою (1929–1981 рр.)); ілюстрації до збірок: «Мисливські усмішки» Остапа Вишні (1963 р.); «Смійся на здоров'я» (1960 р.), «Співомовки» С. Руданського (1966 р.) та інші. Був активним учасником республіканських та всесоюзних виставок з 1954 року, та закордонних з 1956 року. Персональні виставки — Київ, Запоріжжя, Сімферополь, Чернівці (1964 р.).

У Черкаському обласному художньому музеї зберігаються три лінорити Юрія Северина виконані у співавторстві з Валентином Чернухою. Це ілюстрації до поеми-комедії Тараса Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»).

Написана Тарасом Шевченком у 1844 році сатирична поема-комедія, ліричний памфлет, по суті своїй політична сатира, в якій автор через композиційний прийом «подорожі уві сні», відображає справжню суть російського імперського режиму.

Головною ідеєю стають засудження самодержавства і кріпосництва, висміювання віроповідництва, хабарництва, морального виродження та свавілля панівних класів й аморальності земля-

Ю. Северин «А панич не знає...». Рік невідомий

ків-перевертнів. Від іронії до відкритої ненависті, від радості і задоволення до різкого висміювання, гротеск, карикатура, а найбільше сарказм — прийоми, що використовує автор, завдяки яким поема «Сон» стає, за словами Івана Франка «сміливим маніфестом слова проти темного царства».

О. Рак

НАДІЯ ЛОПУХОВА (1928–2014 рр.)

25 березня 2023 року минула 95-та річниця від дня народження української художниці-графіки, ілюстратора, заслуженої діячки мистецтв УРСР, народної художниці України, художниці, яка створювала одні з найживіших ілюстрацій — Надії Йосипівни Лопухової.

Мисткиня народилася в селі Брусилові Житомирської області. З 1945 року навчалася у Республіканській художній середній школі ім. Т. Г. Шевченка. Закінчила Київський державний художній інститут (1948–1954 рр.), майстерню книжкової графіки. Педагогом був І. Плещинський, додатково вчив її В. Касіян.

З 1954 року Надія Лопухова співпрацювала з видавництвами «Молодь», «Дитвидав», «Веселка», «Дніпро»: працювала не лише як художник книги, а й у галузі станкової графіки.

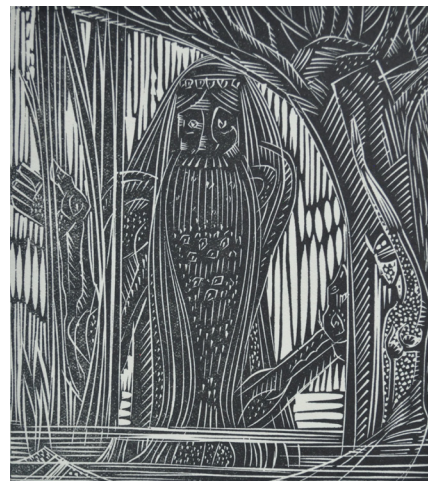
Починаючи з 1959 року, вона брала участь у республіканських та всесоюзних виставках. У 1964-у році за серію літографій «Жіноча доля у творах Т. Г. Шевченка», що експонувались на ювілейній художній виставці, присвяченій 150-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, удостоєна почесного диплома Співки художників СРСР.

Н. Лопухова «Мати з Килиною»

Н. Лопухова «Дядько Лев»

Н. Лопухова «Водяний»

Графіки-ілюстратори поеми Юрій Северин та Валентин Чернуха, тонко слідують за задумом Кобзаря, передаючи своє бачення віршованих рядків.

В онлайн-галереї було представлено наступні ілюстрації Ю. Северина: «А панич не знає...» ?, папір, лінорит, акварель; «Гуля наш батюшка...» ?, папір, лінорит, акварель.

Серед найкращих книг з ілюстраціями Надії Лопухової: збірка «Ладоньки-ладусі» (1959 р.), українська народна казка «Сорока-білобока» (1960 р.), казка «Крихітка-Хіврунька» (1964 р.), казка «Ох» (1969 р.), драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня» (1970 р.), «Королівська таємниця» (1970 р.), «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1974 р.).

Твори Надії Лопухової зберігаються у багатьох музеях України. Літографії, офорти художниці часто експонуються на виставках української графіки у зарубіжних країнах.

Яскраві і життєрадісні, щирі, ліричні і водночас мажорні, пристрасні, емоційні ілюстрації художниці до дитячих книжок, полонять красою кольорової гами, чітко розробленою ритмічною композицією, довершеною пластикою. Вони привчають око дитини до прекрасного, виховують художній і естетичний смак.

В онлайн-галереї було представлено наступні ілюстрації Н. Лопухової до поеми Лесі Українки «Лісова пісня» з колекції Черкаського обласного художнього музею: «Мати з Килиною», «Дядько Лев», «Водяний» — 1970 р.

ВІКТОР ЗАРЕЦЬКИЙ (1925–1990 рр.)

8 лютого 1925 року у місті Білопіль на Сумщині народився Віктор Зарецький, модерніст, майстер пейзажу та жанрової картини. Художник здійснив переворот в українському мистецтві, виробивши власний стиль — українську неосецесію.

Віктор Зарецький був нащадком козацького роду. Дитинство та юність минули у робітничих селищах Донбасу та Кам'янське. Далі війна, евакуація, служба у війську, Київський художній інститут (майстерня С. Григор'єва). Завдяки таланту, наполегливості й шаленій працездатності, ремесло реалістичного живопису Зарецький опанував досконало, а от «соціальні» замовлення того часу виконувати у живописі не зміг. Не міг і не хотів писати портрети «корманічів» та «поводирів». Тому почав шукати тему близьку для себе і співзвучну часові.

Визнання творчості Зарецького відбулося в 1950–60-ті роки. Разом з дружиною Аллою Горською був одним із лідерів шістдесятницького руху. У 1963-му році став головою Київського клубу творчої молоді «Сучасник». Завдяки дружині Аллі Горській він захопився монументалізмом, брав участь у оформленні театрів у містах Івано-Франківську, Сімферополі, Сумах та залів для прийомів у консульствах Німецької Демократичної Республіки, Чехословаччини, Польщі, що будувалися в Києві. За словами мистецтвознавиці Олесі Авраменко: «Одвічні терези життя наміряли Віктору Зарецькому талану за десятьох, щедро відважили й енергії для нього. Але не дали долі».

Після того, як радянські спецслужби організували вбивство у 1970-му Аллі Горської та батька —

Івана Зарецького, художник усамітнився, поринув у монументальне мистецтво. Живопис став його життям, і смислом, і сутністю. Згодом вів найпопулярнішу в Києві приватну студію малюнка. Розробив навчальну систему «Роздуми біля полотна», текст якої опублікував син Олексій Зарецький.

Охопити творчість Віктора Зарецького стислою характеристикою дуже важко, надто багатий і розмаїтий його доробок. Все своє творче життя митець працював натхненно й плідно, сміливо шукаючи, міняючися у царині живопису. Він завжди ішов від особистості, плекаючи індивідуальні риси, красу, уподобання своїх героїнь та героїв.

Драматично склалася доля цього непересічного художника, його творчість недостатньо відома глядачам. У 1989 році у виставковій залі київського Будинку вчених відбулася перша і єдина за життя персональна виставка творів художника. Важко собі навіть уявити, де знайшов художник сили, щоб так докорінно змінитися. Він пройшов величезний відтинок шляху у мистецтві: від реалізму до імпресіонізму, захопився пуантилізмом, аплікацією, народним мистецтвом, естетикою модерну. У результаті виробив особистий стиль, що увібрав у себе знання глибинних рухів різноманітних мов живопису.

В онлайн галереї було представлено роботу В. Зарецького «Оля». Полотно, олія. 1969 р. З експозиції Черкаського обласного художнього музею.

Використані джерела:

Матеріали статті: Авраменко О. Віктор Зарецький — український «Густав Клімт». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uartlib.org/viktor-zaretskiy-ukrayinskiy-gustav-klimt/>

ІВАН ФІЗЕР (1953–2020 рр.)

Серед відомих майстрів пензля і різця Шевченкового краю Івану Фізеру належить одне з найпочесніших місць. Він встиг залишити надзвичайно потужний слід у сучасному образотворенні. Далеко не кожному щастить мати свій власний стиль, а Івану Фізерові все ж удалося його знайти. Своє вагоме слово він сказав насамперед у галузі художньої пластики, ще з юних літ займаючись дереворізьбленням, не забував і про кераміку.

На початку, шукаючи свій особистий мистецький шлях у вираженні власних почуттів, ху-

дожник звертався до різних видів і жанрів мистецтва, експериментів, течій... Автор натхненно розвивав поетику західноукраїнської школи, звертаючись до традицій жанру, гармонійно поєднуючи їх з особливостями сучасного дизайну. У результаті домінуюче місце у своїй творчості віддав скульптурі та живопису. Пензлю та різцю Майстра належить понад тисяча творчих робіт.

Комунікабельний, простий у спілкуванні, він любив подорожувати, досліджувати, обмінюватись думками та досвідом у нескінченних творчих дис-

кусях. Свою багатогранну творчу працю він успішно поєднав з викладанням у Черкаському національному університеті імені Б. Хмельницького.

В експозиції представлені графічні аркуші, скульптурні портрети та композиції, виконані у різних матеріалах і техніках. Усім їм притаманна особлива й неповторна авторська манера, «фізерівські» самобутні риси і стиль. Художник зазначав, що саме за етюдником він по-справжньому може відпочити, милуючись невимовною красою української природи.

Життя увесь час ставило художнику нові виклики, подих нового часу вимагав свіжого погляду на нове українське мистецтво, тож усі важливі

події, звичайно, відбивалися в мистецьких творах Івана Фізера. Бувши свідомим громадянином своєї держави, знаючи її історію, художник не міг стояти осторонь подій бурхливого сьогодення. Саме в роботах, які Іван Васильович створював, відвідуючи рідні для нього куточки України — Закарпаття та Черкащину — відображається вся любов до Батьківщини. А Україна постає в його творах всеосяжною в просторі й тривимірною в часі.

Музей вдячний дружині художника — Євгенії Борисівні — за подаровану колекцію. У майбутньому постійна експозиція музею доповниться залом народного художника України Івана Васильовича Фізера.

О. Рак

ВІКТОР КРЮЧКОВ (1947 р.н.)

9 вересня 2022 року виповнилося 75 років відомому черкаському скульптору, члену Гільдії українських медальєрів (з 1990 року), члену Національної спілки художників України (з 1992 року), Заслуженому художнику України (з 2018 року) — Віктору Григоровичу Крючкову.

Народився митець на Черкащині у місті Шпола. Освіту здобув у Харківському державному художньому училищі: відділення «Скульптура». Педагоги з фаху О. Фоменко, Г. Коробов, Ю. Киянський. По закінченні училища і до сьогодні Віктор Григорович Крючков живе і працює в Черкасах: спочатку художником на Рекламному комбінаті, потім у Художньо-виробничих майстернях (1988–1998 рр.), далі у Черкаському обласному краєзнавчому музеї за фахом — художник-реставратор (з 1998 року).

Основні творчі зацікавленості Віктора Крючкова — скульптура малих форм, медальєрне мистецтво, реставрація. Головна тема творчості — визначні особистості української національної історії та культури. В. Крючков учасник обласних, республіканських виставок (з 1977 р.): учасник всеукраїнських симпозіумів «Древляндія — 2011», «Живий камінь — 2011» (Черкаси), всеукраїнських триєнале скульптури у 2000, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015 рр. (м. Київ), брав участь у пленері «Тарасова гора 2000». Персональні виставки: м. Черкаси (1997, 2000, 2007, 2012 рр.), м. Шпола (2010, 2012 рр.), м. Чигирин (2013 р.). Брав участь у Першій виставці «Медальєрне мистецтво в Україні» (м. Львів).

Серед робіт скульптора Пам'ятник Юрію Горлісу-Горському у селі Мельники Черкаської області. В

його творчому доробку скульптури — «Весна фронтова» (1973 р.), «Вітер з України», «Філософ Г. Сковорода» (обидві — 2007 р.); плакетки — «Т. Г. Шевченко» (1989 р.), «В неволі тяжко...» (1990 р.), «Данило Нарбут» (1991 р.), «У Черкасах» (1997 р.); медалі — «Квіти 33-го», «Іван Гонга» (обидві — 1993 р.), «Богдан Хмельницький» (1995 р.), «Тарас Шевченко», «Максим Залізняк» (обидві — 1996 р.), «Минули літа молодії...» (1998 р.), «Остафій Дашкевич», «Мельхіседек Значко-Яворський» (обидві — 1999 р.), «Остання путь» (2001 р.), «Іван Підкова», «Іван Кулик» (обидві — 2005 р.), «Іван Сірко», «Северин Наливайко» (обидві — 2006 р.), «А серцем лину на Україну...» (2007 р.).

Його роботи зберігаються у Шевченківському національному заповіднику у Каневі, Літературно-меморіальному музеї І. Нечужа-Левицького у смт Стеблів (Черкаська область), у Черкаському краєзнавчому та Черкаському обласному художньому музеях. Медалі зберігаються у Ватикані та в українській амбасаді у Відні.

В. Крючков. Медаль «Богдан Хмельницький», 1995.

Паралельно з роботою у галузі скульптури, малої пластики та медальєрного мистецтва, Віктор Григорович широко відомий як реставратор іконопису та антикваріату. Він повернув до життя понад 200 ікон, багато цінних археологічних знахідок, серед них 4 скіфські навершя, кілька срібних окладів для церковних книг, рушниці, шаблі, акінаки, пістолі, годинники, меблі та багато іншого.

Попри поважний вік художник активний учасник мистецького життя. На цьогорічному травне-

вому благодійному аукціоні на підтримку військових він представив один із своїх найулюбленіших пейзажів на шевченківську тематику «Світає, край неба палає». Доброта і скромність в усьому — головні чесноти Віктора Григоровича Крючкова. Віддавши на аукціон одну з програмних робіт свого творчого доробку, він зауважив: «...дав, тому що треба Збройним силам допомагати. Ну, а як, весь народ повстав — треба допомагати, хоч чимось, хоч маленький свій камінчик у перемогу».

Л. Півториста

ІВАН КАВАЛЕРІДЗЕ (1887–1977 рр.)

Онлайн виставка присвячена скульптурному портрету Григорія Сковороди у виконанні українського скульптора Івана Кавалерідзе (1887–1977 рр.), до 135-річчя від дня народження митця.

13 квітня 1887 року на хуторі Ладанському на Сумщині народився Іван Кавалерідзе, скульптор, кінорежисер, драматург. Народився в селянській сім'ї нащадків грузинського князівського роду, чий предки після завоювання Росією Кавказу були привезені в Україну. Навчався в Київському художньому училищі, Петербурзькій академії мистецтв, приватних студіях Наума Аронсона та Огюста Родена в Парижі.

Іван Кавалерідзе відомий як автор пам'ятників: княгині Ользі в Києві, Тарасу Шевченку в Полтаві та Ромнах, Богдану Хмельницькому в Чернігові та багатьох інших.

Він був сценаристом і режисером Одеської та Київської кіностудій, автор кінострічок: «Злива», «Перекоп», «Штурмові ночі», «Коліївщина» та «Прометей», після якого режисеру було заборонено працювати з молоддю й знімати стрічки на історичну тематику.

Івана Кавалерідзе називали «українським Мікеланджело», адже невтомно шукав досконалість і радів кожному новому дню. «Найщасливіший день сьогодні. Чому? Бо він є і я живу!», — писав він у щоденнику в 1977-му році.

Постать Григорія Сковороди цікавила та надихала скульптора, а тому й стала однією з провідних тем у його творчості. З 1957 року митець відновив роботу як режисер і працював над кінострічкою «Григорій Сковорода» (1960 р.). Також йому належить велика кількість п'єс, серед яких — «Григорій Сковорода». Декілька разів він працював над пам'ятником Григорію Сковороді, вперше

у 1922 році, а з початку 70-х створив сім варіантів фігури, погруддя, голови філософа для пам'ятника на Контрактовій площі в Києві, які пізніше стали окремими скульптурами і які зараз представлені у різних музеях України.

У Черкаському обласному художньому музею експонується гіпсове погруддя одного з варіантів пам'ятника Григорію Сковороді (1972 р.) для Контрактової площі. Воно було передано Дирекцією художніх виставок України у квітні 1973 року. В експозиції нашого музею представлено класичне зображення філософа: худорляве обличчя, гострий видовжений ніс, мудрий погляд.

Григорій Сковорода залишається одним з найвпливовіших діячів в українській культурі. Його крилаті вислови не втрачають своєї актуальності й сьогодні.

- Уподобнюйся пальмі: чим міцніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здійснюється вона догори.

- Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати — це наполовину завершити.

- Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись — значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота — рух душі, а життя — се рух.

- Немає нічого небезпечнішого за підступного ворога, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга.

- Не той дурний, хто не знає... але той, хто знати не хоче.

- Неправда гнобить і протидіє, але тим дужче бажання боротися з нею.

- Все минає, але любов після всього зостається.

- Кому душа болить, тому весь світ плаче.

- Хіба не любов усе єднає, буде, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?

- Ти робиш найкращу і для тебе рятівну справу, коли твердо ступаєш по шляху доброго глузду.
- Як нерозумно випрошувати те, чого можеш сам досягти!
- Облиш забобони, обмий совість, а потім одягну, залиш усі свої хиби і підіймайся!

- Коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий.

В онлайн галереї було представлено роботи Івана Кавалерідзе: гіпсове погруддя одного з варіантів пам'ятника Григорію Сковороді, 1972 р. З фондової колекції ЧОХМ; пам'ятник Тарасу Шевченку в Ромнах на Сумщині; пам'ятник княгині Ользі в Києві; пам'ятник Богдану Хмельницькому в Чернігові.

Л. Півториста

АНАТОЛІЙ АЛЕКСЕЄВ (1948–2021 рр.)

Анатолій Павлович найбільш відомий як вмільний скульптор та майстер різьби по дереву. Він був членом Черкаського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заступником майстром народного мистецтва України.

Творчість Анатолія Алексеєва — це золотий фонд мистецької скарбниці України. Малювання, кераміка, художня обробка дерева, поезія, монументальне мистецтво і ще багато чого іншого знайдеться у арсеналі цього непересічного творця. У своїй творчості він винахідливий та оригінальний, а в майстерності точний до досконалості.

Ще одним творчим захопленням майстра було створення книжкових знаків — екслібрисів. Він під-

ходив до вирішення кожного екслібриса як дизайнер, раціонально відбудовуючи загальну композицію. Свій перший екслібрис художник створив ще в 1974 році. З того часу їх вигравіювано майже більш ніж півсотні. В екслібрисах синтезувався його досвід дизайнера, графіка, поліграфіста.

Рік тому, 29 червня майстра не стало. Черкаський художній музей висловлює щирі співчуття родині художника. Його останньою мрією при житті була публікація власної книги з авторською поезією та книжковими знаками. Аби актуалізувати це питання, ми підготували онлайн виставку його екслібрисів, щоб кожний зміг перегорнути сторінки невиданої книжки

Л. Півториста

АНДРІЙ ЧЕБИКІН (1946 р. н.)

Щоб згадати про всі досягнення Андрія Чебикіна, знадобиться багато часу, але й оминати їх просто неможливо: ректор Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (1989–2020 рр.), президент Національної академії мистецтв України (з 1997 року), лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2007 р.).

Андрій Чебикін — художник-графік, працює в галузі станкової і книжкової графіки, монументального мистецтва. Створені ним графічні серії вражають глибиною думки і виразністю художньої форми, елегантною розкутістю виконання. Серед важливих художньо-пластичних принципів, розроблених художником-педагогом Андрі-

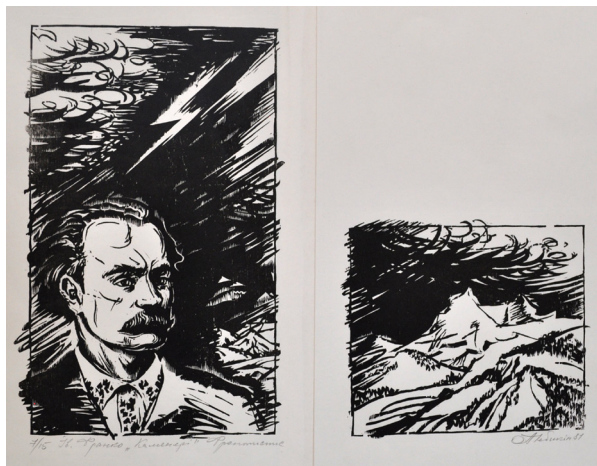
ем Чебикіним, є принцип умілого, винахідливого поєднання метафоричної мови символів і знаків з пластичними якостями фактури графічних матеріалів. Він учасник вітчизняних і міжнародних виставок образотворчого мистецтва в Австрії, Канаді, США, Фінляндії, Франції, Японії. Твори Андрія Чебикіна зберігаються в багатьох музеях і приватних колекціях в Україні та інших країнах.

У Черкаському художньому музеї зберігаються його ілюстрації до творів Івана Франка та Бориса Олійника.

Також Андрій Чебикін є учасником Міжнародної мистецької акції #ВОЛЬНАНОВА. Роботу «Передчуття» художник розпочав створювати ще у 2015 році. Як говорить сам майстер, що ця графічна робота є складним клубком рефлексій та передчуттів після політичних потрясінь у державі, анексії Криму, війни на сході та внутрішньої духовної кризи.

В онлайн галереї було представлено роботи Андрія Чебикіна: Ілюстрації до твору Івана Франка «Каменярі», ілл. 1981 р., папір, ксилографюра.

О. Рак
Л. Півториста

АНАТОЛІЙ БАЗИЛЕВИЧ (1926–2005 рр.)

2023 рік — це ювілейний рік «Енеїди». Їй 225 років!

У 1798 році побачило світ перше видання поеми «Енеїда» Івана Котляревського (1769–1838 рр.).

«Енеїда» — перший художній твір, написаний живою народною мовою, поема-бурлеск, в основу якої І. П. Котляревський поклав сюжет класичної поеми «Енеїда» римського поета Вергілія, написавши цілком самобутній, оригінальний твір. Вихід у світ «Енеїди» став явищем в історії української культури. Книга швидко поширилася Україною в безлічі списків.

На той час українська мова внаслідок цілої низки указів російської влади поступово витіснялася з ужитку, навіть церковні служби змушували правити церковнослов'янською мовою. «Енеїда» започаткувала нову добу українського письменства, стала національною гордістю народу, принесла світову славу її авторів.

Відтак твори Івана Котляревського започаткував новий етап формування української літе-

ратурної мови. А 1798 рік, можна вважати роком народження нової української літератури і початком соціокультурному конфлікту між імперською Росією та «провінційною» Україною.

Поему «Енеїда» Іван Котляревський творив 30 років. Ілюстрації до «Енеїди» робили найвідоміші художники, найпопулярнішою виявилася версія Анатолія Базилевича, яку перевидавали сімнадцять разів. Протягом 10 років художник-ілюстратор розробивши безліч ескізів, створив для книжки понад 130 малюнків. Сучасники згадують, що у київській майстерні митця висів портрет козака Мамає, з яким сам митець мав багато спільного в характері та вдачі, а вдома Базилевич зібрав велику колекцію українських старовинних речей — від посуду до одягу. Все це допомогло ілюстратору створити справді унікальні образи: його герої живі, динамічні, сповнені життям та гумором, а ще — справжнього українського духу!

ОБРАЗИ СУЧАСНОЇ МАНДРІВНОЇ ЛЮДИНИ З МІСТА, ДЕ ПОЗУЄ САМА ІСТОРІЯ. ПІСЛЯМОВА ДО ПЕРСОНАЛЬНОЇ ОНЛАЙН ВИСТАВКИ У ЧЕРКАСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МУЗЕЇ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 300-ІЙ РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Моя перша подорож до Черкас була наприкінці 1990-х років. Тоді я святкував з друзями Новий рік, гуляв містом, приходив до Черкаського художнього музею. Згодом я повернувся до Харкова, захистив кандидатську дисертацію та пішов працювати на Кафедрі ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування». Там я керував культурною програмою «Образи людського спілкування», у межах якої до Всесвітнього дня філософії ми проводили виставки, які потім осмислювали на круглих столах та засіданнях кафедри, періодично демонстрували студентам та науковцям. Декілька заходів програми було проведено у Національному літературно-меморіальному музеї Г. С. Сковороди. З часом під впливом ідей українського мандрівного філософа та завдяки дружнім порадам завідувача кафедри професора Заветного Сергія Олександровича в мене визріла ідея спробувати зробити маленький практичний внесок у продовження традиції філософського мандрівництва. Згідно з основною науковою темою кафедри я став фотографувати людей у процесі спілкування та робити серію парного фотопортрета у взаємодії. Так я зібрав матеріал на персональну мандрівну виставку за темою «філософія людського спілкування та міжособової взаємодії», яку показав у Харкові, Запоріжжі, Дрездені (Німеччина), Коіромонте (Італія), Сінт-Трюдені (Бельгія), та, на завершення туру, знов у Харкові.

З повної збірки творів Григорія Сковороди я дізнався про те, що під час подорожі до країн Західної Європи український філософ, можливо, приїжджав і до Венеції. Цю ідею у передмові до видання висловлював його упорядник професор Леонід Ушкалов. На мапі «Європа, розділена на держави», яку я бачив у Національному літературно-меморіальному музеї Г. С. Сковороди, Венеція була відмічена як місто, де Сковорода був разом з місією генерала Ф. Вишневського. Одного дня після відкриття італійської виставки, гуляючи історичним центром Венеції, я зняв фотоматеріал, з якого вибрав низку кадрів для онлайн-виставки «Місто, де позує сама Історія», яку було відкрито у Черкаському художньому музеї 3 грудня 2022 року — в день 300-річчя з народження Григорія Сковороди. Розкажу коротко про назву виставки. У центрі Венеції є багато історичних будівель, декорованих скульптурами жіночих фігур.

Саме ці фігури на стінах старовинних особняків і надихнули мене дати виставці таку назву. А фрагмент світлини «Подіум пані Історії», на якому зображена одна з таких скульптурних фігур з фасаду будинку, я помістив на афішу виставки у центрі.

Тепер коротко розкажу про виставку. На ній представлені краєвиди історичного центру Венеції, який включено до Списку Всесвітньої культурної спадщини людства, світлини з витворами місцевої архітектури, на яких є серед інших й такі будівлі, що їх у XVIII сторіччі на власні очі міг бачити Григорій Сковорода. В експозиції можна переглянути фотографії з творами скульптури, мостобудування, човнярства, кораблебудування. Деякі фото ілюструють ідею взаємодії основ буття — стихій землі, повітря, води та вогню-світла.

Є на виставці кадри, присвячені усвідомленню Часу та вічному діалогу Життя й Мистецтва. Останню тему представлено світлиною, на якій поштовий катер пропливає уздовж берега, де стоїть будинок арт-колекції Пеггі Гуггенгейм. За кермом катера

— чоловік у окулярах, дивлячись на якого можна сказати, що він, напевно, є мандрівником за своєю професією. Лінії руху води за катером дещо подібні до ліній будівлі та причалу, а його корма начебто продовжує ряд сходинок до дверей у музей.

Деякі з представлених на виставці кадрів зображують фігури людей, поміж яких є такі, що виглядають як сучасні мандрівні філософи. На одному фото серед людей, що йдуть або відпочивають, є чоловік, який уважно споглядає історичні пам'ятки та осмислює побачене, інтерпретуючи його у своїй свідомості. Я вважаю, що саме про це свідчить вираз обличчя мандрівника, який стоїть у лівому куті поданого нижче кадру в профіль.

УСВІДОМЛЮВАННЯ ЧАСУ

На наступному кадрі іншу мандрівну людину зображено у процесі спостереження в оточенні п'яти пар, що спілкуються. На мою думку, головний герой кадру, який сидить біля скульптури, зосереджений на спогляданні та осмисленні побаченого, у той час, як оточуючі його сконцентровані на предметі спілкування. Хвилі венеціанської лагуни на передньому плані зображення та історичні будинки на задньому плані додають до закарбованої сцени мотивів діалектики швидкоплинного та вічного.

МАНДРІВНИЙ ФІЛОСОФ СПОСТЕРІГАЄ

На наступному кадрі зображено ще одну мандрівну людину, яка відпочиває та розмислює поруч з об'єктом, що є матеріалізованим посиланням до творчості ренесансного класика світової візуальної культури.

МАНДРІВНИЙ ФІЛОСОФ РОЗДУМУЄ

Хочу зазначити, що я вважаю виставку «Місто, де позує сама Історія» своєю другою подорожжю до Черкас; на відміну від першої ця подорож непряма, а через Венецію, та ще й цілком віртуальна та дистанційна, оскільки, перебуваючи у Харкові, я запрошую на виставку до Черкас глядачів з інших міст та країн світу, у тому числі і з Італії. Коли я готував цю виставку влітку-восени 2022 року, я постійно чув, як падають на наше місто бомби окупантів, потерпав від нападів бронхіальної астми, на яку я хворію з дитинства та здригався від грохоту, коли у будинки на нашій Салтівці влучали ворожі снаряди. Тому я хочу щиро подякувати героям Збройних Сил України за визволення Харківщини, а також керівництву Черкаського художнього музею за запрошення провести виставку, його співробітникам, які втілили її у життя, Тетяні Валентинівні Гриді за запрошення на наукове стажування у Харківському фонді психологічних досліджень за темою «мандрівна людина», батькові Миколі Петровичу Нещерету за дружнє ставлення до моїх занять візуальною філософією, письменниці Марині Сориній і музикантам Мішелю Монтекросса, Девіду Баттерфілду та Уші Фосс, які гостинно приймали мене в Італії, Дмитру Усову, який провів переговори про можливість показати мою виставку у Черкаському художньому музеї, Костянтину Беляєву, що переклав матеріали виставки на англійську мову, саме за його перекладами було створено її англійську версію «The city where history itself poses» та професору Олегу Миколайовичу Перепелиці за усні та письмові добрі слова про виставку. Дякую усім глядачам та ще раз запрошую відвідати або знов переглянути українську та англійську версії проекту «Місто, де позує сама Історія» на офіційному сайті Черкаського художнього музею або на його сторінці у Facebook.

P.S. Після відкриття виставки за програмою наукового стажування я написав статтю «Візуальна філософія сучасної мандрівної людини», яку було опубліковано у Віснику Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Філософія. Філософські перипетії», випуск 67, 2022. В ній дається більш детальне осмислення фотографій з вистав-

ки «Місто, де позує сама Історія». У висновках до цієї статті пропонується дев'ять, на мій погляд, основних складових частин сучасної філософської мандрівки:

- зацікавлення;
- рух;
- спостереження;
- враження;
- відпочинок;
- трансцендування;
- осмислення;
- досвід;
- творча дія.

Запрошую усіх бажаючих ознайомитися зі статтею у електронній версії видання «Філософські перипетії», яка доступна у мережі Internet.

Використані джерела:

1. Вертоградар української духовності. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої всебічному осмисленню постаті Г. С. Сковороди. Сковородинівка — Харків: Майдан, 2013. 170 с.
2. Нещерет І.М. Візуальна філософія сучасної мандрівної людини. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». Випуск 67. Харків, — 2022. С. 92–100.
3. Нещерет І.М. Місто, де позує сама історія. Персональна онлайн-фотовиставка. Офіційний сайт Черкаського художнього музею, 2022. URL: <https://muzey.ck.ua/piersonalna-onlain-vistavka-ighoria-nieshchierieta-misto-die-pozuie-sama-istoriia/>
4. Перепелиця О.М. Відгук на виставку філософської фотографії «Місто, де позує сама Історія» за темою «Мандрівна людина» асистента-стажиста Харківського фонду психологічних досліджень кандидата філософських наук Нещерета Ігоря Миколайовича. Харків, 2022, 1 с.
5. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків—Едмонтон—Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
6. Філософія мови: у межах та поза межами. Бібліотека Кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування». Міжнародна серія монографій. Харків: Константа, 2004. Т.5. Образи людського спілкування. 72 с.
7. Neshcheret I.M. The city where history itself poses. Personal online-photoexhibition. The official website of the Cherkasy Art Museum. 2023. URL: <https://muzey.ck.ua/the-city-where-history-itself-posesigor-neshcherets-personal-photo-exhibition/>

Розділ IV Мистецтвознавчі рефлексії

Колекція сучасного мистецтва в Черкаському обласному художньому музеї: історія національного значення

О. Гладун

ПЕРЕДМОВА

Художник, колекціонер, Микола Бабак, говорячи про свій черговий проєкт «Сучасне мистецтво України. Музейна колекція», зазначив: «Слово «унікальний» вже доволі заїзджене, але тут вживаю його абсолютно точно і впевнено, адже цей проєкт представить безпрецедентну, феноменальну історію, яка відбулася в нашій країні, але про яку ще мало хто знає».

Микола Бабак за допомоги однодумців зібрав і передав Черкаському обласному художньому музею колекцію сучасного мистецтва. Його ініціативу підтримали понад двадцять провідних українських мистецтвознавців та арткураторів.

Фонд Миколи Бабака і музей об'єднали зусилля, щоб вдихнути в мистецьке життя регіону і держави дух перемін і суттєвих реформ. Микола Бабак зазначив: «Перше, що ми зробили, це за допомогою художників, артфундацій, фондів, галерей, експертного середовища, колекціонерів, спонсорів створили колекцію «Сучасне мистецтво України. Музейна колекція». Далі крок за кроком будемо вимітати советчину і втілювати ті реформи, які наближатимуть українську культурну індустрію до європейського рівня».

Колекція сучасного мистецтва в Черкаському обласному художньому музеї стала явищем національного значення:

1. Вперше в історії незалежної України колекціонер (приватна особа) дарує Державному фонду України колекцію сучасного візуального мистецтва.

2. Колекція презентує тенденції розвитку сучасного українського мистецтва (в хронології – починаючи з 90-х років ХХ століття і до сьогодення) та водночас є частиною масштабного полікультурного діалогу, адже твори більшості з художників знаходяться у мейнстрімі сучасного європейського мистецтва.

У колекції представлено тенденції українського образотворення останніх десятиліть, його динаміку, екзистенційні виміри індивідуальних пошуків, що вирізняють українське мистецтво як національне. При цьому різноманіття художніх напрямів та стилів презентовано творами авторів, відомих далеко за межами України. Це є свідченням того, що Черкаський обласний художній музей отримує величезний ресурс не лише для виставкової, але й наукового аналітико-експертного дослідження сучасного українського мистецтва.

Черкаський обласний художній музей і вся культурна спільнота Черкащини щиро вдячні Миколі Бабаку, а в його особі – усім провідним українським художникам.

В. Ганєчко

МИКОЛА БАБАК. КОЛЕКЦІОНЕР КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ І СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Майже половину свого життя Микола Бабак (художник, письменник, громадський діяч) при-

святив колекціонуванню. Тематика його колекційних інтересів окреслена передусім традиційною

мистецькою спадщиною Середньої Наддніпрянщини. Йому вдалося зібрати колекції українських народних ікон, наївного живопису та вишитих картин, сільських фотографій, гончарних і скляних виробів, предметів народного побуту, що датуються XVIII–поч. XXI ст. Зібрання Миколи Бабака нараховує більше 15000 атрибутованих і систематизованих артефактів, що не мають аналогів у вітчизняних музейних колекціях. У 2017 р. Микола Бабак заснував благодійний фонд, місією якого є збирання, збереження і промоція культурної спадщини і сучасного мистецтва України. Близько 100 предметів зі своєї колекції Микола Бабак передав до Черкаського художнього музею, які зайняли місце в постійній експозиції.

Зібрана Миколою Бабаком колекція ікон Середньої Наддніпрянщини, яка нараховує більше 400 артефактів, є найвагомішою регіональною збіркою народного іконопису. Вона була ґрунтовно досліджена в монографії доктора мистецтвознавства, академіка Національної академії наук України Олександра Найдена. Художником і співавтором цього мистецтвознавчого дослідження став сам колекціонер. На думку О. Найдена, народна ікона в макрокосмі традиційного інтер'єру сільської хати з його орнаментальними акцентами займає особливе місце. Умови перебування народної ікони в сільській (не дуже світлій) хаті, вірування селян з вкрапленням елементів обрядово-язичницьких уявлень визначили образну мову цієї ікони, характер її типажної виразності і принципи живописно-декоративного подання. Українська народна ікона пов'язана водночас і з давньою (візантійською, давньоруською) культурою, і з культурою фольклорною, що стояла біля витоків етносу, дух і колорит якої разом із мовою визначає сутність українського народу серед багатьох інших світових культур [7]. У 2009 році видання про народну ікону Наддніпрянщини стало найкращою книгою Форуму видавців у Львові. На конкурсі «Мистецтво книги» воно отримало диплом імені Івана Федорова. Журі XI Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2009» визнало монографію найкращою і присудило їй перше місце в номінації «Візитівка», а також гран-прі як головному переможцю. У 2010 р. автори видання здобули Національну премію імені Тараса Шевченка в номінації «Теорія та історія мистецтва».

Особливе місце серед усіх колекцій Миколи Бабака займає сільська фотографія Середньої Наддніпрянщини кін. XIX–XX ст., що нараховує декілька тисяч одиниць. Вона представлена різними жанрами, сюжетами, техніками декорування та іншими типовими ознаками. Усі світлинки з цієї колекції були створені сільськими фотографами,

які, на відміну від митців інших країн і культур, походили з сільської місцевості і, оволодівши навичками фотографування, закарбували для історії головні моменти рустикального способу буття: народження, дитячі й юнацькі роки, навчання, одруження, проводи до армії, робочі будні й святкові події, а також неминуче завершення життя земного. До 200-ої річниці з Дня народження Тараса Шевченка Микола Бабак у співпраці з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України підготував до видання колективну монографію «Сільська фотографія Середньої Наддніпрянщини кін. XIX–XX ст.». Це ґрунтовне дослідження явища сільської фотографії обсягом 720 сторінок, що містить більше 2000 світлин, було віддруковано у вигляді макету декількома десятками екземплярів.

Під час своїх експедицій у пошуках артефактів українськими селами Микола Бабак намагався віднайти лише те, що було близьке його душі, те, що відповідало історичній правді. Він шукав і знаходив найяскравіші історичні взірці, які б найбільшою мірою відповідали ментальності народу, його фантастичній працьовитості та вмінням. Він милувався внутрішньою та зовнішньою гармонією українців, їхньою волелюбністю та жертвовністю, любов'ю до природи. Його завжди вражала їхня щира, а не удавана набожність, яку, на щастя, не вдалося повністю знищити за часів радянської влади.

У своїй повсякденній професійній діяльності художника Микола Бабак займається, перш за все, сучасним актуальним мистецтвом, а його творчі пошуки певною мірою перетинаються і спираються на фундамент, сформований зібраними колекціями. Але цілком зрозуміло, що сучасність кардинально відрізняється від минулщини, адже світ навколо кардинально змінився, став швидкоплинним і обмеженим у часі, тому сучасний художник змушений відповідати усім цим тенденціям та створювати предмети мистецтва швидко й зараз. Митець знаходиться у постійній гонитві за актуальністю, оригінальністю, за бажанням встигнути голосно заявити про себе. Окрім цього, навколишній мультимедійний простір перенасичений інформацією і різноманітними засобами її швидкого розповсюдження, тому всі знають про те, що відбувається у світі мистецтва, причому, у будь-якій його точці: від світових культурних центрів і до найвіддаленіших куточків земної кулі. Засоби комунікації здаються позамежними. Мимовільно задаєшся питанням: що ж чекає на людство завтра? Тому кожен художник мріє, щоб його роботи потрапили до престижних музейних колекцій, адже це один із шансів залишитися в історії. Ось чому одного чудового дня 2021 р. у Миколи Ба-

бака з'явилася ідея створити першу в Україні музейну колекцію сучасного мистецтва. Йому було відомо, що спроби здійснити схожий проект вже мали місце ледь не з перших днів Незалежності. І таких спроб було декілька, а окремі ініціативи навіть мали розроблену та задекларовану теоретичну базу, пілотні проекти, склад засновників та організаторів. На жаль, повноцінної державної музейної колекції сучасного мистецтва України досі так і не вдалося створити. Хоча окремі зібрання сучасних українських художників функціонують на базі державних та приватних музеїв, тому про деякі з них варто згадати більш детально.

Першим приватним музеєм образотворчого сучасного мистецтва України називає себе інституція в Києві, що була заснована у 2005 р. [5]. Із відкритих джерел дізнаємося, що колекція цього музею нараховує понад 5500 предметів живопису, графіки, скульптури і декоративно-ужиткового мистецтва більше 700 авторів. У музеї зберігаються колекції стародавньої української ікони, роботи класиків вітчизняного живопису початку ХХ ст., мистецтво доби реалізму і соцреалізму другої половини ХХ ст. та твори митців андеграунду 1960–1970-х років. Як бачимо з цієї інформації, музей оперує широким часовим походженням та жанровим набором артефактів і не спрямований виключно на роботу із сучасним мистецтвом. У 2008 р. було засновано приватний Музей сучасного мистецтва Одеси, основою якого стали колекції неофіційного мистецтва місцевих художників [4]. В Одеському національному художньому музеї також представлена колекція сучасного мистецтва, що була створена за ініціативи Олександра Ройтбурда [2]. У цьому зібранні так само містяться здебільшого роботи одеських художників. З 2015 р. на базі PinchukArtCenter діє «Дослідницька платформа», що вивчає сучасні мистецькі практики в Україні та популяризує їх. За час свого існування ця культурна інституція збрала чи не найбільший архів сучасного українського мистецтва. У Луцьку з 2018 року функціонує найбільший Музей сучасного мистецтва не тільки в Україні, а й в Європі [6]. Загальна площа першої черги музейного комплексу становить близько 5000 м² і містить низку виставкових залів. Площа постійної експозиції займає 3000 м², у виставковому просторі якої представлено понад 800 арт-об'єктів більше 100 видатних українських митців. Цей музей був створений родиною Корсаків з метою розвитку духовності нації, пропагування українського мистецтва у світі шляхом презентації яскравих творчих здобутків художньої культури ХХ століття, знайомства відвідувачів із сучасним мистецтвом через авторські проекти, інсталяції, перформанси.

У 2020 р. була заснована громадська організація «Музей сучасного мистецтва», що має на меті створити новий тип музейної інституції сучасного мистецтва в Україні [1]. Ця ініціатива провела низку цікавих виставкових заходів, але ще не має власного фізичного простору. Варто зазначити, що в Україні існує багато осередків, галерей, окремих персоналій та ініціативних груп, що займаються просуванням вітчизняного сучасного мистецтва.

Отже, маючи запал затятого колекціонера, Микола Бабак вирішив діяти: денно і нічно він обдзвонював колег-художників, розповідав їм про свою ідею, доводив важливість, аргументував і переконував. Його пропозиція передати свої роботи до створюваної ним колекції сучасного мистецтва була досить переконливою через один важливий аргумент: збірка буде базуватися в Черкаському обласному художньому музеї у вигляді постійної експозиції. Тому більшість художників схвально відкликалися на його пропозицію, але були й такі, які ставилися насторожено й навіть вороже, хоча останні були швидше виключенням. Майже всі провідні українські художники, які займаються сучасним мистецтвом і до яких звернувся Микола Бабак, абсолютно безкоштовно стали передавати свої роботи до колекції. Це стало їхньою справою честі, своєрідним громадянським жестом. Експертна рада, створена з провідних кураторів та мистецтвознавців України, не встигала розглядати пропозиції, що надходять. Відбір творів проводився за досить чіткими критеріями. Всі учасники процесу чудово усвідомлювали свою відповідальність перед історією. У процесі збирання колекції Миколі Бабаку довелося особисто познайомитися з цілою плеядою прекрасних художників, про яких він раніше лише чув або бачив їхні твори. Потік листів, переговорів, телефонних розмов, укладання договорів, транспортування предметів мистецтва тощо був неперервним протягом майже цілого року, поки тривала активна фаза формування колекції. У свою чергу, співробітники Черкаського художнього музею на чолі з його директоркою Ольгою Гладун, яка завзято підтримала цю ініціативу, також включилися в роботу. Вони у досить обмежені терміни здійснили музейне-експозиційні роботи, атрибутували їх та інвентаризували, створили умови для оцифрування.

Отже, на кінець 2021 року до колекції сучасного мистецтва України увійшло 265 артефактів різних жанрів, видів і технік: від традиційних (живопис, скульптура, фотографія) — до сучасних (відеоарт, об'єкт, інсталяція та ін.), що характеризує її як інноваційний мультидисциплінарний культурно-мистецький знаковий проект. Представлені в колекції роботи були створені 169 художниками майже з

усіх областей України, включно з тимчасово окупованими територіями. Такі митці, як Анатолій Криволап, Віктор Сидоренко, Арсен Савадов, Олег Тістол, Василь Цаголов, Влада Ралко, Володимир Будніков, Тіберій Сільваші, Оксана Чепелик, Микола Малишко, Владислав Шерешевський, Олександр Чекменьов, Олександр Гляделов, Олександр Дубовик, Олександр Животков, Петро Лебединець, Олександр Дяченко, Любомир Медвідь, Сергій Гай, Василь Бажай, Андрій Сагайдаковський, Василь Рябченко, Віктор Маринюк, Валерій Басанець, Володимир Цюпко, Петро Антип, Павло Ковач, Віктор Покиданець, Дмитро Стецько, представники Харківської школи фотографії, Володимир Кочмар, Павло Маков, арт-тандем БМ Бабак-Матвеев, Володимир Яковець, Марія Куликівська та ін. успішно представляють українське сучасне мистецтво в усьому світі, що наділяє колекцію значним потенціалом щодо підвищення рівня зацікавлення до неї як з боку національних, так і міжнародних партнерів. Роботи сучасного мистецтва, що увійшли до колекції, були відібрані експертною радою у складі провідних мистецтвознавців та арт-кураторів України, серед яких: Оксана Баршинова (голова експертної ради), Олександр Соловійов, Павло Гудімов, Олексій Роготченко, Валерій Сахарук, Ігор Абрамович, Євген Карась, Марина Стрельцова, Орест Голубець, Роман Яців, Анатолій Звіжинський, Гліб Вишеславський, Олег Сидор-Гибелинда, Тетяна Тумасян, Олена Михайловська, Олеся Авраменко, Віктор Хаматов, Наталія Маценко, Аліса Ложкіна. Більш детально про те, як формувалася колекція, Микола Бабак регулярно інформував у своїх постах у соціальних мережах. У грудні 2021 р. Микола Бабак, Ольга Гладун (директорка Черкаського обласного музею) і Ольга Вієру (директорка Україн-

ського Дому) підписали тристоронній меморандум щодо презентації сформованої колекції сучасного мистецтва України в Українському Домі [3]. Захід було сплановано провести у березні 2022 р., але через широкомасштабне військове вторгнення РФ на територію України презентацію було відкладено.

Аналізуючи пророблену роботу і зібрану музейну колекцію сучасного мистецтва України, з упевненістю можна сказати, що вона гідно представляє мистецтво кращих вітчизняних художників. Цю унікальну колекцію можна презентувати на будь-якому світовому майданчику і вона, безумовно, є перлиною як українського, так і світового сучасного мистецтва.

P.S.: На сьогодні Колекція сучасного мистецтва України знаходиться на зберіганні в сховищах Черкаського обласного художнього музею і чекає на своє широке оприлюднення.

Використані джерела:

1. Громадська організація «Музей сучасного мистецтва». URL: <https://moca.org.ua/>
2. Експозиція мистецтва XX і XXI століть «XX-XXI: від двадцятих до двадцятих» в Одеському національному художньому музеї. URL: <https://www.ofam.ua/projects/fromtwentiestotwenties>
3. Підписання меморандуму щодо реалізації проекту «Сучасне мистецтво України. Музейне зібрання». URL: <http://surl.li/tlzqf>
4. Музей сучасного мистецтва Одеси. URL: <https://msio.com.ua/>
5. Музей сучасного образотворчого мистецтва України. URL: <http://surl.li/tmefn>
6. Музей українського сучасного мистецтва Корсаків. URL: <https://msumk.com/>
7. Найден О.С. Народна ікона Середньої Наддніпрянщини XVIII–XX ст. у контексті селянського культурного простору. Київ: ЗАТ «Книга», 2009. 548 с.

В. Сидоренко

СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ. МУЗЕЙНА КОЛЕКЦІЯ

Презентація альбому колекції сучасного мистецтва, зібраної Фондом Миколи Бабака та переданої Черкаському художньому музею в рамках акції «Сучасне мистецтво України. Музейна колекція» є важливою подією для розвитку культурного потенціалу країни та говорить про модерність мислення та оновлення підходів до меценатства і колекціонування, як взаємовигідна співпраця бізнесу та культури.

Тема створення Музею сучасного мистецтва в українському культурному просторі та дискусії з цього питання тривають понад тридцять років як у професійних колах, так і в громадському медійному просторі і сьогодні набуває все більшого значення. Проект Музею сучасного мистецтва вперше був презентований Асоціацією арт-галерей України 1998 року в рамках проекту «Мистецтво України XX століття». Поряд з цим різними ініці-

ативними групами — керівники арт-інституцій, арт-критики, експерти, митці, колекціонери — були проведені дискусії і обговорення на тему створення Музею сучасного мистецтва. Пропоновані концепції створення Музею сучасного мистецтва у основних розділах — періодизація, принципи формування колекції музею, приблизний перелік художників та проектів для базової колекції — були схожі та сумісні. Але це все на рівні ентузіазму, без державної підтримки. В основному художники самі дарують роботи у колекцію майбутнього Музею. Складається враження, що Держава взагалі не звертає увагу на культуру, зокрема сучасне мистецтво, адже останнім часом вся інфраструктура, музеї, фундації створюються зусиллями приватних колекціонерів та представників бізнесу.

Микола Бабак — український художник, письменник, колекціонер та видавець, у співпраці з директоркою Черкаського художнього музею Ольгою Гладун вже досить тривалий час формує колекцію

творів сучасного мистецтва в рамках реалізації проекту «Сучасне мистецтво України. Музейне зібрання». Таким чином, формується достойна колекція, адже Фонд та Музей підходить до процесу створення колекції усвідомлено, користуючись принципами професійного відбору творів, їх зберігання, реєстрації та експонування. На сьогодні Фонд вже передав музею близько трьох сотень творів сучасних українських художників для представлення в постійній експозиції, що базуватиметься в Черкаському художньому музеї.

Слід підкреслити, що понад тридцять років Держава не займається колекціонуванням мистецтва, не здійснює системних закупівель творів, зараз це в основному колекції радянського мистецтва та твори, подаровані художниками з місцевих осередків спілки художників. Думаю, ініціативу створення на базі місцевих музеїв фондів та відділів сучасного мистецтва треба поширити в Україні, на місцях знайдуться меценати, що включаться в процес формування колекцій.

Р. Яців

МІЖ АРХЕТИПОМ ТА АБСУРДОМ: ЕСТЕТИЧНІ ІДЕЇ НА ПАЛІТРИ СМИСЛІВ

Сучасний мистецький процес конфігурується, найперше, в глобальній мережі креативних ідей, де безперестанно мігрує та взаємодіє незліченне число авторських духово-ціннісних посилів і методологій. Локально-індивідуальні формалістичні пошуки, «вписуючись» у широкі річища естетичних проявів, можуть залишатися малопомітними, маргінальними, натомість надалі стають частиною масштабного полікультурного діалогу. Кожне чергове зіставлення поглядів на візуальне (образотворче) мистецтво передбачає ряд очікувань: відстеження тенденцій, відчитування смислів та кваліфікації рівнів естетичного освоєння мистецтва теренів духу в дзеркалах екзистенції, соціальних та етичних маркерів життя. Такими будуть запити і до колекції, сформованої Миколою Бабаком — мистцем, меценатом, власником іменного Фонду, пристрасним «збирачем сучасностей», ініціатором унікального проекту «Сучасне мистецтво України. Музейна колекція».

Концептуальне поле колекції визначене численними — різноспрямованими — рухами енергетичних мас, що уособлюють різні творчі темпераменти авторів, їх відмінні погляди на пластичну

форму та синтаксис і морфологію візуального мистецтва в цілому. У такому масиві багатовекторності не може бути стійкого ядра — епіцентру, від якого «розсилаються» як якісь «актуальні» ті чи інші моделі образного мислення. Формалістична проблематика візуального мистецтва сучасності реалізується шляхами взаємодії або конфронтації розмаїтих стратегій творчих пошуків, що наочно підтверджується палітрою явищ, репрезентованих колекцією Миколи Бабака. У них змагаються раціональні та ірраціональні (в тому числі метафізичні) субстанції, соціально ангажовані меседжі та алюзії, неокласичні і посткласичні естетичні парадигми. На цих перетинах множаться нові й нові смислові конструкти, «одягнуті» в різні форми, в різні структури пластичних метафор.

Поза безбережністю знаково-інформативного поля ця масштабна *Terra incognita* колекції має чимало змістовних локацій, які репрезентують видатні імена сучасного українського образотворчого мистецтва. Сукупні творчі досвіди надаються лише до умовної та найбільш загальної систематизації, по вектору апробованих мистецькими традиціями минулого ідей та в окремих проявах

альтернативних («актуальних») течій. До першої групи належать твори Олександра Дубовика, Валерія Басанця, Володимира Буднікова, Бориса Буряка, Володимира Богуславського, Михайла Гуїди, Ніни Денисової, Олександра Дяченка, Анатолія Криволапа, Миколи Малишка, Віктора Маринюка, Любомира Медвідя, Сергія Савченка, Тіберія Сільваші, Миколи Степанова, Дмитра Стецька, Володимира Цюпка, Василя Ярича та ін. При суттєвих відмінностях концептуального рівня пластично-образна мова цих авторів *утримується на маркерах модернізму* в різних модифікованих редакціях. При цьому кожен художник *системно розпрацьовує певні сегменти власних формалістичних знахідок, які свого часу стали носіями їх професійної індивідуальності*. Цілісність постави кожного мистця гарантована питомими властивостями виражальних засобів, відшліфованих упродовж не одного десятиліття.

Втім, ця категорія відомих і впізнаних авторів є лише частиною ширшого діалогу, в якому виробляються мережі мегасмислів і скріплюються нові естетичні константи на дальшій дистанції розвитку мистецьких форм. До багатоголосся новаторських естетичних ідей долучаються представники *транссавангарду, у творах яких відчитуються іронізми/репризи/реінтерпретації з неоекспресіонізму, неопримітивізму та необароко* (Сергій Бараннік, Олександр Бондаренко, Сергій Гай, Ангеліна Гафинець, Михайло Демцю, Олександр Король, Ростислав Котерлін, Ганна Криволап, Василь Локатир, Ігор Мельник, Роман Михайлов, Дмитро Молдованов, Олександр Найдєн, Олександр Павлов, Олена Придубалова, Сергій Редько, Влада Ралко, Василь Рябченко, Олія Савенко, Андрій Сагайдаковський, Андрій Стегура, Борис Фірцак, Володимир Харакоз, Владислав Шерешевський, Світлана Юсім та ін.). Не менш актуалізованою на сьогодні є *парадигма авторських міфологем*, через які художники проникають у щільні пласти культурної пам'яті в дзеркалах уяви, шукають оригінальних зв'язків з архетипами (Сергій Алієв-Ковика, Петро Антип, Микола Бабак, Олександр Бабак, Володимир і Тетяна Бахтови, Петро Бєвза, Сергій Біба, Микола Бірючінський, Володимир Кочмар, Павло Мазай,

Олексій Маркітан, Роман Романишин, Віктор Сидоренко, Юрій Храновський та ін.). Екзистенція викликає у мистців множинність творчих реакцій. Наявність розмаїтих соціальних, політичних, морально-етичних, психоемоційних та інших подразників визначає широкий діапазон формально-образних засобів, якими конструється відповідна авторська ціннісна настанова. *Моделювання гротескно-метафоричних середовищ у творах малярства, графіки та художньої фотографії* (Леонід Багрій, Матвій Вайсберг, Віктор Володько, Стас Волязовський, Ігор Гайдай, Тая Галаган, Олександр Гляделов, Микола Журавель, Гамлет Зінківський, Ігор Карпенко, Борис Кашапов, Олександр Клименко, Павло Ковач, Сергій Кондратюк, Олександр Ляпін, Максим Мазур, Віктор Олексенко, Марсель Онисько, Зоя Орлова, Віктор Покиданець, Роман П'ятковка, Євген Равський, Андрій Рачинський, Степан Рябченко, Арсен Савадов, Роберт Садлер, Василь Цаголов, Олександр Чекменьов, Оксана Чепелик, Ілля Чичкан, Олександр Шепеньков та ін.) має виразно суб'єктивовану синкретичну природу і *виходить поза рамки ustalених (стереотипних) матриць постмодернізму*. Стосується це й іншої групи творів, репрезентованих мистцями з не менш оригінальним естетичним світобаченням (серед них — Андрій Авдеєнко, Олексій Аполлонов, Ніна Буряк, Олександр Животков, Люся Іванова, Віктор Ігнат'єв, Володимир Костирко, Павло Маков, Роман Мінін, Андрій Підлісний, Сергій Радкевич, Марина Скугарєва, Олег Тістол, Вероніка Чередніченко, Ігор Чекачков, Ігор Янович та ін.). В *організації художнього образу* жива емоція з певною гіперболізованою складовою інкорпорується в складну семантичну композиційно-пластичну програму. Інформативна база цих ситуативно конститутованих авторських наративів є такою багатозаровою, як і духовий та ідеологічний клімат сучасності. Тож і загальний формат «колекції сучасностей» Миколи Бабака у складі артефактів позначає обриси глобальних процесів у мисленні великої частини української мистецької спільноти та розкриває механізми наповнення творчого дискурсу новими ціннісними смислами та естетичними ідеями.

В. Сахарук

ПУНКТИР ФОТОГРАФІЇ

Усі музейні зібрання починалися з якогось ядра, дарунку, набутку, які згодом склали осно-

ву майбутньої колекції. Обростаючи експонатами, вони несли пам'ять про цей першопоштовх — на

позір випадковий набір творів, котрий не міг претендувати на об'єктивність. З-посеред них траплялися шедеври, решта тяжіла до мейнстриму, однак разом парадоксальним чином утворювали певну цілісність, змушуючи рахуватись з нею. Саме таке враження справляє колекція української фотографії, зібрана Миколою Бабаком для Черкаського художнього музею.

Візуальний ряд, побудований у алфавітному порядку, розпочинається роботами Андрія Авдеєнка, закінчується фотографією Ігоря Чогола: перший — представник старшого покоління харківської школи, другий — наймолодшого; один прагне зазирнути у майбутнє, вдосконалюючи кольоровий відбиток спецефектами, інший імітує недосконалість чорно-білого друку, властивого початкам фотографії. Між ними легко відшукати формально споріднену пару Владислава Краснощока та Сергія Лебединського — представників середнього покоління харківських фотохудожників, кожний з яких розповідає про реальність середини 2010-х. Окремими острівцями харківської школи виглядають твори Олега Мальованого, Романа Пятковки, Юрія Рупіна, Олександра Супруна, Віктора і Сергія Кочетових.

Тандем — БМ (Микола Бабак/Євген Матвеев) — представлений у колекції диптихом «Брат», у якому зображується український антигерой. Відомий американський критик Дональд Куспіт написав блискучу статтю, присвячену фотопроєктам цих художників, назвавши їх «руйнівниками діалектики». Привиди, породжені радянською добою, стверджує він, все ще блукають свідомістю, пускаючи у ній нові метастази. Розповідь про справжнього героя переноситься Володимиром і Тетяною Бахтовими у позачася: їй властивий вимір епічного, трагічного, вічного. Виконане на покордонні перформансу, лендарту та фотографії «Прощання з героєм» нагадує сцени з грецької трагедії, у якій закладені чи не усі головні архетипи людської поведінки.

Рухаючись обраним шляхом потрапляємо у химерний, сповнений іронії та легкого абсурду світ Віктора Володька. У творах, відібраних для колекції, фантазію художника стримує реальність чорно-білого фотозображення, розфарбованого кольоровими фломастерами та маркерами: винятком є «Колобок» — сюрреалістична візія відомої казки. Сам Володько, все життя відданий малярству, є винятком у цьому ряду, однак винятки, як говорить відома максима, лише підкреслюють правило. Поряд з його роботами хочеться поставити «Ейнштейна» та «Леніна» Оксани Чепелик, створені того ж 1998 року. У них медіахудожниця застосовує поширений у сучасному мистецтві прийом перевдягання, втілюючись в образи попу-

лярних постатей: міра іронії, присутня у них, досягається завдяки використанню м'яких дитячих іграшок, з хутра яких вона виготовляє характерні обом перуку, борода та вуса.

Київська школа фотографії представлена трьома видатними майстрами — Ігорем Гайдаєм, Олександром Гляделовим та Миколою Трохом: кожний уособлює один із її головних напрямків — студійний, документальний, художній. Остаточна диференціація відбулася у середині 1990-х. Саме тоді Гайдаю вдалося обладнати студію, якій не було рівних за оснащенням: високоякісна техніка і світло, а головне, прагнення досягти своєї мети швидко принесли результат, вивівши його у лідери вітчизняної фотографії. 2005-го він полишає стіни студії і починає працювати над реалізацією амбітного проекту «Разом. UA». Обкладинку однойменної фотокниги прикрасив вражаючий груповий портрет, до якого позують тисячі працівників комбінату «Титан», що у Криму, — один із шедеврів, про які йшлося напочатку.

На іншому полюсі київської фотографії знаходиться творчість Миколи Троха — вразливого і обдарованого художника, останнього романтика, бунтаря. Порівнюючи його з Ігорем Гайдаєм, бачимо, наскільки різними можуть бути шляхи колег, які починали пліч-о-пліч на межі 1980-х–1990-х. Знімок чоловічої оголеної постаті, що стоїть схрестивши ноги на тлі стіни з понівеченим шаром старої олійної фарби — візитівка Троха. Вона увібрала не тільки відчуття п'яної свободи, яка докорінно змінила життя художника, а й загрозу невизначеності, самотності, відчаю, що прийшли на зміну останній, призивши до його ранньої смерті.

Олександр Чекменьов переїхав до Києва з Луганська: у своїй творчості він органічно поєднує традиції харківської школи з документальним, тісно пов'язаним з репортажем, методом фіксації дійсності, властивим київському осередку. Від його «Ланцюга», присвяченого реаліям шахтарської праці, легко перекинути місток до «Донбас-Шоколаду» Арсена Савадова — чи не найбільш спектакулярного фотопроєкту 1990-х, у якому малярське, картинне мислення художника реалізується за допомогою камери. Разом з роботою «Велика прогулянка» Василя Цаголова він демонструє вичерпаність традиційного медіа живопису, що приніс їм визнання наприкінці 1980-х: змінивши пензель на камеру, вони остаточно долучили українську фотографію до проблематики сучасного візуального мистецтва.

Продовжуючи гортати візуальний ряд, помічаємо несподівані конотації, що виникають між окремими роботами, зокрема «Ідеальним світом. Україною» Ігоря Карпенка та «Гейшами на тлі

українських хат» Олександра Клименка. В обох випадках йдеться про ідеальну матрицю, зіткану з реальних зображень: її штучність підкреслюється яскравими кольором і світлом, властивими цифровому друку, у Карпенка та поєднанням не поєднуваного у Клименка. Не менш вражаючі паралелі можна провести між творами Юлії Савенко та Сергія Солонського, які розділяє близько трьох десятиліть: відбиток з «Бестіарію» останнього доповнює моторозна візія дівчаток-близнюків на козиних ніжках. Зрештою, Ігор Чекачов та Ілля Чичкан говорять про одне й те саме — збій системи, перешкоди, шуми, що призводять до непередбачених результатів.

Останніми надійшли до колекції твори Олександра Ляпіна. Впродовж близько сорокарічної кар'єри йому вдалося здолати шлях від репортера до самотнього художника, у роботах якого малярська складова нерідко домінує над фотографічним зображенням дійсності. У серії «Київ 3017»

Ляпін широко послуговується мовою, запозиченою з напрямку арт-брут, змінюючи до невпізнання зафіксовані апаратом сцени та їх дійових осіб, що слугують лише приводом для унікального авторського висловлювання.

За межами побіжного огляду залишились роботи Юрка Дячишина, Анатолія Звіжинського, Павла Мазая, Павла Макова, тандему Андрій Рачинський / Даниїл Ревковський, Олега Чистотіна. Разом із ними колекцію склали 59 творів 32 авторів та творчих тандемів. Історію української фотографії можна представити іншими, не менш знаменитими іменами, провести ще один, а то й кілька переконливих пунктирів. Пересічному глядачеві до цього байдуже. Кожна з робіт, зібраних у Черкаському художньому музеї, промовлятиме до нього з особливістю: хтозна, чи не буде з-посеред них такої, що вже для нього стане першопоштовхом, розбудивши зацікавлення мистецтвом фотографії.

О. Гладун

ВИМІРИ МИСТЕЦЬКОГО ДІАЛОГУ У НАУКОВІЙ ТВОРЧОСТІ РОМАНА ЯЦІВА

Співпраця з культурологами, мистецтвознавцями та арт-кураторами є надзвичайно важливою для наукової роботи музею. Черкаський обласний художній музей встановлює, розширює та розвиває контакти з відомими українськими теоретиками та практиками мистецтва.

Роман Яців — кандидат мистецтвознавства, доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи Львівської академії мистецтв, заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України — особистість непересічна у просторі українського мистецтвознавства, культурології, філософії національного мистецтва.

Творчий діалог науковців музею з Романом Яцівим триває вже не один рік, і його доробок завжди в пріоритеті у вивченні тенденцій розвитку сучасного українського мистецтва, адже дослідник відкриває не лише нові імена та висвітлює нові факти про відомих і маловідомих художників та

митців, але й системно досліджує історичні закономірності мистецтвознавчого процесу в цілому. Він є організатором креативних науково-творчих та інтерактивних проєктів.

Наукові розвідки Романа Яціва охоплюють широкий діапазон актуальних проблем мистецтвознавства. Сам, будучи талановитим художником, він є автором та упорядником багатьох друківаних джерел. У його доробку — книги, довідники, монографії, публікації у наукових збірниках всеукраїнських та міжнародних конференцій, колективних розвідках, часописах та газетах. Завдяки багатогранності своєї творчості, як художньої, так і наукової, Роман Яців створює цілісну візію української історії мистецтва і є сучасним культурним діячем, який запроваджує нові принципи у розумінні аналітики візуальної культури.

Критичні тексти Романа Яціва були «ковтком свіжого повітря» ще за часів панування тоталітарної культури, «фальшування», «замовчування», «по-

двійної біографії». У фокусі інтересів дослідника не лише мистецька практика західного регіону України, зокрема Львівщини. Критична думка Романа Яціва охоплює багато універсальних питань філософії українського мистецтва та особливостей мистецького процесу різних регіонів України. Цьому сприяють дружні та творчі контакти з художниками, культурологами і музейниками з різних міст України. Джерелом ідей Романа Яціва є саме життя та його творчий потенціал. Через мистецтво він «заломлює» багато аспектів сучасності, зокрема проблеми національної ідентичності, менталітету, місця української культури у європейському та світовому вимірах.

Тому особливою подією для Черкаського обласного художнього музею став подарунок від Романа Яціва — три його книги.

Іван Іванець (1893–1946 рр.). Стрілецькі мемуари, творча спадщина. Упорядники: Роман Яців Роман, Іванець Іван, Яців Андрій. Львів: Apriori. 2019 р. 476 с.

Унікальна за своїм культурним значенням і новизною монографія цілісно окреслює багатоплановий і масштабний образ Івана Іванця, одного з кращих представників української інтелігенції, мистця, фотодокументаліста, музейника, мистецтвознавця і публіциста, правника, учасника національно-визвольних змагань 1917–1920 років, літописця бойової слави УСС та УГА, живописця і графіка, який ствердив себе у різних галузях мистецтва, залишивши помітний слід в історичному та батальному жанрах.

Книга містить нариси про життя Івана Іванця, а також мистецтвознавчу белетристику автора, його спогади про стрілецьке минуле, аналітичні супроводи до творчої спадщини. Презентовано вперше великий масив творів малярства і графіки І. Іванця з фондів Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького, а також з приватних збірок України та інших європейських країн. Як один з авторів-упорядників (книга є результатом співпраці зі старшим сином Андрієм) Роман Яців розкрив культурну ідентичність Івана Іванця, інтелектуала українського середовища Галичини у контексті революційних культурних змін і перетворень та більш ширшої системи бачення історичного процесу. Досвід Івана Іванця як митця і воїна — на часі.

Яців Р. Мала хронологія мистецьких подій і пам'ятних дат ХХ століття: Україна — світ: Локально-індивідуальний дослідницький ракурс: довідник. Львів: Apriori. 2021 р. 544 с.

Це авторська спроба систематизувати величезний обсяг історичного матеріалу з образотворчого мистецтва ХХ століття враховує не лише лінійну хронологію, але й об'ємні зв'язки та конфігурації

складного культурного процесу. Тут презентовано маловідомі факти про культурно-мистецькі події, художні виставки, заснування мистецьких організацій, наведено дати появи творчих маніфестів та створення знакових мистецьких творів відповідно до загальної логіки розвитку українського мистецтва у процесах європейського і світового масштабів. Важливим аспектом довідника є розширення культурного ареалу українського мистецтва, переплетення культуротворчих процесів Європи, Америки, Австралії тощо. Довідник презентує живе поле культури, в якому українське мистецтво з його унікальною символічною системою постає частиною цивілізаційного розвитку та екзистенційних пошуків людини ХХ століття. Це особливо важливо у зв'язку з минулим досвідом ізоляції українського мистецтва від світового процесу у радянський період.

Яців Р. Зоя Лісовська. Джерела пристрасі. Львів: Apriori. 2018 р. 216 с.

Книгу присвячено творчому доробку львів'янки Зої Лісовської. Представлено широку палітру образів та символів, що сформували неповторний стиль художниці. Через екзистенційні виміри буття автор розкриває образ мисткині, аналізує її творчі пошуки, включає у дослідження погляд подруги-поетки Віри Вовк. Дослідник пропонує читачеві розкрити образ художниці крізь призму досвіду поетки, актуалізує виміри творчого діалогу і «спільного мислення».

Монографія також є методологічно цінним інструментарієм у дослідженні родинних світів мистецьких династій. Прикметно, що у Романа Яціва вже є ґрунтовна розвідка життя і творчості Роберта Лісовського (1893–1982 рр.), талановитого художника і педагога, батька художниці. Роман Яців розглядає базові історичні, духовні та родинно-побутові чинники формування особистості кожного члена родини у їх взаємодії та взаємовпливі, екзистенціали буття та джерела ментальної основи національного світогляду.

Варто зазначити, що монографічний текст проілюстровано репродукціями найбільш знакових творів Зої Лісовської, а також унікальними архівними фактами життя творчої родини.

Таким чином, наукові праці Романа Яціва стають підґрунтям для діяльності науковців музейних установ, навчають вдумливому поєднанню теорії і практики, стають прикладом новітніх стратегій дослідження історії мистецтва, формують методологічний інструментарій аналізу мистецтва у нових реаліях сьогодення.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. 124 с. С. 60–62

АРТПРОЄКТИ ВОЛОДИМИРА ЯКОВЦЯ
«DIALOGUES» ТА «АНТРАКТ»

Проекти Володимира Яковця — завжди подія. Особливо для тих, хто цікавиться філософією мистецтва. «DIALOGUES» та «Антракт» — це проекти постсучасного рівня, що презентують різні світоглядні платформи і парадигми мислення.

З 2010 року Володимир Яковець є арткуратором цих масштабних виставок. Це проекти, що діють у часі, створюють вже нову традицію. Володимир креативно вибудовує комунікаційний простір на різних рівнях взаємодії: твору з глядачем, художника з художником, глядача з глядачем. Такі проекти відображають певну емоційну культуру доби, тому надзвичайно цікаво прийти та подивитися, як час змінює цю культуру.

Цікаво побачити і відчувати це нове, адже арткуратор створює мистецький простір за принципами метамодернізму, адже подорож виставковими проектами Володимира Яковця відкриває сенси постсучасності, що оформлює наше «завтра».

У листопаді 2020 року відвідували «DIALOGUES», де було презентовано близько 100 робіт митців з різних куточків світу. Виставка об'єднала представників більш ніж 25-ти країн: України, Канади, США, Німеччини, Японії, Китаю, Аргентини, Чилі, Ірану, Бразилії, Мексики, Греції, Швеції, Колумбії, Іспанії, Бельгії, Португалії, Австрії, Аргентини, Малайзії тощо. Представлений широкий діапазон різножанрових робіт, виконаних і професійними художниками, і початківцями, яким від 4-х до 70-и років.

І знову, як і минулого року, проект було втілено за підтримки Благодійного фонду Миколи Бабака, народного художника України, колекціонера і мецената.

Як зазначає Володимир Яковець, принципової різниці між «DIALOGUES» і «Антрактами» немає. Є спільна тема — підтримка талановитої молоді. Є єдиний критерій відбору робіт — якість. Є прагнення розширення кордонів мистецтва.

«Антракт» — не просто надання виставкового простору для молодих художників, а можливість побачити себе в контексті інших культур та способів мислення. Назва «Антракти» свідчить про культурне значення поняття інтервалу, навколо якого оформлюються усі сенси. В музиці інтервал не менш важливий, ніж сама мелодія, а антракт — не просто перерва для відпочинку: тут персонажі продовжують жити своїм життям і відбувається осмислення вистави в цілому. Як пояснює арт-

куратор виставки, талановитий художник часто не має можливості працювати у просторій майстерні та часто створює свої картини просто на кухні, не маючи змоги навіть побачити свої твори на відстані.

Але це є можливим у музейному просторі, де арткуратор через експозиційні рішення організовує динаміку сприйняття.

Виставковий простір Володимир Яковець вибудовує так, наче він є величезною картиною, в якій усі елементи має бути узгоджено. Кожен з них має бути високого рівня якості. Саме тому Володимир надзвичайно вимогливий як до місцевих художників, так і до митців з інших країн. Якість — це своєрідний код до сприймання виставки в цілому. Її естетична цінність говорить сама за себе.

В постсучасній формі виставкового простору стає можливим порівняння, зіткнення різних пластів сучасної нам реальності, певний культурний зріз різних національних світів і світоглядів, різних стилів візуального мислення та ціннісних систем.

На думку культурологів, сучасне мистецтво розвивається в умовах постколоніальної культури (О. Енвезор). Саме тому сучасний художній процес не просто поєднує різні світоглядні платформи, зокрема Східну і Західну цивілізації, а ми вже бачимо певне «розмивання» кордонів Сходу і Заходу, освоємо простори африканські, малоазійські, латиноамериканські, які приносять нові теми, проблеми та змісти. Діалог стає полілогом, а нова інтернаціональна мова стає засобом входження до спільної світової культури.

Тому актуальною темою проектів Володимира Яковця є самоідентифікація художника і настанова на формування критичного мислення. Сьогодні художник вільно обирає місце проживання та подорожує світом, окреслює в мистецтві власний образний і світоглядний простір, ідентифікуючи його за різними контекстами.

Свобода художника є умовою незаангажованої творчості та здатності виражати живі смисли культури. Відтак стає можливим візуальною мовою сучасного мистецтва говорити про традиції та генні коди власної культури. Це відкриває нові ракурси дослідження минулого та майбутнього, вміння побачити істинні, а не фантомні цінності національних світів. З цієї думки сучасне мистецтво додає відсутній досі критичний компонент.

На думку Володимира Яковця, предметом мистецтва має бути сучасність, проблеми сього-

дення, резонансні події. Артпростір «DIALOGUES» та «Антракту» — це простір, у якому ми маємо можливість не лише відчувати імпульс сучасної нам реальності, а й також думати в категоріях сучасності. «Думати через мистецтво» — це відчувати, як крізь сьогоднішнє мерехтить вічне.

У Черкаському обласному художньому музеї відбулась авторська екскурсія та творча зустріч з Володимиром Яковцем (травень, 2021 р.). У такий спосіб продовжуємо більше дізнаватися про проєкт, який по праву можна назвати метамодерністським. Усі види і жанри мистецтва тут — на рівних правах. Усі твори є гранями цілого, запрошують до творчого діалогу, гри і порівняння. Єдиний критерій — це якість. Авторська екскурсія збирає у музеї багато шанувальників сучасного мистецтва. Володимир володіє унікальною інформацією про кожну роботу на виставці. Кожну з них не випадково було включено у дивовижний візуальний палімпсест, гармонія якого складається з частин — окремих творів. Відвідувачі заходу мали можливість поставити автору будь-які питання.

Учасники заходу поринули у захопливу подорож виставковим простором проєкту. Говорили про сучасне мистецтво у контексті постколоніальної культури, про різні національні світи і світогляди, відмінності у стилях візуального мислення та ціннісних системах, про унікальну можливість порівняння творів художників з різних країн, про зіткнення у просторі проєкту різних пластів сучасної нам реальності.

Володимир Яковець розкрив деякі таємниці творчого процесу в цифровому мистецтві та особливостей репрезентації творів в медійному форматі. Є твори, які більш призначені для оригінального сприймання, а є ті, які у «цифрі» оживають і це єдиний формат, у якому їх існування є найбільш органічним. Говорили про естетику оригіналу та вираження художньої ідеї різними засобами.

Проєкт Володимира Яковця вражає своєю поліфонічністю. Він зіштовхує з новою реальністю, у якій переплетені традиція і сучасність, інтенсифікує її відчуття та знайомить з її новими вимірами.

Художник поділився деякими секретами під час роботи над «Антиками» (Володимир Яковець. Антики. Серія «Фрагменти» (2021 р.). Дехто думає, що це принти, друк або фото, художник зазначає, що насправді не користується навіть проєкторами і його полотна є повністю рукотворні. При цьому він використовує спеціальні техніки, щоб створити 3D ефект, об'єм і «дихання» роботи.

На виставці багато робіт фотохудожників, векторна графіка, комп'ютерна графіка, звичайне фото. Звичайно, паралельно з розвитком технологій вдосконалюються засоби вираження у фо-

томистецтві. На думку Володимира, у просторі «Антракту» стає можливим порівняння підходу до фотографії українських художників і художників з інших країн. Тут є все: **естетична вишуканість образів природи** (Александр Кривко. Два сонця; Анна Алабіна. Літо; Toyokko Nishioka. Японія. Без назви); **ореол класичного ретро** (Joao Noronha. Бразилія Без назви); **ефекти глітч** (Paul Gross. Німеччина. Без назви); **рекламно-медійна соковитість сучасного мегаполіса** (Tanja Moor. США. Без назви; Jorge Andres Arenas. Колумбія. Без назви); **натуралізм мікроріомки** (Ken Voon. Малайзія. Без назви); **фотографії з дронів** (Петро Веретільник. Живчик. Хвилеріз. Серія «Геометрія міста»; **незавершені образи** (Микола Мейта. Без назви); **філософія сучасної людини у масці** (Наталія Андрущенко. Три в одному) та ін.

Досить широко представлена на виставці **цифрова графіка** (Li Zhi. Китай; Yoon Sihyun. Північна Корея; Ron Van de Vyver. Бельгія; M.Karo. Швеція; Gottfried Seigner. Австрія). Проте для учасників цього річної виставки немає ніяких обмежень у засобах вираження абстрактних ідей. Так, незвична урбаністика сучасного міста виражена українським художником графічно кульковою ручкою (Денис Геращенко. Спляче місто). Цікавими є мінімалістичні експерименти на тему чорного квадрата та монохромного живопису (Олексій Іванюк. Без назви. Серія «ЧАС»); Kai Sawabe. Японія. Фото Токіо; Дмитро Клименко. Дерево життя).

Взагалі, дух постсучасності розкриває основний посыл виставки — реальність змінюється. Естетичної цінності набувають самі зміни, суміщення реального і абстрактного. І тут виникає бажання порівнювати ці різні світи, шукати спільне і відмінне. Виставка дає можливість досягнути усі грані новітнього сюрреалізму: **містичний сюрреалізм** (Руслана Голуб. Синій кіт); **сюрреалістичний наїв** (Irene Perez Herrero. Іспанія. Без назви); **сюрреалістичну анархію** (Дмитро Мірошниченко. Німеччина. Преображення Єви у Ліліт, серія «Трансформація»); **сюрреалізм повсякденності** (Юлія Тимошина. Чорний вир; Silke Westphal. Німеччина. Без назви); **саркастичний сюрреалізм** (Oleg Kharch. Нарешті Равли в Монте_Карло; Володимир Козін. Хай завжди буде сонце) та ін.

Ми впізнаємо особливу чарівність творів українських художників, які навіть у цифровому виконанні зберігають образність і тяжіння до архетипних джерел української культури. Для їх творів властиві яскравість, соковитість образів, у них поєднано традицію і сучасність, часто художники звертаються до народних технік як оновленої етнотерапії (Корф-Іванюк Наталія. Килим. Полотно, олія, емаль; Наталія Шинкаренко. Помаран-

чево-бірюзовий настрій. Фото, друк на полотні; Лариса Шейх-Афоніна. Без назви. Текстиль, джут, дерев'яні намистини, печворк, гачкування, аплікація; Антон Прітченко. Валькірія. Картон, витинанка; Ольга Бартиш. Корівоньки. Полотно, акрил, мастихін; Андрій Бельський. Млин. Полотно, олія).

Художник також розповів про твори відомих черкаських художників Севастьяни Федоренко, Ігоря Солодовнікова, Олександра Шепенькова, Оксани Бюшан (Литвиненко), Григорія Малорода та ін. Мали можливість побачити нову роботу наймолодшої учасниці (їй 6 років!) виставкового проекту 2018 року «Щось цікаве...» Агати Кравченко. Тоді Володимир Яковець як досвідчений арткуратор поєднав в одному візуальному просторі творчість Олександра Шепенькова і Агати, дорослого і дитини, чим спонукав до роздумів про абстрактне мистецтво і природу творчості.

Проблема природи творчості набула актуальності й на цьому проекті. На виставці три роботи Ігоря Солодовнікова, що виконано у різні роки, стали триптихом, який презентує глибинний символізм українського світу (Ігор Солодовніков. Мамай (2012 р.); Ігор Солодовніков. Хрест-символ (2011 р.); Ігор Солодовніков. Хрест-символ (2010 р.)).

Володимир Яковець не лише талановитий художник і арткуратор, але й прекрасний педагог, який присвячує значну частину життя викладанню у дитячій школі Д. Нарбута. На екскурсії він також розповів про роботи своїх вихованців, особливості творчого процесу, джерела творчої наснаги,

умови розкриття таланту обдарованих дітей. Деякі роботи сповнені майже міфологічною образністю, що незатьмарена цивілізацією, а тому являють глибину і красу водночас (Тихон Латишев. Лама в пустелі; Валерія Ляшенко. Пінгвін; Павлина Чорнобай. Качка мандаринка; Анастасія Андрущенко. Розмова з привидам).

Абстракція на виставці представлена від глибоких, майже матеріально-енергетичних творів (Тетяна Василенко. Сакура цвіте; Незвідане) до більш прозорих і «мерехтливих» палімпсестів у стилі Поллока (Арман Казарян. Номер 2; Номер 17); від робіт художниці, яка малює ногами (Марія Слесарева. Mahamashlo. Дайвікішорі; Віддані надихають один одного) до твору 4-х річної художниці, яка малює кінчиками пальців (Єлізавета Афоніна. Без назви).

У цілому, в цьому проекті вражає відсутність кордонів, вікових, стилістичних, жанрових. Особливу атмосферу виставки творить сукупність різних світоглядів і це знімає питання заангажованості сприймання. Ми замислюємося: Хто ми? Як ми сприймаємо себе? Як нас сприймають інші народи? Як наша культура заломлюється через призму ока художника з іншої країни? Якою є універсальна природа творчості?

Ці та багато інших питань виникли під час відвідування виставки та її обговорення. І, як завжди, після екскурсії Володимира Яковця — тривалий «післясмак» і бажання повернутися ще раз у виставкові зали.

С. Радько

ТРЕТІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СТИЛЬ /ЛІРИЧНІ РОЗДУМИ/

Третій національний стиль... Ці слова ключові в нашій естетиці. Саме нашій, бо кожен сам не свій — через нас йде реалізація чогось більшого. Ми свідомі цього, але не в екзальтованому збудженні, а у спокійному відчутті причетності до потоку життя, його безальтернативності, проте й непередбачуваності.

Словом, ми фаталісти і в житті, і в мистецтві; це прирікає нас на спокій і оптимізм. Ми самі не свої — кожен з нас відчуває в собі сподівання і мрії близьких людей, котрі ніби вкладають в тебе ваучери і дають у дорогу торбу з харчами.

Тобто ми немов сидимо у потязі традиції, що суне з минулого у майбутнє; сидимо коло вікна і, здається, у загальному вагоні. Саме в нашій традиції ми намагаємося пізнати забуті канони, спо-

відувати їх; і, таким чином, знову виходить такий собі «авангард навиворіт». Епатажна анонімність, екстравагантна консервативність — це ті «фінти», якими хочеться накрутити «захист» і забити гола у «ворота» безликої сучасності. Так, ми працюємо у Третьому національному стилі.

Третій — бо традиція, національний — бо традиція, стиль — бо традиція. Романтика індивідуалізму виглядає смішною й недоречною. Ми сумуємо за великими мистецькими рухами, нам дуже близький і зрозумілий шлях бойчуківців.

Усі ми вартові канону, ми його не вибирали, він світив нам, як ми ще були трипільцями, бачимо його і зараз, коли стали «радіаціями».

Ось послухайте казочку.

Українська дума-пісня про те, як був небувалий пленер на горі при річці.

Жив собі художник і став він гончарем, а гончарство стало його художеством. Жив він, поживав, аж поки не покликав його час. Разом з побратимами, на роботу українську: засіяли вони поле зерном добірним: вродило жито колосисте; наготовили наклепали вони серпи зубчасті, нахилили вони спини засмагли, та й заходилися вони жати та снопи в'язати — мов виконували дивний акробатичний етюд-ритуал із золотом солом'яним, із колосом налитим. А вже як поскладали снопи у копи — то помазали тік глиною, вистругали білі палиці на ціни, скріпили їх сирицею, — щоб ладно було. І знов був день, і сонце у небі було, і прийшли молотильники на роботу; пообставили снопами тік, узяли ціпи до рук, та й загула солом'яна веремія. І працювали вони, мов раби єгипетські, тільки із завзяттям і радістю українською, аж поки сонце пішло за гору і настала ніч.

А на другий день приїхали до них мистецтвознавці з Києва і почали безграмотністю дорікати, на комбайни показувати, — мистецтву вчити.

Тоді вийшов наперед гончар і так сказав:

«Ви визнаєте традицію, що керує думкою, ми визнаємо традицію, що керує вістряхом олівця».

А хлопці додали: «і помахом ціпа».

Та мистецтвознавці не зрозуміли тієї мови простої — насміялися, посідали у чорні блискучі машини і позникали з очей.

А час був такий, що яблука стиглістю наливалися. Підійшов гончар до яблуні, зірвав рукою яблуко, відкусив брилу соковиту — і ковтнув.

І радісно йому було.

Підійшли хлопці до нього, посідали під яблунею та й попросили, щоб він розповів їм про Сонце, яке тінь і прохолоду їм давало.

От він і каже:

— Бачите — ось Сонце-Ярило, що підіймається з-за Дніпра і котиться по нашому українському небу я до заходу — воно життя нам дає.

Я спостеріг це: Сонце сходить за Дніпром і лягає спати за Канівськими горами, а чому вчить підручник з астрономії? Ох уже ця наукоподібна брехня!

Ох уже ця індустрія брехні!

Я бачив, як у Синьому Небі

народжується Червоне Сонце.

це воно освітло Зелен-Землицю.

Небо, ох і Небо!

Над лінією Небо, під лінією Земля.

Зелен-Землице, я стою у твоїх травах,

а волосся розчісую Небесним Вітром.

Хрест!

Горизонталь обр'ю і вертикаль постаті.

Хрест!

Вір собі, дивись своїми очима, довіряй своїм вухам — словом, будь собою і живи своїм розумом. Шануй своє «здається» — бо це твоя Правда, але знай, що твоєї Правди немає, а є наша Правда, але і вона до часу... І знай, що так, як «здається» так воно і є, і що перевірене «здається» — то вже перелякане «здається», а перевірене ще раз — змаліє зовсім; і тоді ти не знатимеш, де верх, а де низ. І нехай твоє «перше здається» стане твоїм «єдиним здається», і тоді зліпиться твоя розчакнута душа, і тоді ти зможеш любити і жити, як колись.

Так балакали вони, думу думали, як утвердитись і у Світі, як віру зміцнити і душу окрилити. І була осінь, і була весна, і вже постало нове літо. Знов на гіллі затріпотіло нове листя, і досягав колос, і пташки славили новий врожай. Так ось і настав час жнив. І знов зібралися парубки, і задумали вони велику толоку українську, і вирішили запросити на ню побратимів з усіх земель українських, а ще гостей з країв чужинських.

Знали хлопці, що всяка земля свій образ має, свій звичай, свою віру і свою силу. І задумали вони зробити велику толоку мистецьку, такий диво-пленер, що прославить наш звичай, нашу віру і нашу землю Українську на весь Світ. І назвали цю толоку — «Жнива». А щоб кожен на ній мав собі що до роботи і художник, і скульптор, і гончар, і будівельник, і режисер, і фотограф, і поет, і музикант — то темою цього пленеру взяли аграрну українську стихію.

Щоб серед народів світу дізналися про чарівну давню країну, що молиться Сонцю, де Вітри вчать людей пісень, де повні яри глини, де Земля як рідна мати, де могутні річки і синє море, де високі могили, де «буде син, і буде мати, і будуть люде на землі».

Саме в Україні найбільш яскраво втілений «образ — аграрно-селянський», солом'яно-глиняний, житньо-пшеничний, з дощами і Сонцем, з акацієвим цвітом і гудінням бджіл, з Веселкою і Місяцем у Зірках.

Знову гончар узяв слово і про українську хату говорив, — що це прекрасне житло, а ще — образ гармонії і краси, заповіт пращурів нащадкам, — втілення хисту і розуму народу, а ще синтез мистецтв, — що це технологія довершеного лаконізму й ужиткової доцільності. При будівництві хати використовується місцевий дуже поширений і дешевий матеріал, освячений і оспіваний протягом тисячоліть глина з яру, дерево з лісу, солома з лану, лоза з лугу, вода з річки, вітер з неба, а ще уперта українська наснага.

Хата — це вітвар української естетики, матриця нашого почуття прекрасного.

Образ селянської хати, вів далі гончар, найкраще скаже про Україну: про її історію і культуру, про самобутне світобачення нашого народу. І якщо

взяти цю давню будівельну технологію і створити об'єкто-скульптури, котрі лиш функцією відмінні від життя — то це прозвучить виразно і яскраво. Так південні народи створюють скульптури з глини, дерева і соломі. І саме такий пленер може бути візитівкою України в культурному просторі світу, разом з розкрученими брендами: лялька мотанка трипільського спадку, гончарства, кобзарства, ткацтва, ковальства, писанкарства, вишивки, каменю, дерева.

Почухав гончар потилицю і далі провадив: людина має кістку ребра і м'ясо що кістку криє, так і хата має стовпи, крокви, що глиняно-солом'яним тілом обмазуються. А ще гарненько і білиться. Ще хата стріхою, мов чубом, покрита, а ще піч-груба дим пускає. А ще під стріхою часто ластівки гнізда в'ють, миші стіни гризуть і оси в дірках гніздяться. Сонце, дощі, негода безнастанно споруду руйнуватимуть, із землею її рівнятимуть. Та все це в законі великому і логіці красивій. А карби часу лиш збагатять і ошляхетнять.

Послухали побратими гончара — та й зробили пленер-толоку в пору Жнив, на пагорбі високому — при річці великій. А де той пагорб, де ріка — того ніхто не знає; чи то коло Дніпра священного при Росі мрійливій, чи побіля Дністра стрімкоплинного коло Мурафи тінистої, чи, може, де іще в землі українській — невідомо те.

Та й що то за хлопці-побратими, за гончар-характерник — ніхто того не знає. Відбувся диво-пленер — на славу. З'їхалися мистці звідусюди на і за місяць створили на пагорбі, що звався городище, містечко небачених скульптуро-об'єктів. Чого там тільки не було: хата не хата, кінь не кінь, тин не тин, курник не курник, піч не піч, та проте все високохудожнє й лиш невідомо, що воно — бо до такого в нас ніхто не звик.

Самі жито жали — соломую заготовляли.

Самі глину місили — дрова носили.

Добре, що все під рукою — далеко носити не треба. Словом, небом дихали, молоко пили і так помалу-швиденько скульптури зробили. Дощі їх мили, Сонце-Вітер сушили, та проте ця глиняна катавасія на увесь Світ слави наробила і про Україну всі дізналися-заговорили. Один зробив глиняного Цегла коня, а замість ребер — пруття, другий піч зробив, розмалював гарно та ще й затопив — диму пустив, третій льох виконав — а де, нікому не сказав, четвертий драбину зробив і глиною до Неба приліпив, ті саманові мури ліпили, ті тини

мазали, хтось опудало зліпив, хтось себе самого, мов опудало, обмастив. Були і серйозні хлопці — зробили хату на помості, ті бабі помазали повітку, а ті поправили хвіртку. Словом, як у мистців буває — не всі задоволені були, а з часом добрим словом згадають.

Ось так на полі, що бур'янами заростало, зробився парк художніх об'єктів, і ніякого прагматичного пояснення тому немає. Але на те місце і в той час справжнє натхнення прилітало і кожному про себе знати давало. Так мистці український культурний простір будували, а ще до цього і молодь студентську залучали.

Може, один пленер — це замало; але ж і ви хлопці гонорові запрошуйте, то будемо робити й по вашій мові.

Усе зроблене, відкрите для огляду і відвідувань, зазнято на фото і відео, хтось мелодію склав, хтось вірша написав. Стоїть воно й нині і досі; показує світові ребра босі, під стріхою вето-стовп доживають, — рудою стіною тінь на траву пускають. Так воно й має бути, бо скульптуро-об'єкти стоять під дощами, у спеку і вітер, сніг і мороз; — ніби руйнуються, а проте ще кращими стають, бо карби часу на собі мають. Ніхто того не сторожує, а його не тільки вітер, й людська рука руйнує, що їй тільки лінь-утома стримує.

Отаке дійство Україна зробила — не по залах картини скульптури виставила, а у чистім полі мистецьку звитягу згадала, та ще й інших гостей на толоку позвала. А від того міцнішою і славнішою стала.

Скінчилось те; гончар пішов гончарювати, художник малювати, скульптор камінь тесати, музика собі загравав, але кожен з них про літнє священнодійство пам'ятав і від того велику наснагу мав.

А наостанок знов гончар таке слово сказав: «Треба ширші плечі мати, щоб орлові натхнення було куди сідати.

*Треба Канон шанувати, а не під
француза чи росіянина блазнювати,
Землею ходити, небом дихати,
хату будувати, щоб було де весело проживати.
На цьому будемо байку кінчати».*
*А вам, усім головам слухавшим, од сьогодні всім
на здоровіє щасливіє літа до кінця віку!
Амінь!*

З архівів 2007 р.

РИТМО-СИМЕТРИЧНА СТРУКТУРА
ПОБУДОВИ ДЕКОРАТИВНИХ КОМПОЗИЦІЙ
ТАМАРИ ГОРДОВОЇ

*Твір мистецтва є продуктом часу,
світу в цілому,
в якому живе художник,
результатом взаємодії людей,
які його оточують,
незліченних потоків думок і енергій.*
Карл Юнг

У філософському сенсі взаємодія ритму і метра відображає «універсальний закон розвитку світобудови», а творчість — це коли справді спонтанне і божественне в нас — і божественне в космосі — співпадають. Ритм, за визначенням ще античних філософів, є порядком руху, за вужчим визначенням — це узгодженість довжин і короткостей. Там, де існує ця узгодженість, стає присутньою гармонія.

З часів античної естетики безперечною основою мистецтва, базовими законами будови гармонії являються правила пропорцій, ритму, симетрії. Гармонія і ритм, взяті самі по собі, складають предмет спеціальної науки: музично-теоретичної і формально-структурної. Таким чином, ритм в розумінні Платона як певний порядок руху, охоплює усіляку дійсність, починаючи з людського життя — індивідуального чи громадського — приходять в сферу мистецтва і закінчує рухом космосу в цілому. Тобто є унікальним законом розвитку світобудови.

Поняття ритму спочатку було усвідомлено філософами і математиками, музикантами, а потім переросло в знакову систему орнаментів народів світу. Так грецьке «metron» — міра, вимірювання; «rhythmos» — рух стали структурною основою будь-якої ритмічної конструкції. Особливо велике значення це мало в античній архітектурі, поезії, музиці.

Уже в 18–16 рр. до Р. Х. давньоримський зодчий Вітрувій написав трактат «Десять книг про архітектуру», в якому об ґрунтував і узаконив такі важливі поняття як симетрія (проста відповідність), пропорції (ритмічна організація композиції). Ще раніше Арістотель ввів термін «евритмія» як категорію давньогрецької естетики позначення якості, що пізніше стало означати: гармонія (співзвуччя, досконала цілісність).

Отже, і базові закони композиції в образотворчому мистецтві відлунують в собі універсальний закон розвитку світобудови.

У систему гармонійних пропорцій приєднуються також динамічні властивості похилих і діа-

гональних ліній, тоді як симетрія завжди спонукала до статичних вертикалей і горизонталей. З прадавніх часів — до сьогодні правила симетрії і ритмічного порядку елементів являються формальною основою естетичної організації форми, асиметрія і ритм — художньою виразності. На цих канонах і базувались мистецькі поняття «краси форми», що дійшли до наших часів і досі дають можливість безкінечної інтерпретації, породжують нові змішані форми і складні метро-ритмічні та симетрично-асиметричні структури.

Яскравим прикладом ритму та симетрії є орнамент. Його походження пов'язують з античним мистецтвом Давньої Греції, а саме з зображенням класичного меандру. З освоєнням технології виготовлення керамічного посуду, винайденням гончарного кола, меандр як орнамент перетворився в символ безкінечності і нескінченності розвитку.

Рух по колу підказував спрямованість і ритм, саме іконографія меандру (в різних його варіантах) стала естетичним осмисленням руху в орнаменті. Меандр має велику кількість трактовок у різних народів світу залежно від місця його застосування.

Поєднання горизонталей-вертикалей, діагоналей, пропорцій та метро-ритмічних закономірностей гармонійно використовуються в традиційному народному мистецтві України. Це створює безліч варіантів та живу різноманітність у багатьох видах народного мистецтва — вишивці, кераміці, килимарстві, різьбленні дерева та декоративному розписі.

Потреба в естетичному оформленні побутових речей, а також навколишнього середовища, такого як хата, двір, була характерною ознакою українського народу і проявлялася при першій можливості. Так здавна інтер'єр хати (окрім обов'язкових ікон) прикрашався вишитими рушниками, тканими ряднами, та часто стінописом (комини) і декоративним розписом на дерев'яних побутових речах. Розписувались печі, скрині, сани, віялки, брички, музичні інструменти. Застосовувались природні барвники із соку ягід і рослин, глини, розведені на яєчному жовтку з молоком. Пізніше — олійні фарби або яєчна темпера з домішкою оцту.

Окремо виготовлялись «мальовки»: паперові рушники, килими та деталі архітектурного декору (стрічки до карнизів печі, квітки до каміна, лиштви до слезів і сволака).

У кінці XIX–на початку XX століття ремесло розпису дозволяло окремим талановитим особам (частіше жінкам-селянкам) виготовляти мальовки на продаж або ходити розписувати хати до багатіїв, квітчати до свят або весілля комини печей.

Декоративний малюнок розкішних квітів на білосніжних стінах, яскраві «взори» на темному тлі скринь органічно доповнювали житловий простір української хати, своїми кольорами і ритмікою орнаменту, створювали позитивний настрій. Найчастіше орнаменти були «дзеркальними», тобто — симетричними, або в два «дзеркала», в середину яких укомпонувались великі розкішні букети квітів. Композиції часто обрамляв, завершував «бігунчик» із в'юнких стеблин з бутонами і листям. Ось і аналог меандру, взятий із природи. «Бігунець» завершував, замикав будь-яку орнаментальну композицію і в рушниках, і в кераміці, і в розписах скринь. Ще в трипільських розписах кераміки орнаментальний безконечник «бігунець» використовували прадавні гончарі. Для українського декоративного розпису характерні насичені сонячним світлом тони та для їх авторів — життєрадісне сприйняття кольору, лінії, пластики і ритму. У цілому це завжди художній образ української природи, який підкоряє своїм ліричним звучанням.

Українське народне мистецтво за час свого існування, а особливо в період XX століття, збагатилося унікальним творчим доробком в жанрі декоративного розпису. В його історію навіки вкарбовані імена талановитих майстрів: Марії Приймаченко, Тетяни Пати, Катерини Білокур, Параска Павленко, Марфа Тимченко, Федір Панко, Ганна Собачко-Шостак, Макар Муха і сестри Ірина і Софія Гуменюк. Вся творчість майстрів народного декоративного розпису базувалась виключно на спостереженні єдності природного світу, усвідомленні краси рідної землі, і врешті — наслідуванні природи.

Розвиток творчих здібностей починається з пізнання. Здатність до споглядання, усамітнення і осмислення, уловлювання сутності предметів світу у «вихорі» їх буття обумовлює розвиток художнього мислення у людини, спонукає її до художньої творчості. Довго вважалось, що митець лише своєрідний «провідник» вищої досконалості у недосконалий земний світ, що не він через розум «вловлює» її прояви, а йому посилається цей дар вищими силами.

Та час довів, що мистецтво виступає наслідком внутрішніх цілеспрямованих зусиль людини. Щоб створити твір мистецтва, митець має набути знань і навичок.

Як митець набуває знання про світ? То що таке знання? З яким знанням митець проходить у світ,

а що встановлює на основі розуму? Всі філософи стверджували, що митець повинен спостерігати і розмірковувати, помічати «таємниці душі» і, наслідуючи природу, додатково поглиблювати власну мудрість, охоплюючи суттєве і глибинне в бутті.

У кінці XIX століття французький художник Огюст Ренуар писав: «Щоб стати художником, треба навчитись пізнавати закони природи». Пройшли віки, а підвалини творчості художників не змінилися.

У роботах черкаської художниці Тамари Федорівни Гордової, що працювала і працює на межі XX–XXI століть, вражають яскраво виражені композиційні особливості побудови твору, а саме — збереження ритму та рівноваги. («Композиція» (від лат. compositio) — складання, з'єднання, сполучення різних частин в одне ціле відповідно до визначеної ідеї. Основні засоби композиції: симетрія, асиметрія, ритм, контраст, нюанс, пропорції.) В них пластично-образно втілена думка про єдність і мудрість природного світу, про його співдію з людською душею. Її твори ритмічні і логічні, природно правдиві, рослинні елементи документально досконалі.

Стилістика творів Тамари Федорівни — ритмічний кольоровий штрих. Її пластична мова, авторський винахід при спогляданні створюють відчуття музичного ритму. Головним персонажем декоративно-орнаментальних композицій є два птахи (інколи один), спареність, пара, дуалізм, ін'ян. Вони завжди вмонтовані в певну геометричну систему (коло, трикутник) і створюють єдине ціле. Часто композиції симетричні, статичні, з яскраво вираженим композиційним центром, але є і динамічні підпорядковані діагоналі, є м'яко-округло-асиметричні.

Досконале знання рослинного світу, побудови і пластики квітів, які стали символами в українській поезії, фольклорі — дуб, калина, волошка, верба, дозволили перетворити їх в «значиме», більше ніж природна краса, — в Образ.

Авторка говорить пластичною мовою тієї землі, яка її зростила. Саме з сільського босоногого дитинства, в гончарній артілі, де її батько створював, придумував квітки-мальованки для розпису глечиків, прийшли оті ритми, від кружляння гончарного круга, від майоріння трав і вишиванок, маминого ткацтва. Батькова квітка-мальованка, наведена очеретиною розрослась у Тамариній творчості в спалах, буяння квітів, трав, птахів, кетягів калини до фантастичних живих образів. Неначе в якомусь таємному схованку душі зберігалась татова квітка на глечичку, щоби в певний час розквітнути, розростись, розгалужитись і мовою

геометричної стилізації (різномаїттям штрихів, цяток, кольорів), перетворитись в нематеріальне, неосяжне, вселенське.

Замкнена симетрія її композицій зі статичним центром не є застиглою, схематичною. Завдяки хвилястим штрихам вона «дихає», пульсує, оживає. Стилiстика розписів Тамари Федорівни не має аналогів в українському декоративному мистецтві і по праву може претендувати на «авторський винахід».

Темне тло, на якому написані композиції підсилює декоративність, виразність, колорит, створює враження глибини, смисл твору, надаючи йому просторовості, космічності, безкінечності Всесвіту. Тло завжди досконало гармонує із загальним колоритом композиції, доповнює її, «тримає» і «організовує» всі дрібні деталі в площині полотна. Його пустота врівноважує своїм мовчанням смислову навантаженість, багатослів'я деталізації.

Коріння творчості Тамари Гордової заглиблене у прадавні архетипи, а самі роботи красиві, теплі, цікаві і життєстверджуючі. Вони «звучать» сучасно, свіжо, зачаровують, вражають глядача і сьогодні, про що свідчить персональна виставка з нагоди 75-ліття авторки, що відбулась у жовтні-травні 2023–2024 рр. в Канівському музеї Тараса Шевченка. Серед багатьох декоративних композицій була виставлена серія творів під загальною назвою «Один рік кохання» (1986–1993 рр.) виконана на тему ліричних поезій про кохання черкаської поетеси Людмили Тараненко.

У мальованих композиціях Тамара Федорівна досконало візуалізує поетичні образи, доповнюючи і розкриваючи їх. Так кожна робота врешті переростає словесний образ, що дав поштовх для розписів, і продовжує жити окремим життям в мистецькому просторі. «Кольоропис», поліфонія кольорів доводить концентрацію емоцій навіяних поезією до найвищого ступеню, що підтримується довершеністю, якісною «зробленістю» та ритмічністю композиційної побудови кожної роботи.

Отримавши хорошу мистецьку освіту в Одеському художньо-театральному училищі в 70-х роках ХХ століття і диплом художника-сценографа, вона синтезувала набуті академічні знання, інтуїтивний природний потяг до декоративності і врешті об'єднала в своїх роботах художні традиції та жіночий драматизм.

В її творах закодовані емоційні відрухи життя, неначе замкнені в кола гончарного руху, наповнені собою, безконечні як і самий геометричний елемент — коло. І сьогодні продовжує вражати глядача феномен дивовижного сплаву конкретного мислення, інтуїції, фантазії і підсвідомого. Її творчість в радянські часи не могли класифікувати, вписати в певні зрозумілі рамки мистецтвознавства. Часто на обласних художніх виставках поставало питання: до якого відділу мистецтва віднести твори Тамари Гордової — живопису (за багатством кольору), графіки (за ритмікою штриха), до монументального мистецтва (за досконалістю стилістики та узагальнення). До декоративного розпису?

Тамара Федорівна створила свій унікальний сучасний стиль декоративного розпису і завдяки своєму натхненному унікальному талантові, об'єднала і висловила через інтонацію української культури загальносвітове, сутнє, національне. Вона створила власне мистецьке обличчя, випереджаючи час в своїй творчості. Її роботи вже на межі традиційного народного образотворчого мистецтва та мистецтва дизайну, певного графічного символу, знаку. Ім'я «Тамара Гордова» стало явищем в мистецтві українського декоративного розпису. Їй вдалось знайти і заповнити саме свою нішу в українському мистецтві кінця ХХ століття–початку ХХІ століття.

Використані джерела:

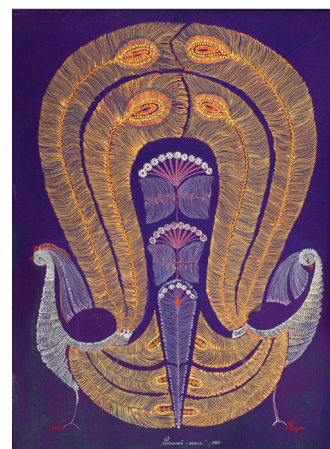
1. Гордова Тамара. Декоративний розпис. Малярство, писанки. В-во «Bonamente». Каталог 2001. Київ. ст. 15–19, 23–29, 41–43

Т. Гордова «Червону руту...»

Т. Гордова «Декоративні квіти»

Т. Гордова «Розмай-зілля»

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ТА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЧОДА
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ХУДОЖНИЙ МУЗЕЙ

Музейний альманах

наукові матеріали:
статті, нариси, есе

ВИПУСК 13

ЧЕРКАСИ — 2023/2024

Розділ I

Сучасна музейна герменевтика: імена, проекти, мистецькі практики

А. Щербань	Михайло Дяченко — повернення з небуття (до 140-ліття від дня народження)	76
Л. Лисиця Г. Голиш	Мистецька трійця Золотоніщини: спроба просопографічного портрета	81
О. Гладун О. Пушонкова	Українська мистецька родина у вимірі національних образотворчих традицій (на матеріалі виставки родини Сірих «Династія. Три епохи мистецтва»)	83
Т. Чупак	Сторінки польської культури у формуванні нової наукової концепції Меморіального музею Зелений будиночок Кам'янського державного історико-культурного заповідника	90
Т. Чулкова	Судився присуд волі горі Чернечій. Микола Стороженко: до 95-річчя з дня народження митця	92
<i>Музейні артмедіації</i>		
В. Лук'яниця	Лаврін Капуста: образ в історії та візії Данила Нарбута	94
Т. Трюхан	Філософський зміст картини Миколи Дзвоника «Кубик Рубіка»	96
А. Василенко Т. Ларіна А. Ткаченко	Картина Миколи Дзвоника «Тепло Прометея» у вимірі міфу: актуальне сприйняття	97

Розділ II

Війна в Україні: з досвіду мистецьких практик

А. Лисенко	Феномен українського воєнного мистецтва (за мотивами творчості Дмитра Бур'яна)	99
С. Федоренко	Проект Олександри Теліженко «Мої дороги»	100
О. Пушонкова	«Воїн» Дмитра Клименка	101
П. Солощенко	Рік 2022	102
О. Пушонкова	«Передчуття» Павла Солощенка	103
Н. Ребякова	«Війну, а не квіти малюють діти»: рефлексії після обласного конкурсу дитячого малюнка	104
В. Кронгауз А. Коваленко	Історія війни в художніх образах: між фактом і подією	106
Т. Сосуліна	Мистецькі практики під час війни (есе)	107
М. Цибенко	Жінки в мистецтві та нових викликах геноцидальної війни: черкаський вимір	109

В. Чернова	Портрети сучасників на тлі війни: Артпроект художньо-меморіального музею Олександра Осмьоркіна	111
О. Краснополська	Мистецький вимір війни (за матеріалами виставки цифрових колажів Ольги Краснополської «2022 день народження Христа»)	118
М. Заславська	Формування нової культури пам'яті: виставковий проєкт «Інфоспротив»	121
А. Мельничук Л. Сковерко	«Фільтри часу» Олени Рубльової	123
<i>Мистецька акція «ВОЛЬНАНОВА»</i>		
О. Гладун	До історії створення акції ВОЛЬНАНОВА: основні ідеї і мотиви	124
О. Пушонкова	Візуальні щоденники пам'яті. Про проєкт «Війна в Україні: візуальні виміри пам'яті»	126
І. Яковець О. Гладун О. Луговський	Міжнародна мистецька акція ВОЛЬНАНОВА як динамічна система: проєкт «neveragain#2022*»	128

Розділ III

Артфілософія

О. Пушонкова	«Дихання» історії у світлинах Григорія Шевченка	130
	Творці козацької держави в парсунах Данила Нарбута	130
	Мереживо нескінченності Марії Голуб	131
	«Вени і артерії» Ольги Голуб	132
	Архітектурні візії Костянтина Нагорного	133
	«Знаки відсутнього» Віктора Олексенка	134
	Творчий пошук у часі (за мотивами виставки Віктора Олексенка «Натюрморт»)	134
	Перехожий у чарівних світах Віктора Зеліна	135
	Кіт Шредінгера Здура Бобича	136
	Передчуття зустрічі (за мотивами виставки Севастяни Федоренко «Vita-тональність»)	136
	«Віброфон» Сергія Козаченка	137
	Простір натхнення Ігора Солодовнікова	138
	Мотив «Лісової пісні» у творчості Надії Нікіфорової	139
	На скрижалях серця (про творчість Тамари Гордової)	140
	Мої витoki. Віктор Снісаренко	141
	Твори-концепти Сергія Радька	143

Творчість Наталії Кисленко-Давиденко	143
Лабіринти (за мотивами картини Миколи Дзвоника «Біля похиленої хвіртки»)	144

Розділ IV

Дизайн музейного середовища.

Музейна і художня освіта

А. Лисенко	Інклюзія в музейному просторі: особливості дизайну	147
Т. Сосуліна	Черкаська дитяча художня школа імені Данила Нарбута. Викладачі, учні та її випускники	148
Л. Дубас	Архітектурна складова освітньої програми для дитячої художньої школи	149
	Відомості про авторів	154

А. Щербань

**МИХАЙЛО ДЯЧЕНКО — ПОВЕРНЕННЯ
З НЕБУТТЯ (ДО 140-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ)**

24 вересня 2022 року у Черкаському художньому музеї відбулась відкрита лекція «Михайло Дяченко — повернення з небуття (до 140-ліття від дня народження)».

Професор Анатолій Щербань, харків'янин, за фахом історик, археолог, культуролог понад 10 років збирає і популяризує інформацію про мистецькі і наукові здобутки нашого земляка Михайла Дяченка. Збираючи по крихтах факти, документи, згадки та спогади, Анатолій Щербань створює цілісну картину життя і творчості художника.

У буремні та небезпечні 10–20-ті рр. ХХ століття Михайло Дяченко відтворював в образах, зберігав і відкривав сучасникам і своїм учням українську історію і культуру, будучи непересічною особистістю, патріотом, спадкоємцем найкращих мистецьких традицій. Михайло Дяченко був не лише талановитим художником, орнаменталістом, каліграфом, пам'яткознавцем і педагогом, але й відомим ілюстратором до творів української та світової літератури, в тому числі — Тараса Шевченка. До 1918 року було видано значну кількість ілюстрацій. 1911 року побачили світ дві серії листівок, розроблених Михайлом Дяченком: ілюстрації до творів Тараса Шевченка і до роковин його смерті. З живописних робіт художника віднайдено зображення портрета Т. Шевченка, створеного для Подільської «Просвіти». Він є автором унікальних замальовок архітектурних споруд у Черкасах, зокрема Черкаської синагоги (1926 р.). Як зазначає Анатолій Щербань, «пошук інформації про вашого земляка нагадує детектив, я відчуваю себе Шерлоком Холмсом». Дослідник щиро вдячний за допомогу, діалог і підтримку історикам Дмитру Куштану, Валерію Ластовському, колекціонеру, куратору генеалогічного дослідження Анатолію Шостопалу.

О. Пушонкова

Михайло Михайлович Дяченко, український художник і ілюстратор, учасник першої (1911 р.) та другої (1913 р.) виставок українських художників в Києві, Всеросійського з'їзду художників в Петербурзі (1911 р.) лишив помітний слід у дослідженні українського гончарства та архітектури, підготував перший український навчальний посібник з орнаментознавства (на жаль, не опублікований). Але здобутки цієї непересічної особи після завершення активного періоду його діяльності були незаслужено забутими. До останнього часу про нього майже нічого не писалося в наукових публі-

каціях, тому він досі маловідомий сучасним науковцям. Лише впродовж останніх років інформація про науковий і мистецький доробок поступово оприлюднюється.

Дана стаття присвячена подіям, пов'язаним з перебуванням Дяченка на Черкащині. Зокрема, в той час, будучи позаштатним співробітником Черкаського обласного краєзнавчого музею, незважаючи на складні умови життя, пов'язані з необхідністю заробляння грошей для утримання родини з п'яти осіб, він став одним з фундаторів його керамологічної колекції.

Михайло Дяченко народився 2 жовтня 1882 року в с. Бурти Канівського повіту Київської губернії. У одній з автобіографій М. Дяченко свідчив, що походить з родини селянина. Віднайдений метричний запис підтверджує це. В ньому написано, що батько — мліївський селянин-власник Михайло Силович, мати — Харитина Яківна. Але в іншій автобіографії йдеться про те, що батько Михайла був дрібним службовцем в цукроварні та по економіях Симиренка. На час народження сина, фірма-роботодавець приходила в занепад, а коли припинив роботу цукровий завод, Михайло Силович Дяченко помер. Мати, донька місцевого вчителя, вирішила дати синові гарну освіту і, коли той досяг 11-ліття, повезла його на навчання до губернського центру — міста Києва. Михайло закінчив Київське реальне училище і 1,5 роки провчився на інженерному відділенні Київського Політехнічного інституту Імператора Александра II. З 1904 року він був офіційно працевлаштований — викладачем російської мови в двокласній міській школі Старокостянтинова (Волинська губернія), звідки був звільнений «без пояснення причин». Після чого працював вчителем у приватній школі.

1907 року Михайло Дяченко вступив до «Кам'янець-Подільської Художньої школи», яку закінчив 1908 року. Цей заклад — одна з небагатьох на теренах сучасної території України тогочасних художніх шкіл (існувала з 1905 по 1909 рік). Очоловав її відомий художник В'ячеслав Розвадовський. До речі, з учнів цієї школи саме Михайло Дяченко

надалі найбільш реалізувався як художник. Відомо, що вже 1908 року він створив картини на сюжет Т. Г. Шевченка.

З 1909 року Михайло Дяченко зацікавився вивченням народних орнаментів і пристосуванням їх до виробництва. Це, безсумнівно, було пов'язано з ініціативами керівника школи, який спрямовував діяльність учнів на збирання предметів народного мистецтва (писанок та зразків вишівальних узорів), виконання розгорток орнаментів у кольорі, застосовуючи подільські орнаментальні мотиви — самостійно розробляти композиції. Після від'їзду Розвадовського з Кам'янця Дяченко намагався продовжити його справу з організації пересувних виставок. Про це свідчить лист від 19 травня 1910 року до І. Зборовського, котрий запитував про можливість приїзду такої виставки в його населений пункт.

1909 року було опубліковано ілюстрацію до вірша М. Підгірянки «Вечір» (в Українській хаті).

М. Дяченко. Ілюстрація до вірша М. Підгірянки «Вечір» (в Українській хаті) 1909 р.

До 1918 року видано значну кількість його ілюстрацій до творів української та світової літератури, в тому числі — Тараса Шевченка.

М. Дяченко. Ілюстрації до творів Т. Шевченка (1911–1918 рр.)

М. Дяченко. Ілюстрація до осетинської назки «Княженко» (1919 р.)

Можливо, М. Дяченко, був автором малюнка на одній з марок, присвячених Всеросійській виставці 1913 року в Києві, в організації одного з павільйонів якої він брав активну участь.

М. Дяченко. Марки 1913, 1919 рр.

1911 року побачили світ дві серії листівок, розроблених Михайлом Дяченком. Перша — ілюстрації до творів Тараса Шевченка і до роковин його смерті.

М. Дяченко. З серії листівок (ілюстрації до творів Тараса Шевченка).

М. Дяченко. З серії листівок (до роковин смерті Тараса Шевченка).

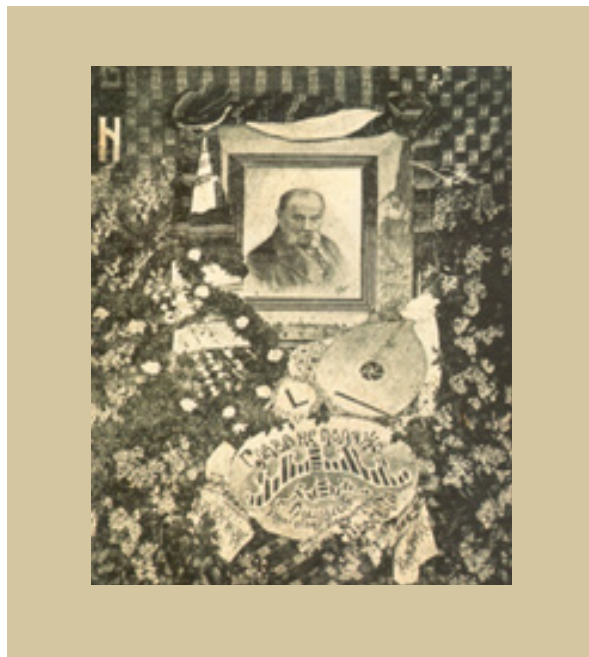
Друга серія листівок містила ескізи народних орнаментів, створених на основі писанкових.

М. Дяченко. З серії листівок — ескізи народних орнаментів.

Мешкаючи в Кам'янці-Подільському Дяченко взяв участь у «Першій виставці українських художників», відкритій у грудні 1911 року в Києві. М. Гехтер називає його прізвище серед «видатніших українських художників». Зокрема, Сергія Васильківського, Михайла Жука, Петра Холодного, Василя Кричевського й Івана Труша. Як він писав, виставка мала «гарний матеріальний і художній успіх», «дала змогу нашим артистам-малярам об'єднатись і виступити перед широким світом, як одній суспільній групі, як національній українській течії в мистецтві». Експонувалася картина художника «Полісун — вовчий бог», яку високо оцінила Олена Пчілка у присвяченій виставці статті. На її думку, малюнок Дяченка був «дуже інтересний». «З технічного боку» його «виконано дуже добре». Хоча художник обрав фантастичну тему, але лісового «духа» намальовано таким, яким він «повинен був повстати в простодушній народній думці». Полісуна зображено на околиці зимового лісу серед «голого, обмерзлого листа» таким чином, що спочатку його не помітно. Лише коли придивитися, то «з того химерно-простягненого й покрученого гілля виникає постать».

З тогочасних живописних робіт художника віднайдено зображення портрета Т. Г. Шевченка, створеного для Подільської «Просвіти».

М. Дяченко. Зображення портрета Т. Г. Шевченка, створеного для Подільської «Просвіти»

Впродовж 1911–1913 років Михайло Дяченко активно друкувався в загальнодержавних та місцевих виданнях. Зокрема, в публікації тез доповіді на Всеросійському з'їзді художників в Петербурзі (1911 р.) він підняв питання про реформування викладання малювання в навчальних закладах. За оцінкою невідомого коментатора тез його програма «уповні узгоджується з сучасними поглядами на мету та завдання цього навчання». Зокрема, доповідач пропонував: «щоб красоти творів пластичних мистецтв могли бути зрозумілими й доступними кожному, необхідно приділити якомога більшу увагу художньому вихованню нашого юнацтва шляхом покращення викладання малювання в навчальних закладах». Він порекомендував передовсім замінити нецікаві дітям і недоступні їхньому розумінню навчальні матеріали — геометричні фігури, тіла, орнаментальні форми на предмети оточуючого світу, ввести обов'язкове малювання акварельними та олійними фарбами, відвідувати художні музеї та виставки, включити в програму короткий курс історії мистецтв і видати, як посібник, художні репродукції з найвизначніших пам'яток мистецтва. Лейтмотивом даної реформи було «повне художнє невігластво російського суспільства, з інтелігентськими колами включно», коли «більшість російських художників, не знаходячи опори в суспільстві» мають «сумну долю», багато талановитих людей гинуть». Очевидно, дані песимістичні настрої щодо оточуючої дійсності певною мірою відображають досвід молодого митця, котрий потрапив після ідеальних умов художнього зростання, створених під час навчання, у реальний світ.

Він також проявляв активну українську пози-

М. Дяченко. Ілюстрація до вірша «До Основ'яненка» 1917–1918 рр. (Національний музей Тараса Шевченка)

цію, за що був взятий під «гласний надзор поліції».

У Національному музеї Тараса Шевченка зберігається оригінал ілюстрації М. Дяченка до вірша «До Основ'яненка», котрий, очевидно, датується 1917–1918 роками.

1913 року припинився злет Дяченка як живописця. На мою думку, чи не головною причиною цього стало вислання вчителя і покровителя митця, Вячеслава Розвадовського, як неблагонадійного до Ташкента та взагалі несприятлива для проукраїнських діячів атмосфера в Російській імперії. Того року він узяв участь із двома роботами у другій виставці українських художників у Києві. Одна з них, «Місячної ночі», зазнала нищівної критики Миколи Вороного. Завдячуючи їй, можна побачити, очима критика, ще одну з живописних робіт художника. Він назвав її ляпсусом виставки, що «вносили дисонанс в загальний тон, непоказний, але рівний і доволі витриманий..., псували гармонію, ...ніби кричали, ображаючи естетичний смак». Що ж так вразило критика в цих роботах? Передовсім, відсутність «життя, художньої правди» і наявність «вимушеності і фальші». Поза зображеної на картині Михайла Дяченка дівчини в сорочці, котра, підвівшись з ліжка, визирала у вікно на місяць, на думку Миколи Вороного, була «така штучна, ненатуральна», що здається, дівчина ось-ось не втримається і впаде, а тим часом у всьому тілі та у виразі лица напруження не пізнати. Знайти цю роботу чи її зображення, щоб оцінити об'єктивність суджень, не вдалося. Хоча, наприклад, кореспондент «Ради» Сторонній назвав Дяченка серед художників, котрі представили «декілька гарних річей», Але після цієї виставки Михайло Дяченко вже не фігурував у документах як живописець.

Влітку 1920 року Дяченко переїхав на Черкащину.

В автобіографіях Михайла Дяченка 1927 року йдеться про те, що відтоді він «працював в селі, як учитель, інструктор Наросвіти, секретар волкому спілки Робос [Робітників освіти — А. Щ.], секретар КНС на Черкащині, а потім у самих Черкасах, викладаючи в професійних і трудових школах малювання, креслення та каліграфію. Разом з тим брав участь в роботі Черкаського та Київського історичного музеїв. З іншої автобіографії художника відомо, що спочатку він вчителював у рідних Буртах. Очевидно, там само він був і секретарем КНС. У 1922–27 рр. викладав малювання й креслення в черкаських індустріальних профшколах, трудшколах I та II (чи 11-й), каліграфію в торговельно-промисловій, був бібліотекарем у профтехшколі.

1925 року почався і новий період в біографії Михайла Дяченка. Після понад десятилітнього публікаційного затишшя він опублікував статтю «Малювання і культурно-освітня робота на селі», «Шевченко мистець — маляр//Шлях революції №27 від 10.03.1925, сторінка 4». Також вагомим внеском у збереження української культурної спадщини стало включення Михайла Дяченка в експедиційну діяльність, яка широко розгорталася в Україні на базі музеїв за ґрунтового наукового супроводу ВУАНу.

Виконуючи завдання Черкаського Округового Музею, як позаштатний науковий співробітник Михайло Дяченко обстежив кілька гончарних осередків на Черкащині (Сунки, Суботів, Івківці, Полуднівку та Головкивку).

Вийшла досить цікава ситуація. Як писала газета «Робітничо-селянське око» № 8 за 19 вересня 1925 року «13-го вересня в Черкаському Округовім Музеї відбулася музейна нарада, на котрій художник-академік Дяченко зробив доклад про гончарно-кустарну промисловість на Черкащині. Тов. Дяченко зробив обслідування кустарів в с. Сунках, Івковцях, Суботіві, Поднівці і Головкивцях; з цих сел доставлено більш 100 експонатів (знаряддя виробництва та матеріали в сировині і в обробленому вигляді). З цих експонатів зараз зроблена виставка в аудиторії музею. Обслідування було зроблено з метою виявлення становища кустарно-гончарного виробництва края та соціального стана кустарів». Обстеження проводилося за гроші (300 карбованців), котрі виділив співголова Центрального Виконавчого комітету СРСР Г. Петровський після відвідин музею.

Як кореспондент Етнографічної комісії УАН Михайло Дяченко збирав фольклор регіону і, принаймні у другій половині 1925 та у червні 1927 років надсилав його до комісії.

1926 року Михайло Дяченко зробив 90 зама-

льовок, найбільше — будівель Черкас. Зокрема, синагоги (побудована бл. 1850 р.), будинків «кол. Лисака (бл. 1870–1875 рр.)» (споруда, зведена як прибутковий будинок підприємців Ф. І. Лисака та М. Ф. Гаркавенка, нині — Черкаська музична школа № 1 ім. М. В. Лисенка) та Пікусова (бл. 1860 р.), «причілок столітньої хати по Заводській вулиці, 39», браму до старовірської церкви та старовірської каплички. Також він малював деталі архітектурних споруд: оздобу ганків і веранд, «навершники» на стовпах і оздобу над «фіртками», «лиштви на брамах», вікнах, «коники на клунях та повітках», «головки поперечних планок на воротах і клямки на фіртках», «дашки над вхідними дверима», ворота, православні та єврейські надгробки. Лише по кілька малюнків зроблено в селах Черкащини. «Ліштви вікон, коники на клунях та повітках», хати, замальовані в с. Леськи та Змагайлівка, зразки вікон і вітряк — в с. Леськи, ворота — в Змагайлівці та Червоній Слободі, піч — в селах Бурти і Сунки. Поки що віднайдено лише зображення синагоги — два малюнки олівцем на папері (створені 1926 року, один з них підписаний конкретно датою — 2 грудня). До речі, всі ці малюнки експонувалися 1927 року в залі УАН в межах звітної виставки Всеукраїнського археологічного комітету як окремих підвідділ.

З квітня 1927 року з дружиною і, принаймні, трьома дітьми (3,5, 6,5 та 8 років) Михайло Дяченко

М. Дяченко. Ескізи Черкаської синагоги. 1926 р.

ко переїхав до одного з головних українських осередків художнього ткацтва — с. Дігтярі Прилуцької округи, де було створено ткацьку профшколу і поряд з нею — артіль кустарів. Працював там на посаді викладача, завідувача музею та майстерні до квітня 1929 року. Зберігся малюнок Михайла Дяченка 1928 року «Будівля Дігтярівської ткацької профшколи».

У цей час продовжив займатися науково-дослідною діяльністю, розпочатою в попередні роки — малюванням архітектурних споруд, а також графічно фіксував селянський реманент, досліджував Златопільську дерев'яну синагогу та гончарство Шевченківщини.

З 1 травня 1929 року працював певний час у Полтавській Школі Ткацтва на посаді Художника-

М. Дяченко. Будівля Дігтярівської ткацької профшколи. 1928 р.

завідувача.

У квітні 1930 року мистецьким відділом ВУАКУ М. Дяченку було видано Відкриті листи на дослідження пам'яток культової архітектури на Шевченківщині. Остання віднайдена згадка про його пам'яткознавчу діяльність датується 1931 роком, коли в проекті видавничого плану Українського комітету охорони пам'яток культури значилася публікація його брошури про Суботівську церкву Богдана Хмельницького. Яка, очевидно через сумнозвісні події початку 1930-х років, пов'язані зі згоранням українізації та хвилею репресивних заходів щодо українського народу не була реалізованою.

На початку 1940-х років до нацистської окупації М. Дяченко працював викладачем живопису та композиції в Кролевецькому художньо-промисловому технікумі. Зарплата була невеликою, тому родина бідувала. Марія Дяченко писала в листі до Павла Тичини 17 жовтня 1940 року: «я потроху продаю те, що можна продати і от, скажу Вам без сорому, що зараз у мене буквально нема чого продати. ... Я ... варю все без краплинки жиру, не куштувала ні молока, ні цукру, у дітей розвинулось недокрів'я». Коли на Кролевець «стали налітати самольоти», родина Дяченків евакуювалася до Чкаловської області РСФСР. Михайло Михайлович близько року викладав креслення та малювання в середній школі с. Воздвиженка Пономарьовського району. Інші члени сім'ї працювали в місцевому колгоспі. Але родина бідувала ще більше, адже «люди тут, як і самий край — не привітливі, суворі і нечулі. ... Тут страшенна дорожнеча. ... Ліків тут не достанеш. Не маємо ми тут багато чого необхідного». Результатом цього стала смерть М. М. Дяченка у м. Орську 6 травня 1943 року. Коли дружина з дітьми після звільнення Києва повернулася додому, виявилось, що їхня квартира спалена, «всі праці чоловіка, всі художні роботи його, виконувані роками, а також і дитячі усе загинуло». На жаль, родичів Михайла Дяченка досі знайти не вдалося.

Повернення з небуття духовної спадщини Михайла Дяченка є поверненням частини нашої іс-

торії, пам'яті про надзвичайно обдаровану у різних сферах людину, культурного діяча, який був талановитим художником, орнаменталістом, каліграфом, пам'яткознавцем і педагогом, відомим ілюстратором до творів української та світової літератури. У буремні та небезпечні для України часи Михайло Дяченко виконував свою місію, відтворю-

вав в образах, зберігав і відкривав сучасникам зокрема своїм учням справжню українську історію і культуру, був непересічною особистістю, патріотом, спадкоємцем найкращих мистецьких традицій.

Джерела:

Матеріали відкритої лекції А.Щербаня у Черкаському обласному художньому музеї.

**Л. Лисиця
Г. Голиш**

**МИСТЕЦЬКА ТРІЙЦЯ ЗОЛОТОНІЩИНИ:
СПРОБА ПРОСОПОГРАФІЧНОГО ПОРТРЕТА**

З огляду на утвердження в сучасній історіографії антропоцентричних принципів та посилення ролі персоніфікації подій минулого дедалі поважніше місце займають історико-біографічні дослідження. Їхній якісно новий рівень забезпечує звернення до методу просопографії, котрий передбачає задля реконструкції певного стану соціуму комплексний і компаративістський аналіз емпіричних даних щодо чітко окресленої групи через створення «колективної біографії», маючи на меті й встановлення аналогій та відмінностей певних суб'єктів.

Метою запропонованої просопографічної розвідки є аналіз життєтворчості трьох яскравих представників українського образотворчого мистецтва ХХ–ХХІ ст., які зажили загальнонаціональної слави: Іллі Шульги, Івана Черінька й Василя Перевальського.

Уже побіжний погляд на хронологію життя названих персоналій дозволяє констатувати певні математичні аналогії й закономірності. Зокрема, в останній цифрі року народження усіх трьох мистців присутня цифра 8, а відтак І. Черінько (1908 р. н.) народився рівно через 30 років після І. Шульги (1878 р.), а В. Перевальський — через ті ж 30 років після появи на світ Божий І. Черінька (1938 р.).

Названі художники зростали в простих селянських родинах із козацьким корінням. Їхні пенати знаходилися в знаних за Хмельниччини козацьких центрах: І. Шульга народжений у Кропивні (у сер. XVII ст. — полковий центр), І. Черінько — у Деньгах (сотенний центр), Василь Перевальський — у Бубнові (також центр козацької сотні). Усі троє проживали в мальовничій місцевості Наддніпрянщини й долучилися до образотворення з раннього дитинства.

Усі майбутні знаменитості зуміли здобути ґрунтовну мистецьку освіту в столичному Києві. Так,

Ілля Шульга навчався в знаменитій «малювальній» школі Миколи Мурашка, а потім вдосконалював свої мистецькі навички в Петербурзькій академії мистецтв під керівництвом самого Іллі Регіна.

Щодо Івана Черінька, то вищу мистецьку освіту він здобув у Київському художньому інституті. І йому пощастило з наставниками: ними стали Федір Кричевський і Віктор Пальмов. Повний курс цього ж провідного мистецького вишу України закінчив і Василь Перевальський. Доля подарувала йому чудових вчителів — Василя Касіяна й Михайла Дерегуса.

Життєво-творчі метаморфози художників характеризуються як аналогіями, так і відмінностями. Самостійна творчість Іллі Шульги була започаткована у подільсько-золотоніський період, а пік його життєдіяльності та передчасне її завершення припадає на роки його діяльності в Києві. Ось уже понад 60 років живе й творить у столиці України Василь Перевальський. Натомість, Іван Черінько спочатку опиняється в Москві, а потім усі наступні роки він вершив свою мистецьку долю в туркменському Ашхабаді (туди він був посланий для започаткування туркменського радянського мистецтва).

Усі троє достойників мали пряму причетність до підготовки мистецької зміни, викладаючи у профільних вишах. Зокрема, Ілля Шульга був професором Київського художнього інституту. Фундатором і викладачем художнього училища в Ашхабаді став Іван Черінько, а Василь Перевальський і нині є професором НАМУ.

Василь Перевальський є нашим сучасником і продовжує дарувати Україні й світу свої твори. Що стосується його попередників, то обидва передчасно пішли із життя, щоправда, за абсолютно різних обставин. Так, Ілля Шульга став жертвою сталін-

ських репресій: його життя (у віці 60 років) обірвалося в пересильній тюрмі. А лідеру туркменського мистецтва й, до речі, учаснику бойових дій Другої світової Івану Черіньку доля відвела лише 39 літ: він загинув разом зі своїм сином під час жакливого землетрусу в Ашхабаді (жовтень 1948 р.). Завважмо й те, що роки передчасних смертей мистців також увінчує все та ж цифра 8 (інтервал 10 років).

Творчість художників репрезентує відповідні періоди розвитку образотворчого мистецтва та різні напрями, жанри, стилі й техніки. Тоді як І. Шульга став яскравим представником мистецької школи київського малярства й виразної україноцентричності, Іван Черінько віддзеркалював своїм образотворенням метод соціалістичного реалізму з пафосним зображенням радянського життя. Натомість Василь Перевальський увійшов у історію сучасного мистецтва насамперед як художник-графік, котрому поряд із реалізмом далеко не чужий символізм та постмодерн.

Мистецький аксакал І. Шульга вибрав пріоритетом своєї творчості тематику, пов'язану із зображенням неповторних щедрот рідної землі, її славних синів і дочок, художньою реконструкцією козацького минулого України. Він плідно працював у жанрах пейзажу, портрета, а ще — сюжетного полотна. Мистецтвознавці підкреслюють унікальність робіт художника, в яких «грає» кожна деталь, кожний штрих і світлотінь, несучи глибочінь смислового навантаження. Серед найвідоміших його творів — пейзажі «Зелене свято», «Рідна хата», «Мати», «Мазепа», «Козацька розвідка», «В'їзд Хмельницького до Києва», «Переїзд полковника Джеджелія через село Кропивну» (подільсько-золотоніський період). «Автопортрет», «М. К. Зеров», «П. К. Саксаганський», «Весна», «Діти» (київський період).

У мистецькому доробку фундатора туркменського мистецтва І. Черінька поряд із чималою частиною суто українських полотен, як вияву настальгійних переживань та данини синівської любові рідній землі все ж переважають туркменські мотиви. У історію мистецтва він увійшов як майстер вирішення на полотні конкретної життєвої ситуації засобами пластики й кольору. У його картинах глибокий психологізм поєднаний з добротним моделюванням, вправним малюнком, продуманою композицією, багатою палітрою барв. Жанровий розмаї його творчості включає в себе тематичні полотна, психологічні портрети та ліричні пейзажі. Серед відомих творів художника — картини «Бай. Влада заможного», «Продаж вдови», «Весна в Багірі», «Післявоєнний Ленінград», «Мадонна», «Туркменські дівчата», портрети Героя Радянського Союзу Ходжаєва, дружини Адамової.

У творчості Василя Перевальського виділяються його пісенні гравюри, які є справді хрестоматійними, зворушливо ліричними й глибоко метафоричними. Ним створено й чимало екслібрисів — малих графічних форм. Широко знаний художник і як автор численних ілюстрацій до відомих літературних творів. Це зокрема — графічний супровід творів Г. Сковороди, І. Франка, Л. Українки, І. Нечуча-Левицького, П. Грабовського, П. Тичини, М. Рильського, Д. Бедзика, Б. Олійника, І. Драча та ін.

Залишив В. Перевальський свій рельєфний слід і в монументальному образотворенні. Зокрема, кожному українцеві відомий і близький болісно-щемливий пам'ятний знак «Голодомор-геноцид. 1932–1933».

Щодо збереження та поширення творчого доробку названих майстрів пензля, то найтрагічніша доля спіткала мистецьку спадщину І. Шульги. Намагаючись стерти його ім'я з духовної пам'яті, влада організувала знищення чи розпорошення майже всіх його творів. Все ж його дружині Лідії вдалося вивезти 76 картин до США (містечко Боулдер, штат Колорадо, нині там розгорнута картинна галерея художника).

Довгий час живописна спадщина І. Черінька мала єдину прописку: м. Ашгабад, Туркменський державний музей образотворчого мистецтва та приватна колекція Є. Адамової (дружини художника). Так було до 1987 р., доки черкаська мистецтвознавиця Ніна Клименко не поїхала до туркменської столиці й виклопотала в Мінкульті республіки дозвіл на передачу невеликої частини доробку І. Черінька до Черкас. Завдяки ентузіастці 13 картин знаного майстра знаходяться у фондах Черкаського обласного художнього музею. Щодо творів В. Перевальського, то вони експонувалися на багатьох всеукраїнських та міжнародних виставках, відклялися у фондах музеїв, а також приватних колекціях України та зарубіжжя.

На прикладі творчої долі трьох художників можемо відстежити й різні рівні та способи їхнього суспільного визнання. Як було зазначено вище, ім'я І. Шульги на довгі роки опинилося під знаком табу, а тому нині його слід повертати із незаслуженого забуття. Попри відсутність формальних ознак визнання він, беззаперечно, заслуговує на гідне місце в когорті найзнаменитіших українських художників.

Духовний подвиг І. Черінька достойно пошанований у Туркменії. Його, як фундатора тамтешнього національного образу творення, відзначено почесним званням «Заслужений діяч мистецтв Туркменської РСР». Безперечно, художник заслуговує бодай по-смертного відзначення та меморалізацію і в Україні.

Найвищого рівня суспільного визнання серед названих художників досяг В. Перевальський. Він є народним художником України, лицарем ордена «За заслуги» 3-го ст., лауреатом кількох мистецьких премій.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в особах знаменитих золотоніщан І. Шульги, І. Черінька й В. Перевальського втілюється яскравий взірець служіння Україні й національному мистецтву. Їхня уні-

кальна творчість заслуговує на її глибоке вивчення й увічнення серед скарбів української культури. А відтак промоція таких найяскравіших репрезентантів вітчизняного образотворення, безперечно стане гідною відсіччю рашистам-агресорам з їхніми маячними ідеями знищення українства.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 30–32

О. Гладун
О. Пушонкова

**УКРАЇНЬКА МИСТЕЦЬКА РОДИНА У ВИМІРІ
НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРАЗОТВОРЧИХ ТРАДИЦІЙ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИСТАВКИ РОДИНИ СІРИХ
«ДИНАСТІЯ. ТРИ ЕПОХИ МИСТЕЦТВА»)**

*Художня ж родина
у великому вселенському розумінні —
субстанція космічна.
(Олексій Роготченко)*

Актуальність теми дослідження. У 2022 році до дня Незалежності України Черкаський обласний художній музей презентував виставку «Династія. Три епохи мистецтва» родини художників Сірих. (Творча династія Сірих починається з батька — Валентина Сірого, продовжується в дітях — донці Оксані та синові Максимові, і далі — в онукові Романові — синові Максима).

У початковому задумі це мала бути велика персональна виставка, присвячена вшануванню пам'яті заслуженого художника України Валентина Сірого, який пішов з життя 11 травня 2021 року. Згодом задум було скориговано та обрано формат родинної виставки, яка б містила найповнішу презентацію творчого доробку Валентина Сірого і знакових робіт членів його родини. Саме такий виставковий формат мав акумулювати колективну родинну енергію, спрямовану у минуле і майбутнє водночас. Як бачимо, сила українців — у колективній енергії, у загальному єднанні, де первинною, найбільш природною ланкою такого єднання постає родина.

Відкриття родинної виставки набуло символічного значення: звернення Валентина Сірого та членів його родини до образного втілення найвищих цінностей — свободи і незалежності — спонукало до роздумів про героїчну історію українського на-

роду, що стало гостро актуальним у час російсько-української війни. На виставці, крізь призму візуальних образів розкривалась ідея величчя України як вільної країни, що є для українців екзистенційно обумовленою необхідністю — бути, пізнавати себе, відкривати світ через власну автентичність.

Так, родинна виставка через зв'язок поколінь демонструвала збереження живого коріння культури, що часто виступає життєвою місією творчих родин як об'єднання і комунікація крізь час. Історично, у тривалі часи бездержавності, саме творча родина залишалась форпостом збереження ідентичності та культури і виступала однією з найвищих цінностей. У творчій родині зберігається генетичний код нації, плекання якого у художніх образах і трансляція майбутнім поколінням ставали духовним покликанням, долученням до універсальних символів.

Виходячи з тієї обставини, що ідентичність українця проявляє себе через ментальну рису родинності, а самоусвідомлення — через родину, дослідження мистецьких родин стає культурницьким запитом.

Утім, мистецька родина як цілісна система потребує дослідження і осмислення первинних образних систем, їх взаємодії, розкриття змісту «спільних архетипів». Вивчення творчості різних поколінь митців представників однієї родини вимагає врахування контекстів історії української культури та мистецтвознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській культурі сторінки мистецької спадщи-

ни часто передавались родинами, тому цей аспект трансляції традиції привертає увагу дослідників. Вони зосереджуються на пошуках методологій, що вивчають родинну творчість, зокрема зазначається, що звернення до мистецтвознавства, естетики, психології творчості, українознавства, етнології, генеалогії потребує системного, комплексного підходів, зокрема використання методів культурно-антропологічного (І. Стасюк) [17] та метаісторичного (Л. Проців) [13]. Українські творчі династії досліджуються у контексті різних видів мистецтва: у студіях з літературознавства (І. Денісюк, О. Забужко, С. Лисенко, Г. Чухліб, Г. Стасюк), музикознавства (С. Іванчук, В. Грабовський, С. Павлишин, Л. Проців), образотворчості (О. Роготченко, О. Федорук, В. Рубан-Кравченко, В. Личковах) тощо.

Феномен родинної творчості також висвітлюється у матеріалах міждисциплінарних конференцій, які створюють дискурс для широкого обговорення. Наприклад, династії Саєнків було присвячено наукову конференцію «Мистецькі традиції династії Саєнків у контексті української образотворчості ХХ–початку ХХІ століть» (Чернігів) [10]. Тут творчість мистецької родини постає масштабним культурним проектом.

Одним із аспектів дослідження родинної творчості вважаємо мистецтвознавчі та культурологічні розвідки родичів художників. Наприклад, одну із монографій Р. Яціва присвячено життю і творчості його батька, художника Мирона Яціва [19]. У цьому ж контексті привертають увагу дослідження мистецьких родин: Кричевських (О. Федорук, В. Рубан-Кравченко, Г. Галян) [5; 16], Якутовичів (Yakutovych Academy) (М. Богуш, П. Гудімов, П. Байцим) [2; 18], Саєнків (Н. Саєнко, О. Майданець-Баргилевич, В. Личковах) [2; 7; 15], Надеждіних (О. Роготченко, А. Надеждін) [11; 15]. Джерельною базою стають музейні фонди, зокрема, фонди родинних музеїв (наприклад, творчу діяльність родини Кричевських представлено в окремому музеї мистецької родини в Опішні [5]).

Слід вказати, що в Україні родинні виставки відбуваються майже в кожному регіоні (Полтава, Кропивницький, Ужгород, Тернопіль, Київ тощо): від виставок професійних художників до презентації родинних світів митців-аматорів, творчість яких укорінено у повсякденну культуру українців. Черкащина також пишається своїми творчими родинами — це родини Фізерів, Теліженків, Шилімових і, власне, Сірих. З огляду на їх здобутки, маємо мистецтвознавчі дослідження художньої творчості окремих майстрів. Безпосередньо творчість Валентина Сірого розглядають Г. Міщенко [8; 9], В. Василега [3; 4], А. Белень [1].

Як зазначає дослідниця народної символіки та образних витоків української обрядовості О. Теліженко, основа Роду — це, щонайменше, три (!) покоління родини — дід-батько-син. Таке уявлення, на думку дослідниці, знаходить відбиток у структурі дерева Роду, котре на рівні універсальності є Світовим та має трійчасту структуру. Саме така структура (дід-батько-син) прослідковується у родині Сірих. Хоча, зазвичай, творча родина професійних художників — це батьки-діти, рідше, батьки-внуки. Тому родинна виставка Сірих ще й про родинне дерево, яке узагальнює в образних системах символи і архетипи роду.

Щодо структури дослідження родинної виставки, маємо зазначити, що за формою родинна виставка — це збірна виставка, а за змістом — діалогічний проект. Останніми роками предметом дослідження науковців Черкаського художнього музею стали діалогічні виставкові проекти [6]. У музейних Альманахах (випуски 1–11) та у збірниках міждисциплінарних та музейних конференцій науковці аналізують мистецькі контексти «спільного мислення». Подібні розвідки виявляють не лише різні грані творчості персоналій, а й зіткнення самобутніх художніх світів та способів самовираження. Часто творчий діалог відбувається на перетині різних напрямів, стилів, світоглядних систем, технік тощо (наприклад проект «Нацпром» Олега Тістола та Миколи Маценка, 2018 р.; «Спільна виставка» Ольги Отнякіної-Бердник та Олександра Шепенькова, 2021 р.). Під цим кутом науковці досліджують і міжнародні проекти сучасного мистецтва — «Діалоги», «Антракти», що відбуваються щорічно за курації черкаського художника Володимира Яковця. Такі проекти надають можливості сприймати різноманітні творчі візії «синхронно, синергійно, палімпсестно» [12, с. 96]. Вони є втіленням нових форм естетики взаємодії, спонукають фіксувати й досліджувати «межові» феномени на перетині різних візуальних світів [12, с. 325].

У цілому, в українському мистецтвознавстві мистецька родина як унікальна цілісна система не досліджувалась, зокрема, мистецькій родині художників Сірих уваги не приділялося. Тому нас будуть цікавити творчі візії членів родини, представлені на родинній, збірній виставці. Власне, збірна виставка, на думку О. Ременяки, має «презентувати мистецтво України у світі, вона мусить мати ретроспективний характер, показати спадковість традицій, дати змогу простежити аналогії, цитування, прямі і опосередковані мистецькі впливи попередніх епох, яких не здатен уникнути жоден художник і через які виявляється його особистий талант» [14, с. 237]. Це повною мірою відно-

ситься й до нашої виставки, яка має свої особливі, специфічні риси.

Мета дослідження: на матеріалі родинної виставки «Династія. Три епохи мистецтва» черкаських художників Сірих розкрити особливості мистецької родини як простору глибинного архетипно-символічного діалогу у діахронії та синхронії культурного розвитку крізь призму наскрізних образів та екзистенцію єдності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати дослідження, маємо вказати, що члени родини художників Сірих багато років реалізували виключно індивідуальні виставкові проекти (в основному у Черкасах).

Як уже зазначалося, до дня Незалежності України 2022 року у час російсько-української війни ідею родинної виставки «Династія. Три епохи мистецтва» у Черкаському обласному художньому музеї було реалізовано вперше. Експозиція будувалась за принципом зонування: кожному художнику була виділена окрема локація.

Дослідження родинної творчості розпочинаємо з Валентина Сірого. Локація його творів найбільша і найвагоміша: від презентації студентських робіт до останніх творів, від начерків, ескізів до програмних полотен. Далі буде розглянуто творчість обох його дітей та онука: на виставці представлено лише їх основні твори.

Валентин Сірий (1937–2021 рр.) народився в селі Яготині Київської області. Батько був з сільської інтелігенції, грав у народному театрі, мав бібліотеку. Мати була закохана в природу, розумілася на її таємничих законах, гарно вишивала. Батьки Валентина — Ганна Максимівна і Павло Аркадійович — ніколи не сприймали радянської влади, завжди пам'ятали, що вони «козацького роду та у панів не робили». Жили образами і символами рідної України, навіть одяг на смерть мати готувала український.

У травні 1937 року, коли Валентину було чотири місяці, батька було заарештовано і знищено радянським режимом (у 80-ті роки був реабілітований помертню). Мати з чотирма дітьми повертається у своє рідне село Золотоношку Драбівського району. Цей мальовничий край стає малою батьківщиною В. Сірого, тут народились і його діти: Оксана та Максим.

Як пригадує Максим, батько з дитинства любив природу (особливо її краєвиди), цікавих людей, мамині й бабусині вишиті рушники, а коли випасав худобу біля річки — ліпив поробки з глини. На Драбівщині Валентин закінчив школу, пішов до армії, після повернення очолив сільський будинок культури, де організував хор та драмгурток, які стали одними з найкращих у районі.

У 1960 році В. Сірий вступає до Київського художньо-промислового технікуму, закінчує його з відзнакою і одразу, у 1965 році, вступає до Київського художнього інституту за спеціальністю «Графіка», де навчається мистецтва плаката (педагоги: Т. Лящук, С. Грош, О. Басанець). По закінченні інституту (1971 р.) В. Сірий повертається на Черкащину і купує хату у селі Нечаївка. Відтоді він працює у Черкасах. У цей час мистецьке життя міста активно розвивається, між колегами по цеху створюється атмосфера творчої взаємодії. Тут, на Черкащині, з її багатою історією і культурними традиціями, В. Сірий проявляє себе переважно як художник-монументаліст, також активно працює в галузі станкового живопису, займається графікою, зокрема, плакатом. У 2010 році В. Сірий отримує звання заслуженого художника України. (На той час його твори уже зберігаються в багатьох музеях України та приватних колекціях).

Останні роки життя В. Сірий живе лише у селі Нечаївка. Як розповідає Максим: «Батько усе життя будував хату і, як і його дід, збирав бібліотеку». (Наразі хату добудовує Максим — автори). Родинне духовне світло Нечаївки відтворено у багатьох творах В. Сірого 1970–1980-х рр.: «Нечаївка. Весна» (папір, акварель), «Пізня осінь у Нечаївці» (полотно, олія), «Нечаївський двір (Сумно)» (картон, олія), «У своєму дворі» (картон олія), «Хата весною» (картон, олія) тощо. Так, через рідну батьківську хату Нечаївка стає символічним топосом родини, тим центром, навколо якого утворюються смисли істини, добра, краси, навколо якого виникає незримий діалог між батьком і дітьми, між дідом та онуком.

Творчу родину за закономірностями розвитку родинного дерева об'єднують архетипи-спогади, які втілюються у топосі батьківщини — образах природи рідного села Нечаївки.

За спогадами Максима, батько любив малювати сакральні місця Черкащини з їх історіями і легендами, особливо Шаєву гору, що на Смілянщині. Остання була уособленням природних сил Даждь Бога і Сварога. Очевидно, що художній світогляд дітей — Максима й Оксани, онука Романа формувалися на історії рідного краю та його легендах.

Особливістю творчості В. Сірого є незрима присутність у роботах образів його батька та обох дідів. Власне, дід Валентина по батьківській лінії мав велику бібліотеку і організував народні хори, ця пристрасть, як зазначалось вище, передалась і Валентину. Двоюрідний дід займався сільським господарством. Його образ бачимо на картині «Дід» (1968 р.).

Зі згадок сина Максима, стає зрозумілим, що у родині завжди був тісний зв'язок батьків і дітей, а відтак — живий зв'язок з традицією.

Окремою сторінкою у творчості В. Сірого є портрети людей, яких він гарно знав особисто: сусідів, електриків, шоферів, видавців, журналістів, артистів та ін. Їм притаманна психологічна вираженість та особливе внутрішнє світло. У відібраних на виставку портретах 1970–1980 рр.: «Мірошник» (картон, темпера), «Колгоспник» (полотно, олія), «Чоловічий портрет» (папір, вугілля), «Портрет невідомої» (картон, темпера) відчувається прояв особливої любові майстра до людей.

Несподівані композиційні прийоми спостерігаємо у серії пастелей «Черкаси». Художник ніби підглядає за миттєвостями життя черкасців, у цьому вбачаємо певні імпресіоністичні мотиви творчості.

Таким чином, у творчості В. Сірого можемо прослідкувати певні закономірності, такі як «мерехтіння» архетипу рідної домівки у пейзажах; відтворення характерів людей, пропущене крізь особисте ставлення, поєднання різних композиційних мотивів, імпресіоністичних прийомів.

У плакаті (нагадаємо, що художник здобув фах плакатиста) переважають портретні образи. Так В. Сірий лаконічно-велично, без пафосу створює образи Степана Коввіра, Самійла Величка, Ілька Голоти, Юрія Кондратюка, Агатангела Кримського та інших відомих українців. Скрізь маємо виражений, чіткий, лаконічний візуальний образ, відсутність зайвих елементів, деталей. Варто вказати, що у творчому доробку В. Сірого (як і родини в цілому) ми не знайшли жодного політичного плаката, жодного заангажованого твору. І в радянські часи мистецтво В. Сірого ніколи не було кон'юктурним і розкривалося через контакт з реальністю.

Навчання за фахом плаката і часті замовлення монументальних розписів так чи інакше здійснили вплив на загальну візуально-пластичну мову В. Сірого. За таким принципом створені його пізні *картини-концепти*, присвячені художнику Олександрі Мурашці («Загибель Мурашка» (картон, акрил. 2016 р.), композитору Миколі Леонтовичу (Пам'ять М. Леонтовича» (полотно, акрил. 2017 р.) і селекціонеру Левку Семеренку («Смерть Симиренка» (полотно, акрил. 2016 р.). Усі вони — відомі українські діячі часів Розстріляного Відродження, трагічні обставини загибелі яких досі невідомі, не названо замовників і виконавців злочинів. Композиційно та за трактовкою форми пізні твори В. Сірого просякнуті естетикою бойчукістів. Їх візуальна виразність на сенсовому рівні утворює синергію філософії, історії, любові до своєї землі та свого народу з жагою до експерименту, яку не змогли обмежити ні радянська влада, ні історичний час.

Проте, ідеологічний тиск системи, який відчував художник, знаходить свій прояв у формально-

му вирішенні композиції картинної площини: героям В. Сірого стає надто тісно у форматі, їх величні, кремезні постаті здавлені; на вітальному рівні виникає відчуття, що їм хочеться встати і розпрямитися. Так, художник відчував гноблення, яке на невідомому рівні мало накопичувальний характер, і важкість протистояння системі в кінці творчого шляху візуально проявилось на рівні форми.

Окремим розділом на виставці подано робочі альбоми В. Сірого — це невичерпна скарбниця цінних ідей, які вже з альбому можна брати до виконання. Думки, ідеї, начерки В. Сірого було оформлено його сином у 16-ти колажах. Він їх зібрав, систематизував та скомпонував в унікальні серії. І це далеко не весь робочий матеріал, що було зібрано.

Начерки, замальовки, ескізи, етюди, що передують твору, викликають особливий інтерес, адже розкривають унікальний процес авторського художнього мислення: від народження ідеї та первинного візуального образу до його втілення. В цих начерках-ескізах простежуються композиційні задуми картинної площини, фіксації окремих явищ дійсності, важливі символи та їх візуальні контексти. Тут ми бачимо образи архітектурних споруд, бібліотек, кав'ярень, лікарень, навіть лазень Черкащини. Інструменти: кулькова ручка, олівець, акварель, гуаш, сангіна, адже коли раптом приходить ідея, для В. Сірого важливим було її відтворити відразу тим матеріалом, що був під рукою. Ці невеличкі за розміром ескізи начерки в сукупності створюють дивне відчуття руху живої думки художника. Інколи він «грає» з традиційними сюжетами, розглядає їх під іншим кутом зору або поміщає в інші історичні контексти. Тут і свобода, і критична думка, і почуття гумору, коли думки, почуття, фантазія і майстерність виступають як одне ціле. Як бачимо, в роботі художник постійно зберігає контакт з реальністю. Через «ескізну кухню» відчувається шохвилинна інтенсивність його життя і художнього мислення.

На особливу увагу заслуговують графічні замальовки В. Сірого до монументальних розписів на теми української міфології та історії. В багатьох із них уже не першій стадії пошуку задум набуває ознак цільності і начерки та ескізи сприймаються самодостатніми творами з рисами композиційної та смислової завершеності. Можливо, відчуття завершеності художнього твору уже в початкових ескізних пошуках (починаючи від задуму) — один із визначальних чинників, який сформував творчий підхід В. Сірого (його успадкували діти та онук).

У роботах В. Сірого розкривається процес вдосконалення майстерності, що пролягає від особливого здивування красою світу у первинних начерках-ескізах (через кропітку працю) до символічних

монументальних образів української культури. Власне, українцям ментально притаманно створювати красу через повсякденну творчість. На матеріалі локації В. Сірого наочно представлено, як напрацьовується така якість і глибина.

Оксана Сіра (1966 р.н.) втілює жіночу силу творчої родини. Вона закінчила Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва у 1992 році (нині Львівська національна академія мистецтв). Її улюблені практики: розпис на склі, батик, gobelen.

Віднайти коріння роду, припасти до джерел прадавнього міфу — особливість станкового живопису О. Сірої. Потужний генетичний зв'язок зі своїм етносом сформував її творчий стиль — стилізація, наближення до іконописного узагальнення, де мелодійність образів реалізується через плавну ритмічність площинних кольорних сполучень та пластичність форм.

На виставці роботи О. Сірої органічно доповнюють роботи батька, брата і племінника, їх інтуїтивно-чуттєва енергія живить цілісний образ виставки. Теми та мотиви робіт перегукуються з батьком, але розкриваються у ключі жіночого світосприйняття («Нечаївський мотив» (картон, олія, 1996 р.), «Шевченків гай» (картон, олія, 1997 р.), «Два світи» (полотно, олія, 2006 р.), «Різдво в Карпатах» (полотно, олія, 2011 р.), «Дідова яблуня» (полотно, олія, 2012 р.). Декоративні мотиви розкриваються повною мірою у розписах на склі (Горлиця (2010 р.), «Купало» (2012 р.), «Русалка» (2021 р.), «Риба» (2021 р.).

Слід зазначити, що у назвах робіт діти В. Сірого часто використовують слово — «мотив». Адже їх спільні мотиви походять з дитинства, з майстерні батька, перебування і спілкування в якій формувало світогляд, що втілюється в особистих творчих практиках. Твори О. Сірої тяжіють до фольклорно-язичницької традиції. Українська ментальність — формула самобутності та індивідуальної сили художниці, що найбільш яскраво і потужно проявляється в її декоративних творах. Творчість Оксани вважаємо виявом генетичної природи традицій.

Наскрізні мотиви та варіації повторюваних образів — це приклад, як можна зберегти образ архетипний: трансформувати його, але не змінити радикально, а здійснити художню проекцію у реальне, теперішнє і майбутнє. Щоб не заблукати в уявно-фантазійних світах — мистецька родина повертає нас до реальності світу і творчих вимірів наслідування, осягнення яких торує шлях у майбутнє, не вигадане, а реальне.

Максим Сірий (1970 р.н.) — художник, дизайнер-архітектор. Навчався в Київській республіканській художній школі імені Тараса Шевченка. Брав

участь у написанні іконостаса церкви Різдва Пресвятої Богородиці у селі Нечаївка.

М. Сірий — автор унікальних мозаїчних творів, які, на нашу думку, є найбільш значущим і зрілим доробком творчості майстра. Так М. Сірий у свій спосіб «оживлює» історію: він занурюється в історичне минуле буквально: проводить археологічну роботу. За принципом випадковості М. Сірий знаходить свій матеріал на березі Дніпра у тих місцях, які зберегли «сліди» минулого. Це — рештки старовинного посуду та тисячолітні молюски, стародавнє череп'я та уламки антикварних речей. Концептуально важливим для нього є те, що ці об'єкти з різних історичних епох української історії. Сам світ допомагає творити образи через принцип випадковості. Тут відбувається певний збіг задуму і можливостей його втілення.

На виставці відвідувачі мали можливість інтуїтивно сприйняти притаманну роботам М. Сірого магічну буквельність образів: «Дерево Роду» (бетон, мозаїка/фотодрук. 2021 р.), «Воїн» (бетон, мозаїка/фотодрук. 2021 р.), «Конотопська відьма» (фанера, мозаїка. 2021 р.), «Скіф» (фанера, мозаїка/фотодрук. 2021 р.) тощо). У роботах використано уламки кузнєцовської кераміки, дореволюційних ламп, порцелянового посуду, австралійських тарілочок, ліпнини, глечиків тощо. У роботі «Козак і фазан» (фанера, мозаїка. 2021 р.) використано вікові кахлі: фрагменти середньовічної кахляної печі, які йому подарував власне і відтворений у цій мозаїці дід з Дубрави (місцевість, де було спалене татарами козацьке поселення).

Варто наголосити, що саме Максим зібрав батьківські начерки і ескізи у єдине ціле. Презентовані за колажним принципом (і у цьому новизна його концептуальної творчості), вони самі по собі стали творами мистецтва. Після смерті батька набули для Максима значення сакральності.

Маємо додати, що М. Сірий талановитий аквареліст. Його акварелі демонструються на всеукраїнських вернісажах, у сучасних музеях, галереях. Абстрактно-емоційні акварелі М. Сірого є завжди спонтанними. В них розкривається досвід малювання «по сирому» і без попереднього олівця. Для цього необхідним стало вміння набувати стану внутрішньої зосередженості.

Роман Сірий (1997 р.н.) — син Максима, онук Валентина Сірого, молодий дизайнер, скульптор. На виставці представлено його графічні твори та дерев'яні скульптури, більшість з яких створено за 2022 рік. Графічні роботи у техніці рапідोगраф, акварель: «Дерево життя», «Молодість», «Активність», «Своє місце», «Оборона», «Людина-будинок», «Комунікація», «Передчуття», «Кожен день війни»,

(серія ілюстрацій з військового щоденника. Перші тижні війни) тощо. Скульптури: «Накопичення», «Концентрація», «Безкінечність», «Погляд в небо», «Напруга» тощо; У виконанні скульптур, за задумом автора, значення має матеріал — колір, структура і фактура дерева: дубу, клена, акації, граба, верби, маслини.

Творчість Романа має цілісний характер і є продовженням інтерпретації українських язичницьких мотивів. Експеримент він розпочав з позицій гри з наслідуванням, принципової інакшості. Його скульптурні візії є квінтесенцією мистецьких пошуків монументалізму Валентина Сірого (діда), іконічності Оксани Сірої (тітки), віртуозної народної елегантності Максима Сірого (батька), проявленої у знаковій сутності українського мистецтва.

Онук, як його дід, зображує Дерево Життя, яке інше, адже в ньому присутні роздуми про призначення і причетність, традицію і творчість молодої людини початку XXI століття.

Твори Р. Сірого дещо архаїчні і мінімалістичні. В абстрактній манері вони передають не історичні сюжети, а певні емоційні і ментальні стани: напруга, передчуття, активність тощо. Скульптури створюють ефект «зачарування», нагадують візуально-спрощених архаїчних ідолів, застиглих у мовчазній буквальності буття, що містять в собі таємницю походження світу.

Таке повернення до архаїчних праджерел наводить на думку, що у творчості Романа присутній умовний «кінець історії», пластичну енергію сконцентровано, що притаманне процесу народження — новому початку життя. Це те, що турбує сучасну людину, яка знаходиться на перетині часів, у вирі апокаліптичних настроїв і відчуттях можливості абсолютно нового цивілізаційного і ціннісного виміру буття. Йдеться про змішання часів, їх переплетіння і звичайно про діалог поколінь.

У творчості молодого художника з'являються нові засоби виразності, нові образи. Змішання різних технік створює нові візуальні ефекти і можливості рефлексії мистецтва.

На прикладі творчості Р. Сірого ми ще раз переконуємось в тому, що в українському сучасному мистецтві немає відмови від образності, як немає відмови від історії. Архетипна основа творчості Р. Сірого лишається сакральною. Навколо неї оформлюються *мотиви*, змінюються, приходять нові і зникають старі.

Про українське неможливо говорити з погляду руйнування образності. Відстоювання шляху до спрощення можна інтерпретувати як певне «обнулення», завдяки якому можливий початок нового. І Р. Сірий освоює цей унікальний естетичний до-

свід. Важливо, що його твори не є концептуальними в буквальному сенсі цього слова, адже містять реальний образ, що в цілому є характерним для українського варіанту концептуалізму. Оскільки в українському мистецтві ніколи не було остаточного розриву з образом.

Маємо зазначити, що хоча світогляд трьох поколінь художників родини Сірих формувався у різних історичних контекстах і різними візуальними мовами, художні світи перетинаються на більш глибокому рівні. Від перетину і взаємодії цих світів, їх присутності один в одному, і утворюється нова якість як спільний, унікальний міфосвіт.

У деяких роботах Максима присутній батько, а у пізніх роботах батька — Максим. Ці резонанси потребують дослідження, коли син і батько відкривають для себе один одного, є один для одного вчителями. Оксана, мовою своїх поетичних, асоціативних образів перекладає ті ж самі переосмислені в традиції міфообрази та насичує їх інтуїцією. Унікальність такого спілкування полягає у тому, що тут неможливо домовитися, концепт виростає з самого життя, з логіки спільного художнього мислення.

На виставці родину Сірих єднає простір архетипів і наскрізні міфологічні образи. Творчість Валентина, Оксани, Максима та Романа — це різні епохи, де час переплетено з позачассям. Ми бачимо різні способи «оживлення історії», її найбільш емоційно вразливих періодів, але також універсальні образи, які укорінені в український міф і *мотивами* повторюються один з одним.

Родина обирала шлях пошуку автентичної сили джерела, що здатна чинити спротив чужому, розкривати істинне знання про історію і культуру свого народу, дарувати мудрість і духовну витривалість. За закономірностями розвитку родинного дерева родину єднають архетипи-спогади, які втілюються у топосі батьківщини — образах природи рідного села (у нашому випадку села Нечаївка).

Творчість родини та спільне поле художнього мислення плекала одна земля, один вимір світу — український. Це уможливило неймовірний резонанс образів, які опосередковано «розмовляють» один з одним, утворюють коло, взаємоперетворюються і розвиваються у *мотивах* минулого — теперішнього — майбутнього.

Розглядаючи взаємодію художніх світів кожного із членів родини ми можемо зробити певні висновки.

Дослідження діяльності української мистецької родини передбачає вивчення передумов появи спільного поля візуальних образів, формально-змістовні особливості яких залежать від історико-

культурних контекстів їх виникнення, вкорінення в національні традиції образотворення, характеристик індивідуального естетичного досвіду і впливу набутих практик. Образна система родинної виставки Сірих представляє певну часову паралельність хронологічних вимірів. Спорідненість художніх світів дозволяє помислити і сприйняти родинну творчість як цілісне явище.

Характерні особливості образотворення В. Сірого, О. Сірої, М. Сірого і Р. Сірого розкриваються в особливій екзистенції єдності, з одного боку, та втіленні самотнього авторського стилю, з іншого.

Мистецька родина прагне знайти та відтворити певні спільні образні універсалиї. Кожен в родині є творчою індивідуальністю, але долученим до спільної системи образів, які «прозирають» крізь індивідуальні світи. Художні родини інтуїтивно розкривають цю систему образів на рівні більш глибокої метамови. Це дає відчуття причетності до сакрального минулого та імпульс нового у часових змінах образу.

«Оживлення» історії — відтворення «кальки» незмінного міфу у живій і динамічній формі кожен член родини робить у власний спосіб: відтворює схожі мотиви, користуючись власною візуально-пластичною мовою.

«Екзистенційний міфореалізм» творчості родини Сірих виступає як цілісна система образотворення, що розвивається у часі та вкорінена в архетипно-символічні шари національної культури, на освоєнні яких формується «спільне мислення» та емоційне єднання. Творчій родині Сірих вдалося створити свій особливий міфосвіт через екзистенційну незримого діалогу один з одним, у співтворчості індивідуальних, унікальних світів, через збереження і трансляцію української живої історії в різних мотивах навколо одного візуального коду. Це створює особливу атмосферність спільної виставки, пробуджує інтуїцію цілого.

Перманентно перебуваючи між собою у мистецькому діалозі, члени творчої родини напружували власні засоби візуального відображення, як різноманітня тлумачення світу. При цьому створені ними образи залишаються досить самотніми. Випрацьовуючи власну стилістику, родина розширила діапазон трактування образів і архетипів, залучаючи глядача до діалогу про те, що є реальним і істинним.

Використані джерела:

1. Белень А. І. Мистецька сім'я Сірих. Педагогічний вісник. 2002. №4. С. 79–81.

2. Богуш М. Yakutovych Academy: ресурс деміфологізації мистецтва. ART UKRAINE URL:<https://artukraine.com.ua/a/yakutovych-academy--resurs-demifologizacii-mistectva/> (дата звернення: 19.04.2023).
3. Василега В. Валентин Сірий: монументаліст-художник. Ритм. 2010. №1. С. 46: іл.
4. Василега В. Сірий Валентин Павлович. Ритм. 2010. №3. С. 42–43: іл.
5. Галян Г. Розповіді про мистецьку родину Кричевських: культурологічні нариси. Полтава: АСМІ, 2016. 89 с., іл
6. Гладун О. Музей як візуальний текст культури. Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе. Черкаський обласний художній музей / за ред. О. Гладун, О. Пушонкова. Черкаси: [видавець Чабаненко Ю.А.], 2014. № 4–5. С. 95–97
7. Золоте перевесло: Мистецька династія Саєнків у музеях України / авт. концепції і упоряд.: Н. Саєнко, О. Майданець-Баргилевич. Київ: ВД АДЕФ-Україна, 2021. 312 с.: 420 іл.
8. Міщенко Г. Одухотвореність. Культура і життя. 2004. 1 грудня. С. 4.
9. Міщенко Г. Українськість портрета Валентина Сірого. Образотворче мистецтво. 2004. №2. С. 85.
10. Мистецькі традиції династії Саєнків у контексті української образотворчості ХХ–початку ХХІ століть: зб. наук. ст. (до 120-річчя від дня народження українського мистця Олександра Саєнка). Харків: Контраст, 2020. 240 с.: іл.
11. Надеждін А.М. Мистецький шлях у спадок: художні світи родини Надеждіних Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 листопада 2021 року). Черкаси: [ФОП Гордієнко], 2021. С. 106–111
12. Пушонкова О. Архаїзація візуальності в естетичних практиках Постсучасності. Черкаси: ФОП Гордієнко, 2018. 372 с.
13. Проців Л. Історія музичної педагогіки в Україні: феномен мистецьких династій. 2021. Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. 2017. № 2. С. 73–77.
14. Ременяка О. «Український парадокс»: спроба організації образотворчого матеріалу в концепцію виставки. Сучасне мистецтво: наук. зб. / Академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва. Київ: АКТА, 2008. С. 237–249.
15. Роготченко О. О. Реалістичний нереалізм родини Надеждіних: Нотатки глядача. МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. 2009. Вип. 6. С. 282–294.
16. Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура ХХ століття. К.: Криниця, 2004. 704 с.
17. Стасюк Г. Літературна династія як теоретико-методологічна проблема. Слово і час. 2009. № 5. С.62–70.
18. Якутовичі: довільний конспект. Життя і творчість родини Якутовичів. Коло. Актуальні видання і проекти / упоряд. Павло Гудімов. Київ: Артбук, 2018. 96 с.: іл.
19. Яців Р. Мирон Яців. 1929–1996. Життя і творчість: альбом-монографія. Львів, [б.в.] 2000. 357 с.: іл.

Передрук: Гладун, О., & Пушонкова, О. (2023). Українська мистецька родина у вимірі національних образотворчих традицій (на матеріалі виставки родини Сірих «Династія. Три епохи мистецтва»). Збірник наукових праць СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО, (19), 113–123. <https://doi.org/10.31500/2309-8813.19.2023.294875>

**СТОРІНКИ ПОЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У ФОРМУВАННІ НОВОЇ НАУКОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ
МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ЗЕЛЕНИЙ
БУДИНОЧОК КАМ'ЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА**

Сучасний період історії України напевно увійде в її літописи, як один із найскладніших і найтрагічніших, адже країна потерпає від російської агресії. Надважливим завданням музейних установ у цей непростий час є збереження історичної пам'яті, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Попри те, що українські музеї та заповідники під час воєнного стану перемістилися в укриття свої найцінніші експонати й колекції, вони продовжують активно працювати. Екскурсії від початку повномасштабного вторгнення проводилися в тих локаціях, які знаходяться на відкритих майданчиках. У Кам'янському державному історико-культурному заповіднику (КДІКЗ) це: парк XIX ст., Тясминський каньйон, сквер Героїв, Дитячий музичний парк. З квітня 2023 року музеї відкрилися для відвідувачів, зокрема в історичному музеї та картинній галереї КДІКЗ постійно проводяться оглядові й тематичні екскурсії. Реалізація тематичних заходів, урочистостей, виставок відбувається за обов'язкової наявності поблизу бомбосховищ. Співробітники заповідника продовжують працювати над науковими темами, розробками тематичних і лекційних занять, беруть участь у наукових конференціях, проводять масові заходи (онлайн та офлайн), збирають нові експонати.

У зв'язку з російським військовим вторгненням назріла, стала необхідною потребою сьогодення, реекспозиція літературно-меморіального музею О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського. Першочергово науково-методична рада заповідника подала клопотання в обласне управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської ОДА про зміну назви музею, адже, як відомо, російські ідеологи активно використовують імена відомих діячів культури для пропаганди та нав'язування загарбницьких наративів. Співробітники КДІКЗ запропонували нову назву — Меморіальний музей Зелений будиночок — і вона була підтримана. Адже Зелений будиночок — одна з найдавніших історичних та архітектурних пам'яток міста початку XIX ст., внесена до Державного реєстру Національного культурного надбання України. Саме на її базі в 1996 році у Кам'янці було створено історико-культурний заповідник [1].

Стара експозиція музею змістовна, але вона застаріла (1975 року) й не виконує поставлених перед нею завдань. Наукові співробітники добре розуміють важливість основних напрямів, а це збереження всіх експонатів музею та оновлення, орієнтоване як на новітні світові тенденції в музейній галузі, так і на національну ідентичність. Зокрема нас цікавить зміна концепції музею та його наповненість, внесення нових історичних сюжетів у контент експозиції, а також її модернізація.

Велика увага кам'янських музейників сьогодні зосереджена на маловідомих і замовчуваних сторінках історії рідного краю. У процесі роботи над реекспозицією по-новому відкрилися захоплюючі, мало досліджені сторінки польської культури, пов'язані з нашою місцевістю. Зокрема це особистість відомої поетеси і драматурга Ельжбети Босняцької (1837–1904 рр.), літературний псевдонім Юліана Моєрс, яка народилася в Ребедайлівці (Кам'янський р-н, тепер — Михайлівська ТГ Черкаської обл.) [2, 175]. У Прусах (нині — Михайлівка) довгий час жив і працював відомий польський прозаїк, публіцист і краєзнавець Зенон Фіш (1820–1870 рр.), літературний псевдонім Тадеуш Падалиця [3]. А в селі Баландиному (Кам'янська ТГ) народився та довгий час проживав польський художник Казимир Пжишиховський (1838–1917 рр.) [4]. Усіх цих митців об'єднує зацікавленість історією України, побутом, природою, образами українців. У своїх літературних і художніх творах вони зображували наш край, хоча книг чи каталогів цих діячів культури і немає у фондах Кам'янського заповідника. Проте, нам вдалося налагодити зв'язки з польськими колегами, до того ж на допомогу прийшов інтернет і волонтери-українці, які в цей тривожний час вимушені були покинути Батьківщину, а нині живуть і працюють у Польщі.

На сторінках інтернет-мереж було знайдено фотокопії портретів Е. Босняцької, З. Фіша та К. Пжишиховського, фотокопії репродукцій художника та книги письменників у електронній версії. У букіністичних магазинах Польщі вдалося виявити оригінальні книги, які нам допомогли придбати і привезти в Кам'янку волонтери.

Наукові співробітники заповідника налагодили співпрацю з колегами з музею літератури

ім. А. Міцкевича, Національного Краківського музею, Національного інституту музейництва й охорони колекцій, зав'язали переписку з професором Ярославом Лавським, деканом філологічного факультету Білостоцького університету, який досліджує творчість Зенона Фіша, і нещодавно перевидав два томи його творів, та Агнешкою Свентославською, викладачкою Лодзького університету, яка працює над творчістю Казимира Пжишиховського. Краківська та Варшавська бібліотеки надали матеріали різних років, пов'язані з життям і творчістю польських митців, які нас зацікавили. Це копії титульних сторінок і книг письменників, журнальних та газетних публікацій, розвідок щодо особливостей їхньої творчості тощо.

Видатний польський композитор Кароль Шимановський, уродженець Тимошівки, що знаходиться поблизу Кам'янки, на відміну від інших представників польської культури, творчість яких пов'язана з нашим краєм, широко представлений у фондах КДІКЗ збіркою нот, копіями світлин, книгами та дослідженнями про нього. У рідному селі композитора, в Тимошівці знаходився родовий маєток Шимановських, там видатний митець провів 37 років свого життя і написав більшість музичних творів [2, 239]. Тож зрозумілим є зацікавлення наших співробітників статтю композитора впродовж багатьох років, і відповідно матеріалами про нього постійно поповнювалися фонди заповідника. До того ж Варшавська наукова бібліотека, в якій знаходиться архів Кароля Шимановського, передала багато документів, нотних видань, світлин, пов'язаних з життям родини в Тимошівці, українським періодом творчості митця. А завдяки співпраці з місцевими художниками, вдалося замовити портрет композитора, який виконав молодий кам'янський митець Костянтин Мелак. Портрет планується розмістити в концертному залі Зеленого будиночка, поруч із росялем.

Найцікавіші матеріали, пов'язані з письменниками Ельжбетою Босняцькою і Зеноном Фішем, а також із художником Казимиром Пжишиховським на даному етапі гармонійно поповнили експозицію новоствореної виставки «Письменники рідного краю». Зокрема це книги: «Юліана Моерс. Драма. 1937 р.», «Українські повісті Тадеуша Падалиці. 1898 р.», фотопортрет Ельжбети Босняцької,

відсканований з оригіналу. Органічно доповнили куточок польської культури канделябри, вази та інші речові предмети XIX ст.

Таким чином, отримані в ході пошуків матеріали щодо польських сторінок української культури разом із фондовими матеріалами заповідника, візуалізувалися у новий, довгостроковий виставковий проєкт «Письменники рідного краю», а в майбутньому ввійдуть до новоствореної музейної експозиції.

У даний період робота над науковою концепцією музейної реекспозиції триває. Сподіваємося, що оновлений проєкт музею, в якому будуть представлені яскраві сторінки польської культури, збагатить та урізноманітнить нову експозицію меморіального музею Зелений будиночок. А після української перемоги у війні, коли співробітникам КДІКЗ вдасться втілити реекспозицію в життя, вона приваблюватиме до Кам'янки велику кількість відвідувачів з різних куточків світу, й зокрема, з Польщі, яка у важкі часи російської агресії суттєво підтримала та продовжує підтримувати Україну.

Використані джерела:

1. Кам'янський державний історико-культурний заповідник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://culture.skoda.gov.ua/%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C/>
2. Шамрай О. Г., Таран Г. М., Чупак Т. П., Пугач Н. О., Висоцька Л. Г. / Місто на скелястих берегах Тясмину. Черкаси: Вертикаль, 2019. 300 с.
3. REPOZYTORIUM UNIWERSYTETU W BIAŁYMSTOKU [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/11467?mode=full>
4. Agnieszka Swietoslawska. Rysował z natury Przyszychowski. Wizja ukraińskiej wsi w prasie warszawskiej II połowy XIX wieku [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.academia.edu/35881397/Rysowa%C5%82_z_natury_Przyszychowski_Wizja_ukrai%C5%84skiej_wsi_w_prasie_warszawskiej_II_po%C5%82owy_XIX_wieku_w_Obce_swoje_Miasto_i_wie%C5%9B_w_kulturze_Bia%C5%82orusi_Polski_Rosji_Ukrainy_red_K_Glinianowicz_K_Koty%C5%84ska_Krak%C3%B3w_2017_s_34_51?fbclid=IwAR1wXS2rSucouUVtPkXLzbaFOFvh7mkHg5z-ypxi1sfRfSEUwyNYT67HLk

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 36–38

**СУДИВСЯ ПРИСУД ВОЛІ ГОРІ ЧЕРНЕЧІЙ.
МИКОЛА СТОРОЖЕНКО: ДО 95-РІЧЧЯ З
ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИТЦЯ**

Мистецтво є унікальною сферою людського буття, у якій через образи, символи, знаки від покоління до покоління відображаються його сенси. В усі періоди життя нашого народу саме сила мистецтва була тим важливим чинником, який сприяв здобуттю і утвердженню української державності та її духовної самодостатності. І сьогодні, у час повномасштабного вторгнення російської федерації на територію суверенної держави Україна, особливо важливо усвідомити значущість таких важливих Шевченкових застережень, що «... москалі — чужі люде, роблять лихо з вами...» [7, с. 92] та «...москалі і світ Божий в путо закували...» [8, с. 301]. Гідність предків-козаків, що озвалася в генах Тараса Шевченка поставила на сторожі українського буття його слово — попередження. Переосмислення Шевченкових наративів спонукає нас до написання сучасної історії України, використовуючи правдиві свідчення очевидців, документальні спогади, фіксує події усіма можливими засобами, зокрема й шляхом створення мистецьких реалістичних картин, які є своєрідними візуальними документами. Кожна епоха народжує особистості, здатні силою мистецтва протистояти злу, уособленням якого, як і 200 років тому є росія. До таких постатей, беззаперечно, можна зарахувати творця художнього літопису сучасності, народного художника України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Миколу Андрійовича Стороженка (1928–2015 рр.), який з особливим душевним піднесенням вивчав поетичну і мистецьку спадщину Кобзаря, нівелюючи радянський підхід до дослідження його творчості та постаті, проживаючи життям кожного героя. У своїх рефлексіях художник підтримував Шевченкову нещадно-нищівну характеристику росіян, яких порівнював зі злом та загарбницьким еством. Кожну поезію він не просто перечитав, не просто охарактеризував, а відчув та інтерпретував. Створивши власні образи, залишив свої глибокі філософські роздуми та тлумачення як у «Кобзарі» (2004 р.), так і книзі «Мій Шевченко» (2008 р., 2011 р.). Відомий український літературознавець та громадський діяч Іван Дзюба охарактеризував титанічну працю митця: «...Проживши життя з Шевченковою поезією, Микола Стороженко в шевченкіані синтезував енергію всіх своїх мистецьких шукачів і осягнень. Це не ілюстрації, це співтворчість, це діяння Шевченкової поезії й самого образу Шев-

ченка, долі Шевченка — у душі естетично чуйної і національно відповідальної людини» [5, с. 6].

Значимою у плані мистецької репрезентації Шевченкової творчості була педагогічна і виставкова діяльність Миколи Стороженка. До 150-ї річниці з часу повернення Тараса Шевченка в Україну, у щойно відкритому виставковому залі, науковці Шевченківського національного заповідника у Каневі організували мистецьку виставку членів Національної спілки художників України «Жива душа поетова святая». У експозиції, серед сотні полотен українських митців було представлено два мистецьких твори художника за мотивами Шевченкових поезій — «До Основ'яненка» (1980–2003 рр.) та «Ой три шляхи широкії» (1980–2003 рр.), у яких простежувався глибокий філософський підтекст, майстерно закодований у образах і символах. Слід зазначити, що твори видатного митця мали потужний енергетичний вплив на емоції кожного сучасного глядача і спонукали їх на відповідні рефлексії.

А у рік відзначення 200-літніх Шевченкових роковин митець підготував подарункове видання «Микола Стороженко. Мій Шевченко. Ессе, мистецькі твори», що стало своєрідним відкриттям у галузі дослідження сучасного шевченкознавства. Глибоке розуміння творчості Тараса Шевченка та, власне, його філософського бачення українського майбуття, його меседжі до «мертвих і живих» Микола Стороженко з особливою силою відчував на святій Тарасовій Горі, біля могили батька української нації Тараса Шевченка, куди неодноразово приходив впродовж свого життя.

Вперше, ще юнаком, Микола приїхав у Канів у далекому 1951-у році разом з іншими студентами для проходження творчої літньої практики. На живописній горі неподалік вулиці Бессарабія було облаштовано приміщення для роботи та відпочинку майбутніх художників. Ці незабутні роки на все життя залишилися у його пам'яті: «Молоді художники, студенти перших двох курсів виконували нескінченно багато начерків та ескізів Шевченкової могили, споруди музею і його внутрішньої експозиції. Зображали вони і прочан, що йшли безперервно до Тарасової усипальниці, та, звісно ж, кобзарів, які ніби перемандрували з поетових віршів; серед них і кобзаря, на прізвище Прудкий.

Було сходжено безліч доріг, стежок і пересічної місцевості, на човнах, шлюпках і плотах подолано

водний простір Дніпра. Було віднайдено величезну кількість цікавих ракурсів, сюжетів, тематичних і технічних вирішень у межах ближнього та дальнього видноколів. Молодим художникам уповні вистачало натури, енергії та завзяття: мальовничі види Тарасової гори і її околиць, розгорнутий обрій з величною рікою, староденний Канів з навколишніми селами Пекарі, Келеберда, Прохорівка, Григорівка, а ще — гостинні і колоритні місцеві мешканці.

...Особливо цікавими виставки ставали тоді, коли на стінах літньої бази з'являлися і так само підсихали роботи наставників-корифеїв. Керівники практик — знамениті майстри пензля, професори Київського художнього інституту невтомно навчали молодь і дуже цінували роботу на пленері, а особливо у Каневі. Тож, часто поруч з учнями, вони трудилися біля мольбертів, створивши цілу галерею живописних і графічних шедеврів на шевченківську і канівську тематику. Серед керівників літніх практик 1950–51 років були такі майстри, як Красний, Штільман та інші викладачі Київського державного художнього інституту» [4]. Нині у колекції Шевченківського національного заповідника у серії «Тарасова Гора в образотворчому мистецтві» зберігаються три олійні роботи Миколи Стороженка цього періоду: «Дорога на Канів» (1951 р., картон, олія), «Чернеча гора» (1951 р., картон, олія), «Лиса гора» (1951 р., картон, олія), які подаровані автором у 2013 році.

Той рік був особливо плідним у плані співпраці колективу науковців Заповідника з Миколою Стороженком. Готуючись до відзначення 200-ліття з дня народження Тараса Шевченка, художник презентував у Каневі свою шевченкіану. На персональній виставці було представлено більше 40 авторських творів за мотивами «Кобзаря». У травні цього ж року митець зі своїми колишніми учнями, тепер вже відомими українськими митцями — Олесем Солов'єм, Василем Корчинським та Олександром Цугоркою приїхав у музей Тараса Шевченка на творчу зустріч із науковцями Заповідника та шанувальниками його творчості. Під час перебування на Тарасовій Горі Микола Андрійович в дар музею передав мистецький альбом «Мій Шевченко», до якого вміщено твори, навіяні поезією Великого Кобзаря з текстовими авторськими коментарями. У музейній Книзі вражень рукою Миколи Стороженка за підписами його колег залишився запис: «Наше життя — у Великій Душі Тараса Шевченка і вічності імені народу. Ми уклінно вдячні колективу музею за офіруючий подвиг великої праці, за ту любов до Творця Нації. Микола Стороженко, з почуттям ширості і любові. 24.05.2013 р. Олесь Соловей, Василь Корчинський, Цугорка Олександр» [1, с. 84].

Під час творчої зустрічі з гостями було обговорено питання організації кількох майбутніх спільних культурно-мистецьких проєктів, підготовлено проєкт програми відзначення ювілейного дня народження Тараса Шевченка у Каневі. Але на жаль, цим планам не судилося здійснитися. Та зустріч на святій Горі з Миколою Андрійовичем стала останньою в його житті. Обіцянку передати у колекцію Шевченківського національного заповідника одну із робіт, присвячених Тарасу Шевченку виконала його дружина — Раїса Стороженко. Так у 2019 році фондова колекція Заповідника збагатилася ще однією роботою митця — «Наш Пелікан» з образом Тараса Шевченка у центрі композиції. Один із плеяди талановитих учнів Миколи Стороженка, кандидат мистецтвознавства, доцент — Олесь Соловей глибоко вивчаючи і досліджуючи творчість свого вчителя характеризує вищеозначену роботу: «Усю глибинність проникнення митця у Духовну сферу Поета акумульовано в цьому образі — Шевченко в душі Апостола, спрямований до Світла, сам пронизаний неймовірним сяйвом, — увесь його біль, і Провидіння, й Заповіт розгортаються в закованому часопросторі картинного поля...» [2].

Міцний сакральний зв'язок навічно поєднав Миколу Андрійовича із феноменом Тараса Шевченка, Чернечою, тепер Тарасовою Горою — національною Святиною України. У альбомі «Мій Шевченко», супроводжуючи свої талановиті мистецькі роботи натхненними текстами, художник не раз описує сутність та духовну велич Гори, яка стала місцем спочинку Батька української нації Тараса Шевченка: «У перетині меридіана й екваторіала кола / Координата Всесвіту зродила гору / на ім'я «Чернеча». / Її духовна висота споріднена в ряду південніших / своїх сестер: / Небесного Синаю в дусі, у символіці Фудзіями, / вона споріднена з таїнами Тибету, / Кавказу — нездоланного Казбека. / Судився присуд Волі горі Чернечій: / вбирати у себе живизну простору й вертикалі неба — / проєкцію волення степових площин, / сповниться голосом-громовицею і оживе/ бентежний Дух Гори...» / [6, с. 4].

Використані джерела:

1. Книга вражень Шевченківського національного заповідника. 18.03.2012–28.08.2020. 605 с.
2. Соловей О. Шевченкіана Миколи Стороженка. До 95-річчя з дня народження художника. Наукові записки Шевченківського національного заповідника. Зб. наук. праць. Вип. 3. Канів : 2023.
3. Стороженко М. Альбом. Київ : Дніпро, 2008. 183 с.
4. Стороженко М. Інтерв'ю з художником [Рукопис] / бесіду вела Матлах Т. Канів. 04 серпня 2013 р. / Документи і матеріали сектору експозиційно-виставкової роботи Шевченківського національного заповідника. 2 арк.

5. Стороженко М. Мій Шевченко. Альбом. Київ : Грамота, 2011. 212 с.
6. Стороженко М. Мій Шевченко. Ессе, мистецькі твори [за мотивами поезій Т. Г. Шевченка]. Київ : Майстер книг, 2014. 248 с.
7. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 12 т. Т. 1: Поезія. 1837–1847. Київ : Наукова думка, 2003. 782 с.
8. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 12 т. Т. 2: Поезія. 1847–1861. Київ : Наукова думка, 2003. 782 с.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 46–49

Музейні артмедіації

Останніми роками все більше музеїв та різних культурних організацій по усьому світі обирають артмедіацію як один з найбільш сучасних засобів інтерактивної взаємодії. Артмедіація виступає як особлива практика, яка передбачає рівноцінний діалог і спільну роботу між ініціатором процесу і тим, для кого він створений.

На відміну від екскурсорова, артмедіатор спонукає глядачів брати участь в обговоренні, ділитися думками і почуттями стосовно творів мистецтва. У контексті сучасної «культури участі» це розуміється як залучення глядача безпосередньо у творчий процес як учасника.

Прикметно, що артмедіація не дає готові шаблонні форми інтерпретації. Артмедіація є ідеальним варіантом для інтелектуального спілкування: в складні часи пандемій та війн люди хочуть більше взаємодіяти один з одним. У кожному музеї мають розроблятися свої технології артмедіації, які обумовлені тематикою та масштабом експозиції, а також особливостями цільової аудиторії.

Артмедіація — це не лише один з інструментів творчої місії музеїв, але й спосіб дискусії стосовно сучасних злободенних тем. Артмедіація може бути складнішою за форму, пов'язаною з певними філософськими концептами, які розглядаються у вимірі мистецтва. Тоді процес обговорення стає пошуком відповіді на важливі соціальні та екзистенційні питання, стаючи артфілософією, практикою самопізнання через мистецтво.

За результатами студентських артмедіацій пропонуємо ознайомлення з кількома есе.

В. Лук'яниця

ЛАВРІН КАПУСТА: ОБРАЗ В ІСТОРІЇ ТА ВІЗІЇ ДАНИЛА НАРБУТА

Серед робіт видатного українського живописця й декоратора Данила Георгійовича Нарбути, що зберігаються в Черкаському обласному художньому музеї — парсунний портрет «Лаврін Капушта — городовий отаман міста Чигирин» із серії картин «Соратники Богдана Хмельницького», написаний художником у 1989 р. Виконаний на полотні розміром 79×65 см темперними фарбами. Зображення до поясу, згідно з канонами і стилістики портретів козацької старшини XVII ст. Парсуна уявна, проте відтворює особливості епохи, зокрема в одязі.

Нині саме ця картина найчастіше використовується для візуалізації образу Лавріна Капусти, який є однією з найбільш яскравих і загадкових постатей в історії козащини.

Про дату народження та молоді роки майбутнього очільника козацької розвідки достовірної інформації немає, як і про обставини його призначення на цю відповідальну посаду. Вважається, що він походить з українського шляхетського роду Капуст із гербом «Стремено» [2, с. 291; 5, с. 35]. Загалом усі історичні відомості про Л. Капусту

обмежуються лишень десятима роками Хмельниччини (1648–1657 рр.). У Реєстрі Війська Запорозького 1649 р. він записаний до Осавульського куреня Чигиринського полку — елітного підрозділу елітної військової частини, що відповідала за особисту охорону Богдана Хмельницького [4].

З початку 1649 р. Л. Капушта (який тоді вже, ймовірно, мав звання полковника) став «очима й вухами» Б. Хмельницького. У лютому 1649 р. гетьман призначає його суботівським городовим отаманом, а згодом і чигиринським городовим отаманом [2, с. 292]. Тож саме тому, за умов непевних відомостей про справжній герб портретованого, в лівому верхньому куті полотна Д. Нарбута зображено герб Чигирини (три схрещені стріли), а під ним — напис із назвою картини.

У послужному списку Л. Капусти було чимало розкритих змов та успішно проведених спецоперацій. У травні 1649 р. він викрив шляхтича Якова Смеровського, який готував замах на Б. Хмельницького; у березні 1650 р. — групу козаків, підкуплених польською агентурою, котрі мали вбити гетьмана на його улюбленій пасіці; у березні 1651 р. — другу дружину Б. Хмельницького Мотрону (Олену) Чаплинську, звинувачену в підготовці замаху на життя гетьмана й викрадення скарбниці; у листопаді 1653 р. — завербованого поляками полковника Миколу Федоровича-Носачика [1]. Чи не тому погляд шефа козацької розвідки на картині звернений ліворуч відносно нього, а не прямо — на глядача, як в інших портретах роботи Д. Нарбута? Імовірно, цим художник хотів продемонструвати характер портретованого: він усіх підозрює, нікому не довіряє, надягає «маски», знає багато таємниць, а водночас і йому є, що приховувати.

Саме під орудою Л. Капусти діяла ціла армія козацьких розвідників, дезінформаторів, провідників-смертників. Були й контррозвідники. Агентура активно працювала не тільки в Україні, а й у Варшаві, Москві, Стамбулі, Литві [6]. Не виключено, що за керівництва Л. Капусти з кінця 1650 р. до літа 1651 р. була проведена одна з наймасштабніших у тогочасній Європі розвідувальних операцій із направлення в Польщу й Галичину близько 2 тисяч осіб із завданням збору відомостей різного характеру, проведення диверсійних актів та підготовки повстань [5, с. 38–40]. Тож у лівому нижньому куті картини Д. Нарбута — каламар і підсвічник, стилізований під сову: полковник постійно зайнятий, йому необхідно координувати діяльність розвідувальної мережі, приймати звіти й самому звітувати перед гетьманом. Підсвічник, однак, із погаслою свічкою, а сувій біля нього пустий, хоч і розгорнутий: портретований завершив

роботу, ще не починав її, чи це спосіб художника продемонструвати своє насторожене ставлення до зображеної постаті?

Третьою іпостассю Л. Капусти був дипломат, посол, що іноді виконував обов'язки своєрідного міністра зовнішніх справ. Так, він у 1653 р. організовував і брав участь у прийомі московських дипломатів Івана Фоміна, а пізніше — Родіона Стрешньова. У травні 1653 р. особисто відбув у Москву на Земський собор, а 4 жовтня того ж року як очільник посольства мав зустріч із царем Олексієм Михайловичем. І саме Л. Капусти випало донести до Б. Хмельницького повідомлення про згоду Земського собору й царя на військово-політичний союз між Московським царством і Військом Запорозьким. Невдовзі полковник приймав московське посольство на чолі з Василем Бутурліним, а в січні 1654 р. був учасником Переяславської ради [2, с. 292; 3, с. 393]. Можливо, саме тому свіча згасла, а на картині домінують червоні й коричневі кольори — художник так немов звинувачує портретованого у сприянні союзу з московитами, хоча насправді він лише був слухняним виконавцем волі гетьмана.

Дипломатична діяльність Л. Капусти знайшла вираз також у спробах налагодити відносини з Османською імперією. У квітні 1656 р. він очолив козацьке посольство в Стамбул, щоб подати українське бачення подій, обґрунтувати союз зі Швецією й охолодження відносин із Московією [6]. Тож не дивно, що у верхньому правому куті полотна Д. Нарбут зобразив атрибут посла — охоронну грамоту гетьмана Б. Хмельницького з печаткою Війська Запорозького.

У середині травня 1657 р., під час чергової поїздки у Стамбул на переговори із султаном Мехмедом IV Л. Капушта нібито тяжко захворів. Можливо, хвороба була дійсно серйозною і згодом призвела до смерті. Та документальних свідчень про це не збереглося. Хай там як, але чи не найвидатніший розвідник, контррозвідник і дипломат часів Хмельниччини зійшов зі сторінок писемних джерел (а відповідно — й із історичної сцени) майже одночасно зі своїм патроном [5, с. 41–42]. Його суперечливий і багатогранний образ, нехай і суто уявний, вдалося майстерно передати на полотні українському художникові Данилу Нарбуту.

Використані джерела:

1. Букет Є. Лаврін Капушта — перший серед козацьких розвідників. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/01/25/lavrin-ka-pusta-pershij-sered-kozackyyh-rozvidnykiv/> (дата звернення: 17.11.2023).
2. Капушта М. В. До історичного портрету полковника Лавріна Капусти. Персоналістичний вимір історії Черкащини: матеріали Першої регіональної історико-краєзнавчої кон-

ференції, присвяченої 80-річчю з дня народження доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Бушина Миколи Івановича (12 березня 2018 р., м. Черкаси) / упоряд. : В. М. Лазуренко, І. Ю. Стадник, О. О. Яшан ; відп. ред. проф. В. М. Лазуренко. Черкаси : ЧДТУ; видавець Гордієнко Є. І., 2018. С. 291–295.

3. Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини : енциклопедія. Київ : Стило, 2010. 792 с.
4. «Начальник контррозвідки» гетьмана Хмельницького. Козацький край. 2015. 12 жовтня. № 6 (70). С. 6.
5. Скрипник О. Розвідники, народжені в Україні. Київ : Ярославів Вал, 2011. 624 с. : іл.

6. Сушинський Б. І. Лаврін Капуста, полковник гадяцький, суботівський городовий отаман. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX століть: іст. есе : наук.-літ. вид. Т. 1, кн. 1–2. 2-ге вид., доповн. Одеса : БМБ, 2004. URL: ++<http://politics.ellib.org.ua/pages-10676.html> (дата звернення: 17.11.2023).

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 90–92

Т. Трюхан

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ КАРТИНИ МИКОЛИ ДЗВОНІКА «КУБИК РУБІКА»

В епоху постмодерна та постправди дуже складно давати оцінку, а тим паче рефлексувати на більш глибинному рівні змісти, які були (або не були) закладені авторами сучасних філософських творів мистецтва. Але деякі з них привертають до себе увагу, адже в процесі споглядання поступово стає зрозуміло, що подана форма — лише ширма, за якою ховаються змісти, що потребують більш детального аналізу на більш глибокому рівні, більше часу, більше контекстної інформації. Безумовно, цей тезис можна використати і до аналізу творчості відомого черкаського художника Миколи Дзвоника, а зокрема до його картини «Кубик Рубіка» (2010 р.).

Зазначимо, що у творах Миколи Дзвоника дуже складно не помітити релігійні, а саме християнські мотиви та образи. Це не дивно, враховуючи той факт, що автора запрошували розписувати храми та церкви, і сам митець — віруюча людина, тому вибір саме такого стилю для вираження своїх думок виглядає логічно та закономірно.

У творах автора можна побачити візуальну гру контрастів. З одного боку, в картинах часто переважають похмурі та приглушені барви, образи людей не є естетично привабливими, а, навпаки, відчувається убогість і дрібязковість більшості персонажів завдяки понурій палітрі кольорів. А з іншого боку, в цьому часом дещо «депресивному царстві» можна завжди побачити натяк на надію, на щось світле та яскраве, на піднесене, що здатне здолати морок і в кінці обов'язково переможе.

У багатьох картинах цим символом постає запалена свічка. Запалена свічка є важливим символом не тільки для православ'я, а й для всього християнства в цілому, тому що саме запалена свічка дає момент максимальної близькості у мо-

литві та спілкуванні з Богом. Тому вибір саме свічки як елемента непорочності, чистоти та ясності стає зрозумілим та не випадковим.

Щодо самого «Кубика Рубіка», на цій картині можна побачити двох людей: старця та юнака. Судячи з чернечого одягу, а також зображення природного ландшафту, зокрема печери, яка розташована в гірській місцевості та в якій облаштовано невелике житло, можна сміливо сказати, що ці двоє — ченці-відлюдники, які обрали шлях максимального віддалення від всього людського гриховного буття задля максимальної чистоти віри і більш близького спілкування зі своїм богом.

Але також не можна не помітити, що у учня крізь чернечу мантію можна роздивитися елементи одягу блазня. Мотив трікстера можна трактувати на метафоричному рівні: учень зрадив шлях відлюдника та догмати церкви, але не відрікся від чернецтва, ставши тим самим перевертнем (трікстером), що являється чимось межовим, лімінальним поміж двох крайнощів.

Учень тримає в руках той самий Кубик Рубіка, що дуже виділяється на фоні середньовічного колориту твору і виділяється не просто так.

Кубик Рубіка тут виступає новим Адамовим яблуком. Найзнаменітша головоломка в світі уособлює в собі логіку, чисте научне знання, яке протиставляє себе релігійній вірі. Раціональне мислення з його скептицизмом та підпорядкуванням логіці вступає в пряму конфронтацію з вірою, її догматизмом і особистим релігійним досвідом. Як казав один із найвидатніших ранньохристиянських письменників та теологів Тертуліан: «Credo quia absurdum est», що означає «Вірую, тому що абсурдно».

Можна зробити припущення, що саме диявол зробив такий незвичний подарунок учню, заразивши його сумнівом, зігравши на його юнацькій цікавості та на відсутності мудрості та виваженості, що приходить зі старістю. Таким чином учень перейшов з чернечих шат на світський костюм блазня, який символізує саме трікстера у вигляді блазня. А з вивчення Святого письма перейшов на іграшку (практику гри), яка направлена саме на логічні здатності мислення, на раціональне досягнення світу зокрема Бога.

У картинах Миколи Дзвоника кожна деталь має значення. Якщо придивитися, то в одязі та візуальних атрибутах учня можна розгледіти щось схоже на руків'я від зброї. З цієї обставини вибудовується нова логіка сюжету картини. Можна припустити, що рано чи пізно диявол повністю переможе у серці і душі, і учень вб'є вчителя. Проте погляд наставника спрямовано на учня та сповнено жалем і, водночас, мудрістю та смиренністю. Це дає нам зрозуміти, що вчитель бачить наміри учня та готовий до такого сценарію.

У такому образі смиренного наставника можна простежити одразу з'єднання абсолютно різних образів. Перший — образ Ісуса Христа і мотив смирення та прийняття долі. Вже під час таємної вечері, знаючи, хто і як його зрадить, він все одно не чинить ніякого опору та приймає свою долю, тим самим проявляючи доволі важливу чесноту в християнстві — смиренність.

А. Василенко
Т. Ларіна
А. Ткаченко

КАРТИНА МИКОЛИ ДЗВОНИКА «ТЕПЛО ПРОМЕТЕЯ» У ВИМІРІ МІФУ: АКТУАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ

Микола Дзвоник — відомий черкаський художник. Він є автором розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору і автором великої збірки картин. Микола Дзвоник працює у характерному стилі, схожому на живопис доби Середньовіччя і північного Відродження. При цьому його творчість звертається до сьогодення, до внутрішнього світу сучасної людини та її духовних потреб. Моральний вибір, честь, совість, сенс життя актуальні в усі часи, і Микола Дзвоник запрошує глядача поміркувати на вічними питаннями.

Другий образ — це Одін, верховний бог германської та скандинавської міфології: бог мудрості, зцілення, битви, королівської влади, поезії, полювання. Звернемося до важливого мотиву стосунків Одіна з Рагнароком, та до принципової позиції вчителя. Одін, завдяки своїм здібностям передбачення знає, що всі світи приречені, як і фінал битви Рагнарока, але, незважаючи ні на що, Одін все одно продовжує боротьбу за свій дім. У цьому проявляється життєстверджуючий імпульс, суто людське начало, завдяки якому людина продовжує боротьбу, навіть якщо все вирішено наперед. Ця характеристика поєднує вчителя з картини Миколи Дзвоника і образ Одіна.

Знаючи наперед, що смерть від руки власного учня скоріш за все невідворотна, він не зрікається свого учня, не проганяє його, а продовжує наставляти його на шлях істинний.

І ще одна деталь, — в печері можна помітити запалену свічку, яка своїм духовним світлом освітлює печеру. Це той самий символ надії, чистоти та ясності. І символічно, що вчитель прямує до печери, до надії, до тепла істинної духовності. А учень віддаляється від цього світла, тому що воно вже йому не потрібне, адже він знайшов для себе новий символ надій та віри, і віра ця — в науку, знання та прогрес.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 92–94

Картини художника виконано в академічній манері, у класичній перспективі, на основі законів світлотіні. Його мистецтво є глибоко символічним. У композиціях жодна деталь не є випадковою і щось непомітне з першого погляду може відігравати ключову роль у розкритті сенсу картини.

Так, картина «Тепло Прометея» (2015 р.), яка нещодавно поповнила фондову колекцію і знаходиться в експозиції Черкаського обласного художнього музею, змушує замислитись над філософським змістом, що проявлений крізь оригінальну форму.

Прометей — образ, який став частиною творчості багатьох авторів. Легенда про нього слугувала джерелом натхнення драматургів, поетів і письменників. Чим цікавий цей міфологічний персонаж? Міф про Прометея є одним з найбільш важливих та впливових в античній грецькій міфології. Прометей вважається титаном, який приніс людству вогонь, що символізує не тільки фізичне тепло, але і розум, технології, творчий потенціал та навіть свободу.

Прометей не тільки поліпшив життя людини, а й відкрив їй шлях до освіти. За цей благородний вчинок він зазнав жорстокого покарання, воістину болісного: Зевс наказав непокірного титана прикувати до скелі, а кровожерливий ворон, який прилітав щодня до мученика, клював його печінку. Міф про Прометея трагічний, але надихає на героїзм, відвагу і самопожертву в боротьбі за свої переконання.

Прометей став символом бунту і борця за права людини, і цей образ є актуальним і дотепер. Він присутній у трагедії Есхіла, картинах Рубенса, симфонії Бетховена, театральних та кіно-постановках. Образ Прометея може стати важливим елементом філософського обговорення, надаючи символічні аспекти для розуміння етичних, соціальних та політичних питань.

Робота Миколи Дзвоника «Тепло Прометея» виходить за межі традиційного зображення міфологічних сюжетів, ілюструючи творчий підхід художника до мистецької експресії. У картині ми бачимо різних людей, які отримали вогонь Прометея. Вогник свічки ми бачимо лише в одного персонажа. У творах художника вогник свічки часто асоціюється з духовним теплом, можливо тому картина називається «Тепло Прометея». Те-

пло розглядається як символ внутрішнього тепла, що приносить розуміння. Це тепло може виникати в результаті особистого відкриття та дослідження, піднімаючи нас на нові рівні сприйняття світу. Показово, що Прометей також є символом творчого потенціалу людини. Його дії можуть вражати бажанням людей творити, розвивати і вдосконалювати світ. Але чи вдосконалюють світ персонажі на картині? Чи не даремною була жертва титана? Ми бачимо прояви низьких почуттів, які можна назвати гріховними, зубожіння й безмістовність життя. Посередині композиції сцена, у якій люди збираються розводити вогонь, спалюючи книжки. Лише один персонаж картини ствиться до дару Прометея тремтливо і з повагою.

Художник використовує неординарний підхід до відтворення міфічного образу Прометея, перетворюючи його на ландшафтні гори. Ми помічаємо його не одразу завдяки особливій динаміці сприйняття, закладеній у картині. Створюється враження несподіваності, глядач раптово бачить образ і шукає нові інтерпретації. Через обернення Прометея у гору, художник запитує про природу людської свободи та відповідальності, висувуючи питання про цінність індивідуального вибору в житті.

В екзистенційних аспектах художник акцентує увагу на внутрішньому світі людини, яка переживає тепло Прометея. Микола Дзвоник не просто вказує на необхідність пошуку внутрішнього сенсу, самопізнання та прагнення до особистісного розвитку, він запитує: «А яке життя обрав ти?»

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 94–96

А. Лисенко

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННОГО МИСТЕЦТВА (ЗА МОТИВАМИ ТВОРЧОСТІ ДМИТРА БУР'ЯНА)

Від 24 лютого 2022 року життя кожного українця докорінно змінилось. Хтось тепер захищає країну у лавах ЗСУ, а хтось працює на перемогу у тилу.

Дмитро Бур'ян — талановитий черкаський художник-скульптор, учасник багатьох Всеукраїнських виставок, викладач «Основ рисунку та пластичної анатомії» у Черкаському державному бізнес-коледжі. Зараз митець — військовослужбовець 406-ї артилерійської бригади, що дислокується у Миколаєві. Попри військову службу Дмитро Бур'ян не полишив мистецьку діяльність, за період з кінця 2022 року до початку 2023 року художник створив низку графічних робіт, які висвітлюють події російсько-української війни. Серед робіт: портрети побратимів, видатних українців, замальовки військової техніки тощо.

«Я малював портрети військових до великої війни, в період АТО. Малював військовослужбовців, яких знав особисто, робив скульптури, присвячені їм», — каже Дмитро Бур'ян у інтерв'ю для «Суспільне новини».

Від 24 лютого 2023 року у Черкаському художньому музеї експонуються роздруковані копії воєнних замальовок Дмитра Бур'яна у контексті мистецької акції «ВОЛЬНАНОВА». Роботи Дмитра влучно вписались у концепт виставки, присвяченій супротиву культурної спільноти військовій агресії російської федерації і передають переживання війни з боку військовослужбовця ЗСУ. З-поміж робіт митця є і його особисті фотографії, які відображують побут військовослужбовця.

«Замальовки з окопу» виконані вугільним олівцем. За допомогою експресивних штрихів автор передає бойовий дух та настрої супротиву в кожній своїй роботі. Серед копій, представлених на виставці серія «Квіти перемоги», у яку входять замальовки воєнної техніки «у роботі». Символічною є і назва серії, адже зброя, яку надають нам закордонні партнери, дійсно відіграє важливу роль у боротьбі наших військових на шляху до перемоги.

Одну зі своїх робіт Дмитро Бур'ян присвятив режисеру монтажу фільмів «Захар Беркут» та «Черкаси» Віктору Ониську. Він загинув, захищаючи Україну. Ще одну — пам'яті дитячого письменника Володимира Вакуленка із Ізюма. Замордованого російським окупантом цієї весни. Безкомпромисного борця за волю України. Більшість робіт — побратими та знайомі військовослужбовці Дмитра.

Варто відзначити, що Дмитро Бур'ян і до повномасштабного вторгнення піднімав питання російської агресії в сторону України у своїй творчості. 12 лютого 2015 року у Черкаському художньому музеї він презентував виставку «Бунт ХХІ століття». Роботи з цієї виставки просякнуті духом спротиву й жагучою юнацькою енергією. Свої невеличкі шедеври митець присвятив насамперед героям, що загинули на Майдані, відважним бійцям АТО, а також додав до них улюблені скульптури попередніх часів. Не дивлячись на те, що скульптура все-таки є мистецтвом статичним, авторові вдалось її оживити, одухотворити, наповнити образи власним, неповторним сенсом.

Центральною стала гіпсова робота «Бунт ХХІ століття», що і найменувала виставку. Вона являє собою невеличкого чоловічка в русі, що замахається шашкою. Виконана в багряних відтінках, насиченого коралово-червоного кольору скульптура немовби випромінює енергію нестримності, агресії, запалу, що попереджає про небезпеку і водночас невідворотність кривавих подій. Тут необхідно зауважити як митець відчуває власну епоху, як проникає у події, як набуває здатності передбачати, адже витвір датовано 2012 роком, тобто за два роки до початку трагічних подій, що сколихнули нашу країну.

Кажуть, роботи митця є клітинкою його душі, невід'ємною частинкою пережитого досвіду. Дмитро Бур'ян був на Майдані й на власному досвіді переживав ті буремні події, стаючи краплею того моря спротиву, яке поглинало старого владного змія. А зараз захисник мужньо захищає свій народ, свою культуру від окупантів та на власні очі бачить

всі жахи війни у найяскравіших фарбах. Дмитро розповідає, як перебував на полігоні на Львівщині, коли туди протягом доби «прилетіло» близько 30 російських ракет. Також перебував під важкими обстрілами разом зі своєю бригадою у Миколаєві.

Дмитро Бур'ян — приклад для кожного українця та гідний син своєї країни. Його служба дає змогу нам, мирним жителям сучасної України, жити і розвиватись у своїй країні, на своїй Батьківщині, а його творчість назавжди закарбує у пам'яті історію цієї війни для нащадків.

С. Федоренко

ПРОЄКТ ОЛЕКСАНДРИ ТЕЛІЖЕНКО «МОЇ ДОРОГИ»

З перших днів російсько-української війни Олександра Теліженко продовжує втілювати особисту Місію, разом з творчим колективом налагодила роботу для фронту: пошиття розгрузки, створення оберегових шевронів та військових вишиванок, а головне — підтримує дух українців і наших воїнів.

30 березня 2023 р. у День її народження відбулося відкриття проекту «Мої дороги», що об'єднало дві виставки у двох музеях: «Витоки» в Черкаському обласному краєзнавчому музеї і «Зеніт» в Черкаському обласному художньому музеї.

Експозиція «Витоки» презентує багатогранний творчий доробок художниці 80-х років ХХ століття, розкриває сторінки творчого життя майстрині, коли вона була головним художником на Черкаській фабриці художніх виробів ім. Лесі Українки. Олександра Василівна паралельно здійснювала наукові дослідження і польові експедиції, що стосувались «білої» вишивки, спільно зі своїми колегами-мисткинями (зокрема, «Холодний Яр», закарбованої на представлених на виставці фото). На основі польових знахідок Олександрою Теліженко з колегами-однорумцями були створені оригінальні творчі роботи, що стали відомі не тільки в українській столиці, але й були висвітлені в глянцеvih журналах Нью-Йорка і Делі За матеріалами, зібраними і дослідженими у цей період, на Черкаській фабриці художніх виробів ім. Лесі Українки в 1990-у р. створений Музей народної вишивки.

Розвиток творчості й наукових досліджень — речі нероздільні, це розкриває виставка «Зеніт», представлена в художньому музеї.

Матеріали досліджень про діяльність унікальних майстерень Н. Яшвіль і Н. Давидової на Чер-

Використані джерела:

1. Забазнова Наталя, Звоник Богдан «У львівському «Будинку воїна» презентували виставку робіт військового з Черкас Дмитра Бур'яна» URL: <https://susplne.media/383336-ukraivskomu-budinku-voina-prezentuvali-vistavku-vijskovogo-z-cerkas-dmitra-burana/?fbclid=IwAR0CK-eGxUszsZsqmZQ8AtplMZm5ltbaFCzsJAaKve30aT12LJmIvOUhsyq>
2. Грабарєва Катєрина «Бунт ХХІ століття» Дмитра Бур'яна / Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, нариси, есе. Випуск 6–7 /Черкаси, 2016. С.78–79.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 54–56

кащині, їх концептуальні принципи й мистецькі стилі значно вплинули на особисту творчу Місію О. Теліженко та на роботу Науково-творчого підприємства «АРТА», що вже 30 років створює, виготовляє, реалізовує виключно мистецький сучасний національний продукт, декорований художньою вишивкою. Пройшовши ребрендинг, «АРТА» сьогодні є стрижнем сімейного бренду «TELIZHENKO fashion house».

На виставці «Зеніт» було представлено багаторічний творчий доробок Олександри Теліженко в напрямках:

- авторський монументальний рушник;
- вишита картина як розкриття суті символів.

Головним експонатом виставки є монументальний рушник «Вогонь космічний. Сонце» («Зеніт українського Сонця»), який виявився із початком війни пророчим і став символом нашої Перемоги. Відтоді відбулося 5 його презентацій у Черкасах, Канєві та Києві в знакові для України дні: День Української державності, День прапора, День Незалежності України, великий перформанс «За Перемогу» з лекціями й нарешті, 24 лютого, в річницю вторгнення, — знакове дійство в колонному залі Музичної Академії м. Київ, фактично на Майдані, — «Незламна стіна українського духу».

Впродовж роботи виставки працював інтерактивний лекторій, на якому Олександра Теліженко розповідала про Рушник, як унікальне явище української і світової культури. У рушнику через символічні комбінації зашифровано знання наших предків про Світобудову, закони його гармонійного ладу.

Основа кожного рушника — «Дерево життя», класичний стиль Середньої Наддніпрянщини. Як

зазначає художниця: «рушнікова мова — це мова символів, — це орнамент, а орнамент — це наша прадавня космічна грамота».

О. Пушонкова

«ВОЇН» ДМИТРА КЛИМЕНКА

Україна має унікальну історичну долю: козацький дух пронизує століття української історії. До Дня захисників і захисниць України Дмитро Клименко (Dima Klimentko) подарував Черкаському обласному художньому музею картину «Воїн» (2022 р.) з авторським підписом «Слава Збройним Силам України! Дорогу здолає той, хто йде».

День захисників і захисниць в подіях цього року є дійсно знаковим святом. Збіг з Покровою Пресвятої Богородиці та Днем Українського козацтва уособлює силу нашого воїнства та наші головні обереги — заступництво Богородиці та козацьку звитягу. Це наші символи віри, які захищали і захищають Україну від ворогів.

Дмитро Клименко — молодий черкаський художник, у своїй творчості використовує лише білий і чорний. На його думку, ці кольори максимально нейтральні та не несуть ніякого конкретного емоційного навантаження, дають змогу задіяти уяву та власне бачення глядача. Основою своєї творчості Дмитро Клименко вважає слов'янське коріння, адже усі образи пов'язано з міфологічними, географічними і психологічними координатами слов'янського світу. У процесі сприймання не залишає відчуття густої матеріальності буття у його енергетичному різнобарв'ї, наче крізь примружені очі ми починаємо бачити світ за допомогою лаконічних ахроматичних образів автора. У роботах Дмитра абстракція і реальність, наче переплетені через «візуальні натяжки» допомагаючи людині побачити свою картину, створену складною роботою поєднання авторського образу, досвіду і уяви.

Тут присутні географічні та психологічні ландшафти, міфологічні паралелі, глибокі філософські рефлексії. Автор не керується свідомо психоаналітичною теорією, проте його роботи мають терапевтичний потенціал, сприяють розвитку емоційно-чуттєвої сфери, розвивають асоціації. Кольори, що у крузі життя між полюсами чорного і білого, у картинах відсутні, але «внутрішній зір» підключає кольорові образи.

Повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року стало для митців випробуванням, необхідністю ство-

рушник як тисячолітній незнищенний оберіг знайшов у творчості Олександри Теліженко новітнє прочитання і актуальність.

рення концентрованих образів-меседжів, що звернено до витоків української ідентичності. У роботі Дмитра Клименка «Воїн» козака-характерника зображено в космічному масштабі, його охоронна міць проходить крізь століття та стає нині опорою наших воїнів-захисників. Реальність війни пробудила цей сакральний архетип. З цього історично спадкоємного зв'язку, з лона козацької культури народжується непорушна сила воїна, як втілення правди, справедливості і добра, істинної любові до Батьківщини.

Увесь світ є свідком мужності та героїзму наших воїнів. «Віримо в ЗСУ» — не просто слова. Це впевненість у тому, що український воїн-козак втілює не лише історичну, а культурну (цивілізаційну) сутність. Василь Пахаренко в «Незбагненому апостолі» пише про межово конкретний, чуттєвий характер українського патріотизму: «воїн захищав завжди не абстрактне «отечество», межі якого

весь час від повеління самодержця мінялися, а домівку, матір, дружину, рідну святу землю».

Як помітили поціновувачі творчості Дмитра Клименка, зображення козака схоже на руну Отал (предок, батько, рід). Значення цієї руни пов'язано зі спадщиною та правами на володіння. Цю руну використовують для захисту будинків, майна, сім'ї та роду. Ще один аспект її застосування — утворення кордонів, тобто чітке розмежування «свого» і «чужого». І ці кордони є священними, адже окрес-

люють простір недоторканності для ворожих сил.

Ідея козацтва в Україні завжди була дієвою у розбудові національної держави, у нашій спроможності змінювати світ навколо себе на краще, творити історію.

В українських традиціях козаками і берегинями стають через духовне зусилля, працю, допомогу іншим людям та захист нееньки-України під час війни. Це — спосіб буття.

П. Солощенко

РІК 2022

У липні 2022 року в Черкаському обласному художньому музеї відбулась персональна благодійна виставка Павла Солощенко. Кошти від продажу картин автор спрямував на допомогу ЗСУ. Людина віруюча, яка завжди дослухається до внутрішнього камертону сумління, залишається соціально активною, небайдужою, виражає свій дар не лише в художній творчості, але й в літературно-есеїстичній формі. Наводимо авторські роздуми про мистецтво, шлях воїна, душу, призначення людини.

Живопис (акварель, олія, гуаш) і графіка (олівець, туш, перо) — техніки, в яких працюю. В молоді роки вдавався до абстракції і попарту, але в реалізмі — найвища планка змістовності, майстерності і відповідальності і це — виклик. Бог рідко дозволяє копіювати природу як готовий шедевр. Не втрачаючи достовірності, твір потребує творчості, серйозних зусиль душі. І люди часто відчують в них щось з свого дитинства. Не мене там бачать, а своє, і я вважаю таке «самозречення» здобутком. Думаю, це наслідки зустрічі з Ісусом Христом в далекі радянські часи.

Ми з дружиною багато подорожували байдаркою та в горах і я побачив, що природа перевищує будь-яке мистецтво. Високо ціную естетську культуру, але покликання — не мистецтво само по собі, а художні твори, в яких є присутній екзистенційний зміст. Промова. Це приходить само по собі.

«Рік 2022». Важко щось говорити, коли твій народ тяжко виборює волю. Позаяк у світі діють причинно-наслідкові зв'язки, мучать душу питання про ті причини... А через те, що необхідно битися зараз і разом, не дуже і до причин... Та людина не іграшка, не дешева штучка, тому і чекають від неї...

«СТВОРИМО ЧОЛОВІКА В НАШ ОБРАЗ І ПОДОБУ!» Так було! Але шляхетна мета «уподібнення» не дуже вдалась. «Альтернатива» уподібнитись...

мавпі(!) сподобалась більше. І вмить тобі виник релігійний культ від «вчених»: «Еволюція» підтверджень — ні копалинами, ні квантовою біологією, ні глуздом, але казочка дієва: на її рахунок вже дві світові війни і готують третю.

Ми, люди, впливаємо на світ, тому відповідаємо на невідповідність. Унікальна героїчна робота наших воїнів дає надію на відстрочення «вируку», а зміна стану церкви поверненням в неї Христа, закріпила б цю надію...

Таланту природно піднімати (а не опускати) етичні і естетичні рівні життя. Він є цінність, унікальним, він має бути збережений і розвинутий носієм, і прийнятий суспільством. Держава, що нехтує талантом, етикою, культурою і серйозним мистецтвом приречена бути провінцією.

Добра змістовність творів — глибинна потреба душі. Бог є Істина, абсолют об'єктивності. Лише у Його метафізичному просторі зникає ентропія Другого закону термодинаміки, бо лише в Ньому вічне джерело енергії, життя, смислів і світла. Кьєркегорівський вислів: «Віра — найвища жага людини» реалізується в акті великого незбагненого мистецтва: створення самого себе за найвищим зразком: Ісусом.

«Я Є ДОРОГА, І ПРАВДА, І ЖИТТЯ» — ця фундаментальна метафізична і екзистенційна Константа проголошена саме Ним, що невимушено формує благородне бажання пошуку рівня духу. Без цього усе стає недостатнім!..

Про себе: народився у 1944 році, до третього класу навчався в українській школі, продовжив у Заполяр'ї, закінчив на Донбасі. На Півночі — перший гурток малювання; в Україні — студія і заочний народний університет у Москві. Постійно інтенсивно малював. Етюдник узяв і на флот, на Далекий Схід. За 4,5 роки служби, здається ні

дня не розлучався з олівцем або пензлем, кожного з 130 матросів команди залишив з портретом. Потім — Львівський поліграфічний інститут ім. І. Федорова, факультет графіки. Там пощастило дізнатися трохи хто я є, бо викладачі малюнка, живопису, історії мистецтва і матеріальної культури визнали мене як творчу особистість, а це у житті художників буває нечасто. Перевівся на заочний, бо для студентства вже виріс. Служба в армії робить дорослим як ніщо інше. У 1975 році — диплом. Активна участь у виставках, інтелектуальному і культурному житті. У 1973 році — остання (персональна) виставка моїх творів, напередодні довгої перерви.

Пошуки істини співпали у часі з руйнацією успішного життя як відомого у місті інтелектуального молодого митця. Було смутне відчуття, що Хтось цим керує: можливо, це була рука Бога... Але Він не довів кризу до краха: Сам вийшов назустріч і дав мені мир, якого я ніколи не знав. Ні любов, ні мистецтво, ніщо не могло порівнятися з тим, що я отримав тоді.

Як важко жити таланту без Бога!

Чисте мистецтво взяло відпустку на двадцять років. Прикрив порожнину архітектурний і промисловий дизайн. Лише раз вийшла графічна се-

рія по Карадагу. І то, три кращих з 11-ти листів, вкрали з виставки.

Перестройка і воля створили умови для поступового «воскресіння». Раптом відчув акварель. Коли вже сотні маленьких їх розійшлися по світу, наважився на першу акварельну композицію: «Хто перший у Царстві Божому?» У 2012 році здолав новий крок олійною композицією «Критерій любові». Так змістовність органічно увійшла у твори. У 2014 році — перша виставка в Черкаському обласному художньому музеї. Брав участь у виставках у Києві, Чернівцях, інших містах України. Коли, за Божим натяком, відновив забуту рідну мову, сталася внутрішня генетична ідентифікація, природна «програмна» українізація світогляду і душі, яка не могла здійснитися без повернення до мовного патерналізму, який відкрив і унікальний емний простір мови, і духовний потенціал народу. Не знаю, чи вдасться йому відкритися і проявити себе, як це спланував Господь, бо це — теж подвиг. І не обов'язково прийдуть слава і великі гроші. Хоча б прояв — і прийняття!.

«Шукайте пильно того, що Господеві подобається!» (Біблія) — лише український переклад відкрив мені програмну значущість цих самоочевидних, але немов би прихованих вражаючих слів.

О. Пушонкова

«ПЕРЕДЧУТТЯ» ПАВЛА СОЛОЩЕНКА

Презентація картин Солощенко Павла Миколайовича в Черкаському обласному художньому музеї це — завжди подія. Павло Солощенко — майстер пейзажної лірики, натюрморту і портрету, автор унікального незримого діалогу з глядачем. Його роботи знані не лише в Україні, але й у світі: США, Канаді, Ізраїлі, Австралії та інших країнах.

Павло Солощенко народився у 1944 році на Слобожанщині. Він змалку «чув» красу природи, інтенсивно малював та, за словами художника, «здається ні дня не розлучався з олівцем або пензлем». Протягом життя відкривав для себе живописний простір різних куточків України: коли вчився у Львові (Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова), коли працював і робив виставки у Северодонецьку, Луганську, Чернівцях, Києві, Черкасах. Коли подорожував.

Автора цікавить образотворення, яке дає можливість виражати глибокі філософські ідеї і водночас духовно зцілювати. Константою багаторічного

пошуку методу, стилю, напрямку став реалізм. Адже для Павла Солощенко реалізм — це не звичайне копіювання природи. Любов до природи — його спосіб буття. Вочевидь, автор картин знає природу зсередини: з вигинів бурхливих річок (коли плавав разом з дружиною на байдарках), з коливань контурів ландшафтів безкрайніх українських степів, з ніш розлогих крон величних дерев тощо.

Художник пропонує побачити божественне у первозданності природних форм. Пропонує шукати істину та християнські цінності не в абстракції та її прозорих ієрархічних формах, що тяжіють до невидимого, а у звичайній природі, її красі і гармонії, у яку часом художник додає біблійні сюжети або фрагменти повсякдення. У Павла Солощенко природа є домінантою. Вона є вічною, містить в собі усе божественне і досконале, усі питання і усі відповіді.

Отже, маємо нагоду побачити роботи Павла Солощенко вже на 4-й персональній виставці у Черкаському обласному художньому музеї. Екс-

позиція цьогорічної виставки нараховує 58 робіт. Автор працює переважно в техніці живопису (акварель, олія, гуаш) і графіки (олівець, туш, перо). Особливість цієї виставки в тому, що на ній представлено переважно роботи у техніці акварелі. Їх виконано у діапазоні 2000-их років, проте назва виставки і загальна її емоційна спрямованість обумовлені творами саме 2022 року, які послужили лейтмотивом для назви «Передчуття» та для загального авторського концепту виставки.

Павло Миколайович Солощенко не лише творець-художник, він розкриває власний досвід пошуку істини і спонукає глядача замислитись над тим, що є життя, творчість, Бог. Релігійний екзистенціалізм художника протягом життя оформлюється у поняттях «воскресіння», «пошук», «відкриття», у творчому і життєвому кредо: «Шукайте пильно того, що Господеві подобається!»

Деякі його роботи 2000-х років сповнені передчуттями подій, які ми переживаємо сьогодні. Мовою художніх образів Павло Солощенко втілює свої інтуїції майбутнього. Саме тому цікаво, як це бачить, переживає і трактує для себе відвідувач. На інтерактивних проєктах вчимося разом «читати» символи, навіть у чомусь сперечатися з автором. Приміром, увагу привертає символіка зіткнення у картині «Знамення» (2007 р.), концепція останньої роботи «Рік 2022» (2022 р.), яка була створена вже під час війни. Вона сповнена тривоги, але й надії, має ключ до виходу з темряви страху і зневіри, спонукає подивитися углиб історії та біблійних істин, де є усі відповіді. Нам вдалося поспілкуватися з автором стосовно змісту цієї

роботи («Знамення», 2007 р. Папір, акварель. «Рік», 2022 р. Папір, акварель).

У символіці цієї картини, за словами художника, боротьба сил світла і темряви вкрай загострена. Бог відсторонено спостерігає, але він все одно залишається у вертикалі світла. Невтручання божественних сил свідчить про пошук моменту істини, коли у запеклій боротьбі має оголитися сама сутність протистояння.

Вогонь війни, який нагадує вулкан, виступає як уособлення зла, яке дуже небезпечно і може поширитися. У вогні й диму вгадуємо велетенські демонічні образи, і саме ми, українці, маємо зупинити це вселенське зло. Український воїн — це наша сила, відповідальність, опора і надія. Це наш цивілізаційний вибір, адже знаходимося у стані апокаліптичної версії подій. Коні мчать крізь божевільне марево війни, Матінка-Земля стогне. За ними постає святого Павла, апостола життєствердної правди та живої віри. Тож якою є роль церкви у війні? Церква має бути осердям надії на мир та укріплення Духу і якщо втратить цю функцію, її сакральне світло змеркне.

Павло Солощенко впевнений, що результати жодної війни не залежать виключно від людей, Господь несподівано втручається в моменти, які кардинально змінюють хід подій. Світло в роботах художника дає надію на Боже втручання і перемогу добра над злом («Місце фінішу. Дякую, Боже, за Ворсклу», 2022 р. Папір, акварель. «Хмари над Ворсклою», 2021 р. Папір, акварель «Тривожно у небі над Ворсклою», 2022 р. Папір, акварель «Солодкий світ сонця», 2017 р. Полотно, олія тощо).

Н. Ребякова

«ВІЙНУ, А НЕ КВІТИ МАЛЮЮТЬ ДІТИ»: РЕФЛЕКСІЇ ПІСЛЯ ОБЛАСНОГО КОНКУРСУ ДИТЯЧОГО МАЛЮНКА

Восени 2022 р. на базі Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка відбувся обласний конкурс дитячого малюнку «Війну, а не квіти малюють діти». Культурна ініціатива та фінансова підтримка зарубіжних партнерів — Університету м. Сан-Хосе (штат Каліфорнія, США) зробили можливим проведення конкурсу на базі публічних бібліотек, як загальнодоступних закладів культури, забезпечили матеріали для роботи та призи. В конкурсі брали участь діти внутрішньо переміщених осіб та українських воїнів, які мали змогу перенести на папір власні враження,

почуття, емоції, зобразити захисників України, поділитися вірою в Перемогу.

В бібліотеках територіальних громад і в Черкаській ОУНБ імені Тараса Шевченка діти створювали роботи, які згодом опрацювало журі. На завершальному етапі у вестибюлі Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка було змонтовано велику виставку з понад 150 конкурсних робіт.

Учасники були поділені на три вікові категорії: діти до 10 років, 10–14 та 14–16 років. В роботах помітний дуже різний рівень виконання — адже в

конкурсі брали участь і вихованці художніх шкіл, і діти, які, не мали постійної навички малювання.

Діти — наймолодша та дуже вразлива частина соціуму. Як вплинули реалії війни, зміна умов життя на дітей та підлітків? Ми добре знаємо — діти малюють те, що бачать і саме так, як бачать. І роботи учасників конкурсу вражають безмежною дитячою ширістю та відвертістю.

Весь масив робіт свідчить, що діти дуже активно споживають продукти сучасного інформаційного простору, дуже швидко схоплюють і відтворюють в своїх малюнках актуальні візуальні маркери — українські національні, маркери друзів і ворогів... В багатьох малюнках можна побачити та впізнати сталі образи, породжені професійним мистецтвом та дизайном, діти лише їх використовують. Також спостерігається широкий спектр підходів до творення образу — від буквально-фігуративного до символічного. Навіть з урахуванням певного впливу (або допомоги) дорослих, маємо дитяче бачення та втілення дитячих емоцій.

Є група малюнків, яка вражає відвертістю та емоційною напруженістю. В цих роботах візуалізовано страждання, жах та невимовний біль. Небо, наповнене снарядами, зруйновані будинки, малюнок з могилами у дворі будинку, бойові зіткнення... Навіть якщо припустити, що дитина бачила це не на власні очі, а на екрані, або просто чула про це — вже це свідчить про надзвичайно сильний емоційний вплив, або травматичний досвід, який може спричинити психологічну проблему.

Є значна кількість простих малюнків, де бачимо лише використання символів. Саме символічне мислення дозволяє виразити складні речі або почуття за допомогою простих зображень. Коли бачимо серце, змальоване в жовто-блакитному сполученні кольорів, — маємо розуміти, що для дитини це вже є певний узагальнений глибоко символічний образ рідної країни.

Насправді кілька груп символів можна зустріти в цих малюнках — від глибинних архетипів до найактуальніших.

У першу чергу це те, що пов'язано з національним самовідчуттям — кольори України, жовтий і блакитний, контур окресленої мапи, елементи національного вбрання, ті речі, які сприймаються як невід'ємні для української культури — як от мотиви вишивки або лялька-мотанка.

Зустрічаються актуальні сучасні герої, народжені війною, що вже перетворюються на символи: пес Патрон, або український бойовий гусак.

Іноді цікаві трансформації відбуваються з різними персонажами. Так, на одному з малюнків бачимо сучасну версію української відьми — запозичений з

фольклору цей образ стає надзвичайно-актуальним — вона віщує ворогові загибель...

Воїн-захисник — один з символів, що зустрічається найчастіше. Силует воїна, навіть скалькований, у дитячому малюнку працює як певний символ. Спостерігаємо два основні типи зображень: невелику кількість перемальованих «історичних» козаків, та переважну більшість — воїнів у сучасних обладунках як втілення сучасних українських героїв. Часто поруч з воїнами в малюнках з'являється постать янгола-охоронця. Зрештою, формується новий образ — образ воїна як янгола-охоронця для України та українців.

Кожен малюнок унікальний і виказує характер автора, візуалізує його власний біль, надії, бажання. Водночас, бачимо, як у дитячих малюнках відображається світ дорослих з актуальними проблемами та травматичним досвідом.

Завдяки дитячій відвертості іноді можемо навіть відчутти певний момент емоційного та психологічного стану дитини, момент сприйняття дитиною того, що відбувається навколо, — відтак, малюнок набуває якостей «документу» і дуже цінним є те, що такі документи оцифровуються та збираються до баз даних.

Сьогодні формується вже кілька баз даних, які збирають різноманітні свідчення подій війни, зокрема, й візуальні і те, що дитячі малюнки стають об'єктами наукових досліджень — дуже важливо. В такому контексті дитячі малюнки, які за формальною ознакою є початкового рівня, але твором мистецтва, насправді набувають статусу історичного документа.

Малюнки конкурсу «Війну, а не квіти малюють діти» своєчасно були оцифровані, передані американським партнерам Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка і сьогодні є вагомою складовою порталу SUCHO, присвяченого збереженню української культурної спадщини.

Коли у міжнародному мистецькому онлайн проєкті «ВОЛЬНАНОВА» з'явилася категорія «ВОЛЬНАНОВА. Діти», малюнки переможців конкурсу «Війну, а не квіти малюють діти» стали складовою частиною і цього проєкту.

Використані джерела:

1. Children Draw War, Not Flowers. URL: <https://gallery.sucho.org/collections/show/5>
2. ВОЛЬНАНОВА діти. URL: <https://muzey.ck.ua/volnanova-diti/>

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 80–82

**ІСТОРІЯ ВІЙНИ В ХУДОЖНІХ ОБРАЗАХ:
МІЖ ФАКТОМ І ПОДІЄЮ**

Повномасштабна війна росії проти України значною мірою вплинула на трансформацію світогляду, ментальності українців, сприяла комплексному перегляду цінностей. Внутрішні переживання, які відчувають українці щодня можуть набувати як історичного, так і мистецького відображення. Особливо тоді, коли йдеться про щоденники спогадів, візуальне мистецтво.

Роботи Анни Коваленко — це приклад незламності, героїзму та прагнення до візуалізації внутрішніх переживань через творчість. Чотирнадцятирічна дівчина відчула інтерес до створення проєктів у різних жанрах: скульптура, режисюра, фотографія, музика.

У 2022 р. під звуки вибухів, що лунали із системою періодичністю в найобстрілюванішому районі м. Харкова, на Салтівці, Анна Коваленко, перебуваючи в коридорах поміж двох стін, у підвалах та сховищах, почала працювати над створенням дійсно важливої колекції робіт під назвою «Люди-будинки».

24 лютого 2022 року назавжди залишиться у пам'яті кожного українця і українки, адже цей день змінив життя кожного з нас. Так сталося і в родині Анни.

Все своє життя дівчина прожила на Салтівці — величезному спальному районі м. Харкова, якому не пощастило зустріти наступ ворога одним із перших під час повномасштабного вторгнення. Кожен хто знає про війну в Україні, якщо не чув про Салтівку, то однозначно бачив фотографії у соціальних мережах із його зруйнованими, пошкодженими будинками. Одним із таких став будинок чотирнадцятирічної Анни Коваленко.

Перші вісім діб Анна разом із батьками були вдома, в коридорі, підсвідомо відчуваючи, що це є більш-менш безпечна фортеця. Щовечора родина засинала під численні, невгамовні вибухи із молитвою. Третє березня майже нічим не відрізнялося від попередніх днів. Черговий обстріл й знов потреба шукати місце для укриття. Будинок ніби злетів від прильоту. В коридорах, тамбурах відчувався різкий запах пороху, а перед вікнами купа уламків від розірваної ракети. Анна вийшла з під'їзду тоді, коли центральна частина панельного будинку вже була в полум'ї. Все побачене здавалося деякою мірою сюрреалістичним, вигаданим, примарним. Те, що було нічними жахами в дитинстві стало дійсністю.

Залишатися вдома було небезпечно. Будинок став аварійним. Мимоволі Анна згадувала про те, як було декілька переїздів із однієї квартири на іншу. Було бажання фіксувати усі спогади на полотні, але навіть гадки не було як це можливо технічно.

У травні 2022 р. родина виїхала вперше з Салтівки. Закрадаються в пам'яті знайомі вулиці, які здавалися рідними. Ще зовсім нещодавно ними ходили люди, збираючись в квартирах багатоповерхівок аби разом зустрічати Новий рік. Діти стрімголов бігали нещодавно відкритим і таким улюбленим урбан-парком. Перед очима тепер були самотні, погорілі будинки, а навкруги нікого. Це не було містом. На деякий час навіть закрадалися думки про те, що це сон. Можливо, слід дочекатися ранку і все мине. Але ні. Було видно, колір шпалер, наклеєних у квартирі, меблі, що знаходилися у дитячій кімнаті, фотографії, що висіли на стіні, а високі дерева ніби намагалися закрити все це від сторонніх очей, ніби розуміючи що це особисте, інтимне.

Анна ще довго думала про те, як через мистецтво може передати весь цей жах, всі ці переживання. Саме той травневий день надихнув дівчину на створення колекції «Люди-будинки».

Взагалі, всі будинки є дуже різними, хоча інколи здається, що це типова советська забудова звичайного спального району. Їх безліч. Але насправді ці будинки різні за віком, характером, призначенням, і, на жаль, за станом зруйнованості. Є такі, що мають лише подряпини: розбиті вікна, сколи від уламків, як маленькі шрами на тілі, що нагадують про минуле. Є й такі, яким війна залишила болючі глибокі рани, проте рани можуть загоїтися, а тіла будинків — відновитися. На жаль, є й такі, які померли, бо зруйновані дощенту. Від них залишаються лише нагадування у вигляді морфологічної матерії, зі шматків стін, цегли, спогадів людей, які закрадалися у пам'яті, світлин, які розміщувалися у соціальних мережах і тому зберегли пам'ять про історію людей, які мирно жили кожен в своїй квартирі. Всіх їх об'єднує одне: вони взяли удар на себе і врятували людей, своїх мешканців.

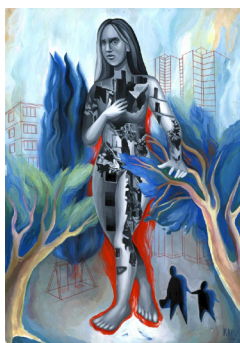
Колекція «Люди-будинки» складається з 3 картин. Героєм кожної роботи є житловий будинок в жіночому образі. Незважаючи на їх тендітність і, на перший погляд, крихкість — вони надзвичайно сильні, міцні, стійкі.

Назва першої роботи — «Жива». Це дівчина. Вона ще зовсім юна, поранена та зґвалтована ворожими ракетними ударами. Але вона ще жива. Жива понад усе, що довелося пережити. У дівчини оголена душа перед усім світом. Їй моторошно і соромно, однак вона тримається гордо. Прототипом до картини став сумнозвісний будинок по вул. Наталії Ужвій, 82, що розташований поблизу окружної дороги. Зараз його почали демонтувати.

Наступною з колекції стала робота під назвою «З останніх сил». Ідея створення картини прийшла в голову Анні Коваленко у серпні 2022 р. Саме тоді, коли Харків нещадно бомбили щодня. Місцеві навіть вираховували години коли буде наступний обстріл, при звичаювалися. Ввечері класично можна було спостерігати чорні стовпи диму, а зоранку з'являлися нові дописи про руйнування житлової інфраструктури. Серед таких будинків історичні, які є пам'ятками архітектури місцевого та національного значення. Однією із жертв стала будівля по вулиці Мironосицькій. Саме цей будинок став праобразом. На картині зображений старий будинок-бабуся. Вона майже померла після страшних поранень, але тримається з останніх сил, віддаючи своє життя заради порятунку своїх мешканців.

А. Коваленко «З останніх сил»

А. Коваленко «Жива»

А. Коваленко «Наодинці»

Остання картина має назву «Наодинці». Ця робота про саму авторку, про її будинок. Коли вона бігла до схованки після вибуху, то бачила свій будинок саме таким. Погода була сірою, туманною, все неначе було уві сні. Сусіди тікали, рятуючи свої життя. Вогонь палав ще дужче, випалюючи чорні, нестерпні рани ззовні та зсередини. А будинок так і залишався сам, покинутий усіма. Він боровся наодинці з власним страхом і болем.

У кожній картині є крихітні люди — надія на життя. На останній картині зображені сюжети взаємодії між сусідами Анни, які вона побачила того дня. Когось виносили на дверях після важкого поранення, хтось допомагав вибратися літнім людям із пожежі, інші щосили намагалися самотужки гасили вогонь.

Картини цієї серії вже встигли доєднатися до низки виставок і мистецьких конкурсів.

Трагедію цієї війни не можна забути. Це треба зображувати, про це треба говорити і демонструвати на весь світ, адже мистецтво — це наша зброя.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 82–85

Т. Сосуліна

МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ (ЕСЕ)

— Тату, а як ви жили, працювали, відпочивали під час війни 194...? — я, з цікавістю.

— Як? Як звичайні молоді люди: захищали свою країну від фашистської навали, не забуваючи про відпочинок. Влаштували самотужки концерти (хто на що здатен), спортивні змагання (ми ж професійні військові, які повинні тримати себе у фізичній формі!), закохувались, мріяли про майбутнє мирне життя... Запам'ятай: паузи на ВІЙНУ в житті немає!

— Так... — я, не зовсім розуміючи сказане.

Йшли роки: у мирі, спокої, творчих муках та роботі. Про війну, та ще й з ближчим сусідом-братом і мови не було. Та от маємо: 24.02.2023. Повномасштабну! Вже другий рік воюють наші доблесні воїни ЗСУ, крок за кроком визволяючи понівечені загарбані росіянами території.

Образи, Образи і образИ! Робота, робота, робота... літературні замальовки, розписи тубів від снарядів, плетіння захисних сіток, заняття любимим живописом. Участь у Міжнародних та Всеукраїнських фестивалях-виставках.

Ще у 2016 році була запрошена на участь у творчому проєкті «ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИЙ АРТ». Професійні художники Д/П та вжиткового мистецтва взяли до роботи, перетворюючи гільзи, ящики від снарядів та патронів, каски та інші використані речі та техніку у мистецькі твори, вдихаючи в них нове життя чи, як у моєму випадку, використовуючи тканину, сітки, гільзи від патронів, створюючи роботу. З моїх рук вийшов гобелен за мотивами робіт славно відомої на весь світ народної художниці Марії Приймаченко під назвою «Мати з дітками». Мати-птаха на своїх крилах вносить з небезпечної зони своїх пташенят. В більш безпечне місце. Чи могла пані Марія передчувати цю безглузду криваву війну? Навряд. Та спогади минулого розривали її чуттєву душу. А я взялась відтворювати по-своєму цю сценку, бо без Марії Приймаченко такі виставки не в повній мірі мають розкриття — так я вважаю. Виставка «Військово-польовий Арт», до її проведення в Черкаському краєзнавчому музеї, встигла зачарувати своїми шедеврами глядачів міст Чернівці, Умань, Вінниця, Донецьк, Краматорськ... Планувалось проїхати всі обласні центри України та й не тільки. Скрізь були жаданими гостями, поповнювались новими роботами митців. Розросталась колекція, збагачувалась. На початку 2022 року «Військово-польовий Арт» зупинився в Лисичанську...

Та от маємо: 24.02.2023. Повномасштабну! Арт проєкт припинив свою діяльність. Місто Лисичанськ було окуповано російськими варварами. Подальша доля робіт не відслідковувалась. Маємо надію, що після де окупації міста, хоч щось вціліло. Маємо...

Вже другий рік воюють наші доблесні воїни ЗСУ, крок за кроком визволяючи понівечені загарбані російськими території. Без заспокійливої пігулки складно вночі заснути. Дзвінки від друзів, рідні:

— Як ви? Ми живі (Харків, Одеса, Херсон, Ірпінь, Буча, Київ...), слава Богу...

В один із днів затишшя, прокинувшись зрання і побачила пейзаж за вікном — Черкаси накрило світлом, мов пухнастим білим простирадлом. Сама Діва Марія спустилася з небес, оберігаючи наш славетний край від російської навали. Покровом своїм накрила. Ніби і війни нема: мирно засніженими вулицями ходять діти й дорослі, нікуди не поспішаючи, ліплячи разом з кульок снігових баб. Просто радіють життю! Та от все миттєво скінчилось - сирена нагадала про трагічні події... обстріли. «А сонце зійде! І ворона біла, як свідок тої клятої війни, широко розпросторить крила і полетить у розміновані ліси». Сюжет ніби для левкасу «Ворона. За мить до початку війни» ожив. Хоч левкас часто використовують для сакрального мистецтва, то сюжети сьогодення — іконні, сакральні, бо про боротьбу добра зі злом,

правда завжди перемагає. Боротьба жорстока. Серія левкасів постійно доповнюється творчими композиціями, такими як «Віниччя — надійний щит України», «Флора. Автобіографічне», «Різдвяне таїнство», «Тарасова світлиця», портрети ...

На слова В. Сосюри: «Скоро сонце встане і загинуть тучі, як загине в серці днів моїх печаль» сотворився гобелен. Мій творчий спротив війні! Організація виставок для рідних містян: «Душа», «Образи», «Образотворення», щоб на хвилику згадали мирне життя та відпочили, насолодившись мистецтвом.

Частенько митці використовують словосполучення «Біла ворона» в визначені свого місця в мистецькому середовищі: не всі підтримують, розуміють, а іноді зустрічаєш суцільний супротив. Чи то боязно бути обмеженим у вже отриманих привілеях, зручного крісла «генія»? Не знаю...

Спілкуючись з журналісткою Катериною Таран, піднімали цю тему. Та вона переконала мене, що художники не «білі ворони» суспільства, а ластівки: люблять волю, літаючи де заманеться, неодмінно повертаючись на батьківщину, оспівуючи її на чужині, бо любов до неї не має меж. На відміну від канарейки, яка зручно почувається у золотій клітці і гучно бере найвищі ноти, радуєчи своїм співом хазяїнів, ластівка не виживає у клітці! Її неможливо туди запроторити, бо вона понад усе любить свободу і вміє і любить працювати. Часто за один літній сезон їй доводиться по декілька разів відновлювати своє гніздо, зруйноване чи то непогодою, чи «добродіями», які вирішили захопити домівку. Посумують, пересидять під чужим дахом-стріхою і до роботи. Так і митець — хлібом не корми, а дай хвилину-годину для реалізації творчого задуму! Це його хліб, вода — їжа!

Під час війни переоцінюєш відносини між людьми, вибачаєш певні недоліки чи навпаки використовуєш: ніколи знову! Радієш короткому перепочинку між тривогами, тривожними новинами з фронту і ... Натхнення не чекаєш, а просто працюєш, реалізуючи колись задумане. Бо без творчої роботи ні-ні! З натхненням інколи переобляєш вже закінчені роботи, бо вони не те що втратили актуальність, а просто помінялись акценти: на початку війни роботи були монохромні. Яскраві кольори рідше використовувались у сюжетах. Чи то вже не так реагуєш на події? Мрієш про птаху щастя, яка має яскраве забарвлення, а не просто розмір, об'єм, граційність...

Завершено давно розпочатий гобелен (220х330 см) ще під тимчасовою назвою «Білий сніг на жовклий цвіт». Надихнули квіти у садку Віри Ласкавої — голови сільради села Степанці, що біля Канева. Пленер до «50-річчя Черкаської області». Вона була хазяйкою садиби, де мене пірихистили

на період проведення пленеру. Результат: живопис, графіка, серія gobelenів і купа літературних нарисів. Бо якщо не встигаєш зобразити все на полотні, виткати нитками, що закарбувалося в пам'яті, то кличеш на допомогу літературного Пегаса і вже з ним ведеш розмову його мовою. Що цікаво, перед самісінькою війною, на ранок 24.02.2022 саме закінчила нарис про мандри, свої враження про попуте і на власні очі побачене: Степанське озеро з королівськими гусьми, агресивними красеннями лебедями та щось подібне бачене вже в іншому кінці нашої області — Кам'янці, але не менш красивими ландшафтними пейзажами і тими ж білими лебедями, поставивши цю дату — 24.02.2022, 4 години 20 хвилин і в цей же час дзенькнув мобільний, на який ФБ товариш Євген Савісько прислав повідомлення: ВІЙНА! Бомблять Київ!...

Якоїсь паніки не було... ЗЛІСТЬ! А потім довгі місяці випробування війною. Втрати друзів, рідних, ...

М. Цибенко

ЖІНКИ В МИСТЕЦТВІ ТА НОВИХ ВИКЛИКАХ ГЕНОЦИДАЛЬНОЇ ВІЙНИ: ЧЕРКАСЬКИЙ ВИМІР

Україна виборює суб'єктність у викликах протидії геноцидним та колонізаційним діям ворога, екоциду, загрозам гуманітарній безпеці держави в умовах невизначеності і воєнних дій. Викликом залишається подолання імперського колоніально-го знищення та експропріації українського мистецтва. Гостро історичною є проблема присвоєння росією спадку художників України. Велика частина робіт вивезена до РФ і ми не маємо доступу до них, лише маленька частина представлена в музеях України. Протягом ХХ століття практикою тоталітарної держави стало знищення та замовчування мистецького спадку, фізичного знищення і репресій українських митців, применшення та нівелювання художньої цінності українських мисткинь народного («наївного») мистецтва Марії Приймаченко, Катерини Білокур.

Воєнні реалії сьогодення спонукають митців до створення творів на воєнну тематику, нові артпрактики та комунікації. Мистецтвом «швидкого реагування» можемо назвати протидію художніми засобами геноцидальній війні (за означенням доктора філософських наук, автора теорії філософської антропології як метаантропології Назіпа Хамітова). Протягом 2022–2023 років художниці та мисткині Черкащини представляли громадськості свої мис-

тецькі рефлексії, активно долучалися до напрямків, що мали на меті благодійність, а саме — розпис і створення артоб'єктів, виробів патріотичної тематики, участь в аукціонах з метою збору коштів на ЗСУ. З учнями ДХШ імені Данила Нарбути, де я працюю понад 40 років викладачем образотворчого мистецтва, на декоративній композиції вивчаємо плетіння gobelenів на основі захисної сітки, яку люб'язно надають «павучки» (Тетяна Григоренко) — волонтери: і нарізку тканини, і рами під роботу. Виконуємо капори на каску для воїнів ЗСУ. Поєднуємо вивчення ткацтва і виготовлення корисного захисного оберега. І красиво, і патріотично, і пізнавально. Батьки школярів підключаються до роботи, чекаючи у коридорі на дитину до закінчення занять. Педагоги школи Галушка Ольга та Куколь Світлана підключилися до цієї корисної справи, витрачаючи свій вільний час перед початком занять чи після, розуміючи, що це потрібна і посильна робота. Разом до ПЕРЕМОГИ!

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 86–89

тецькі рефлексії, активно долучалися до напрямків, що мали на меті благодійність, а саме — розпис і створення артоб'єктів, виробів патріотичної тематики, участь в аукціонах з метою збору коштів на ЗСУ.

Заслужена художниця України Олександра Теліженко презентувала виставку-перформанс рушника Перемоги «Зеніт українського сонця» колективу майстринь TELIZHENKO fashion house та поетичну збірку «Другий вимір». Творча майстерня Олександри Теліженко розробила «бойову вишиванку» для військовослужбовців з обереговими орнаментальними символами.

Чимало патріотичних проектів підготувала Галерея народного мистецтва у Черкасах. З нагоди Дня Державного Прапора на виставці «Кольори вільної країни» було представлено роботи голови обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України Ольги Мартинової, майстринь Наталії Крамної-Таран і Анни Веретільник. Проект «Народне мистецтво — запорука Перемоги!» об'єднав 13 митців, які створили свої доробки на залізних тубусах для заряду танкових снарядів, серед яких знамі майстрині Черкащини: Ольга Мартинова, Наталія Крамна-Таран, Оксана Огій, Олена Корнієнко, Ольга Бердник-Отнякіна, Анна Веретільник.

Живописні й графічні твори, артоб'єкти на тему подій війни в Україні створила художниця і викладачка Ольга Курська. Виставки художниці на воєнну тематику відбулися у різних містах України. У Черкасах та області експонувалися виставки «Хроніки Перемоги» (грудень 2022 р., Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького), «Мистецтво на уламках війни» (жовтень 2023 р., музей «Кобзаря» Т. Г. Шевченка), твори художниці побачили у Чигирині, Моринцях, Шевченкове, Кам'янці, а також обласній бібліотеці для юнацтва імені В. Симоненка. На полотнах мисткиня зобразила трагедію в Бучі, Гостомелі та Ірпені, окупацію Маріуполя та інші події російсько-української війни, які жахливо вразили кожного українця.

Майстриня народної творчості Олена Корнієнко представила виставку своїх авторських іграшок та артоб'єктів, створених на гільзах і воєнних артефактах, у грудні 2022 року у Черкаському обласному краєзнавчому музеї. Майстриня з Харкова, яка нині проживає на Черкащині, Олена Адільбекова відтворила свої враження від кількомісячного перебування під обстрілами у серії авторських ляльок «Ляльковий літопис війни», виставка яких теж відбулася у краєзнавчому музеї наприкінці 2022 року.

Ще з початку війни на Сході України черкашанки Лариса Шейх-Афоніна та Тетяна Сосуліна долучилися до всеукраїнського мистецького проекту «Військово-польовий арт», керівником якого виступив сержант полку патрульної служби поліції особливого призначення «Київ» ГУНП в м. Києві Павло Ротар. Проект втілює ідею створення артоб'єктів з атрибутів війни, таких як: ящики з-під боеприпасів, гільзи, тубуси від гранатометів. З початком повномасштабного вторгнення до проекту з своїми творами приєдналися Катерина Мironюк та Анна Веретільник.

Майстрині Черкащини постійно розписують залишки озброєння, гільзи для аукціонів та благодійних зборів, які проводять волонтери на підтримку ЗСУ. Розпис безпілотних літальних апаратів, гільз та бомбосховищ став вже звичною практикою мистецтва під час війни. Виконують його студентки, викладачки вузів, шкіл мистецького спрямування та мисткині.

Творчість саме жіноцтва широко представлена на Черкащині. Поетичну рефлексію подій російсько-української війни подають поетеси Валентина Коваленко, Ганна Клименко-Синьоок, Катерина Вербівська, Наталія Віргуш, Людмила Джулай, письменниця Тетяна Брукс.

Мистецтво жінок позначене притаманними їм емоційністю, співчуттям, безкомпромісністю та кордоцентризмом. Саме через духовно-емоційну

сферу, національну філософію серця мисткині саморефлектують жахливі та незворотні події війни. Архетип матері яскраво проявляється у колективному ставленні до втрат і порятунку під час війни.

Показовою є трансформація життя, творчості та духовних вимірів мисткинь. Так, черкаська художниця, співробітниця Черкаського обласного краєзнавчого музею Ірина Маршаленко (Ірина Жучок) багато років працювала у галузі книжкової ілюстрації, де об'єктами її зображень ставали казкові герої, дитячі фантазійні світи, одухотворений тваринний світ, який змагався за перемогу добра над злом, вчив мудрості, дружбі, наполегливості у навчанні. Ірина Жучок створила ілюстрації до книг «Данилків календар» Сергія Носаня, Гая Ситара, серії книжок «Пригоди Бровка і Мурчика», «Змова триває. Мардедраки» Олександра Зімби, «Від одиниці до нуля» Володимира Антонця, «Катрусині вірші» Володимира Шварця, «Солом'яний бриль» Діани Бондар і Наталії Саух. Дитячу книгу Анни Григорович «Прекрасна конячка Камелія» з ілюстраціями художниці видано в Польщі двома мовами. Дитяче видання Тетяни Григоренко «Пригоди Крутьків в українському селі» та видання ЧОКМ «Подорожуємо Черкащиною від А до Я» були проілюстровані Іриною і мають важливий освітній та краєзнавчий зміст для учнівської молоді.

На долю Ірини випало стати дружиною учасника АТО, а з початком широкомасштабного вторгнення — дружиною військовослужбовця, волонтером. Поєднання декількох іпостасей: матері двох дітей, художниці, волонтерки, дружини військовослужбовця — наклало свій відбиток на творчість мисткині. Її активна громадянська позиція, небайдужість та художній талант знайшли своє втілення у багатьох артоб'єктах, створених для виставок, аукціонів, волонтерських зборів.

Художньої та символічної цінності завдяки Ірині Жучок набули ящики для патронів, гільзи, контейнери від танкових снарядів, тубуси від РПГ, макети БпЛА під назвою «Черкаси» та «Борівітер». Свої малюнки у техніці комп'ютерної графіки Ірина поклала в основу дизайну художньооформлених наліпок на підтримку ЗСУ для Черкаського обласного краєзнавчого музею та наліпок на підтримку тварин у зоні бойових дій для Черкаського міського товариства захисту тварин «Друг». Художній розпис протеза нижньої кінцівки для важкопораненого бійця став для художниці символом підтримки і поваги до наших захисників.

Отже, мистецтво, створене жінками, посідає особливе місце в контексті світового культурного поля та історії української культури. Художниці, письменниці та майстрині Черкащини в умовах

війни та виборювання суб'єктності України репрезентують нову сторінку в історії українського мистецтва, особливу візію про події війни та символічні засоби вшанування пам'яті про героїв.

В. Чернова

**ПОРТРЕТИ СУЧАСНИКІВ НА ТЛІ ВІЙНИ:
АРТПРОЄКТ ХУДОЖНЬО-МЕМОРІАЛЬНОГО
МУЗЕЮ ОЛЕКСАНДРА ОСМЬОРКІНА**

Мистецтво виконує важливу суспільно-соціальну роль — вивчає життя і відтворює його в художніх образах, передаючи духовний досвід людини та сприяючи встановленню зв'язків між поколіннями. Мистецтво має властивість пробуджувати думки, розвивати емоційно-чуттєву сферу, виховувати емпатію і милосердя. Знання, що набуваються за допомогою мистецтва, засвоюються глибоко і назавжди, в результаті чого вони переходять у переконання, а згодом — в дії та вчинки. Мистецтво сильніше, ніж будь-яка форма суспільної свідомості і будь-який вид суспільної практики, впливає через емоційно-почуттєву сферу на свідомість людини, розвиваючи її образне мислення та естетичне сприйняття дійсності, формуючи характер, волю і світогляд, охоплюючи весь її духовний світ.

А яка роль мистецтва під час війни? Що може митець зробити під час війни, чим допомогти своїй країні? І взагалі, яке місце під час війни займає культура, зокрема, музеї?

У роки Другої світової війни художник Олександр Осмьоркін активно працював в Майстерні оборонного плаката «Вікна ТАРС», створив серію портретів військових льотчиків, здійснив оформлення театральної вистави, написав чимало картин. Саме цей біографічний факт живописця спонукав науковців художньо-меморіального музею Олександра Осмьоркіна відновити 31 березня 2022 року арт-проект «Художні студії» та реалізувати його за темою, визначеною самим життям — «Портрети сучасників на тлі війни».

Слід зазначити, що музейний арт-проект «Художні студії» має багаторічну історію — започаткований був у 2012 році з нагоди відзначення 120-річчя з дня народження видатного художника і педагога Олександра Осмьоркіна, для якого висловлювання всесвітньо відомого французького художника Огюста Ренуара: «Мистецтву навчають ся в музеї» було своєрідним творчим кредо, і який

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 27–30

неодноразово сам відточував власну художню майстерність в музеях, про що писав в своїй автобіографії. «Художні студії» — відкрита мистецька акція, до якої можуть долучатися всі, хто захоплюється образотворчим мистецтвом і бажає відчувати творчу атмосферу, що панує в будинку архітектора Якова Пауценка, де провів свої дитячі та юнацькі роки його племінник в майбутньому професор живопису Олександр Осмьоркін, і де нині меморіальний музей талановитих митців-земляків.

У 2022 році «Художні студії», присвячені 130-річчю з дня народження Олександра Осмьоркіна, за пропозицією кропивницької художниці Ольги Краснопольської почали проводитися в оновленому форматі — за участі як професійних художників, так і початківців-аматорів, які навчалися майстерності під час взаємного творчого спілкування з фахівцями художньої справи, і стали не просто традиційними, а систематичними, своєрідною школою мистецтва і платформою для спілкування. Так, в лютому захід було проведено двічі. На перших «Художніх студіях — 2022» в якості натурниці в музейному інтер'єрі позувала журналістка Лілія Кочерга [20]. До речі, в той же день, 16 лютого, музей за участі Громадської Спілки «Рада учасників бойових дій, інвалідів війни, сімей загиблих та волонтерів «Патріот», Комунального закладу «Обласний ресурсний центр з питань допомоги учасникам АТО та ВПО» та Громадської організації «Мобільна волонтерська група» презентував також новий науково-просвітницький проект «Музей Олександра Осмьоркіна — мистецька територія позитивних емоцій», метою якого було означено створення комунікаційного майданчика для ветеранів та членів сімей учасників АТО/ООС, волонтерів, громадських ветеранських організацій в рамках проведення в Кіровоградській області соціальної акції «Пам'ятаємо. Підтримуємо. Допмагаємо» [3].

А ось вдруге художники зібралися 23 лютого і з захватом писали осяяний яскравим сонячним світ-

лом портрет психолога Ніни Чапран в очікуванні наступного дня 24 лютого творчої зустрічі з художником — ветераном АТО Ігорем Поповичем. Але зустріч так і не відбулася, бо «завтра» почалася війна.

Експозиція музею була демонтована з метою збереження картин та інших раритетних предметів, в меморіальному залі залишився лише старовинний рояль та порожні вітрини зі стільцями. Але художникам, які прийшли в музей 31 березня 2022 року, ці обставини не завадили, а навпаки надихнули на творчу працю за музейними мольбертами. Озброївшись олівцями та обравши натурою для зображення свого колегу заслуженого художника України Андрія Надеждіна, вони поринули в світ мистецтва, осяяного світлом, радістю і впевненістю в перемозі добра над злом.

Свідком цієї імпровізованої творчої майстерні став художник-графік, книжковий ілюстратор Микола Ломакін, який приїхав в своє рідне місто Кропивницький з Харкова і відразу став волонтером на Козацькому острові. На хвилинку завітав до музею, в якому у свій час презентував персональну виставку «Графічні балади», а потрапив на справжнє поле мистецької битви, в якій завжди перемагає любов до краси і гармонії. Він був приємно вражений творчою активністю своїх друзів-колег і зазначив, що оскільки образотворче мистецтво володіє силою віри та оптимізму, саме зараз потрібно демонструвати найкращі твори сучасних українських художників. І довів це своєю новою персональною виставкою дизайн-проектів комп'ютерної графіки «Козацька слава невмируща», презентувавши її у віртуальному форматі на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки» до Дня Українського козацтва та Дня захисників і захисниць України, експозицію якої склали створені ним у 2020–2022 роках портрети українських гетьманів для серій пам'ятних медалей: «Герої Козацької України», «Видатні постаті козацтва» та «Дівчина-Україна» [21].

Кураторами арт-проекту «Художні студії — 2022» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни» стали — провідний науковий співробітник музею заслужений художник України Андрій Надеждін та кропивницька художниця, на той час завідувачка відділу образотворчого мистецтва дитячої школи мистецтв Ольга Краснопольська, яка з перших днів війни почала створювати цифрові колажі патріотичного спрямування і активно демонструвати їх в соцмережі.

А учасниками студій — члени Національної Спільноти художників України Людмила та Олександр Демиденки, Ірина Кухаренко, Ольга Коломієць та Юрій Вінтенко, викладач художньої школи імені Олександра Осмьоркіна Олександр Кир'янов,

кропивницькі художниці Наталія Корнілова та Юлія Тарасова, художники з Дніпра Марія Грім (Рахманова) та Олександр Василенко, київська мисткиня Оксана Самійленко та кропивницький фотограф Олександр Шулушко.

Для зображення митці щоразу обирали нову натурою — своїх колег-художників, журналістів, краєзнавців, музикантів, працівників музеїв та інших закладів культури, молодь, які і є нашими сучасниками.

Цікавими для художників були і студії на території садиби літературно-меморіального музею Івана Карпенка-Карого, під час яких вони писали груповий портрет відомого в місті Кропивницькому і далеко за його межами фолкгурту «Млиночок» при музеї музичної культури ім. Кароля Шимановського у складі: директора музею Олександра Полячка, викладачів Кропивницького музичного коледжу Світлани Концедолової та Олени Панічевої і викладача музичної школи №3 Анни Лях. Барвисті вишиванки, традиційні народні костюми і автентичний спів професійних музикантів в оточенні квітучого травневого музейного саду створювали надзвичайно творчу атмосферу для митців. Надихнувшись враженнями від спілкування з талановитими фольклористами, відома художниця-портретистка Людмила Демиденко згодом написала живописний портрет Олександра Полячка і назвала його «Свято в музеї Карпенка-Карого».

На більш масштабний рівень музейний арт-проект вийшов після візиту голови Кіровоградської обласної ради Сергія Шульги 18 травня в Міжнародний день музеїв. «Розглядаючи роботи наших кропивницьких художників, створені останніми місяцями у форматі студій, разом із директором художньо-меморіального музею Осмьоркіна Вітою Черновою зійшлися на думці, наскільки необхідні зараз образотворчо виражені історії військових, лікарів, рятувальників, волонтерів — тих, хто наближає нашу перемогу. Охочі розповісти ці історії через графіку чи живопис є. Тож домовилися розпочати роботу над проектом», — зазначив Сергій Шульга, додавши, що згодом спільно з музеєм обласна рада організує виставку [13].

У червні-серпні художники за сприяння голови Кіровоградської обласної ради Сергія Шульги створили чимало портретів волонтерів, психологів, лікарів, а також провели виїзні студії в Кіровоградському обласному клінічному госпіталі ветеранів війни, де написали портрети учасників бойових дій. А ось мисткиня Ольга Коломієць, znana як живописець і майстриня витинанок та вишивок бісером, після студій в госпіталі виявила бажання створити цілу галерею графічних портретів бійців. Майже два місяці вона щодня, крім суботи і неділі,

приїздила в медичний заклад і малювала тих, хто проходив там в той час лікування та реабілітацію. Понад сорок портретів українських воїнів — солдатів і сержантів, лейтенантів і капітанів створила художниця. За її словами, це була своєрідна арт-терапія не лише для військових, яким пропонували взяти участь в студіях саме психологи із госпіталю, щоб з метою емоційного розвантаження позувати для написання портретів, а й для самої мисткині, яка відтворюючи їх мужні обличчя в мить задуми, відчувала жахи війни і впевнювалася в силі та непереможності наших захисників.

Пам'ятними стали і студії за участі представників Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Кіровоградській області — командира відділення 1 Державної пожежно-рятувальної частини 1 Державного пожежно-рятувального загону старшого прапорщика Олександра Хорольського, заступника начальника відділу соціо-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення центру забезпечення діяльності капітана служби цивільного захисту Євгенії Погрібної та начальника групи піротехнічних робіт аварійно-рятувального загону спецпризначення майора служби цивільного захисту Олега Філіпова, який на студіях позував зі своєю головною зброєю — міношукачем, про принципи роботи якого захоплено розповідав і художникам, і тележурналістам, що знімали процес створення портретів героїчних рятувальників в повній екіпіровці в інтер'єрі одного з музейних залів [9].

Особливо емоційне враження у художників викликали студії за участі викладачів та курсантів Донецького державного університету внутрішніх справ, що перемістився з Маріуполя до Кропивницького. Так, начальник відділу профорієнтаційної роботи майор поліції Галина Ізотова, портрет якої писали митці, розповіла про свого сина Миколу Костенка — учня 8-го класу Маріупольської школи №3, куди вони переїхали у 2014 році з Донецька, і показала на екрані власного смартфона його малюнки, на яких він фіксував свої думки, хвилювання, уяву про те, як все відбувалося на вулицях міста під страшними обстрілами та вибухами, а ще фото розбомбленого будинку і дітей друзів, серед яких був і її син, які попри всі жахіття посміхалися, смакуючи шоколадними снікерсами, що так несподівано їм дісталися, і вірш, написаний і викладений на сторінці в Instagram молодою учителькою фізики та інформатики Марією Угринчак з Коломийщини, яку надзвичайно вразили малюнки та історія маріупольського хлопчика, що дивом дістався до Івано-Франківська. «Малюнки сина з Маріупольського підвалу. Можна спостерігати як розвивалися події. Від «майже спокійних»

перших днів до боїв біля будинку. І саме спокійне місце — підвал. Всього 21 день без світла, води, їжі», — саме так написала на своїй сторінці в соцмережі Галина Ізотова. Тоді й виникла у музейних науковців ідея влаштувати виставку дитячих свідчень про страшну війну дорослих і в серпні на музейному вебсайті в розділі «Вибрані виставки» була презентована віртуальна виставка малюнків Миколи Костенка «Маріупольська Жар-птиця», яка фактично є художнім щоденником 14-річного юнака про жакливу війну РФ проти України в його рідному місті Маріуполі Донецької області [22].

Про те, як відбувалися «Художні студії — 2022» і хто були їх героями-натурами, можна ознайомитися на музейному вебсайті у розділі «Вибрані події», де представлені також і численні відеорепортажі про арт-проект на всеукраїнському інформаційному телемарафоні «Єдині новини» та в місцевих ЗМІ [24].

Результатом творчої праці художників-учасників унікального мистецького проекту стали дві тематичні художні виставки в художньо-меморіальному музеї Олександра Осмьоркіна.

«НЕПЕРЕМОЖНІ» — перша виставка в рамках музейного арт-проекту «Художні студії — 2022» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни» і присвячена Дню Незалежності України. Її експозицію, презентованої 22 серпня 2022 року в меморіальному та двох виставкових залах музею, складають понад 250 портретів, виконаних в різних графічних техніках — графітний олівець, вугілля, темпера, пастель, сепія, сангіна, гуаш, акварель, маркер, кольорові та акварельні олівці. На відміну від живопису, графіка, на перший погляд, здається дещо обмеженою в зображувальних можливостях, більш умовною, адже засобами виразності є лінія і штрих, а основними кольорами ахроматичні — білий, чорний і всі відтінки сірого і лише іноді використовуються барви. Але саме ці якості й дозволяють художнику акцентувати увагу на головному в графічному портреті натури — ледь вловимий настрій, емоції, думки, що і є її внутрішнім світом.

Ось як характеризував представлені на виставці творчі роботи художників в одній зі своїх статей куратор арт-проекту, провідний науковий співробітник музею, фаховий мистецтвознавець заслужений художник України Андрій Надеждин: «Портретні образи завжди були віддзеркаленнями світу людського сьогодення, особливостей часу історичного простору. Обличчя — як символ, реальний знак неповторної миті, а очі — двері душі, особливого потойбіччя думок особистісного космосу. Нині це єдиний космос супротиву трагедії війни...

Ви заходите в зали, в яких з меморіальних речей залишився лише старовинний роаль, і вас

зустрічає світ нових реалій. Сотні очей людей, незнайомих вам раніше, дивляться на вас в бажанні поділитися своїми думками, страхами й тривогою, щастям тиші і спокою, емоційною наповненістю, що зберігають їхні зовсім не героїчні, які прийняті в кіно чи піснях та книжках, образи. Але вони герої, реальні герої нашого часу. Музиканти й лікарі, солдати й волонтери і ми художники — всі учасники іспиту на мужність, віру, готовність до вчинку такого, як дії воїна 3-го окремого полку спеціального призначення Вадима Довгорука, який в боях під містом Дебальцевим Донецької області у 2015 році втратив руку і ступні обох ніг, але знайшов в собі сили відновитися і нині активно працює як волонтер. Не випадково лідер гурту «Океан Ельза» Святослав Вакарчук присвятив йому свою пісню «Мить». Жагою до життя вражають юні кропивницькі волонтери семирічна Варвара Хлевицька та одинадцятирічний Матвій Розінко. Маленька скромна дівчинка, яка під час мистецьких студій міцно обіймала іграшкового єдинорога — героя середньовічних саг і виконавця бажань, малює квіти та продає свої твори, а мужній хлопчик грає на гітарі на вулицях міста і все для того, щоб зібрати кошти на бронезилети бійцям Збройних Сил України, з бажанням перемогти, бажанням, щоб закінчилась війна і всі повернулися живими. На виставці представлено багато портретів. Але, мабуть, найважливіших — два. Це портрет народного художника України Михайла Надеждіна, якому 87, і Варі Хлевицької, якій усього лише 7. Різні покоління, між якими 80 років. Але і Михайло Володимирович, і Варвара — діти війни. І це найболючіше. Нашим арт-проектом ми не тільки фіксуємо час, ми показуємо героїчних людей, які в силу своїх можливостей наближають Перемогу...

Споглядаючи виставку, цікаво порівнювати портрети однієї і тієї ж людини у роботах різних художників. Виконані у різних техніках та творчих напрямках митцями різного творчого світогляду, разом вони створюють єдиний цілісний образ людини, виявляючи розмаїтість характеру індивідуальності...

Робота за музейними мольбертами в нових обставинах виявила не лише яскраві мистецькі сторони митців уже широко знаних — Андрія Надеждіна, Людмили та Олександра Демиденків, Юрія Вінтенка, Ірини Кухаренко, Ольги Коломієць, Ольги Краснополської, а й нові талановиті імена — Олександра Кир'янова з його відкритими, близькими до наївізму образами, сповненими тонких почуттів та емоцій; Наталію Корнілову, портретні композиції якої вражають монументальністю та скульптурною виразністю, глибиною внутрішніх переживань героїв та експресивна манера вико-

нання надає їм живої, емоційної переконливості; Юлію Тарасову, яка активно рухається в пошуку графічної пластики кольору та натуралістичної декоративізації простору. Участь у студіях допомогла адаптуватися в нових реаліях художникам з Дніпра Марії Грім (Рахмановій) і Олександрі Василенку, їхні оригінальні портрети краєзнавця Федора Шепеля, виконані в живописній манері, унікально поєднують виразний образ сучасника з бароковими парсунами козацької старшини середньовіччя, прокладаючи шлях до історичної переємності трагічних та героїчних часів Української державності, та кропивницькому фотографу Олександрі Шулешку, спонукала київську мисткиню Оксану Самійленко і кропивницьку дизайнерку Юлію Тарасову презентувати в музеї свої персональні виставки.

У червні-серпні художники за сприяння голови Кіровоградської обласної ради Сергія Шульги створили чимало портретів волонтерів, психологів, лікарів, а також провели виїзні студії в Кіровоградському обласному клінічному госпіталі ветеранів війни, де написали портрети учасників бойових дій, серед яких особливою емоційністю вражає графічна серія понад сорока портретних зображень військових, виконаних Ольгою Коломієць. На відкритті виставки Сергій Шульга зазначив: «Наші художники працювали в госпіталі, спілкувалися з військовими і водночас ставали для них терапією. Кожен портрет — це історія, це життя наших героїв. Дякую митцям за потужну і важливу роботу».

Про музейний арт-проект неодноразово демонструвалися відеосюжети на всеукраїнському інформаційному телемарафоні «Єдині новини», які стали органічною складовою оригінальної відео-презентації, створеної художником Олександром Кир'яновим. Він також виступив у якості композитора кліпу і автором та виконавцем пісні на вірш іншої учасниці студій — Ольги Краснополської, яка, до речі, в розмові з представниками преси зазначила: «Вважаю, цей проект дуже важливим і необхідним, тому що культура і мистецтво — це надважливо для суспільства. Щоб наша країна процвітала, потрібно дуже багато працювати, і працівники культурного фронту будуть це робити».

Тож, музейний проект Художні студії на тему: «Портрети сучасників на тлі війни» триває і буде продовжуватися. Ворогу, який вирішив знищити неповторність української душі і сутності, це не вдасться, бо природу людської живої сутності побороти неможливо!» [1].

Оригінальною складовою виставки є кольорові плакати фотолітопису «Художні студії», починаючи з довоєнних 16 та 23 лютого і до 21 липня

2022 року. Автором багатьох репортажних і портретних світлин є фотограф Олександр Шулешко — член Національної Спілки журналістів України, лауреат міської премії фотохудожників імені Василя Ковпака. Він щоразу фіксував неймовірно захоплююче дійство, справжню художню майстерню, творчий процес, коли на чистому аркуші паперу проявлявся портрет природи — узагальнений образ сучасних українців, які у жорстокій війні виборюють волю, незалежність і територіальну цілісність своєї країни. І це не випадково, бо портретний жанр займає особливе місце в творчості Олександра Шулешка, а одним з найважливіших чинників його фоторобіт є емоційний стан людини з акцентуванням уваги на особистісній психології, про що яскраво свідчить його персональна виставка світлин «Мистецтво», презентована 2 липня 2022 року на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки» під час його участі в арт-проекті. В тематичному буклеті виставки його упорядник провідний науковий співробітник музею Андрій Надєждін дав високу мистецтвознавчу оцінку фотороботам Олександра Шулешка: «Чорно-білими світлотінями автор проявляє на портретах обраних ним героїв весь спектр людських емоцій — думки, хвилювання, відчай, біль, розчарування, спогади, творче натхнення, іронію, сподівання, впевненість, віру і любов до життя» [23].

«ARTукриття для митців» — друга виставка в рамках музейного арт-проекту «Художні студії — 2022» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни». Експозиція присвячена пам'яті професора живопису Олександра Осмьоркіна з нагоди його 130-річчя з дня народження (8 грудня), заслуженого художника України Андрія Надєждіна, який раптово відійшов у засвіти 19 жовтня 2022 року, та Українських воїнів, які віддають своє життя, захищаючи свободу, незалежність та територіальну цілісність нашої країни.

Влаштуваючи «Художні студії», музей фактично став для митців своєрідним арт-укриттям, де вони творчо працюють і народжують нові ідеї, спілкуються і зігрівають душі один одному у важкі часи надлюдських випробувань. Головним куратором цього проекту був провідний науковий співробітник музею, фаховий мистецтвознавець, заслужений художник України Андрій Надєждін, який згуртував художників, надихав їх на творчість і спонукав до влаштування виставок навіть в умовах війни, бо вважав, що призначення художників не просто бути свідками історичних подій, а образно відображати їх, втамовуючи власні думки і почуття, сповнені сумнівів і водночас впевненості в перемогу світла і добра. Тому саме його графічна робота «Війна» із серії «Хроніки нового

середньовіччя», створена 29 березня 2022 року, репродукована на афіші виставки.

Експозицію виставки, розміщеної в підвальному приміщенні музею, що нині використовується як укриття під час повітряної тривоги, складала понад п'ятдесят творів учасників арт-проекту «Художні студії — 2022» — кропивницьких митців заслуженого художника України Андрія Надєждіна, який ще за життя особисто надав свої малюнки, членів Національної Спілки художників України Людмили та Олександра Демиденків, Ірини Кухаренко, Ольги Коломієць, завідувачки відділу образотворчого мистецтва дитячої школи мистецтв Ольги Краснопольської, викладача художньої школи імені О. О. Осмьоркіна Олександра Кир'янова, художниць Наталії Корнілової та Юлії Тарасової, фотографа Олександра Шулешка та художників з інших міст члена Національної Спілки художників України Григорія Вовка з Одеси та Ганни Баранової з Харкова [26].

Оригінальною була презентація творчих робіт, зокрема, форматний друк невеликих за розміром авторських малюнків заслуженого художника України Андрія Надєждіна із серій «Хроніки нового середньовіччя» і «Містерії нового середньовіччя» та Ольги Краснопольської «Графічна серія із червоного скетчбуку», а також комп'ютерної графіки Наталії Корнілової та Олександра Кир'янова.

Атрактивними акцентами виставки стали інсталяції меморіальних речей з будинку Паученка-Осмьоркіних — декорований столик, різьблені двері, кований ліхтарик та мольберт з майстерні Олександра Осмьоркіна, на якому розміщений фотопланшет із зображенням художника, що експонувався в центральному залі, адже музей зараз і сам перебуває в укритті, бо експозиція демонтована з метою збереження картин та інших раритетних предметів. Емоційну напругу створюють конструкції з подіумів, різноманітне освітлення, відеоряд анімованих авторських зображень, музичний супровід та символи сьогодення — Прапор України, «Бородянський півник», гільза від снаряда, кашкет військового та жіноча хустка в очікуванні зустрічі з переможцем. Поступово всі — і художники, і глядачі, поринаючи у світ образів, відчуваючи хиткість часу і простору, стають учасниками виставки, мистецького дійства — перформансу.

Саме такий перформанс і відбувався під час вернісажу з черговим вимкненням світла. Але ця прикрість не стала перешкодою для відвідувачів, адже всі були озброєні ліхтариками, а навпаки ще більше зацікавила їх до споглядання творчих робіт, виконаних митцями з початку війни, в яких біль і відчай, нерозуміння і страх, злість і жага помсти, співчуття і бажання допомоги, а голо-

вне — віра в Збройні Сили України та впевненість в нашу Перемогу.

Під час презентації виставки всі художники зазначили, що саме музейний арт-проект із створення портретів сучасників на тлі війни повернув їх до творчості, а значить до повноцінного життя.

Особливу увагу в експозиції виставки привертали два зображення музейного предмета — старовинного рояля, який після демонтажу експозиції залишився на самоті в меморіальному залі. І якщо чорно-біле фото Олександра Шулешка (Фото «Художник у музеї» Олександра Шулешка отримало Диплом II-е місце фотоконкурсу в рамках кінофестивалю «Україна!» м. Опале (Польща) жовтень 2022 року), яке зафіксувало художника і мистецтвознавця Андрія Надеждіна в мить задуми біля рояля в порожньому залі музею, в якому він плідно працював майже три десятки років провідним науковим співробітником, вражає усвідомленням жахиття, що спіткало всіх нас, безпорадністю перед невідомістю. До речі, цей знімок було зроблено 21 березня в день народження відомого зодчого Якова Пауценка. Зазвичай в мирний час в цей день традиційно відбувалися урочистості з нагоди вручення обласної премії в галузі архітектури, геральдики та вексилології і декоративно-прикладного мистецтва імені Якова Пауценка в його ж будинку, де нині розташований музей. А в цьому році було порожньо і тихо. І лише стукіт стрілок годинника в фое музею, над яким висить величезний фотопортрет художника Олександра Осмьоркіна з пензлем в руці, повертав до реальності.

І той же рояль, але вже в сонячному сяйві, оточений зеленню музейних квітів, в очікуванні картин і відвідувачів на живописному полотні Олександра Демиденка з символічною назвою «Коли настане день, закінчиться війна...» Виставковий зал меморіального музею О. О. Осмьоркіна. Квітень 2022 р.». Не зважаючи на відчуття тривожності у колоритних відтінках, співзвучних піксельним обладункам янголів композиції Наталії Корнілової «Покрова. Спокій у нашому домі», картина буквально випромінює суцільний позитив і наповнює впевненістю в те, що «Все буде Україна!», а ми завжди пам'ятимемо тих, хто вже не з нами... [4].

Підсумовуючи доповідь про музейний арт-проект «Художні студії — 2022» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни», зазначу, що в контексті розвитку сучасного українського образотворчого мистецтва в умовах війни, він є актуальним і таким, що відповідає потребам суспільства, яке долаючи страждання, біль і втрати, переосмислюючи історію і культурні традиції народу, вибудовує нову свідомість, сповнену цінностей вільних громадян незалежної країни. Створені художниками пор-

трети фактично є узагальненим образом сучасних українців, обпалених війною, але незламних і непереможних. Вони є мистецьким відображенням переломних подій в житті української держави, її боротьби за територіальну цілісність і майбутнє.

«Війна дає поштовх досі невідомим нам наративам у мистецтві. У ньому ми завжди знаходимо відображення та переосмислення реальності часу, коли воно народилось. Наше мистецтво, що народилось протягом війни, говоритиме за нас довше, ніж ми живемо. Тому наше завдання сьогодні — фіксувати все, збирати в одному місці й передавати далі світу», — написав 27 липня 2022 року на своїй сторінці у Фейсбуці колишній міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко [14], повідомляючи про те, що Міністерство культури та інформаційної політики спільно з Державним агентством України з питань мистецтва та мистецької освіти створило платформу «Мистецтво під час війни» («Ukraine War Art Collection»), основна мета якої — архівувати і записувати ті мистецькі прояви, які з'явилися в умовах воєнного стану, з метою їх подальшого дослідження.

І на завершення означу ще один важливий аспект музейного арт-проект — психологічний. Створюючи портрети, художники мимоволі стають документалістами емоцій і переживань, які в момент студіювання відчують їх натури і вони самі, а портрети — важливим свідченням війни, своєрідним емоційним зліпком українського спротиву. А оскільки мистецтво має ще й терапевтичні властивості, споглядаючи ці портрети, кожен впізнаватиме себе і це допоможе нам всім глибше усвідомити те, що ми всі зараз переживаємо, і пройти процес психологічного відновлення, який на нас всіх чекає, щоб з новими силами впевнено відбудувувати Україну після її Перемоги.

Використані джерела:

1. Надеждін А. Обличчя непереможних. Народне слово. 2022. 25 серпня. №28 (3565). С. 3
2. Надеждін А. Художній щоденник війни. Народне слово. 2022. 18 серпня. №27 (3564). С. 1, 4
3. Чапран Н. Коли музейники стають волонтерами. Народне слово. 2022. 24 лютого. №8 (3545). С. 4
4. Чернова В. ARTукриття для митців. Народне слово. 2022. 01 грудня. №42 (3678). С. 7
5. Чернова В. Творець «Дівчини України» - з Кропивницького! Народне слово. 2022. 20 жовтня №36 (3672). С. 1, 5
6. Бринза Олена. У Кропивницькому митці створюють серію портретів військових, рятувальників, лікарів, волонтерів та героїв. Подробиці. 2022. 27 червня. URL: https://podrobnosti.ua/2450906-u-kropivnitskomu-mitts-stvorijut-serju-portretv-vjskovich-rjatuvalnikv-lkarv-volonterv-ta-gerov.html?fbclid=IwAR1EGtLlzzd1k5KrQyz-D-A73aPzIw6I-HaQrb_1ImTMaxsPWYhwtR35wkl (дата звернення: 07.11.2023)

7. Григоренко Г. Культурний фронт під час війни. Вокс Україна. 2022. 6 грудня. URL: <https://voxukraine.org/kulturnyj-front-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 07.11.2023)
8. Гуфельд К. Мистецтво під час війни, актуальне інтерв'ю у Вінниці. Vinnytsia Press Point. 2022. 7 квітня. URL: <https://presspoint.in.ua/2022/04/07/mystetstvo-pid-chas-vijny-aktualne-interv-iu-u-vinnytsi/> (дата звернення: 07.11.2023)
9. Добрань А. «Мистецтво має існувати і в умовах війни». У Кропивницькому художники пишуть портрети сучасників. Філія АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Кропивницька регіональна дирекція UA: КРОПИВНИЦЬКИЙ». 2022. 18 червня. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8U45-Rkc_Ak (дата звернення: 07.11.2023)
10. Єшкілев В. Мистецтво під час. Matrix-divergent. 2022. 14 жовтня. URL: <https://matrix-info.com/mystetstvo-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 07.11.2023)
11. Котляр О. Війна у мистецтві й мистецтво у час війни. Розмова з Ольгою Балашовою. Антиквар. 2022. 19 липня. URL: <https://antikvar.ua/vijna-u-mystetstvi-j-mystetstvo-u-chas-vijny-rozмова-z-olgoyu-balashovoyu/> (дата звернення: 07.11.2023)
12. Кочерга Л. Портрети військових, волонтерок і медиків малюють художники в Кропивницькому. Громадське радіо. 2022. 16 червня. URL: <https://hromadske.radio/publications/portrety-viys-kovykh-volonterok-i-medukiv-maliuut-khudozhnyku-v-kropuvnyts-komu> (дата звернення: 07.11.2023)
13. Кропивницькі художники розкажуть історії тих, хто наближає перемогу. Офіційний сайт Кіровоградської обласної ради. 2022. 19 травня. URL: <https://oblrada.kr.ua/event/kropivnitski-hudozhniki-rozkazhut-istorii-tih-hto-nablizhae-peremogu> (дата звернення: 07.11.2023)
14. Міністерство культури створило платформу «Мистецтво під час війни». Видання Район Культура. 2022. 27 липня. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/532038-ministerstvo-kulturi-stvorilo-platformu-mistectvo-pid-chas-viyni#subscribe> (дата звернення: 07.11.2023)
15. Надеждін А. Виставка малюнків Миколи Костенка «Маріупольська Жар-птиця — Художній щоденник війни». Музейний простір України. 2022. 11 серпня. URL: <http://prostir.museum.ua/post/43338> (дата звернення: 07.11.2023)
16. Надеждін А. Художня виставка «НЕПЕРЕМОЖНІ» до Дня Незалежності України в музеї Олександра Осмьоркіна. Музейний простір України. 2022. 24 серпня. URL: <http://prostir.museum.ua/post/43340> (дата звернення: 07.11.2023)
17. Пилип Л. «Ми з України». Як мистецтво і культура допомагають під час війни. Латвійские общественные СМИ. LSM.lv. 2022. 19 липня. URL: <https://rus.lsm.lv/statja/novosti/obschestvo/mi-z-ukrani-yak-mistectvo--kultura-dopomagayut-pd-chas-vyni.a466044/> (дата звернення: 07.11.2023)
18. Полулях І. У Кропивницькому презентували виставку портретів тих, хто працює на перемогу. 2022. Філія АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Кропивницька регіональна дирекція UA: КРОПИВНИЦЬКИЙ». 22 серпня. URL: <https://suspilne.media/amp/273874-ukropivnickomu-prezentovali-vistavku-portretiv-tih-hto-pracue-na-peremogu/> (дата звернення: 07.11.2023)
19. Трішина Н. Мистецтво має існувати і в умовах війни. У Кропивницькому художники пишуть портрети сучасників. Філія АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Кропивницька регіональна дирекція UA: КРОПИВНИЦЬКИЙ». 2022. 18 червня. URL: <https://suspilne.media/250836-mistectvo-mae-isnuvati-i-v-umovah-vijni-ukropivnickomu-hudozniki-pisut-portreti-sucasnikiv/> (дата звернення: 07.11.2023)
20. Чернова В. Музей Олександра Осмьоркіна: Художні студії в новому форматі. Музейний простір України. 2022. 21 лютого. URL: <http://prostir.museum.ua/post/43328> (дата звернення: 07.11.2023)
21. Віртуальна виставка дизайн-графіки Миколи Ломакіна «Козацька слава невмируша» до Дня Українського козацтва та Дня захисників та захисниць України на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/ex/avt197_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
22. Віртуальна виставка малюнків Миколи Костенка «Маріупольська Жар-птиця — Художній щоденник війни» в рамках експозиційно-виставочного мистецького проекту «Галерея дитячого мистецтва» на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/ex/avt194_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
23. Віртуальна персональна виставка світлин Олександра Шулушка «Мистецтво» в рамках експозиційно-виставочного мистецького проекту «Місто Кропивницький у фотооб'єктиві» на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/ex/avt191_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
24. Художні студії на тему: «Портрети сучасників на тлі війни». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/apub/pub258_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
25. Художня виставка «НЕПЕРЕМОЖНІ» до Дня Незалежності України в рамках арт-проекту «Художні студії — 2022» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/ex/avt195_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
26. Художня виставка-перформанс «ARTу криття для митців», присвячена пам'яті Олександра Осмьоркіна, Андрія Надеждіна, Українських воїнів, в рамках арт-проекту «Художні студії — 2022» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/ex/avt198_u.html (дата звернення: 07.11.2023)

**МИСТЕЦЬКИЙ ВИМІР ВІЙНИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИСТАВКИ ЦИФРОВИХ
КОЛАЖІВ ОЛЬГИ КРАСНОПОЛЬСЬКОЇ
«2022 ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ХРИСТА»)**

Доповідь презентує виставку цифрових колажів кропивницької художниці Ольги Краснопольської «2022 день народження Христа», представлену на вебсайті художньо-меморіального музею Олександра Осмьоркіна до річниці початку повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Через повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року мільйони українців опинилися в умовах воєнного стану. Війна надає нових сенсів усьому, суспільство реагує на болючі виклики і трансформується у нові форми взаємодії. А найяскравішим виразом трансформацій, які відбуваються, є мистецтво. Мистецтво і культура змінюють формати, але не втрачають своєї цінності. Адже історія людства демонструє, що навіть за таких обставин ніколи не зупиняється творче життя. Нині кожен українець тримає свій фронт — і не лише військовий, волонтерський, гуманітарний чи інформаційний, а й фронт мистецький.

На вебсайті художньо-меморіального музею Олександра Осмьоркіна в розділі «Вибрані виставки» до річниці початку повномасштабного російського вторгнення в Україну (24 лютого) презентована віртуальна виставка цифрових колажів Ольги Краснопольської «2022 день народження Христа». Експозицію виставки складають тринадцять цифрових колажів Ольги Краснопольської, виконаних у лютому-березні 2022 року, та авторський вірш «2022 день народження Христа», символічна назва якої стала назвою персональної виставки [3].

Цифровий колаж — це вид мистецтва 21 століття. Але його коріння сягає більш ніж на 100 років тому. Ранні колажі зустрічалися у художніх напрямках початку 1900-х років, таких як кубізм, сюрреалізм та дадаїзм. Пізніше колаж став найпопулярнішим елементом у попарті 60-х років. Мистецтво колажу — це створення зображення шляхом поєднання різних картинок та матеріалів, щоб вийшло щось унікальне. У традиційному колажі використовуються фізичні матеріали, такі як папір, фарби та фотографії. У цифровому колажі художник поєднує ці елементи у цифровому форматі. Сучасні технології вдихнули нове життя в мистецтво колажу. Photoshop та інші програми для роботи з зображеннями переглянули межі можливого цифрового колажу. І сучасні художники-колажисти демонструють ці можливості.

Ольга Краснопольська народилася 21 серпня 1983 року в Кіровограді (нині Кропивницький). Навчалася в Кіровоградській дитячій художній школі ім. О. О. Осмьоркіна. Закінчила Кіровоградський державний педагогічний університет (нині Центральноукраїнський державний університет) імені Володимира Винниченка, спеціальність «Педагогіка і методика середньої освіти. Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво» (2005 р.). Успішно працювала викладачем та завідувачем відділу образотворчого мистецтва Дитячої школи мистецтв міста Кропивницького (2018–2023 рр.), нині провідний науковий співробітник художньо-меморіального музею О. О. Осмьоркіна. З 2022 року є куратором арт-проекту художньо-меморіального музею О. О. Осмьоркіна «Художні студії» на тему: «Портрети сучасників на тлі війни». Учасник обласних та всеукраїнських художніх виставок. Презентувала персональні виставки живописних та графічних творів в художньо-меморіальному музеї О. О. Осмьоркіна (2020 р., 2023 р.) та обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського (2022 р.) у м. Кропивницькому, художній галереї «VashART» у м. Олександрії Кіровоградської обл. (2020 р.) та арт-галереї «Наше місто» у м. Світловодську Кіровоградської обл. (2021 р.). Творчість означена філософськими роздумами про людське буття у всесвіті та світосприйняття особистістю проблем сьогодення, насичена глибиною народною обрядовістю і символізмом.

У перші дні повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року Ольга Краснопольська збирала речі для бійців та переселенців. Потім почала боротися проти війни мистецтвом — під звуки повітряної тривоги створювати на планшеті цифрові колажі на основі панорамних світлин рідного міста та українських символів, за двадцять днів дев'ять, згодом ще три, та представляти їх з авторськими назвами і віршованими строфами на сторінці Facebook. 12 місяців війни — 12 цифрових колажів — 12 історій людських емоцій, думок, сподівань і віри в Перемогу України. І ще +1 колаж «Матері» [1].

Колажі розійшлися соцмережами, їх активно репостили, в тому числі і закордонні користувачі, викликали зацікавлення у ЗМІ. Відеосюжет «Кропивницька художниця Ольга Краснопольська

створює колажі присвячені боротьбі проти війни» (15.03.2022. Суспільне Кропивницький) [9].

Цифрові колажі Ольги Краснополської з цита- тами інтерв'ю кропивницьким електронним ЗМІ та авторськими коментарями:

Українське сонце спопелєє москву. 2022. Digital art. «У зазвичай доброї і розважливої жінки нако- пичилася неймовірна кількість агресії. Мені дій- сно хотілося телепортуватися і підпалити москву, щоб зарево пожежі було видно з усіх частин світу. А тут ще фейсбуком поширювався вислів Джохара Дудаєва про українське сонце. То я й махнула» (Ольга Краснополська. 08.03.2022. Перша елек- тронна газета) [7].

Кожному місту по котуку. 2022. Digital art. В цьо- му колажі хотілось передати, як сильно кожній лю- дині хочеться бути в безпеці. «Котики» — наші воїни, які робили і продовжують робити все можливе і не- можливе для того, щоб ми вистояли і перемогли.

Орел. 2022. Digital art. «Я уособила Степана Чобана із символом нашої області — скіфським орлом. На фотографії — наше місто і він його захищає» (Ольга Краснополська. 15.03.2022. Суспільне Кропивницький) [8]. Колаж «Орел» з'явився після загибелі льотчика Степана Чобану, який 28 лютого на літаку Су-27 вступив у повітряний бій над Кропивницьким, відволікаючи на себе російську авіацію, був атакований ракетами. За осо- бисту мужність і героїзм, виявлені у захисті дер- жавного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі, посмертно удостоєний звання «Герой України».

Пробудження. 2022. Digital art. «Замість сіль- ськогосподарської техніки нашими полями із- дить військова техніка з мордору. Але вона роз- будила величну силу, яку вже ніщо не зупинить. Тікайте, орки» (Ольга Краснополська. 07.03.2022. Гречка) [11]. Використано світлини з інтернету Кам'яних Баб з різних регіонів України.

Дерево життя. 2022. Digital art. «Новий колаж. Сьогодні трохи тривожний. «Дерево життя» зрос- тає з крові людської. Коли ви вже наг'єтеся, москов- ські виродки?» (Ольга Краснополська. 07.03.2022. Гречка) [11]. В основі колажу класичний традицій- ний узор «дерево життя» з полтавських рушників.

Пісня «Реве та стогне Дніпр широкий» у вико- нанні хора ім. Г. Верьовки змиває нечисть з нашої землі. 2022. Digital art. Одна з найемоційніших і найпотужніших пісень у виконанні легендарного Українського національного хору імені Григорія Верьовки. «Реве та стогне Дніпр широкий» — піс- ня Данила Крижанівського на вірші Тараса Шев- ченка (перші шість строф балади «Причинна»).

Пісня. 2022. Digital art. «Баби Єльки співають. Птахи летять. Україна процвітатиме» (Ольга Красно-

полська. 07.03.2022. Гречка) [11]. Світлина зроблена під час експедиції з етнографічним проектом «Баба Єлька» в село Мошорине Знамянського району Кіро- воградської області. В колажі також використані зо- браження птахів з рушників різних регіонів України.

Катакомби. 2022. Digital art. В колажі «Ката- комби» проведена паралель з катакомбною куль- турою, залишки якої вивчають археологи, в тому числі й на території нашого степового регіону.

Жорна. 2022. Digital art. «Після перших днів вій- ни, в які я бігала розносила все, що могла, волон- терам, я подумала, що в мене вже більше нічого немає, що я можу віддати, не знала, що ще можу робити. І згадала, що я художник. Ідей в голові крутиться дуже багато, але розкласти полотна і фарби немає часу, бо для цього важливо зосе- редитись, налаштуватись, то я схопила планшет, відкрила фотошоп — почала робити колажі, бо це швидко і їх можна легко розповсюджувати в ме- режі. Арттерапія в першу чергу для мене самої і для моїх друзів, бо вони можуть співпереживати через ці колажі. Ну, і мистецтво має велику силу...» (Ольга Краснополська. 08.03.2022. Перша елек- тронна газета) [7]. В колажі використано фотозо- браження горщика черняхівської культури (мо- гильник Каборга IV, село Осетрівка Очаківського району Миколаївської області), календарних зна- ків на давній кераміці та диска-календаря серед- ньодніпровської культури.

Хата. 2022. Digital art. Озброєна «до зубів» укра- їнська хата. Використано рисунок Тараса Григоро- вича Шевченка «Хата».

Лебеді. 2022. Digital art. Кадри з художнього фільму «Пропала грамота» українського кіноре- жисера Бориса Івченка, почасті заснованого на однойменному оповіданні Миколи Гоголя, надих- нув на створення колажу «Лебеді».

Берегиня. 2022. Digital art. «Я подумала, що треба займатися тим, що ти вмєш робити, зараз ведеться війна і в інформаційному полі, людям потрібні ці картинки, щоб нагадувати, що ми ма- емо тисячолітню культуру, символи, знаки, пісні, рушники і це все треба розповсюджувати в соцме- режах... Я дуже люблю символ-оберег, який на- зивається «Скіфські баби», п'ять з них стоїть біля краєзнавчого музею. І мені здалося, що ця ворожа техніка, яка їде зараз нашими полями, що вона розбудила в землі силу давню, яка прихована ша- рами землі тисячі років, і ці «Скіфські баби» вихо- дять на захист нашої країни» (Ольга Краснопол- ська. 15.03.2022. Суспільне Кропивницький)[8]. Символ «Берегиня» — один із найдавніших космо- гонічних символів, які дійшли до сьогодення.

Матері. 2022. Digital art. Зображено Маріу- польський театр як символ цинічної жорстокості

агресора. На першому плані фотографії лялькотанок з «дітками» кропивничанки — майстрині Олени Мединської.

Напередодні віртуального вернісажу цифрових колажів 22 лютого 2023 року відбулася творча зустріч з художницею Ольгою Краснопольською та презентація буклету виставки. Захід проходив в Туристично-інформаційному центрі міста Кропивницького в рамках проекту «Патріотичний лютий», організатором якого виступило управління культури і туризму Кропивницької міської ради. Там же були представлені і надруковані на плакатах колажі, які створені рік тому, але які є актуальними і зараз. Відображаючи весь спектр думок і почуттів перших днів війни, через рік вони сприймаються інакше, бо насправді є пророчими і життєствердними — Україна скривавлена, але нескорена, вона захищається, а українці боронять свою землю і звільняють її від чужинців. Ми не здались, ми вижили і ми переможемо [12]!

Використані джерела:

1. Цифрові колажі Ольги Краснопольської «2022 день народження Христа». Віртуальна виставка на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки». Буклет / Автор тексту Ольга Краснопольська. Дизайнер Наталія Корнілова. Кропивницький: Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна, 2023
2. Чернова В. 2022 день народження Христа. Народне слово. 2023. 23 лютого. №8 (3690). С. 6
3. Віртуальна виставка цифрових колажів Ольги Краснопольської «2022 день народження Христа» до річниці початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну на вебсайті музею у розділі «Вибрані виставки». Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/ex/avt199_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
4. Творча зустріч з художницею Ольгою Краснопольською. Художньо-меморіальний музей О.О.Осмьоркіна: вебсайт. URL: http://osmerkinmuseum.kr.ua/apub/pub276_u.html (дата звернення: 07.11.2023)
5. «І раптом ти свідок створення нового світу»: кропивницька художниця презентувала символічні колажі. Златопіль. 2023. 22 лютого. URL: <https://zlatopil.com/all-news/i-raptom-ty-svidok-stvorenyya-novogo-svitu-kropyvnytska-hudozhnytsya-prezentovala-tsyfrovi-kolazhi-foto> (дата звернення: 07.11.2023)
6. Кочерга Л. «Скiфськi баби» виходять на захист України: у Кропивницькому відкрили виставку колажів про життя під час війни. Точка доступу. 2023. 22 лютого. URL: <https://dostyp.com.ua/novini/skifski-babi-vihodyat-na-zahist-ukrayini-u-kropivnickomu-vidkryli-vistavku-kolazhiv-pro-zhittya-u-vijnu-fotoreportazh/> (дата звернення: 07.11.2023)
7. Кропивничанка створила серію колажів про боротьбу українців проти окупантів. Перша електронна газета. 2022. 08 березня. URL: <https://persha.kr.ua/news/showbiz/209002-kropyvnychanka-stvorila-seriyu-kolazhiv-pro-borotbu-ukrayintsiv-proty-okupantiv/> (дата звернення: 07.11.2023)
8. Куніцька І. «Українське сонце повинне спалити Москву» - кропивницька художниця бореться проти війни мистецтвом. Філія АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Кропивницька регіональна дирекція UA: КРОПИВНИЦЬКИЙ». 2022. 15 березня. URL: <https://suspilne.media/217805-ukrainske-sonce-povinnospalitimoskvu-kropivnicka-hudoznica-boretsa-proti-vijni-mistectvom/> (дата звернення: 07.11.2023)
9. Склярчук О. Кропивницька художниця Ольга Краснопольська створює колажі присвячені боротьбі проти війни. Філія АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Кропивницька регіональна дирекція UA: КРОПИВНИЦЬКИЙ». 2022. 15 березня. URL: www.youtube.com/watch?v=6nBUS3Xvzvg&ab_channel (дата звернення: 07.11.2023)
10. У Кропивницькому показали виставку цифрових колажів. FOTOINFORM.NET. 2023. 22 лютого. URL: <http://fotoinform.net/news/novosti-na-ukrainskom-yazike/u-kropivnitskomu-pokazali-vistavkutsifrovih-kolazhiv-foto.html> (дата звернення: 07.11.2023)
11. Художниця з Кропивницького створила серію колажів про війну. Гречка. 2022. 07 березня. URL: <https://gre4ka.info/zhyttia/68339-khudozhnytsia-z-kropyvnytskoho-stvorila-seriiu-kolazhiv-pro-viinu-foto> (дата звернення: 07.11.2023)
12. Чернова В. 2022 день народження Христа: виставка цифрових колажів Ольги Краснопольської. Музейний простір України. 2023. 24 лютого. URL: <http://prostir.museum.ua/post/43359> (дата звернення: 07.11.2023)

Орел. 2022

Пробудження. 2022

Катаномби. 2022

Жорна. 2022

Берегиня. 2022

Матері. 2022

Українське сонце спопелляє москву. 2022

На жонному містку по нитку. 2022

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ:
ВИСТАВКОВИЙ ПРОЄКТ «ІНФОСПРОТИВ»**

Сучасний музей має виконувати роль не тільки закладу збереження та презентації предметів, але й багатофункційного громадського простору для різноманітних форм просвітницької діяльності, для переосмислення історії, розвитку критичного мислення, генерування нових смислів. Його метою має бути створення платформи для розвитку українського суспільства, збереження пам'яті про боротьбу за свободу в новітній історії України; осмислення місії українців у контексті загальноєвропейських цінностей; натхнення й мотивування задля самостійних відповідальних дій.

Хмельницький обласний художній музей посідає важливу роль в житті суспільства, розвивається і наразі бореться разом з усім українським народом. Заклад продовжує створювати абсолютно унікальні мистецькі проекти та інституційні програми, розвивати та поглиблювати свою співпрацю.

Так, музей виступив регіональним партнером outdoor-проекту «Інфоспротив», який тривав у Хмельницькому з 14 квітня по 28 травня 2023 року. Виставка, створена громадською організацією Рух ЧЕСНО* у співпраці з Національним музеєм Революції Гідності, мала на меті ознайомлення громадян із різними видами інформаційної відсічі, яку давали українці російському імперіалізму у різний період — під час і після розпаду Радянського Союзу, у часи Революції Гідності та російсько-української війни. Особливий акцент зроблено на матеріалах, зібраних у місяці повномасштабного вторгнення.

З перших днів війни інформаційний фронт вийшов далеко за межі радіо і телебачення. Вулична творчість почала працювати на інформування українців та донесення меседжів ворогу: одні вказували на єдиний правильний шлях окупантам, інші інформували громадян та підтримували їх бойовий дух. Знайшлося тут місце і українському креативу, який перетворив інформування на справжню культурну спадщину воєнного часу. Перші місяці повномасштабного вторгнення були сповнені великої кількості подій, насичені злетами і падіннями, коли щоденно хороші новини затьмарювали погані й навпаки. Інформація має властивість забуватися, адже пам'ять — така субстанція, яка постійно видозмінюється та не є сталою. Як зазначає Ян Ассман, один із авторів концепції колективної пам'яті, культурна пам'ять — універсальний феномен, який можна ілюстру-

вати на конкретних прикладах окремих народів. Саме тому і з'явилася ідея даного виставкового проекту із завданням фіксації найважливіших подій, символів, фраз, а також інших зразків інформаційного спротиву, які творили нові сенси й цінності нашого народу. «Бо мистецтво — це зброя, а культура — форма спротиву. Тож наше мистецтво інформаційного спротиву і є шлях до нашої перемоги», — зазначає Ольга Савенок, науковиця Національного музею Революції Гідності.

Виставка «Інфоспротив» була створена у серпні 2022 року до Дня Незалежності України. Згодом було вирішено, що її мають побачити якнайбільше громадян, тому проект став мандрівним і вже був успішно представлений у багатьох містах, серед яких Київ, Вінниця, Черкаси.

Просто неба на семи вуличних виставкових стендах зібрано найбільш промовисті приклади інформаційного опору українців російським загартникам. До експозиції ввійшли зображення білбордів, сітілайтів, графіті, поштових марок, листівок і навіть назви пісень, які у різний час надихали та продовжують надихати українців на боротьбу дають змогу витримувати неабиякий натиск ворога. «Ми бачимо одну й ту ж саму закономірність: українці постійно борються за можливість, демократію та права, постійно борються з великою, габаритною системою, основою якої є неправда», — зазначає заступниця директора Національного музею Революції Гідності Ольга Сало.

Так на стенді, присвяченому бордам, зображено фото робіт із фрагментами поезій Івана Франка, Тараса Шевченка, Василя Симоненка; ілюстрації братерства між українськими містами; борди, що демонструють спеціальні нестандартні знаки від укравтодору для окупантів; борди з прикладами порівняння російських окупантів із нацистами.

За період війни великої популярності набувають і муралі, зокрема, роботи, присвячені бійцям «Азовсталі»; також серія муралів, створена в Одесі: одні мають певний дитячий шарж і водночас зображують всю серйозність війни, інші — присвячені псу-саперу Патрону. В Києві найбільш обговорюваним став мурал «Свята Джавеліна», створений за мотивами однойменного проекту, запущеного канадським журналістом Крістіаном Борисом: давня іконописна традиція була модернізована — замість меча чи списів зображено протитанковий ракетний комплекс. Також представлено муралі,

як інформаційні кампанії на підтримку українців, які стартували в багатьох країнах світу і одна з наймасштабніших у Польщі: лозунг «Будь смілий як Україна!»; також керамічний півень із міста Бородянка, зображення дитини, яка захищає себе, сховавшись під українським прапором та багато інших, що знаходяться у Барселоні, Амстердамі, Франкфурті та інших містах.

На одному зі стендів представлено листівки, які були пов'язані з референдумом Акту проголошення незалежності України; листівки, які створює партизанський рух, із попередженнями для ворогів і колаборантів. Крім листівок, можна побачити і карикатури, до прикладу, авторства українського графіка-карикатуриста Анатолія Василенка, який свого часу ілюстрував часопис «Перець», а також роботи українського художника-ілюстратора Олександра Грехова, який у стилі наївного мистецтва створив карикатури із зображенням майже всіх знакових подій цієї війни; пронизливі плакати художника Нікити Тітова, які облетіли весь світ (виставка його плакатів «Щодення» експонувалася у ХОХМ і була присвячена річниці нашого щодення — новій історичній реальності, в якій ми прокинулись 24 лютого і в якій продовжуємо жити й боротись сьогодні).

Дуже змістовний стенд представлено з інформацією про марки, як один із символів, атрибутів державності, це візитівка держави і тих процесів, які на її території відбуваються. До відновлення незалежності марки видавали: «Підпільна пошта України» (організація, заснована у 1949 році у місті Мюнхен, діяла під керівництвом Організації Українських Націоналістів і здійснювала випуск та розповсюдження поштових марок української тематики), Таборова пошта (існувала з 1945–1950 рр.; саме тоді в таборах військовополонених на територіях Італії та Німеччини опинилась велика кількість українців. У важких умовах перебування в таборах була налагоджена просвітницька і культурна діяльність, а також функціонування поштової служби та філателістичних гуртків) та низка інших організацій, які боролись за нашу державність. Представлено приклади унікальних марок присвячених: 60-річчю проголошення УНР (1978 р.), двадцятій річниці Голодомору (1953 р.), серія марок (від Підпільної пошти), яку видали з нагоди 35-річчя піднесення українських державних прапорів на кораблях Чорноморського флоту (загальне оформлення українського письменника, графіка Любомира Рихтицького) та багато інших. Також представлено марки, які випустили після повномасштабного вторгнення: вшанування героїзму прикордонників острова Зміїний, марки

«Доброго вечора, ми з України!», тираж якої сягнув 5 мільйонів; марка «Мрія», яку намалювала п'ятикласниця з Волині, була продана за 56 тисяч гривень на аукціоні (гроші були спрямовані на допомогу українським дітям) і запущена тиражем 3 мільйони. Розповідається також про пошту Майдану, яка працювала під час революції Гідності.

Ну і, звичайно, пісні, одвічний спосіб комунікації з ворогами для українців. Після 24 лютого 2022 року з'явилося чимало нових пісень, які виражали біль українців та надихали їх на боротьбу («Враже» від Енджі Крейда, «Як ти?» від The Hardkiss, «Місто Марії» від Океану Ельзи та інші). Але є і багато композицій, час яких, здавалося б, уже давно минув, але сьогодні вони набули нового звучання, адже народна пісня несе в собі сакральні змісти та закодовані символи, які найкраще характеризують українську ментальність (стрілецька пісня «Ой, у лузі червона калина»). Колись ці пісні стануть окремим розділом історії цієї війни і багато чого розкажуть нашим нащадкам і про нашу боротьбу, і про нашу перемогу, і про наш інформаційний спротив.

Outdoor-проект «Інфоспротив» надихає суспільство, спонукає до роздумів, бо візуальні меседжі залишаються дієвою зброєю мистецького фронту та інструментом протидії російській пропаганді, тому даний проект не завершився, бо його можна постійно наповнювати інформацією, а музейним інституціям підтримувати експонування.

*Рух ЧЕСНО — це громадський рух, який започаткували активісти та представники 12 громадських організацій 29 жовтня 2011 року. Мета руху — «стимулювати прозорість, підзвітність та відкритість представників влади та запит на якісну політику серед громадян». Символом руху обрано часник, як засіб дезінфекції та боротьби з «нечистою силою» у політиці.

Використані джерела:

1. Національний меморіальний комплекс героїв Небесної сотні — музей Революції Гідності. URL: <https://www.maidanmuseum.org/>
2. Хмельницький обласний художній музей. URL: <https://xohm.art/>
3. Культурна пам'ять як чинник формування національної ідентичності. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3454>
4. Історія руху Чесно. URL: https://www.chesno.org/background_chesno/

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 65–68

«ФІЛЬТРИ ЧАСУ» ОЛЕНИ РУБЛЬОВОЇ

Хмельницький обласний художній музей, один з наймолодших музеїв України, заснований 1986 року. Оскільки заклад створювався за відсутності початкової колекції, перед колективом науковців постало питання — яким бути музею? Достатньо швидко прийшло розуміння, що оригінальною інституцією може стати тільки збираючи та досліджуючи сучасне українське мистецтво. На сьогодні збірка музею налічує близько 7 тисяч одиниць зберігання. Це твори образотворчого (живопис, графіка, скульптура) та декоративно-прикладного мистецтва: кераміка, вироби зі скла, текстилю (вишивка, ткацтво, художній розпис на тканині), декоративний розпис на папері, писанка, вироби з металу, шкіри тощо.

Високу якість музейної збірки ХОХМ демонструють наступні імена: Сергій Васильківський, Олександр Мурашко, Опанас Заливаха, Іван Марчук, Алла Горська, Любомир Медвідь, Роман Сельський, Віктор Маринюк, Людмила Ястреб, Ернест Контратович, Андрій Коцка, Олександр Данченко, Георгій Якутович, Олександр Аксінін, Леопольд Левицький, Євген Безніско, Юрій Чаришников, Микола Глущенко, Тетяна Яблонська, Анатолій Криволап, Тіберій Сільваші, Олександр Ройтбурд, Олександр Дубовик, Сергій Захаров та ін.

Такий «цвіт» мистецтва бачили глядачі на музейних виставках. Втім, повномасштабне вторгнення змусило нас зупинити демонстрування музейних цінностей та переформатувати свою діяльність на своєрідний арт-хаб: майстер класи, зустрічі, перегляди фільмів, обговорення, музичні виступи... Згодом з'явилися художники, які пропонували свої твори для виставок, розуміючи, що ми не можемо гарантувати їхнє збереження в такий непростий час.

Однією із них стала Олена Рубльова — сучасна українська художниця, акварелістка. Народилася в Горлівці Донецької області. З дитинства була захоплена ідеями врятувати світ від екологічної катастрофи, але з часом усвідомила, що «світ врятує лише краса». Дитинство було творчим, багато малювала і ліпила.

У 2009 році закінчила Донецький національний університет. У 2008–2010 рр. навчалася мистецтву у приватній студії І. В. Тюніна. У 2010 році виїхала з Горлівки до Києва, де удосконалювала образотворчу освіту у школі М. М. Гроха при Національній спілці художників України.

Проживаючи в Києві, Олена займалась власною художньою практикою, брала участь у багатьох мистецьких проєктах і виставках, міжнародних фестивалях і пленерах. Створювала пейзажі, натюрморти, цікавилася індустріальною тематикою. Учасниця культурно-мистецького проєкту «Подих акварелі», творчого об'єднання «П'ять».

Має досвід роботи художницею в Центрі культури та мистецтв Міністерства внутрішніх справ України, дизайнеркою в Музеї історичного центру міста Києва, керівницею студії образотворчого мистецтва, де отримала навички роботи в сфері сценографічного оформлення, декораторства, дизайну, оформлення виставкового простору, педагогіки та організації освітнього процесу для дітей. Зараз викладає образотворче мистецтво в художній студії для дітей в м. Київ.

Захоплена та працює тільки аквареллю. Олена Рубльова вважає, що акварель «це складна техніка з безкінечними можливостями для вираження. Така ж вільна, як Україна, медитативна, наповнена протиріччями, які зустрічаються, коли фарбу, розлиту на мокрий папір, необхідно контролювати. Підкорити її насправді неможливо, але, опанувавши цю техніку, ти ніколи вже не зрадиш акварелі!».

У зв'язку з повномасштабним вторгненням, Олена вимушена була покинути свій дім. Першим, що вона забирила перед виїздом, були її твори та матеріали. Їй довелося тричі змінювати місце проживання. Разом з нею мандрували також її роботи. Олена не переставала працювати і за кордоном:

«шістнадцять робіт=
=шість місяців=
=п'ять країн=
=22 тисячі кілометрів шляху=...

Ці роботи я починала робити на території одного з Національних парків Польщі, продовжувала посеред гір Канади, а закінчила на Батьківщині. В напівпокинутій хаті, в підвальному поверсі... і жодного разу не вдома. Чи то дім — це вся планета, чи то в тебе його немає. Попри всі жахи, які відбуваються вдома, попри всі недосконалості — серцем ти тут. Тут рідні, тут сім'я і коріння. Тут відчуваєш, хто ти і земля живить...».

Частина створених за кордоном робіт експонувалася у Хмельницькому обласному художньому музеї на виставці «Фільтри часу» (лютий 2023 р.). Щодо назви виставки, О. Рубльова зазначила: «Чи можна осягнути це все, як дійсно те, що відбуваєть-

ся? Тому і з'являються ці пікселі, свідки неприродності подій. Фільтри, які накладає свідомість, щоб зберегти здоровий глузд. Фільтри нашого часу...».

Тематика експонованих робіт була вже зовсім інша, ніж довоєнна. «Російський терор в українському місті» — відгук на ракетний удар по житловому будинку в Дніпрі, який здійснили війська РФ 14 січня 2023 року. Тоді було знищено цілий гід'їзд багатоквартирного житлового будинку. «Київський Поділ взимку 2022-го» нагадує про блекаути, які відбувалися в осінньо-зимовий період 2022-2023 рр. Про незгоєнні рани, які залишаються в кожного розповідає «Серце, що вижило», про захисників, які віддають найдорожче, що у них є — життя — «Воїни світла». І найзаповітніша мрія українців — плакат «За карму!».

Дещо інша тема триптиха «Між бавовною розквітне сонях»: «...а там, на чужині, я відчула потребу в написанні своєї першої роботи. І вона була не про війну. Вона була про оберіг — вишивану краватку свого дідуся. Родом дід був з Гуківського району, село Мар'янівка (Хмельниччина). Досить стара і відреставрована. Єдина і дорога, як сімейна цінність, вона на окупованих територіях, а в полі квітли соняхи. Так з'явилась моя перша акварельна вишиванка — триптих, в якій переплетене минуле, сьогодення і майбутній розквіт сонячної України. Саме вишиванка, в основі якої лежить

квадратне комбінуння, а в наш час — український піксель — лягли в основу майбутніх робіт. Це образи, які випливають з розповідей про дитинство мами, і спогади про українську історію, і сучасні події, які розгорнулися на нашій території, це почуття до Батьківщини».

Повернувшись з-за кордону, Олена деякий час проживала у Хмельницькому. Зараз живе на Київщині, продовжує викладати та створює нові твори. Але тематика робіт знову інша: авторка комбінує екологію, мистецтво та війну, оскільки перша освіта Олени — екологічна. Зокрема, художниця вивчає вплив війни на навколишнє середовище. Вона прагне показати, розказати, а також вплинути на суспільну думку, щоб люди були разом один з одним та з природою.

Олена Рубльова — молода, енергійна, творча особистість. Вона постійно розвивається, змінюється та йде вперед. А про себе каже: «Мое життя скоріше нагадує мені заплутаний клубок ниток або броунівський рух».

Використані джерела:

1. Рукопис Олени Рубльової від 30.01.2023 року.
2. Інтерв'ю Л. Сковерко з Оленою Рубльовою від 17.10.2023 року.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 78–80

ВОЛЬНАНОВА «neveragain#2022*»

О. Гладун

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ АКЦІЇ ВОЛЬНАНОВА: ОСНОВНІ ІДЕЇ І МОТИВИ

Культурно-мистецька спільнота України в умовах російсько-української війни створює акції і благодійні проекти, в яких висвітлюються найбільш актуальні події, особливості сучасної української культури у стані «війна» та екзистенційні проблеми людини, яка зіштовхнулася з новими цивілізаційними викликами. Українське суспільство потребує поширення українських світоглядних ідей на простір європейської і світової культури. Саме тому рішення організувати міжнародну акцію ВОЛЬНАНОВА було на часі та вкрай необхідним в умовах, що склалися.

У березні 2022 року Олексій Роготченко, відомий український мистецтвознавець, розпочав роботу зі студентською молоддю в рамках викладання лекційного матеріалу з образотворчого мистецтва (кафедра графіки Київського політехнічного інституту). Це була творча співпраця Олексія Роготченка зі студентами, світоглядний діалог, результати якого було втілено в низці онлайн зустрічей і круглих столів.

Олексій Роготченко, перебуваючи у Черкасах, звернувся з ідеєю більш масштабного проекту до колеґ-мистецтвознавців Ілїни Яковець та Ольги Гладун.

Олексій Олексійович взявся за організацію Національної спілки художників, долучивши до проекту голову спілки Костянтина Чернявського. Роль останнього була надзвичайно важливою — донесення інформації до колег по цеху та об'єднання зусиль художників усієї України навколо великої ідеї: «об'єднання зусиль культурної та освітньої спільноти на культурному та інформаційному фронті у боротьбі з російською агресією за для повернення уваги усього цивілізованого світу до проблеми війни та для підтримки високого морального духу українського народу, виконання культурним фронтом своєї професійної місії».

Було сформульовано основні завдання акції:

- створення яскравих художніх образів, візуальних меседжів, мікс-медіа щодо висвітлення ідеї свободи нації, права на її самоідентифікацію та збереження миру у світі;
- формування національної ідентичності України;
- висвітлення проблеми сприйняття трагедії геноциду;
- увічнення героїзму й жертвності українців;
- збагачення історичної культурної пам'яті про захисників та загиблих під час російсько-української війни;
- візуалізація образів майбутнього розквіту та відродження України;
- формування у молоді активної життєвої позиції, готовності брати участь у суспільному й культурному житті на міжнародному рівні;
- підтримка інформаційної політики та послаблення моральних сил країни-агресора.

Було прийнято рішення приймати роботи і працювати у двох номінаціях:

АРТ: живопис, анімація, ілюстрація, фотографія, мікс-медіа тощо.

ДИЗАЙН: плакат, моушн-графіка, типографіка, експериментальний дизайн, інше.

Інна Яковець створила програму «ВОЛЬНАНОВА». Якщо Олексій Роготченко та Костянтин Чернявський зверталися до фахівців-художників, то Інна Олександрівна взяла на себе відповідальність за організацію студентської молоді у секції «Дизайн».

Ольга Гладун забезпечила розвиток проекту в часі та його реалізацію на основі Черкаського обласного художнього музею, зокрема на популярній медійній платформі Behance.

Отже, Олексій Роготченко, Костянтин Чернявський, Інна Яковець і Ольга Гладун виступили в якості кураторів і координаторів цього проекту.

В акції взяли участь професійні художники, дизайнери, студенти мистецьких навчальних закладів. Учасникам було запропоновано створити художні образи, візуальні меседжі, мікс-медіа щодо

подій війни, розкрити візуально зміст понять «свобода», «національна гідність», «мир у світі», «цивілізаційний вибір України», «героїзм», «жертвність», «історична правда», висвітлити сучасні контексти понять «фашизм», «геноцид» тощо.

Роботи були різними за формою і за змістом, багато з них є високопрофесійними і новаторськими. Спочатку було прийнято рішення після війни провести масштабні виставки найкращих творів акції ВОЛЬНАНОВА в провідних музеях України. Але війна продовжувалась, кількість робіт постійно збільшувалась. ВОЛЬНАНОВА не лише дала поштовх іншим мистецьким акціям в Ужгороді, Полтаві, Вінниці, але й власне надихнула на створення студентських мистецьких проектів, художніх платформ, концептуальних тематичних онлайн виставок на основі унікального цифрового матеріалу. Наприклад, в онлайн-виставці до дня Прапора було поєднано роботи за принципом жовто-блакитного поєднання кольорів.

Отже, проект виявився необхідним, потрібним, важливим. Було проведено низку виставкових заходів у Черкаському обласному художньому музеї, у Черкаському державному технологічному університеті.

ВОЛЬНАНОВА не лише об'єднала культурну спільноту та освітан в інформаційній боротьбі з російською агресією, але й стала основою благодійних проектів. Однією з надзвичайно важливих функцій акції є реалізація світоглядного діалогу не лише між українцями, а між Україною і світом.

В процесі розвитку і вдосконалення проекту з'явилася ідея створення окремого напрямку акції — «ВОЛЬНАНОВА діти». Через залучення до співпраці обдарованих дітей було розширено візуальний простір акції, актуалізовано реалії, з якими зараз змушені зіштовхнутись тисячі українських дітей через повномасштабне вторгнення, розпочато формування основ нового візуального світу. Ідея виникла з досвіду співпраці з вимушеними переселенцями, тимчасово переміщеними дітьми та черкаськими школярами з центру «СпівДія заради дітей», з якими науковці музею вже традиційно проводять екскурсії, творчі зустрічі, реалізують арт-проекти.

1 червня 2023 року до Міжнародного дня захисту дітей було проведено I відкритий дитячий міський конкурс «ВОЛЬНАНОВА діти», який відбувся за ініціативи Черкаської дитячої художньої школи імені Данила Нарбута за підтримки Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради.

У лютому 2024 року ВОЛЬНАНОВА розкрила нові візуальні змісти у проекті «neveragain#2022*»

(організатори: Черкаський державний технологічний університет (кафедри дизайну) та Черкаський обласний художній музей).

Отже, ВОЛЬНАНОВА вже має свою історію, учасники акції звертаються до різних тем, хронологічно не лише до теперішнього, а й до минулого, в якому джерела нашої козацької сили, а також до майбутнього — в якому відродження України відбудеться вже на оновленій ціннісній платформі.

У творах спостерігаємо діалог різних світоглядів — студентської молоді і досвідчених художників. Їх поєднує спільна ідея відродження України. Незважаючи на те, що багато робіт присвячено трагічним моментам війни, в більшості вони вирізняються оптимізмом, сповнені нашими українськими

символами віри. В діахронії роботи демонструють, як укріплюється дух нації в динаміці розгортання подій, тому в майбутньому акція потребує окремого дослідження як цілісна візуальна система.

Використані джерела:

1. Гладун О. Міжнародна мистецька акція ВОЛЬНАНОВА. Матеріали міжнародного круглого столу «Музейна педагогіка в умовах воєнного стану» 26 травня 2022 року / за наук. ред. С. Довгого. Київ: Національний центр «Мала академія наук України». С.134–136
2. Гладун О. Міжнародна мистецька акція ВОЛЬНАНОВА як діалог світоглядів. Тези IV Міжнародної наукової конференції «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства і культурології» (16–17 листопада 2022 року). Київ: Інститут проблем сучасного мистецтва. С. 49–51

О. Пушонкова

ВІЗУАЛЬНІ ЩОДЕННИКИ ПАМ'ЯТІ. ПРО ПРОЄКТ «ВІЙНА В УКРАЇНІ: ВІЗУАЛЬНІ ВИМІРИ ПАМ'ЯТІ»

З 24 лютого 2022 року наша країна живе у реальності повномасштабної війни. Якою є ця реальність? Художники і дизайнери з різних регіонів України презентували своє бачення війни у мистецькій акції «ВОЛЬНАНОВА». У межах інтерактивного проєкту «Війна в Україні: візуальні виміри пам'яті» було проведено низку зустрічей зі студентською молоддю. Дізнавались, як в різних умовах і обставинах спротиву художники зберігають пам'ять про події війни, як реальний досвід її переживання втілюється в образах теперішнього, звертає до історичних контекстів минулого та окреслює майбутнє. Якою візуальною мовою говорить Україна про війну та презентує себе у світі? Якою є наша власна візуальна мова рефлексії війни? Студенти долучалися як учасники, як спікери, як дослідники сучасного мистецтва та культури пам'яті. Візуальний простір акції «ВОЛЬНАНОВА» в мистецтві плаката розкриває різні світогляди: воїна на передовій; волонтера; людини, яка втратила рідних; людини, яка досі знаходиться в окупації... Образ виступає як миттєвий відбиток спогаду про подію, спонукає до її переживання і осмислення. Увагу привертають також концептуальні твори, у яких присутнє бачення ситуації у глобальному контексті, відтворено сприймання війни як боротьби з ворогом навіть на рівні символів.

Художники і дизайнери ведуть своєрідний візуальний «щоденник» реальних подій, пишуть

текстові супроводи до своїх творів. Виникає історія, яку вже можна осмислити, яка має свої етапи. Її виведення у медійний та виставковий простір — це нова форма колективної спільності, спосіб єднання, обміну інформацією, думками і почуттями. Це — нові місця пам'яті.

На зустрічах з авторами робіт дізнавались, як народжуються образи, як створюється концепт роботи.

Дизайнерка **Анастасія Лисенко** розповіла про свою роботу «Мотанка», у якій втілено її відчуття світу, почуття і думки перших днів війни: «Лялька мотанка — сакральний образ для нашої культури. Це образ жінки, матері, а в цьому випадку ще й нашої неньки-України. Постріл в спину показує методи, якими воює Росія та відображує ті зрадницькі, підступні дії, спрямовані на нібито «захист» України. Моя робота — крик про допомогу. Війна, яку розпочала Російська Федерація не знає правил, не має меж. У «людей», що прийшли на наші землі немає ні совісті, ні жалю, ні моральних цінностей, є лише збочена ідеологія та жорстокість. Росія не рятує — вона вміє тільки нищити».

У сучасному соціальному плакаті трагічні події війни та часом шокуючий досвід розкривають в образах травматичний вимір культурної пам'яті, який часто «заломлено» через призму минулого. Його представлено як в окремих роботах, так і у серіях. Найбільш болюче не хочеться згадувати, гово-

рити, думати, тому воно більше переживається, ніж усвідомлюється. Але деякі твори спонукають як до емоційного сприймання, так і до більш глибокого осмислення подій війни у контексті історії.

Один з таких наративів — анексія Криму. Авторка серії «Крим — частина нас» **Лілія Півториста** зазначила, що задум плакатів виник одразу після вторгнення росії на територію Кримського півострова. Ідея серії почала реалізовуватися у перші дні повномасштабної війни. Як згадує Лілія: «Емоції переповнювали настільки, що бажання реалізувати спочатку було на нулі. Відчай... Злість... Ненависть... Але після чергового масового обстрілу емоції «вибухнули». Полтавщина. Кременчук. Місцевий торговий центр «Амстор». Від пожежі, за даними ДСНС, загинуло 18 людей, поранено 59. Черговий приклад геноциду української нації». Біль спонукав до осмислення подій війни у ширшому контексті, більш масштабно. Так з'явився плакат «Україна». Темні часи, кров на кордонах, але білим на чорному: Україна є, була і буде. Ця робота — меседж-послання: тримаємось, плакаємо надію, пам'ятаймо, хто ми. У серії «Крим — частина нас» за задумом — 5 робіт. П'ять плакатів — це п'ять ракурсів бачення історії Криму, п'ять граней його культурної ідентичності, п'ять його неповторних візій. В експозиції представлено два плакати, але бачення серії у цілому (на міжнародній платформі Behance <https://www.behance.net/volnapanova>) розкриває авторську ідею: Крим — частина нас, як єдиний культурний простір: історичний, туристичний, художній, фестивальний, унікальний. Лілія зазначає, що історія кримських татар одна з найбільш важливих і найтриваліших: утиски, масові смерті та постійна депортація. На жаль, ця трагічна сторінка в історії України не є перегорнутою, адже анексія — це ще не минуле, це досі — наше теперішнє.

На зустрічі з авторами робіт дізнавалися як це — творити під час війни? Коли пам'ять звертає до події, яка унеможливує позицію стороннього спостерігача. Богдан Савченко і Валентина Стиранець поділились цим досвідом у максимально щирій мові плаката.

Богдан Савченко розповів про те, як з перших хвилин переживання війни виникла ідея роботи «Лютий ранок»: абсурдність і алогізм того, що відбувається, біль, лють, шок. Лютий ранок — це гра слів, яка відчувається тільки в українській мові. У плакаті «Лютий ранок» відтворено короткий, але важливий момент перед усвідомленням українцями себе в новій якості, коли після розгубленості відбувається концентрація спротиву. Тут зібрано досить багато асоціативних візуальних символів, наприклад, зображення кетяга калини, який лежить та «пускає» сік. Як пояснює автор, через нео-

чікувану популярність пісні «Ой у лузі червона калина», ця рослина, будучи потужним символом квітучої України, стала також одним із символів початку війни. «Червоні краплі, що стікають, асоціюються з кров'ю, біле тло плаката символізує зиму та чистий сніг, на якому похилилася калина. Глядач одразу відчуває підступний перший удар, що нанесений нашій країні». Невелика кількість елементів композиції є частиною задуму, за рахунок ручного виконання графічна мова є «живою», з гострими елементами та плямами, це допомагає підкреслити головну ідею.

Інший потужний символ — українське сонце. **Валентина Стиранець** нагадала своєю роботою про цей образ, який в інтерв'ю Джохара Дудаєва став символом нашої перемоги. Вивчала символіку сонця у фольклорних і релігійних джерелах. Процес пошуку тривав кілька місяців, доки в якийсь момент не вдалось витончено поєднати різні символи у єдиний образ. Валентина дивується, як «наш мозок вміє так органічно збирати інформацію і організувати її, після чого реалізація того, чого ти так хотів, здається якоюсь магією». Авторка також зазначила, що «з початку повномасштабного вторгнення у всіх дуже загострилось відчуття і сприйняття візуальних образів і символів, які ідентифікують нашу країну, наш народ. Без будь-яких пояснень, ці візуальні образи зчитуються як такі, що десь дуже глибоко нас торкають, настільки вони сильні і актуальні для сьогодення. Той самий соняшник, калина, образ матері, образи захисників, янголів — це все впливає на сенси війни, їх переосмислення».

Заходи «Війна в Україні: візуальні виміри пам'яті» завершилися інтерактивною зустріччю з **Володимиром Кривоносом**, роботи якого на ВОЛЬНАНОВА привертають особливу увагу відвідувачів. У кожній з них — виважена концепція, візуалізована думка, чіткий меседж. Автор схоплює приховану сутність явищ, розкриває зв'язок індивідуальної пам'яті з колективними образами, показує війну як реальність, яку пропонує прийняти такою, якою вона є. Важливо розуміти, що відбувається, терпляче плекати перемогу, а також вивчати ворога, його стратегію і тактику інформаційної війни. Кремлівський тероризм в роботах представлено як спосіб мислення, що легітимізує насильство. Співучасники — коять, мільйони мовчазних свідків — спостерігають. Це ідентичність, яка побудована на фальшуванні історії, заміщенні критичного ставлення до злочинів сталінського режиму і путінської влади агресивною пропагандою, адаптованими міфами радянщини. Якщо злочини не було засуджено на колективному рівні

— вони повторюються.

Володимир зазначає: «Навколо дуже багато жорстокості та негативу, мені хотілося б, щоб люди до кінця вірили у позитивне вирішення подій і бергли світло у душі. Ворог хоче, щоб ми втрати-

ли, як він: духовність, добро, щирість сердець та бажання дійсно прагнути до чогось «високого», пам'ять про найцінніше: життя, емоції, прожиті події та людей поруч. Саме тому були створені ці роботи... Щоб люди пам'ятали».

І. Яковець
О. Гладун
О. Луговський

МІЖНАРОДНА МИСТЕЦЬКА АКЦІЯ
ВОЛЬНАНОВА ЯК ДИНАМІЧНА СИСТЕМА:
ПРОЄКТ «NEVERAGAIN#2022*»

Свого часу була запропонована європейська модель пам'яті Другої світової, яку можна підсумувати: «Ми добре знаємо ціну війни, тому плекаємо мир». Україна, на території якої теж розгорнулося багато трагічних подій цієї війни, також прийняла цю модель і таким чином підкреслила свій цивілізований вибір як незалежної та демократичної країни. Роки незалежності не були простими для нашої держави, але вони були мирними. Аж до 2014 року, коли українці раптом усвідомили, що світ безпідставно жив переконанням, що найгірше в історії людства уже трапалося. Тому, за мовчазної згоди світових центрів прийняття рішень, зростало абсолютне зло, що вирішило проявитися у вигляді повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році. Прикриття є те, що навіть тепер, попри неспростовні факти проявів фашистської ідеології у діях російського агресора, ще й зараз значна частина землян вважають повномасштабну війну конфліктом, завершення якого потребує лише перемовин. До такої думки людей часто підштовхують «корисні ідіоти» як за межами, так і всередині України. Насправді українці показують усьому світу, як демократія має боротися із авторитаризмом. Завжди. В цьому майбутнє цивілізації.

Для просування цих наративів відразу після початку війни в Україні був створений мистецький фронт. У ті трагічні дні основою для творчості стали страшні й руйнівні явища, пов'язані із війною, агресією, що їх принесла на нашу землю російська навала. Із часом багатьом митцям довелося переосмислювати свої емоції і рефлексувати сподівання багатьох поколінь, що прийшов час вирішити споконвічне протистояння двох світоглядів: тяжіння до свободи і прийняття рабства.

Активним учасником мистецького фронту стала міжнародна мистецька акція «ВОЛЬНАНОВА»,

яку оголосила Національна спілка художників України. За задумом головних кураторів акції передбачалося охопити усі регіони України та світу. До неї долучилися багато мистецьких вищих навчальних закладів держави. Об'єднані спільною метою, а саме: мобілізація зусиль культурної та освітянської спільноти на культурному та інформаційному фронті у боротьбі з російською агресією задля привернення уваги усього цивілізованого світу до проблеми війни; підтримки високого морального духу українського народу; виконання культурним фронтом своєї професійної місії — до акції долучилися художники, дизайнери та студентська молодь. Протягом часу дії акції було проведено багато заходів, на яких презентувалися роботи, що містять яскраві художні образи та візуальні меседжі, у яких закарбована ідея свободи нації, права на її самоідентифікацію та збереження миру у світі. Головна місія цих мистецьких робіт полягала у формуванні національної ідентичності України; увічненні героїзму й жертвності українців; збагаченні історичної культурної пам'яті про захисників та загиблих під час російсько-української війни. І мета була досягнута.

Нові реалії потребують нових форматів візуальних меседжів, де Україна фігурує не тільки як країна у війні, а як країна, яка має демократичні цінності, великий потенціал та чисельні здобутки. Є потреба розповідати не лише про страждання, а про боротьбу і закликати інших долучатися до нашої боротьби.

Тому наступним етапом функціонування міжнародної мистецької акції «ВОЛЬНАНОВА» стане проєкт «neveragain#2022*». Буде запропоновано такий візуальний меседж: #2022*, що надасть нового дихання європейській моделі пам'яті Другої світової «Never Again» та поверне людську пам'ять

у реальність, яку ми допустили і якої треба уникнути на майбутнє. І кому як не українцям є що про це сказати. Наголошується, що час констатації факту вторгнення, переживання ролі жертви та благань про допомогу минув, оскільки Україна впевнено йде до Перемоги. І це буде славний час, але рясно омитий сльозами і кров'ю нашого народу. Тому головне прагнення полягає у тому, щоб не лише наша пам'ять стала запобіжником від

того, аби подібне ніколи не повторювалося — ми хочемо, щоб цього разу кожен на нашій планеті навчився по справжньому цінувати мир, категорично і безкомпромісно захищати його усіма розумними засобами. Цим проектом необхідно показати, що діяти потрібно негайно.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 96–97

О. Пушонкова

**«ДИХАННЯ» ІСТОРІЇ У СВІТЛИНАХ
ГРИГОРІЯ ШЕВЧЕНКА**

Виставка Григорія Петровича Шевченка «Фотографія кінця XIX–початку XX століття», яка відкрилася у червні 2022 року, стала мистецькою сенсацією Черкас і водночас відкриттям виставкового сезону музею. Автор — Григорій Шевченко, який належить до талановитої плеяди нащадків родини Кобзаря.

Виставка є унікальною як за формою, так і за змістом. Ми бачимо фототехнології старих медіа доцифрованої доби, можемо простежити їх розвиток, оцінити ступінь технічних новацій, які стрімко розвивалися на зламі минулого століття. І дотепер в родинях багатьох українців є «живі світлини», часто поховані, зі зламаними краями, як сьогодні говорять — автентичні. Гортаючи старі сімейні альбоми, ми бачимо сліди часу, які є для нас не менш цінними, ніж самі образи.

Григорій Петрович був художником і фотографом, мабуть тому його роботи добре збереглися. Вони дозволяють зануритись у світ повсякденного життя українців дореволюційних часів, світ чарівно-магічний і прекрасний у своїй природній повноті і досконалості. І це не дивно, адже фото зроблені у серці України, у її сакральних місцях, таких як с. Кирилівка (нині с. Шевченкове), де народився і провів

дитинство Тарас Шевченко, м. Канів, де він мріяв жити і творити тощо. Навіть чорно-біле зображення передає архаїчну красу природи, дихання родючої землі та енергію єднання українців. Ми бачимо архетипи-образи, що надихали Кобзаря і сповнювали любов'ю до України-неньки: чудові краєвиди з вітряками, жнивими, випасом худоби, хатки-мазанки під стріхою у калиновому обрамленні, дівчат у віночках, чубатих хлопців, колоритних кобзарів, чумаків, козаків...

Автору вдалося, на відміну від зазвичай постановочних родинних фото, розкрити особливості колективних практик українців, сюжети та образи живого спілкування, базарування, народних танців, ігор, праці й відпочинку. Унікальна естетика цих світлин змушує «пригадати», якими ми були і якими ми є, у чому наша справжня сила і правда. Виставка є не лише джерелом вивчення глибинних архетипів української ментальності, — вона сповнена неймовірної любові до Батьківщини, дає можливість відчувати на рівні колективного несвідомого «дихання» історії, коріння української ідентичності та впевненість у тому, що ми, українці, через віки разом йдемо до кращого майбутнього.

**ТВОРЦІ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ПАРСУНАХ
ДАНИЛА НАРБУТА**

Гетьманщина як центральне явище української історії містить потужний державотворчий імпульс. І саме як державотворців зобразив козацьких гетьманів і полковників народний художник України Данило Нарбут у двох серіях картин «Гетьмани України» та «Соратники Богдана Хмельницького».

Художник досконало вивчав стиль парсун XVI — XVII ст. і наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття створив галерею, в образах якої візуально розкривається історія державних формацій козацтва.

Ще за життя гетьмани та полковники замовляли свої портрети художникам та навіть іконописцям, які відтворювали їх образи засобами іконописної техніки. Представники козацької еліти продовжували з'являтися на картинах і у XX – на початку XXI століття. Адже славне козацьке минуле, джерело якого — в героїчному епосі, народних піснях, козацьких думках, легендарному образі Козака Мамає, не втрачає своєї значущості, наповнюючи контексти вже сучасної історії.

У парсунах не має значення зовнішня схожість або емоційний стан портретованого. Парсуна виступає як канон-трафарет звання або сану, який глядачі «зчитували» в ошатності одягу (жупани та каптани, киреї, шапки, шаровари та пояси, сап'яни з різними шнурками тощо), військових клейнодах (булава, бунчук, короґва, печатка, значок, каламар тощо), в геральдичній символіці родових або козацьких гербів, пергаментних сувоях відомих універсалів та документів тощо.

Усі ці символічні розрізнення мають місце в парсунних портретах гетьманів, полковників, генеральних писарів, суддів, інших наближених гетьмана. Багато образів соратників Богдана Хмельницького не збереглися серед давніх парсун і гравюр, тому Данило Нарбут майстерно їх відтворював з описів зовнішності, темпераменту та поведінки, що збереглися в літературних джерелах, історичних документах, фольклорі. Професія сценографа допомагала відтворювати цілісний образ людини того або іншого історичного періоду.

Ці портрети публікувалися протягом року в тижневику «Україна», експонувалися в музеях Черкащини. Більше 60-ти картин зберігаються в Черкаському обласному краєзнавчому музеї, Національному істо-

рико-культурному заповіднику «Чигирин», меморіальному музеї Данила Нарбута.

Гетьмани з-під пензля майстра поставали на повний зріст, колоритні, ошатно зодягнені, з родовими гербами. Богдан Зіновій Хмельницький з коштовно оздобленою булавою, у багатому жупані й киреї. Привертають увагу пергаментні сувої його відомих універсалів.

Богдан Хмельницький став першим гетьманом української козацької держави, будучи не лише талановитим полководцем, але й політичним діячем. Гетьманщина була визнана багатьма державами, у національно визвольній війні формувалася самосвідомість нації та її справжні цінності: свобода і незалежність, які є металюною сутністю українців.

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи:

Богдан Хмельницький — гетьман України, 1991 р., полотно, темпера;

Лаврін Капуста — городовий отаман міста Чигирин, 1989 р., полотно, темпера;

Антін Жданович — полковник Київський, 1990 р., полотно, темпера;

Іван Богун — полковник Вінницький, 1990 р., полотно, темпера;

Максим Кривоніс — полковник війська Низового Запорізького, 1990 р., полотно, темпера.

МЕРЕЖИВО НЕСКІНЧЕННОСТІ МАРІЇ ГОЛУБ

На виставці картин до Дня художника змушують зупинитися у здивуванні яскраві полотна талановитої черкаської художниці Марії Голуб. Марія вивчала живопис, графіку і дизайн в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури (вчителі А. Чебикін, В. Шостя). Має музичну освіту і поетичним словом супроводжує свої твори.

Творчість художниці шанована не лише черкасцями, але й поціновувачами сучасного мистецтва далеко за межами України. Роботи Марії надихають яскравою палітрою фарб, енергійністю та містять глибинні інтуїції цілого.

Художниці властиве відчуття досконалості форми і кольору, вкорінене в національні традиції образотворення, але з потужною проєкцією у сучасність. Це творчість, яка посилює контакт з підсвідомістю, пробуджує бажання. Вона поєднує нас із собою і навколишнім світом.

У дивовижних образах художниця сплітає майже психоделічне мереживо нескінченності. Ритми повторення виконують функцію гармонізації, заспокоєння і медитативного саморозчинення. У багатьох роботах Марії Голуб присутні архаїчні образи, які

зачаровують естетикою первісної краси буття, магією сакральної геометрії природних форм. У таємничих лісах із прадавнім корінням ми відчуваємо дух пращурів та їх оберегову силу.

Художниця вдається до візуального трактування світу засобами магічного реалізму, поп-арту, піксель-арту, нано-арту. У яскравих «неонових» гамах боротьба холодного і гарячого, зеленого і червоного створює ефект динамічних вібрацій тканини буття.

Картина «Digital-хатина» у творчості художниці є особливою, адже вона подарована мамі, завдяки якій Марія вперше розкрила для себе світ мистецтва. Хатинка і квіти — улюблені образи художниці. У картині закодовано благополуччя української родини через асоціації затишку і спокою щасливого дитинства з його очікуваннями дива і несподіваних відкриттів. Картина має 3D ефект, коли змінюєш кут зору — наче запалюються маленькі іскорки. Якщо відкрити зображення в телефоні і подивитися на відображення екрана в нічному вікні, також можна побачити цей ефект доповненої реальності.

Марія Голуб не боїться експериментувати. Адже, на переконання художниці, через зняття страху но-

вого і невідомого відкривається шлях до свободи творчого мислення та до трансценденції. Роботи Марії хочеться довше розглядати, невпинно торкатися оком, раз за разом занурюватись у кольорові хвилі, розчинятися у музиці ритмованих форм. Вони уможливають «пригадування» не менш реального світу — в якому ми цілісні і розум нетьмарений, світу інтуїтивного знання про справжнє.

«ВЕНИ І АРТЕРІЇ» ОЛЬГИ ГОЛУБ

Творчість, яка йде від серця та відкриває шляхи «пригадування» історії, її сакральний символізм в сучасності — це картини Ольги Голуб. Художниця народилася у селі Лубенці, що на Черкащині. На вибір її мистецької дороги та формування образного мислення вплинула мама — Марія Голуб. За спогадами художниці, найголовнішою життєвою справою мами було читання та написання віршів, вона напам'ять знала практично всього Шевченка. Вечорами, коли не було світла, лежали на печі та мама читала поеми, а також про художників, дала перші азові знання про велику силу митця: фізичну і моральну, і творчий потенціал. Вже тоді Ольга мала цілі зображені історії, продерті маленьким цвяхом на шалівках, а далі знизу на темній скрині. Малювала в стареньких зошитах, пізніше в альбомах. Найбільше її приваблювала природа, адже Холодноярський регіон — це найкращі краєвиди на землі.

Ольга Голуб навчалася у Київській Республіканській художній школі та у Дніпропетровському художньому училищі (вчителі: Беркута Комунар Савелівич, Ерліх Олександр Володимирович). Працювала в драматичному театрі, візуалізувала вітрини і панно центральних вулиць Черкас, викладала у дитячій школі мистецтв, має власну творчу справу. Як і мама, згодом створила живу атмосферу для творчого розвитку вже у власній родині — з чоловіком Валерієм, талановитим вченим біогеронтологом, доньками Марією і Маріанною. Найвищі цінності в цій родині — література, живопис, вокал, філософія і наука довгого щасливого життя.

Символічно, що війна на певний час зібрала усю родину в Суботіві: старих, дорослих, дітей і онуків — 4 покоління. У цей період підсвідомо і зароджувався задум глибокої за змістом, як саме життя роботи «Вени і артерії». Визрівав і наповнювався влітку, коли тривали обстріли та задуха від новин.

Як взагалі війна змінює свідомість художника? Ольга так згадує своє світовідчуття: «А що ж там мое мистецтво? Зіщулилося в далекому кутку душі,

В онлайн-галереї було представлено роботи Марії Голуб з виставки до Дня художника у Черкаському художньому музеї: Digital-хатина, 2021 р. Полотно, акрил, лак, глітер; Подалірій, 2022 р. Полотно, акрил, лак.

Та фото робіт з приватної колекції Марії Голуб: Родовід, 2022 р. Полотно, акрил, лак; Цілющі поцілунки, 2022 р. Полотно, акрил, лак.

мов осиротіла чужа дитина. Зову — не відзивається. У час коли тривога — берусь до роботи. Гойдає, знобить, навіть нудить як від каруселі, не виходить... Всередині щось росте і скручується... Не відчуваю, кольору, не гасає по голові думка, відчуваю зловісну порожнечу». Але зусилля духу повертає бажання до малюнку, і вже «рука впевнено робить рухи... кольори і лінії стали лягати самі собою...спускалися донизу і стали вимальовуватися люди і копи, заплутане в лініях сонце проростало венами та артеріями, поєднуючи людей, землю, хрести над ними, церкву».

Твір «Вени і артерії» присвячено мамі, яка з-за хвороби вже не могла бачити, але була поряд, буди незримо співавтором, віддаючи свою прощальну материнську любов, через підсвідомість диктувала сакральні коди, любов до життя та українського народу, прощала, прощалась, відлітала...

На виставці до Дня художника «Вени і артерії» — особливий твір. Це високого рівня сучасна поезія історії України. Метафорична мова розкриває різні виміри реальності, пульсації світу, в якому все взаємопов'язано. Ольга ділиться: «Назва «Вени і артерії» символізує течії «плину життя», прихід і відхід, любов та ненависть, Небо та Землю. Ця картина — про єднання минулого, сучасного та майбутнього, де найголовнішою цінністю є людина, людське життя, родина та її вікова культура, праця — фундамент суспільства та країни».

Зображена на картині Іллінська церква вписана в умовне небо, відкривається як джерело найвищих смислів українського світу. Складний концепт твору, зокрема, символіка кам'яних хрестів та архітектури церкви, доповнювалися, у творчому діалозі з Надією Куксою, відомим знавцем історії і культури Чигиринського краю. Ольгу цікавить глибина навіть не століть — тисячоліть, адже це — вимір історії її народу.

Художниця шукає вдумливого глядача, який з «концентрованої інформації, як на голограмі, побачить різноманітні інтерпретації». Осягнення до-

сконалості та циклічності світу, ритму хвиль історії спонукає звернутись до вічних цінностей та до власної місії. І хтось, можливо, відчує та знайде свою дорогу.

АРХІТЕКТУРНІ ВІЗІЇ КОСТЯНТИНА НАГОРНОГО

Кожне місто як і людина має індивідуальність, своє унікальне обличчя. За ним історія, «місця пам'яті», спогади, особлива атмосфера. Ці відчуття передає насамперед архітектура, збережена крізь часи і та, що реконструюють в нашій пам'яті і уяві краєзнавці, історики, культурологи.

У Черкаському художньому музеї триває виставка графічних робіт Костянтина Нагорного, у яких відтворено архітектурні візії Черкащини, пам'ятки-візитівки міста і області, окремі архітектурні деталі, що кинулися в око, звичайні будинки і хатки — те, що привернуло увагу мандрівника містами і місцевостями України.

Костянтин — киянин, зараз живе у Пекарях на Канівщині. Він за фахом талановитий архітектор. Нині його запрошують на реконструкцію зруйнованих під час війни історичних будівель, нещодавно — у Чернігів. Цікава для нього тема: стереотипи реконструкції та можливості зміни архітектури пострадянського простору. Його графічні роботи — творча діяльність, яка супроводжує професійну, це своєрідне «відгалуження» від магістралі життя, простір свободи, бажання творити так, як хоче душа, прояв особливих естетичних почуттів і переживань. Історія Костянтина — про потребу у творчості, в якій професійне і художнє виступають як єдине ціле, про оживлення історії і любов до України.

Сухі креслення архітектурних проєктів дійсно «оживають» в тисячах малюнків Костянтина: Польща, міста західної України, Чернігівщини, славний і величний Київ і тепер — Черкащина. Як автор обирає будинки? Критерієм є відчуття наявності живої історії. За кожним образом він бачить певний сюжет, сценарій, можна уявляти, хто і як жив у цьому домі, за кожним будинком людські спогади і долі, вони як люди. Так Костянтин підводить глядача до ідеї твору. Чи не основну роль грає привнесений

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи:

Вени і артерії, 2022 р. (з виставки до Дня художника);

Етюд Іллінської церкви, 2011 р. (з приватної колекції);

Фото кам'яних хрестів під стінами Іллінської церкви в Суботіві.

автором контекст-обрамлення — образи міського і сільського повсякдення, дорожні знаки, велосипеди, машини, клумби, кущі, дерева...

Це те, що неможливо відтворити в архітектурній схемі і це, на думку автора, дещо нівелює строгість канону, наприклад, неокласицизму.

Свої графічні роботи автор творить начисто, без підготовки і креслень. Лінія може бути лише правильною, якщо схибив — малюнок треба викидати. Це процес творчості Костянтина Нагорного. Він малює швидко, 30–40 хвилин, до години народжується твір через влучні стрімки рухи.

Не випадково автор захоплюється аквареллю і в одному з інтерв'ю зауважив, що люди, які класно малюють аквареллю для нього боги. Лінію графіки він інколи поєднує з кольором і часто його роботи порівнюють з аквареллю, адже він художник, який технічно творить як аквареліст.

На відкритті виставки виступив Віктор Зелік, талановитий художник-аквареліст зі Слов'янська, виставка якого нещодавно відбулась в нашому музеї. Він зауважив, що графічні зображення архітектурних споруд — близька для нього тема, «роботи Костянтина високопрофесійні, адже потребують довгого тренування як ока, так і руки. Віртуозне володіння лінією і тоном — це результат практики, це сотні малюнків».

Костянтин Нагорний мріє на пенсії написати мемуари архітектора в іронічному ключі. А поки що пропонуємо оцінити кілька думок від Костянтина Нагорного: «невдале архітектурне рішення — це як капелюх, натягнутий на обличчя», «творча людина має бути гнучкою, гнучкість дозволяє бути незламним», «в мене не було вчителів, усьому вчило життя, але думаю в наставника варті запозичення не техніки, а способу мислення майстра».

«ЗНАКИ ВІДСУТНЬОГО» ВІКТОРА ОЛЕКСЕНКА

Віктор Олексенко — заслужений художник України, поет, викладач-наставник завжди дивує глядача новими гранями творчості, розкриває свої таланти через метафорику буття у різних напрямках творчої діяльності, знайомить з естетикою сучасного поліфонічного світу. Широкий кругозір дає можливість автору через свої картини, вітражі, інсталяції, геральдику та поезографіку розкривати особливості сучасного образотворення не лише з позиції митця, але й науковця-дослідника. І, звісно, талановитого викладача, майстра діалогу, художника-філософа.

Нині в Черкаському художньому музеї триває його виставка «Знаки відсутнього», яка презентує живописні і графічні роботи автора 1970-х–1980-х років ХХ століття. Ми маємо можливість зазирнути у майстерню автора тих часів, коли лише складалися його принципи образотворення та творче кредо. Окрім формальних пошуків інтерес викликає тематична спрямованість виставки — рідна Черкащина, її природа і урбаністика. Топоси міського ландшафту, мікрорайони міста, його околиці та давні мотиви Дніпра виступають як «острівки пам'яті» та уможливають історичну рефлексію минулого майже півстолітньої давнини. «Перлини» виставки — це дивовижно чуттєві імпресіоністичні пейзажі. Цікаво,

що вже в ті далекі часи Віктор Олексенко шукав нову мову образотворення — на виставці є й філософічно-символічні твори, у яких присутні авторські роздуми про людину, її походження і духовне призначення. І далі по життю автор розвиває цю тему. Цей творчий пошук крізь час нагадує музичний твір. Глибина почуттів, що йдуть прямо з серця, поєднує різні плани, рівні, навіть різні мови у єдиний простір — храм Душі, яка прагне себе пізнати через візуальні форми світу. Виставка заохочує йти за автором далі, у буремні 90-ті, полімедійні 2000-ні...

Творчість Віктора Олексенка вчить балансу між розумовим і чуттєвим, між витончено прозорим і брутально-грубим, між красою схеми і красою хвилястих ліній мінливої природи. Автор генерує смисли через унікальну геометрію візуальної мови, колір, символ і слово. Для сучасного глядача це можливість освоювати через мистецтво нові візуальні практики, відчувати світ серцем і, звісно — думати творчо.

В онлайн-галереї було представлено роботу В. Олексенка: «Аніма» (Аніма латиною «життєвий початок», «душа») — твір 1980 року спонукає до пошуку істини, роздумів про прекрасне і потворне, присутнє і відсутнє, життя та смерть, природу Душі.

ТВОРЧИЙ ПОШУК У ЧАСІ (ЗА МОТИВАМИ ВИСТАВКИ ВІКТОРА ОЛЕКСЕНКА «НАТЮРМОРТ»)

Виставкові проекти Віктора Олексенка — це завжди звернення до мистецтва як досвіду цілісності, до часових координат творчості: від студентських «проб пензля» до семантичної усталеності форм, що апелюють до минулого. Проте Віктор Олексенко у своїх картинах, вітражах, інсталяціях, геральдиці, поезомалярстві зберігає незмінну причетність до сучасності, до діалогу зі світом, яким він є на момент «тут і тепер». І не лише в окремих картинах, але й в експозиційних рішеннях виставок художник розкриває своє бачення людини, історії мистецтва та принципів образотворення. Це — творчий пошук протягом життя.

У 2000-х Віктор Олексенко освоює естетику складного і багатогранного світу, історичні аспекти візуального мислення. У липні 2022 року його

виставковий проект «Знаки відсутнього» було присвячено раннім живописним і графічним роботам 1970-х–1980-х років. Відвідувачі мали можливість зазирнути у майстерню художника тих часів. Вже тоді він не боявся експериментувати з межами стилів, напрямів і виразних засобів, пропонував глядачеві філософсько-символічні твори.

Нинішня виставка має назву «Натюрморт» і містить 63 роботи різних років: живописні і графічні твори, поезографіку. Автор зібрав картини у жанрі натюрморту за все своє творче життя, занурюючи глядача в атмосферу діалогу, різних способів мислення, що обумовлені досвідом і історичним часом.

Зміни авторської концепції натюрморту можна простежити на рівнях форми, змісту та засобів образного відтворення. Цей жанр — один з найсклад-

ніших. Натюрморти Віктора Олексенка дарують чуттєву красу, але разом з тим включені у складний процес мислення сучасної людини.

Ми бачимо історію становлення митця: кухоль, намальований ще до вступу у художнє училище («Кухоль» 1966 р., папір, акварель), джбан, створений вже після 1-го курсу навчання («Джбан» 1970 р., полотно, фанера, олія), сучасний піксельований лимон («Цитрон» 1999–2017 р., полотно, олія) тощо.

Візуальна динаміка образів має прояв у своєрідній грі. Це — гра з кубістичними формами («Кухонне начиння» 1975 р., папір, полівінілацетатна темпера), гра з орнаментикою і символікою («Зоряний сніданок» 1978 р., полотно, папір, казеїново-олійна темпера), гра з випадковістю сюжету («Парасоля» 1977 р., папір, казеїново-олійна темпера; «Млівська красуня» 1985 р., полотно, олія), гра з обрам-

ленням («Загушла осінь» 1977 р., полотно, картон, дерево, пластик, олія) тощо.

Особливу увагу привертає взаємодія між словом і образом у творах поезографіки, де естетична насолода доповнюється інтелектуальною грою («Яблуко» 1999–2022 р., банерна тканина, цифродрук). Поезографіка нині на часі, є актуальною для глядача, який звик отримувати готові блоки інформації. Твори Віктора Олексенка спонукають відчувати і думати одночасно, синтезувати слово і образ.

Художник, який знаходиться у невпинному творчому пошуці, рано чи пізно розкриває буттєві виміри гри. Це — його особисте трікстерство. А ми разом з автором генеруємо сенси та у плінному світі осягаємо думкою те незмінне, що присутнє в кожній миті життя, але знаходиться у позачасі.

ПЕРЕХОЖИЙ У ЧАРІВНИХ СВІТАХ ВІКТОРА ЗЕЛІКА

Відвідуючи виставку, ми сприймаємо образи цілісно і відповідно до тієї атмосфери, яку ми називаємо «атмосферою виставки». Ми завжди її відчуваємо. І є наскрізні образи, які мотивом повторюються, переходять з однієї картини в іншу, мерехтять у різних смислових контекстах і ми запитуємо: що це за образ і що він означає для нас? І у незримому діалозі з автором ми дослухаємось до своїх відчуттів. І це добре, коли в нас виникають певні забуті переживання, коли вже після відвідування виставки образ не залишає нас.

На виставці Віктора Зеліка, в його чудових акварелях, ми бачимо міські пейзажі, простір міста, споглядальну тишу якого ми відчуваємо поза урбаністичними швидкостями й шумами наче у Позачасі. Тут, як у музиці, багато візуальних мотивів, що варіюються і повторюються. І дивний образ перехожого також мандрує з однієї картини в іншу.

Важко сказати, він самотній чи просто вийшов на прогулянку з собакою, він насолоджується тишею і красою міста чи його думки про щось інше — тут кожен може розгледіти проекцію свого «внутрішнього перехожого». В кожного він свій. Ми не знаємо, хто він, звідки і куди йде.

Зазвичай містом безцільно блукають фланери. Фланер — культурна фігура, яка відома ще з 1830-х років ХХ століття та інколи збігається з типом денді. Бальзак, Теофіль Готье, Шарль Бодлер, Стендаль були фланерами, розкриваючи міський

простір як передусім карту власних бажань. Вальтер Беньямін, німецький філософ, вважав фланера «емблемою для буржуа, який замислився над тим, що означає бути цікавим». Фланер спостерігає міське життя, демонструє себе, критикує міські типи, вдихає запах кави з міської кав'ярні, слухає музику, мандрує алеями, бульварами і пасажами, все глибше занурюючись в атмосферу міста. Це особлива естетика.

Проте блукання містом може бути також просторовою метафорою екзистенційного пошуку, який реалізується у міському пейзажі. Тоді той, хто блукає містом втрачає публічність фланерської маски, він прагне самозаглиблення і пізнання власної неспублічної індивідуальності. Це його життєва цінність. Він стає перехожим, який існує усупереч вже сучасній ігровій естетиці кемпу. Він обирає не форму, а зміст, справжнє, а не штучне. Якщо життя — театр, то він — актор без обличчя. Але це не означає, що без долі. В його анонімно безликій фігурі — цілий Всесвіт.

Перехожий Віктора Зеліка майже завжди має поряд собаку. Не самотні. Ці двоє нагадують нам про можливість у добу тотальних небезпек і постійного емоційного напруження, цінувати звичайну тиху прогулянку містом.

Запрошуємо доторкнутися душею до чарівних світів Віктора Зеліка.

Є твори, які змушують замислитись про природу мистецтва. У часи, коли невизначеність та неоднозначність стають ознаками доби, такі твори звертають до дослідження нестійких станів у теорії ігор, ритуалах переходу, фрактальній естетиці, квантовій філософії. Увагу художників, яких цікавить перебування на «межі», привертають парадоксальні метафори, візуальні та смислові курйози.

Вважається, що за законами сприйняття ми не можемо одночасно побачити хрестоматійні «вазу та профілі» Едгара Рубіна. Творчість Здура Бобіча про те, що це — можливо. У його картинах взаємодіють закрите і відкрите, спустошене і наповнене, мить народження і мить смерті. Звільнення від однозначності вибору — це можливість зобразити світ, який насправді є цілісним, а ми просто забули, що значить — бути справжніми.

Здур Бобіч зазначає: «Під час війни справжнє «Я» просинається. Ти або щось робиш. Або нічого. Енергія війни має трансформуватися у творчу енергію духу». Власне картина «Війна» (2022 р.) передає цей стан між ентропією світу і пробудженням.

У своїх творах Здур Бобіч прискіпливо розглядає різні виміри реальності, відновлює у сприйманні достовірність світу та його енергії. Це відновлення відбувається в момент усвідомлення власних страхів, ілюзій та забобонів. Про це дізнавалися на зустрічі. Також слухали з заплученими очима авторські вірші-медитації. Слова, схожі на яскраві мазки пензля, перетворювалися в уяві на цілісні

символічні, метафоричні картини. Більшість з віршів — ліричні. Усі — чесні.

Зустріч з художником часто ламає стереотипи. Зазвичай ми шукаємо складні підтексти, адже звикли до ілюзій. Але творчість Здура Бобіча можливо не є ані постмодерністською провокацією, ані іронічною чи цинічною грою. У ній присутня щирість метамодернізму, вона сповнена довіри до життя, яке автор сакралізує. Насправді все прозоро: людські почуття, бажання і мрії.

Можливо, кіт Шредінгера Здура Бобіча — це просто кіт, поза умовами наукового експерименту. Його кіт сам експериментатор — вільний, вдумливий до світу і, звісно, привабливий для протилежної статі. Такий як є.

На питання: «Чи зцілює ваше мистецтво і від чого?» — Здур Бобіч відповів: «Не знаю, моє мистецтво сприймають дуже по-різному. Хотілося б, щоб зцілювало, але точно — воно зцілює мене, і можу сказати, це те, без чого моє життя неможливе».

Життя — це діалог зі світом, і воно продовжується: картини «Мое битіє» та «Музика життя» були виконані у співавторстві з донькою, молодою художницею Катериною Бабченко.

В онлайн-галереї було представлено наступні роботи:
Здур Бобіч, Катерина Бабченко. Мое битіє. 2022 р. Папір, маркер.
Здур Бобіч. Війна. 2022 р. ДВП, олія.
Здур Бобіч. Я, кіт, балкон і небо. 2022 р. ДВП, олія.
Здур Бобіч, Катерина Бабченко. Музика життя. Папір, маркер. 2022 р.

ПЕРЕДЧУТТЯ ЗУСТРІЧІ (ЗА МОТИВАМИ ВИСТАВКИ СЕВАСТЯНИ ФЕДОРЕНКО «VITA-ТОНАЛЬНІСТЬ»)

*Бути — значить бути в дорозі
(Ж. Бодрійяр)*

Виставка картин Севастьяни Федоренко «Vita-тональність» спонукає замислитись про природу абстракціонізму, загальна особливість якого — принципова відстороненість від відтворення явищ і предметів зовнішнього світу (звідси друга назва абстракціонізму — «безпредметне мистецтво»).

Проте творчість Севастьяни — не про абстрагування, навпаки, — про присутність у світі та про розкриття його буттєвих вимірів.

У пластичній свободі віталізму (лат. *vita* — життя) створюється експресивний і енергійний простір, у якому світ є живим і одухотвореним. Предметом відтворення є динаміка становлення життя, межа між зовнішнім і внутрішнім, спонтанністю і продуктивністю, грою яскравих фарб і глибоким символізмом. Сприймання картин на виставці дає ефект розширення. Це схоже на розкриття квітки, коли рух, розгорнення пластичного матеріалу відбувається зсередини. Особливі стерео ефекти творів розкривають об'єм психічної енергії, утворюють поліфонію фарб, схожу на музику.

В основі творчості Севастяни — філософія життя, інтуїтивізм, які формують її глибинне відчуття цілого і власний стиль. У «візуальних натяках» творів присутні сезанівські, модріанівські мотиви, елементи імпресіонізму, фовізму, сюрреалізму, поезографіки тощо. Художниця наче їх торкається, але не ототожнюється ні з чим. І це є суголосним тенденціям сучасного мистецтва, яке зводить сам пошук у надзвичайно важливу цінність розвитку людини. Як зазначає Севастяна: «У просторі *vita* (життя) — як макро-, так і мікрокосму людини народжуються, विकристалізуються і співіснують різноманітні образи, символи, які створюють між собою певні ідеї — ті, які впливають на сприйняття навколишнього світу, становлення і розвиток власного Я, напрямок шляху. Адже шлях може бути як дорогою життя, так і пошуком внутрішнього Я (чи то пак створенням цього Я)».

У контексті цих пошуків пригадаємо художника, творчість якого часто асоціюється з витоками абстракціонізму — Франтишека Купку. У його творах безпредметність ще не була подолана повністю і зберігалася межа між внутрішньою живопис-

но-пластичною реальністю та враженнями, які він одержував ззовні. Купка балансував між неоімпресіонізмом і абстракцією, пов'язуючи енергії реального світу з вищими символами.

Вивчення символів є одним із захоплень Севастяни Федоренко, та їх дослідження у живій історії черкаського краю стало частиною екзистенційного проекту художниці. Це резонує з сучасним світовідчуттям, з його новими складними вібраціями, особливим авторським віталізмом абстракції: ідеальне, вічне — розкривається через *vita*. У картинах «*Astra-vita*», «Соняхи на українському рушникові», «На Сильвестра», «Перукарня», «Травень», «*What is love?*» та багатьох інших авторка презентує свій особливий погляд на життя і структуру всесвіту.

Але чи можливо крізь потоки і ритми різних енергій розгледіти усталені визначальні символи світобудови? Так.

Символ поступово народжується, він мерехтить у загальній структурі буття, що прагне розкрити себе у творчості. І це дає надію на Зустріч.

«ВІБРОФОН» СЕРГІЯ КОЗАЧЕНКА

Про що виставка «Віброфон»? Про можливість не стільки побачити, скільки відчутти: увесь світ — вібрація, що розгортається зсередини невідомості.

Усі персональні виставки художника — це певні події, провокації, концентровані ідеї, які хотілося б осмислити загалом у єдиному просторі або «уявному музеї», розкрити закономірності впливу часу на образотворення. У моменти анонсування проєктів Сергія Козаченка завжди цікаво: що буде на цей раз?

В Інтернет-просторі «плаває» образ його архаїчної риби з виставки у Черкаському музеї 2010 року як фрагмент більш ранніх пошуків автора. У 2023 році художник розчиняє світ у вібраціях, засвідчує своїми творами, що звук, колір, смак, дотик — все це вібрації, від поверхонь планет до думок. Так художник досліджує зміни уявлень про образ і про реальність.

Своєрідною метафорою цих змін є перфоменс з арт-проєкту 2021 року «ЕХІТ» — «Калейдоскоп». Калейдоскоп було створено Сергієм разом з Олександром Дувінським не лише як твір для споглядання, зокрема можна було торкатися та зазирати у скельце, покрутивши ручку. Якщо прискорити обертання — зображення зливалася в дещо нерозрізнене.

У концепті це символізувало багато речей, зокрема час і «марність спроб набуття чітких індивідуальних форм в рухомому світі». У русі полярності

нівелюються, а на ще більшій швидкості грань між ними взагалі прибирається. Можливо «Віброфон» презентує реальність на вже надмірній швидкості, образи стають менш впізнаваними, але ще зберігається умовна межа між протилежностями та спроба осягнути «виворіт» того, що ми називаємо реальністю.

Комусь «Віброфон» здається мімікрійною ентропією (хаосом, процесом розсіювання і розпаду), комусь — «обнуленням» з подальшим народженням нового світу. У будь-якому разі абстракція Козаченка — це не абстракція, це — реальність, її тонкі стани, пошук через мистецтво «межі» між мисленням і буттям.

Сприймання робіт Сергія не є «інтелектуальним дешифруванням». У класичному розумінні це — саморозкриття задуму. Як зазначає художник: «До робіт не треба підходити з питаннями, їх треба слухати — вони самі все розкажуть».

«Віброфон» має дивний післясмак, як після знайомства з чимось абсолютно невідомим. Невідоме бентежить (навіть тривожить) повсякденний розум, який шукає аналогів, впізнаваних образів-«фреймів», хоча б якогось пояснення, концепту, раціоналізації. Подібних «зачіпок» тут немає. Навіть «уламки», які в культурі зазвичай чітко ідентифікуються як фрагменти певної зруйнованої форми, тут неможливо впізнати.

Підозрюємо, що автор занурює глядача у тотальну невідомість, умовність усього, що ми знаємо, у світ поза будь-якими репрезентаціями.

Художник рефлексує до-історію, артефакти, що не антропоморфізуються, грає з субстанційністю, досліджує межу між легкістю — важкістю, присутністю — відсутністю, смаком, звуком і дотиком. Часом складні палімпсести як об'ємні візуальні наративи, розповідають доволі таки відверті історії.

Гіпнотична невизначеність творів Сергія Козаченка сприймається глядачами по-різному, пробуваючи філософські аналогії Зустрічі з невідомим, невимовним, незбагненим, непроявленим, неможливим і за межовим.

В онлайн галереї було представлено наступні роботи: Рибка. З виставки у Черкаському художньому музеї 2010 року. Інвазія. 2023 р. Полотно, мішана техніка

Vibro blue. 2022 р. Полотно, акрил
Кава-фон. 2023 р. Полотно, акрил, кава
Фон №5. 2023 р. Полотно, мішана техніка.
Досвітні сфери р. 2022. Полотно, акрил;
Дослів'я. 2023 р. Полотно, мішана техніка;
Фон №6. 2023. Полотно, акрил, мішана техніка
Проект №1. 2023 р. Полотно, акрил, маркер
Щезаюча казка. 2023 р. Полотно, мішана техніка
Фетровий звук. 2020 р. Полотно, олія

Про автора:

Сергій Козаченко народився у 1963 році в м. Сміла. Має технічну освіту. Своїм вчителем з фаху вважає відомого одеського художника Сергія Удовиченка. Активно займається промисловою графікою, володіє різноманітними графічними техніками. З першої персональної виставки у Черкасах (1987 рік) розпочав свій творчий шлях. Художник є активним учасником арт-проектів у США, Польщі, в Україні — у Львові, Києві, Черкасах. Постійний учасник виставок творчого об'єднання «Антракт» та фестивалів «Фанаберія».

ПРОСТІР НАТХНЕННЯ ІГОРА СОЛОДОВНІКОВА

Ігор Солодовніков — художник-живописець, фотохудожник, експерт-мистецтвознавець — автор грантового проекту у галузі культури «Митець у творчому просторі», відкриття якого відбулося в Черкаському художньому музеї 12 жовтня. Відвідувачі побачили 45 фотопортретів, на яких — сучасні черкаські митці. Автор зазначив на відкритті проекту: «Вони працюють від душі, працюють для людей, тому хотілося кожного представити окремо у своєму творчому просторі, передати цю атмосферу для міста, для історії».

Атмосферною є власне сама виставка, центральне місце у якій займає Погляд, а усі образи поєднує щось невлучно схоже: урочисте, просвітлене і натхненне.

Ми бачимо митців у своїх майстернях. Для художника — це не лише місце у просторі. Ігор Солодовніков у кожній роботі, наче відсовуючи тканину рутинної буденності, впускає туди щось незвідане. Як казав Курбе: «Світ приходить, щоб бути намальованим у моїй майстерні». Момент, у якій народжується твір — це диво; простір, де він народжується — сакральний. Мабуть тому зрозуміти і розкрити внутрішній світ Митця може лише Митець.

Ігор Солодовніков більшою мірою відчуває себе живописцем, ніж фотохудожником, зазначаючи, що у живописі значно більше можливостей для вираження внутрішнього світу. Але фотографія, як «певний відбиток часу, який проходить через камеру», допомагає реалізуватися в живописі.

У картинах художника колір є одним з основних виражальних засобів. Яскраві, соковиті образи наче містять дивовижний код, завдяки якому їх впізнають у контекстах різних виставок і проектів. Автор у своїй творчості розкриває сутнісні риси українського національного стилю у резонансі з народними практиками писанкарства, ткацтва, вишивки, художнього розпису, відтворює у полотнах живе буття українських символів і архетипів. Стиль Ігора Солодовнікова характеризує барвистість українського світосприймання, радість життя, естетика закоханості у світ. На думку художника, українськість — це природна річ, адже мистецтво розкриває свої найвеличніші ідеї у національному ключі: «це наша бутність, сила нашого народу, дуже глибока культура, якої ніде більше немає, і вона своєрідна і неповторна. Тому тут джерело натхнення дуже глибоке».

Проект «Митець у творчому просторі» ментально є продовженням роздумів про творчість і призначення художника. Усі фотографії, що ми бачимо — чорно-білі. Між іншим, значення слова «фотографія» в ретроспективі це — світлопис, світлини. Коли художник «пише» не фарбами — світлом. У певному сенсі світлини Ігора Солодовнікова можна назвати живописними, в них кожна деталь розкриває образ, сприймання деяких з них нагадує сприймання картини: їх хочеться розглядати, насолоджуючись фактурністю і світлоносністю. Щоб відтворити це, Ігор Солодовніков звернувся до ретро-технологій (плівка, середній формат, друк на папері тощо).

За словами автора, це надає знімку атмосферності, «зернистості». До того ж є особлива насолода у самому процесі ретро-зйомки.

На рівні генної пам'яті «поворот» до фотографії має спадкове коріння: дід Ігора Солодовнікова — Іван Литвин — був художником. Мав жагу до відтворення неперервного плину життя, та на початку 50-х років купив фотоапарат «Зоркий-2» (прототип німецької Leica II). Протягом 30 років радянського періоду робив унікальні фотографії українського села — близько 6000 тисяч знімків. Більшість фото було збережено на плівках. Їх було знайдено на горищі вже після смерті діда. Нині ця галерея образів є унікальним архівом культурної пам'яті, який має художню та історичну цінність. Як пригадає Ігор Солодовніков, дід дорожив кожним кадром та вірив, що українське повернеться з забуття — «колись буде».

І цю незвичайну цінність кадру можуть відчутти відвідувачі проекту «Митець у творчому просторі». Процес створення фотопортретів друзів-митців, зі слів Ігора Солодовнікова, відбувався як дружнє спілкування, технічний момент не грав особливого значення: «невимушено, наче між справами, «клацнув» і пішов далі». Хотілося, щоб «не напружено: на грані портрета, і на грані стріла — уловити швидкоплинне», «передати стан художника у своїй творчій майстерні, своїй аурі, де митець наодинці з собою, своїми думками».

Автор описує свій досвід співтворчості як унікальний: «Це щось схоже на нове знайомство з митцем».

Завітайте на проект, відчуйте його атмосферу, залишайте свої відгуки-враження:

що вирізняє українських художників?

про що розповідають портрети-погляди?

як вибудовується простір натхнення?

МОТИВ «ЛІСОВОЇ ПІСНІ»

У ТВОРЧОСТІ НАДІЇ НІКІФОРОВОЇ

Напевно, у кожного художника є творчі задуми, які визрівають з часом, адже містять важливі ідеї та меседжі, що чекають роками своєї можливості втілення. Роботи у певний момент збираються з різних часових потоків і, як у музиці, художник відчуває, яку тему необхідно продовжувати та розвивати.

У творчості Надії Нікіфорової наскрізною темою, в якій поєдналися і природа, і українська ментальність, і національний вимір українського слова стала «Лісова пісня» Лесі Українки.

Розвиваючи велику кількість тематичних проєктів, художниця плекала давню мрію: створити на сцені візуальну феєрію «Лісової пісні», «передати хитке марево, зіткане з гілля дерев, води, повітря, трави, рухливу плоть природи, розкрити потаємну сутність світу мавок, русалок, водяників». Це той «світ на межі» українського міфу, духовні енергії якого розкриваються у перехідних станах одночасного втілення — розвтілення, присутності — відсутності. Цю тему художниця розвиває у сюжетних контекстах різних творів.

Так, у постійній експозиції музею є робота Надії Нікіфорової «Вирій» (2000 р.) — стрімка, прозора, тремтлива. Око зупиняється на ній, заворожене мереживом тонких легких ліній, випромінюванням прохолодно-кришталевих кольорів. Вирій у свідомості українців — тепла країна, розташована на землях за морем, або на острові. У вирій відлітають

на зиму всі птахи, а навесні повертаються до своїх гнізд. Вирій вважався місцем перебування бога Сонця — Хорса, але у вирії перебувають також душі предків і душі ще ненароджених людей.

Так і Мавка з «Лісової пісні» — завжди між двома світами. Це один з найбільш таємничих образів, який розкрила Леся Українка, та який виражає ідею плекання душі як особливого виміру буття українців. Цей образ у своїй творчості поетизувала і Надія Нікіфорова.

Про досвід постановки «Лісової пісні» на сцені свідчать театральні ескізи 1980 року, які нині зберігаються у музеї Лесі Українки. Валентина Шкрєбта, театральний діяч, багато років була свідком творчих пошуків Надії Нікіфорової як художника-сценариста Черкаського музично-драматичного театру. Вона згадує, як у 1996–1997 роках Надія Нікіфорова працювала над концептом спектаклю за мотивами «Лісової пісні», скільки натхнення та творчого ентузіазму вклала у реалізацію задуму. За лаштунками готової постановки завжди — тривала творча співпраця, пошук засобів втілення образу, що народжується в уяві. Надія Нікіфорова зазвичай легко і несподівано знаходила рішення, багато з яких були інноваціями.

Валентина Шкрєбта згадує: «Надія працювала бувало вечорами та ночами, адже мала досконало узгодити у єдиному просторі декорації, костюми, освітлення». Як зазначає сама Надія Яківна: «Лю-

блю, коли я в темі працюю, тому можливо від ескізів «Лісової пісні» потягнуло на створення картин».

Драма-феєрія «Лісова пісня» отримала нове життя і «другий подих», адже вона нині є у програмі Черкаського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка, і Надія Яківна — не лише художник, сценарист, а й душа цього проекту.

На ювілейній виставці «Відчуття Батьківщини» бачимо три картини за мотивами «Лісової пісні» («Весна ніколи так ще не співала». 2021 р.; «Мавка та русалка біля озера». 2023 р.; «Мавка в осінньому лісі». 2023 р.).

Спочатку це були окремі твори, але у певний момент вони утворили триптих через асоціації з весною, літом, осінню та через спільну тему чарівного життя Мавки. Простір картин розкривається у розмаїтті зеленого та блакитного, що переходить у біле, чисте сяйво. Усі природні стихії гармонійно поєднано у живій динамічній взаємодії.

Дві роботи триптиха 2023 року — вже періоду війни.

Чи може художник, продовжуючи творити красу, мовою візуальних образів «говорити» про війну? Переслідування Мавки Марищем («Мавка в осінньому лісі». 2023) відповідає за змістом одній зі сцен «Лісової пісні», але через цей сюжет розкривається паралельно вже сучасний наратив війни, наші страхи та надії. Тендітна Мавка вибігає з темного лісу до світла, до сили міцного дерева, вона не лише рятується — скоріше звільняється, шукає опору в собі, як Україна в цій війні. Мавка втілюється та здобуває свободу, повертаючись у світ маленькою дівчинкою, що свідчить про новий початок, нову історію.

Надія Яківна зазначає: «Я не зображую війну безпосередньо, намагаюсь оптимістичну лінію тримати навіть у цей складний для України час, я вважаю, що негатив теж йде у космос, тому я пишу красу: наша українська культура надихає, природа

зцілює, нехай краще все цвіте, а весь світ нехай відповідає теж квітами».

На питання, «Що для Вас Мавка?» художниця відповіла:

«Мавка — це, мабуть, якась частинка Лесі Українки, символ вільної країни, вільного кохання, краси, єднання з природою, душевної гармонії, чистоти душі... Чистота душі в ній — це, напевно, головне».

В онлайн галереї було представлено наступні роботи:
Ескіз до вистави «Лісова пісня». Осінь. 1980 р. Музей Лесі Українки
Ескіз до вистави «Лісова пісня». Зима. 1980 р. Музей Лесі Українки
Мавка. 1980 р. Картон, олія
Ескіз до вистави «Лісова пісня». 2022 р. ДВП, акрил
Вирій. 2000 р. Полотно, олія. З експозиції Черкаського обласного художнього музею
Пісня. 2010 р. Полотно, олія
Мавка та русалка біля озера. 2023 р. Полотно на фанері, олія
Весна ніколи так ще не співала. 2021 р. Полотно, олія
Мавка в осінньому лісі. 2023 р. Полотно, олія
Покинута поле. 2020 р. Полотно, олія
Весняні трави. 2019 р. Полотно, олія.
Осіній гай. 2019 р. Полотно, олія.
Дорога до сонця. 2020 р. Полотно, олія.
Старе дерево. 2018 р. Полотно, олія.

Про авторку:

Надія Яківна Нікіфорова (дівоче прізвище Скоробрежук) — член Всеукраїнської творчої Спілки художників «БЖ-АРТ». Заслужений художник України, нагороджена Почесною відзнакою «За досягнення в розвитку культури і мистецтва» Міністерством культури і мистецтв України. Народилась — 23 липня 1953 року, у с. Верхнячка, Христинівського району, Черкаської області.

Здобула художню освіту у Ленінградському державному інституті театру, музики та кінематографії (нині Санкт-Петербурзька державна академія театрального мистецтва) та Харківському державному художньому училищі. З 1980 року у Черкаському академічному українському музично-драматичному театрі здійснила постановку понад 100 вистав як сценаристка і художник по костюмах. З 1990 року бере участь у республіканських та міжнародних виставках. Роботи експонуються в художніх музеях України, окремі твори знаходяться в особистих колекціях в Україні, Польщі, Німеччині, Канаді, Іспанії, Чехії тощо.

НА СКРИЖАЛЯХ СЕРЦЯ (ПРО ТВОРЧІСТЬ ТАМАРИ ГОРДОВОЇ)

Тамара Гордова — відома українська майстриня декоративного розпису, мистецтвознавець, заслужена художниця України.

Твори Тамари Федорівни прикрашають колекції музеїв світу. У Черкаському художньому музеї зберігаються її картини, міні-гобелени, писанки. Крім того у постійній експозиції музею представлено роботи її батьків (Федора Петровича та Марини Мукіівни Гордових).

Мати й батько походили з родин гончарів, батько — з роду Гордових, які були засновниками Цвіт'янської керамічної артілі. Тамара Гордова продовжувала і розвивала традиції декоративного мистецтва Черкащини. Починала спільно з відомими майстрами-земляками Макаром Мухом та Катериною Кайдаш-Машківською, захоплювалася творчістю сестер Гуменюк. Можливо й навчання на відділенні оформлення сцени в Одеському худож-

ньо-театральному училищі вглинуло на її становлення як художника декоративного жанру.

Перша виставка творів Тамари Гордової експонувалася у Канівському музеї народного декоративного мистецтва у 1976 році, а у вересні 2023 року на Тарасовій горі відкрилася масштабна персональна ювілейна виставка, яка збрала багато прихильників її творчості.

Побачити твори різних років разом — безцінна можливість у вимірі часу культури простежити, як змінювались образи, як формувався «почерк» і неповторний стиль майстрині. У її творах традиційні декоративні образи наповнюються новою художністю, новими змістами. Диво-квіти і філігранно ви малювані жар-птиці разом з виразною мовою колориту передають точні емоції і переживання: любові й ворожості, радості й смутку, гармонію закоханих і глибину самотності — за кожним з образів — історія, навіть не історія — доля людини.

Почуття у творах Тамари Гордової передаються через колір і сакральну геометрію образів, у яких кожен елемент візуалізує кропітку роботу душі. Саме роздивляння, діалог з картинами майстрині гармонізує, вказує шлях думки, розкриває сюжет та вчить приймати почуття в усьому їх діапазоні.

Творчість Тамари Гордової майже завжди виходить за межі репрезентованого. По-перше, майстриня оформлює роботи у серії, над якими працює роками: серії — «Квіти рідного краю» (1975–1984 рр.), «Один рік кохання» (1986–1993 рр.), «Тобі, з тобою і без тебе» (1996–2000 рр.); серія живописних натюрмортів «Селянські речі» (1999–2004 рр.) тощо. По-друге, Тамара Гордова ще у далекому 1975 році обрала шлях поєднання образу з музикою і поетичним словом. Так перший твір народився у грудні 1975 року — це був розпис «Впало пір'я на подвір'я...» на вірш поета-пісняка Юрія Рибчинського. Робота знаходиться у колекції Черкаського

художнього музею. Проникливе виконання пісні народною артисткою України Ніною Матвієнко вразило художницю, захотілося відтворити слово і музику в образі. На серію розписів «Тобі, з тобою і без тебе» авторку надихнула поезія Людмили Тараненко — «Настане день і зникнуть тіні», «Свічу запалять, зрештою, зірки», «Ще солов'їні пісні золоті» та інші. У Тамари Гордової також є декоративні розписи на вірші Василя Симоненка, Али Данилюк, Олександра Марченка, Наталії Севернюк, Дмитра Павличка, Наталії Замулко. У колекції нашого музею є знакова картина за мотивами пісні «Червона рута» — живо-го символу України ще за радянських часів.

Декоративні картини Тамари Гордової виконані темперою на картоні звичайними плакатними перами, що дає можливість досягати ефектів прозорості й ажурності. Так, мабуть пишуть лише ноти зі штилями на скрижалях серця. Одна з картин має назву «Музика» і, можливо, є ключем до усієї творчості майстрині. Тамара Гордова, складаючи до гармонійного ладу напівпрозорі тремтливі лінії і форми, має дивовижний хист: робити зримим голос Душі.

В онлайн галереї було представлено наступні роботи:
Впало пір'я на подвір'я..., 1975 р. ЧОХМ. Перша робота майстрині Червону руту не шукай..., 1986 р. ЧОХМ
Музика, 1982 р. ЧОХМ
Цвітнянські букети, 1982 р. ЧОХМ
Ну скажи, хіба не фантастично, 1987 р. На вірші Василя Симоненка. Із серії «Один рік кохання».
Розмай-зілля, 1987 р. ЧОХМ
Разом із серії «Один рік кохання», 1988 р. ЧОХМ
Віхола 1980 р. ЧОХМ
Ночі мої — ночі плачу, 1998 р. На вірші Людмили Тараненко.
Птах у самотньому хвості, 1996 р. Із серії «Один рік кохання».
Отак собі при квітці і пташині, 1989 р. Із серії «Один рік кохання».
На вірш Наталії Замулко.
Молода яблуня, 1982 р. ЧОХМ
А може це юність просто Вже срібні справляє жнива. На поезію О. Лищенко, 1996 р. ЧОХМ

МОЇ ВИТОКИ. ВІКТОР СНІСАРЕНКО

Віктор Снісаренко — талановитий черкаський художник, творчість якого вирізняється глибиною думки і пориванням до свободи самовираження. Він особливим чином розкриває природу такою, якою ми її не стільки бачимо у репрезентативній красі, скільки відчуваємо душею. Зажною гілочкою, травинкою, порухом вітру у листі дерев, миттєвістю буття квітки — особливі спогади автора, любов і біль серця.

Художник звертає увагу глядача не лише на стихійну красу пейзажу, буянню розквітлих форм, але й на інші стани природи і видимого повсякдення: розпатлані дерева з поневіченими гілками, калюжі на польовій дорозі після щедрих дощів, пошкоджену стріху української хати з похиленою хвірткою... У зображенні таких знайомих усім українцям «недосконалостей» прозирає робота часу, з тріщин пам'яті наче сяє наше забуте-справжнє, душевна

туга за рідним краєм дитинства, а тому картини Віктора Снісаренка містять особливу ауру ідеального. Це майже колективні образи, адже торкаються душі кожного, проте народжуються з досвіду художника, що він називає — «мої витоки».

Віктор Снісаренко народився 23 січня 1957 року в селі Мудрівка Чигиринського району. Це село було затоплене водами Кременчуцького водосховища. Але залишилися його живі спогади: «Хоча в Мудрівці я прожив кілька перших років свого життя, воно запам'яталось мені високими кручами, безкінечними полями, глибокими небесами, красивими людьми та, накінець, безмежним плесом Дніпра, що сяє на сонці». Тато, Снісаренко Семен Семенович (1919 р. н.), родом з Медведівки, пройшов дорогами Другої світової війни від рядового до командира дивізіону у званні майора. У цивільному житті він працював учителем історії та малювання, мав художній смак і конкурував із місцевими художниками-оформлювачами. Мама, Лавріненко Євдокія Іванівна (1926 р. н.), народилася в Івківцях і, пройшовши справжню школу виживання (її батько був розкуркулений чотири рази і розстріляний у 1937 році у Чигирині), працювала фармацевтом в аптеці, а потім бухгалтером на хлібзаводі.

Після затоплення Мудрівки сім'я переїжджає у Медведівку, де Віктор закінчує середню школу. Найбільше запам'яталось «бабусине обійстя, глиняні хати під соломою, запах сіна, глини та кізяка, коні, вози, оранка кіньми, молотьба ціпами, перемелювання зерна на борошно у вітряках, що на горі, та випічка житнього хліба у печі на капустиному листку..., а також друзі-дітлахи, якими були обжиті всі довколишні яри, особливо Ціпів яр (на полотні «Ціпів яр весною» (2023 р.)). Збереглися теплі спогади про «походи з бабусею удосвіта до церкви у недільні дні, золотава святковість церковної служби». Отроцтво пройшло на ставках та на берегах Тясминова: безкінечні літні купання, риболовля. Художник згадує: «Думалось, що так буде вічно: вітряки на горбах, польський костел, острів (медведівський Поділ), весною з усіх боків залитий водами Тясмина. Дорослі добиралися в село, а діти в школу на човнах. Але все змінилось. Величезні тясминські плавні з каскадом ставків були осушені, люди зникли, хати попадали, костел перетворився на електромлин...».

У 1976 році Віктор вступає до Київського інженерно-будівельного інституту на архітектурний факультет. Найбільший вплив на формування його особистості мали викладачі О. Я. Боровиков, Ю. Л. Хіміч, В. В. Чепелик. Після закінчення вузу працює архітектором-проектувальником, є автором близько 300 індивідуальних об'єктів житлового та громадського призначення. У 2001 році стає членом Національної спілки архітекторів України.

Але бажання малювати ніколи не полишало, рутинність у роботі архітектора спонукала творчо розвиватись. У 2007 році Віктор вступає до ЧНУ ім. Б. Хмельницького на факультет образотворчого мистецтва, у 2012 році отримує кваліфікацію художника і диплом бакалавра, а у 2014-му — магістра, викладача образотворчого мистецтва.

Віктор Снісаренко щиро вдячний долі, своїм вчителям та друзям: «У підготовці та становленні мене як художника ключову роль відіграли знані черкаські митці Іван Бондар, Віктор Клименко, Віктор Олексенко — педагоги високого рівня та величезного досвіду. Значний вплив на мене мала спільна праця на пленерах з Анатолієм Куксовим, Олександром Туренком, Романом Кравчуком. Із вдячністю згадую також дружбу з Віктором Стіваком».

Варто наголосити, що творчі задуми Віктора Снісаренка розкриваються насамперед у жанрі пейзажу та натюрморту. Від філігранності та вишуканості натурних форм художник легко переходить до імпресіоністичних експериментів. Його роботи сучасного періоду наповнені енергією свободи, творчого пошуку, легкості і впевненості у трактуванні кольору і форми.

Особливими є деякі сюжетні картини автора, які присвячені біографічним або історичним подіям, тут художник звертає увагу на те, що у звичному повсякденні око не завжди побачить, але відчує душа. Так, у картині «Весна на хуторі Кресельці» (2016 р.) відтворено не лише мальовничий краєвид неподалік від Мотронинського монастиря, але й місце загибелі головного отамана Холодноярської республіки Василя Чучупаки 18 березня 1920 року у нерівному бою з частинами Червоної Армії часів УНР. Художник зазначає: «Ця людина мені ментально близька, адже він відстоював мою малу Батьківщину». На картині з правого краю ми бачимо пагорбок, де герой загинув, та який згодом було перетворено у невеличкий меморіал. Подія минулого тут наче уплетена у вічність природи, де природа домінує. Але водночас ця місцина виступає як «місце пам'яті», адже у живому спогаді народу тут минуле щодня повертається з забуття. Вислів «знати кожен пагорбок, струмочок, стежку» у вимірі історичної пам'яті набуває більш глибокого значення — природа та історія тут можуть зустрітись. І в цьому немає суперечності. У творах Віктора Снісаренка розкривається можливість такого гармонійного поєднання.

Інколи сприймання його картин схоже на несподіване відкриття, коли постійний пошук сокровенного ідеалу призводить врешті-решт до бачення дива простого буття, яке завжди поряд.

В онлайн галереї було представлено наступні роботи:

Весна на хуторі Кресельці. 2016 р. Полотно, олія

Ціпів Яр весною. 2023 р. Полотно, олія

Лісові лицарі Гайдамацького Парку. Холодний Яр. 2023 р. Полотно, олія
Місячне сяйво. 2018 р. Полотно, олія
Вечір у лісі. 2008 р. Полотно, олія
Церковні бані. 2009 р. Полотно, олія
Вітряно. 2020 р. Полотно, олія
Останні осінні квіти. 2022 р. Полотно, олія
Серед скель Тясминського каньйону. м Кам'янка. 2019 р. Полотно, олія
Натюрморт з прялкою. 2009 р. Полотно, олія
Різдвяна ніч у Скориківці. 2022 р. Полотно, олія
Акація цвіте. 2012 р. Полотно, олія
Яблука та хризантеми. 2014 р. Полотно, олія
Осіння дорога 2022 р. Полотно, олія

Апельсини з білим глечиком. 2014 р. Полотно, олія
Весняний цвіт. 2021 р. Полотно, олія
Пленер серед маків Мошногір'я. 2015 р. Полотно, олія
Сонце сіло. Тясминський каньйон. Кам'янка. 2019 р. Полотно, олія
Пленер серед маків Мошногір'я. 2015 р. Полотно, олія

Про автора:

Віктор Снісаренко є членом Національної спілки художників України з 2017 р., учасником майже 50 всеукраїнських виставок та 8 пленерів. Виставка «Коли душа зі світом розмовля...» в музеї «Кобзаря» Т. Г. Шевченка (червень, 2023 р.) — його перша персональна виставка. Поетичними рядками на його полотна відгукулася Людмила Джулай.

ТВОРИ-КОНЦЕПТИ СЕРГІЯ РАДЬКА

*Мистецтво — це сакральна гра
Сергій Радько*

Сергій Радько — відомий український митець, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслужений майстер народної творчості з села Межиріч Черкаської області. Натхненно займається живописом, керамікою і скульптурою, а також він — філософ, поет і кобзар-бандурист (учень Георгія Ткаченка). Сергій багатогранний у творчості, але його особливе захоплення — робота з гончарним колом.

Світогляд Сергія Радька формувався з осмислення природних стихій: «земля і глина це — тіло, з якого твориться теж тіло — глечик, а всередині — вміст. Глина, солома, вода, дерево — матеріал для мистецтва — ми не можемо це не любити». Сергій у своїх інтерв'ю відмічає, що хоча захоплюється живописом з 11-ти років, з глиною у нього складається більш «лагідно і зрозуміло», адже найбільш «природне, доречне й таке відповідне нашій культурі: це — глина».

Уявлення автора про світ свідчить про те, що його надихає простота — гончарний круг та тріада: глечик, горщик, макітра. За словами майстра, «з першого погляду скупої асортимент, але для мене це — безмежна творчість». Сергій вважає, що «найглибшим є те, коли робиш найпростіше — це така медитація, це те, що ніколи не набридає робити».

Можливо таким прагненням до простоти пояснюється, чому у багатьох роботах Сергія Радька форми і постаті спрощені, «сплощені», мінімалістичні. У його знакової системі поєднуються мотиви архаїки, народної творчості, естетики бойчукістів, навіть «сліди» радянських символів минулого, які у конкретному творі сприймаються одночасно. Зі слів дослідниці Аліси Зіненко, Сергій не проводить

свідому паралель у своїй творчості ні з радянським, ні з первісним, ні з народним мистецтвом. Вона помічає цікаву деталь, що для Радька всі портрети, незалежно від того, чи це кераміка, чи живопис, чи графіка — це прообрази реальних людей: «глечик — це портрет, фігура — це портрет. Фігура — це глечик, це такий посудний портрет» А. Зіненко. Інтерв'ю з Сергієм Радько [Текст] 15.08.2015. Таким чином С. Радько у своїй творчості повністю антропоморфізує світ, як це робили наші далекі пращури.

Цікаво, що архаїчні скульптури Сергія Радька буває «втікають» від осмислення, але все-одно ми одразу ідентифікуємо твір як український. Як бачимо, Сергій Радько сформував власну філософію народного мистецтва: воно не є чимось спрощеним, навпаки, у ньому присутні справжня глибина і багатшаровість. Як зазначає сам автор, «народне мистецтво — це ключик до філософії правди, її найглибші коди заховані в неусвідомленому мистецтві наших пращурів і ці коди дуже монументальні, і дуже змістовні».

Як художник-філософ Сергій Радько генерує складні концепти. Один з них втілено у монументальній роботі «Трисуття» (2012 р.). За давніми уявленнями трійцю складала Яв-Нав-Прав — триєдність життєвого космосу. А у 2022 році Сергій відтворив як своєрідний візуальний парафраз монументальну скульптуру «Давида» Мікеланджело у розмірі оригіналу — 5 м 17 см. Автор зазначає: «Алегорія цього образу прозора. Давид, заклавши в пращу камінь, уцілів Голіафа. По суті, юнак, пастух Давид, що потім став царем, перемиг цього нездоланного ворога, якого всі боялися. Україна значно поступається росії за розмірами, кількістю населення й економічно. Але ж ми віримо в Перемогу! Я впевнений, що ця алегорія з образом Давида спрацює!»

В онлайн галереї було представлено наступні роботи:
Посудина «Пан Гарбуз» (з накривкою), 2005 р. с. Межиріч. Експозиція ЧОХМ.

Композиція з 4-х постатей. 2019 р. Шамот, глина, гончарне коло, ліплення. с. Межиріч, Черкаська область. Експозиція ЧОХМ.

Колісниця. 2019 р. Глина, ліплення, полива, дріт. с. Межиріч, Черкаська область. Експозиція ЧОХМ.

Рось. 2019 р. с. Межиріч. Полотно, олія. Експозиція ЧОХМ.

Трисуття. 2012 р. III національний на гончарських пагорбах Опішного.

Давид. Арматурна опора, глина, метал. 2022 р.

Про автора:

Сергій Радько — Член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслужений майстер народної твор-

чості України. Учасник і лауреат I, II, III Всеукраїнських симпозіумів монументальної кераміки в Опішному. Митець навчався у Республіканській художній середній школі імені Т. Шевченка у Києві, згодом — у Львівській академії мистецтв. Працював викладачем гончарства у Колегіумі мистецтв в Опішні та у Канівському училищі культури та мистецтв. Бере участь у виставках, конкурсах і мистецьких проєктах з 1997 року. Нині займається живописом, керамікою, скульптурою. Має значний плерний досвід як в Україні, так і за кордоном.

Місця зберігання творів: Національний музей-заповідник українського гончарства, Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара», музейні й приватні колекції України та інших держав.

ТВОРЧИСТЬ НАТАЛІЇ КИСЛЕНКО-ДАВИДЕНКО

«У вас можна повчитися не тільки вмінню малювати, а й того, як цілісно, в усьому розмаїтті бачити те, чого роками не помічаєш, проходячи мимо...» Ці слова написав один з відвідувачів виставки картин Наталії Кисленко-Давиденко (1929–1988), що відбулась у будинку Художника у далекому 1972 році. Ні каталогу, ні спроб якої іншої можливості показати те, що встигла створити художниця широкому українському загалу нами поки що не виявлено.

Інформацію, яку ми зараз оприлюднюємо, було знайдено у невеликій статті в газеті «Черкаський край» за 2008 рік (від 9 квітня, № 28). Стаття журналістки Ганни Шквар має назву «Оптимізмом і світлом заряджають полотна Наталії Кисленко. За матеріалами бесіди з подругою художниці Галиною Василівною Кононською». Стаття написана до 20-ої річниці смерті Наталії Кисленко-Давиденко. Попри відсутність інформації у широкому просторі, художницю пам'ятають і вона згадується черкаськими як унікальна, талановита, щира людина.

Подруга художниці Галина Кононська познайомилася з нею на її виставці, і з того часу їх поєднала дружба на усе життя. Зі спогадів Галини дізнаємося, що Наталія була надзвичайно творчою особистістю, писала вірші, малювала. Здобула філологічну освіту у педагогічному інституті (нині ЧНУ імені Богдана Хмельницького).

Галина Кононська пригадує: «Щомісяця з віконечка каси за щоденне написання гасел і транспарантів мала Наталія лише 80 карбованців. На які годувала, вдягала і водила на музику донечку, а ще обов'язково купувала фарби і полотна — для того, щоб безупинно писати оті хатки, що збігали вервечкою з дніпровських круч, рівні, мов стріла, черкаські вулиці, весну без кінця краю і квіти, витончено

вишукані чи прості, яких повно на будь-якій галявині в лісі чи на дніпровських кручах».

Як стало відомо, Наталія створила понад 500 робіт на полотні, картоні та інших матеріалах, адже «поспішала залишити нам свій захват — замилювання рідним містом, яке любила до сердечного болю» (с. 7).

Художниця жила натхненно й натхнення черпала з природи, кожну вільну хвилину присвячувала творчості. У повсякденному житті була не досить практичною. Галина згадує, що як «технар» будиши більш прагматичною допомагала подрузі отримати житло, писала у різні інстанції, навіть їздила до Тетяни Нилівни Яблонської, яка так само чекала на розв'язання свого житлового питання. Галина часто чула від чиновників: «Якби ваша протезе хотіла мати квартиру, то давно б її придбала». Художники, які виконували великі державні замовлення, за словами Галини, «жили досить пристойно». А Наталія формально навіть не була художницею через відсутність спеціальної освіти та не могла також увійти до Спілки художників.

Можливо, були також інші причини, чому ім'я Наталії Кисленко-Давиденко майже поринуло у забуття...

Пам'ять про життя окремої людини невмолимо зникає під нашаруваннями часу, спонукає шукати свідків, живі та текстові спогади, згадки, складати їх у певний образ. Але самі важливі свідки творчої людини та талановитої художниці — її картини. Вони живі й щирі у своїй особливій присутності, як частинка внутрішнього світу художниці, що зберігається у її творах: пейзажах, натюрмортах, портретах.

Зі спогадів Галини Кононської дізналися, коли нарешті художниці надали однокімнатну квартиру, вона змінила житло на інше, без зручностей, однак

із двориком, який тут же обсадила квітами. Ми бачимо їх на багатьох картинах художниці. Твори Наталії у сукупності вибудовують особливу онтологію: вона зображувала світ таким, яким його бачила та відчувала душею, вихоплюючи з тяглості повсякдення чарівні миті буття.

В експозиції музею нині є робота Наталії Кисленко-Давиденко «Останні хатки в Черкасах», яку відвідувачі часто сприймають більш сучасною, хоча хатки зображено під солом'яною стріхою. Потім дивуються, коли дізнаються, що робота написана у 1977 році! Мабуть Наталія мала дар помічати те, що було ще неочевидним для її сучасників.

Це свідчить про те, що Наталія Кисленко-Давиденко є художницею з унікальним баченням світу, яка можливо випередила свій жорстокий час, коли самотність і щирість художника не прийнято було рефлексувати через мистецтво.

В онлайн галереї було представлено наступні роботи:
Троянди. 1968 р. Полотно, олія;
Польові квіти. 1968 р. Картон, олія;
Кисленко Л. І. Портрет доньки. 1979 р. Картон, олія;
Жіночий портрет. 1960-ті роки. Картон, олія;
Натюрморт з білим капелюхом. 1970 р. Картон, олія;
Біля вікна. 1970-ті роки. Полотно, олія;
Ніжність. 1975 р. Картон, олія;
Сокирки. 1970-ті роки. Полотно, олія;
Останні хатки в Черкасах. 1977 р. Полотно, олія;
Спека. 1977 р. Картон, олія;
Спуск до Дніпра... 1970-ті. Полотно, олія;
Натюрморт (з кавуном). 1976 р. Картон, олія;
Проходно. 1979 р. Полотно, олія;
Весняні квіти. 1981 р. Полотно, олія;
Бузок у синій вазі. 1982 р. Полотно, олія;
Дворик. 1980 р. Полотно, олія;
Маки. 1983 р. Полотно, олія;
Пагорб Слави. 1982 р. Полотно, олія;
Жінка в червоному пальто. 1980-ті роки. Полотно, олія;
Автопортрет. 1984 р. Картон, олія.

ЛАБІРИНТИ (ЗА МОТИВАМИ КАРТИНИ МИКОЛИ ДЗВОНИКА «БІЛЯ ПОХИЛЕНОЇ ХВІРТКИ»)

Шукайте, щоб шукати, а не щоб знайти
Х. Л. Борхес

Лабіринт — один з найцікавіших та найзагадковіших феноменів в історії культури і цивілізації. Аураю таємничості оповита історія його походження. На рівні метафори лабіринт — це щось заплутане, власне, процес блукання, з яким пов'язані уявлення про глухі кути, пошуки виходу, вибір шляху, рух до центру, повернення. В екзистенційному аспекті лабіринт є простором переходу і трансформації Душі.

Очевидним є символічний і сакральний характер лабіринту, образ якого присутній у візуальних системах давніх культур та у сучасних екзистенційних метафорах, зокрема у мистецькій творчості. Тією або іншою мірою творчість сучасного художника звернена до структури світу як лабіринту, що невпинно ускладнюється, стає гіперреалістичним, фрактальним, багатовимірним.

На зустрічах проекту «Образ думки» ми звернулись до філософських змістів картини черкаського художника Миколи Дзвоника «Біля похиленої хвіртки» (2010 р.), яка безпосередньо містить образ лабіринту. Цікаво, що у колекції творів автора є однопольова картина, але з дещо іншим сюжетом.

Картини Дзвоника незримо пов'язані спільною темою, яка варіюється у різних смислових контекстах. Художник актуалізує відомі міфологічні та бі-

блійні сюжети, при цьому вдається до їх «заломлення» у буденності, у бутті конкретної людини. Вогонь, чаша, гора, сходи, лабіринт, ключ, книга... — набувають глибокого символічного значення. Картини Дзвоника ніби стародавні рукописи розкривають не лише глибину людської історії, а й формують мислення углиб себе, адже майже кожен його твір розкриває сутність моменту життя, емоційне переживання у мить вибору, у мить усвідомлення Істини.

Образ лабіринту в роботі Миколи Дзвоника «Біля похиленої хвіртки» містить багато загадок, не менше, ніж лабіринт Мінотавра. Саме тому звернулись до міфологем та структур лабіринту, що існують у часі культури: від спіралі-зародка в орнаментальних формах ритуалу до постсучасних лабіринтів із втраченим центром.

Ми цікавилися, де і коли з'явилися лабіринти? Як вони трактувалися у східній та західній традиції? Якими є функції лабіринту окрім як ігрового майданчика культури? Як пов'язані «лабіринт» і «лабрис»? І, нарешті, хто вони — архітектори лабіринту?

Запрошуємо до музею у тиші споглядання відкрити у картинах Миколи Дзвоника власні лабіринти. Лабіринт стає картою для тих, хто шукає.

В онлайн галереї було представлено наступні роботи:
Біля похиленої хвіртки. 2010 р. Полотно, олія. З експозиції Черкаського обласного художнього музею
Біля похиленої хвіртки. 2010 р. Полотно, олія. З колекції автора.
Лабіринт світу Я. А. Коменського. Духовні мандри

Про автора:

Микола Дзвоник (1963 р.) навчався в Дніпропетровському державному художньому училищі, у Харківському художньо-

промисловому інституті на факультеті монументально-декоративного розпису у викладачів А. Хмельницького, Є. Бикова. Після закінчення навчання займався настінним розписом у православних храмах Харківської єпархії, міста Борисполя, є автором розписів Свято-Михайлівського кафедрального Собору у Черкасах. З художніми здобутками знайомить глядачів на своїх персональних виставках з 2010 року.

А. Лисенко

**ІНКЛЮЗІЯ В МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ:
ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ**

Після ухвалення закону про інклюзивну освіту в Україні постало питання про створення умов для реалізації інклюзії на практиці. Ідеться не лише про відповідне облаштування приміщень, а передусім про доступність культурного продукту для всіх громадян.

Водночас в Україні недостатньо закладів культури, які могли б забезпечити комплексний доступ до культурного надбання, право кожного індивіда на творчу реалізацію, здобуття практичних навичок, засвоєння знань, цінностей і норм, що дозволяють бути повноправним членом суспільства.

Музеї, як осередки культури в громадах, мають бути готові прийняти будь-якого члена суспільства: і маму з немовлям, і людину похилого віку, і людину з інвалідністю. Метою сучасної інституції має стати забезпечення доступності культурного продукту, організації дозвілля та художньо-естетичного виховання, створення умов для комфортного перебування всіх відвідувачів, у тому числі осіб з інвалідністю.

Інвалідність, пов'язана з порушеннями руху, зору, слуху, психофізичного розвитку, зазвичай позбавляє громадян доступу до культурної спадщини людства. Більшість таких людей відокремлені від культурно-мистецького життя, бо не мають змоги відвідувати заклади культури (музеї, театри, кінотеатри тощо) через фізичні перешкоди або неможливість сприймання інформації.

Проте музеї можуть відігравати важливу роль у подоланні соціальної ізоляції громадян, якщо забезпечать дотримання певних принципів, а саме:

- Відвідувачі з інвалідністю мають право брати участь у всіх видах діяльності музею.
- Музеї повинні бути відкритими до діалогу з відвідувачами з інвалідністю, дізнаватися про їхні потреби та прагнення.
- Музеям потрібно орієнтуватися на соціальну модель розуміння інвалідності, тобто виходити з того, що причиною ізоляції людини є не особливості її здоров'я, а соціальні бар'єри навколо неї — фізичні, організаційні та ті, що пов'язані з упередженим ставленням до неї.

– Музеям слід визначити, які саме бар'єри перешкоджають відвідувачам з інвалідністю долучитися до культурного життя, наприклад: сенсорні, інтелектуальні, емоційні, поведінкові, фінансові, соціальні, освітні або культурні.

– Основою інклюзивної практики в музеях мають бути універсальні принципи проектування.

Для створення інклюзивного музейного простору важливим є застосування принципів універсального дизайну.

Універсальний Дизайн має бути зручним для людей із різними можливостями. Він не наголошує на особливостях окремих груп людей, а робить простір, середовище чи послуги максимально зручними для всіх.

Дизайн має відповідати широкому спектру індивідуальних особливостей, переваг і фізичних здібностей відвідувачів, створювати умови для різних варіантів використання інструментарію та доступу до послуг.

Дизайн продукту та послуги — простий та інтуїтивно зрозумілий будь-якій особі незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на певний момент.

Незалежно від можливостей сприйняття або зовнішніх умов користувач отримує необхідну інформацію завдяки дизайну. Методи передачі мають бути різноманітними: візуально-контрастними, вербальними, тактильними або змішаними.

Дизайн має звести до мінімуму можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів, зробивши часто використовувані елементи найбільш доступними і стійкими до пошкоджень, а небезпечні — усунути або максимально ізолювати.

Дизайн повинен бути таким, щоб під час використання того чи іншого предмета користувачеві не доводилося докладати надмірних фізичних зусиль.

Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді тощо, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача.

Проектування і компоненти будь-якого середовища, комунікації та послуг мають бути однаково доступні й зрозумілі всім, відповідати вимогам спільного користування. Тож кінцева мета універсального дизайну полягає в ефективності та результативності залучення до суспільного життя всіх людей, у тому числі й осіб з інвалідністю.

Використані джерела:

1. Виртосу І. 7 відповідей про те, що таке універсальний дизайн / Сайт Na chasi — 2017. URL: <https://nachasi.com/city/2017/07/04/universal-design/>
2. Ключко, Ю.М. Сучасні соціокультурні практики інклюзії в діяльності музеїв. Питання культурології, (39), 2022 — С. 141–150. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256913>.
3. Палатна Д. Інклюзивне середовище: формування інтегрованого поняття. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота. Київ, 2019. № 1(5). С. 20–23

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. 124 с. с. 99–101

Т. Сосуліна

ЧЕРКАСЬКА ДИТЯЧА ХУДОЖНЯ ШКОЛА ІМЕНІ ДАНИЛА НАРБУТА. ВИКЛАДАЧІ, УЧНІ ТА ЇЇ ВИПУСКНИКИ

Всі ми родом з дитинства. В його безтурботні роки повертаємось тепер хіба що іноді у снах, які хотілось би продовжити, щоб ще трішки побути у вимріяному світі, такому сонячному, чистому, не заплямованому буденністю.

Я, ще не освоївши письмової грамоти, для себе визначилась, що буду мисткинею. Відтворюватиму образи, які роїлися в моїй голові, переповнюючи ество різними, тоді не зовсім зрозумілими відчуттями. Іноді хотілось літати, або разом із вірними друзями дійти до горизонту і подивитись: що там? Хотілось співати пісень без слів, щоб душею і не просто зустрічати схід сонця, а з неодмінними запитаннями, які ставилися терплячим дорослим, до яких вони не завжди були готові і відправляли до чогось Чарівного — КНИЖКИ! Тому навчалась і продовжую цей процес з натхненням.

Не секрет, що у Черкасах до 1978 року не було художньої школи. Були місцеві художники і вчителі малювання, які давали уроки всім бажаючим. При тодішньому Будинку піонерів (нинішній Будинок технічної творчості для дітей та юнацтва) була художня студія, куди мене доля занесла на хвили творчості. Там я зустріла собі подібних особистостей, які прагнули змінити світ, зробивши його яскравішим, хоча б у своїх творчих роботах.

Студійці були майже одного віку. Ну так: плюс-мінус один рік. Заняття проходили у звичайному режимі: після шкільних, десь з 15.00 до 18.00. Кожен з нас опановував свої мистецькі уподобання, як то: живопис, рисунок, композицію. Багато було спілкувань на різні теми, не завжди пов'язаних з

мистецтвом: події в світі, шкільні будні, новинки літератури і мистецтва.

Наставником у нас був молодий випускник Петербурзької мистецької школи Олег Ігоревич Петров. Він делікатно і ненав'язливо правив нами, щоб ми на своїх човнах творчості допливали до поставленої цілі. Берега, котрий вабив, і то наближався у тихе безвітря, то віддалявся, коли штормило. У години шторму на допомогу приходив керівник, а то і його друзі, які приїздили здаля, чи місцеві, зокрема художник Євген Семенович Найден.

Всі ми мріяли, що після навчання (а саме після закінчення учбових закладів, пов'язаних з мистецтвом) повернемося до рідних Черкас і обов'язково відкриємо художню школу. А як же інакше! Дітям потрібна освіта. Тому після отримання фундаментальних знань в інших краях, повернувшись у свій, знову зішлись разом колишні студійці: Ян Марцинкевич, Тетяна Моргунова (Марченко) та Я — Тетяна Сосуліна (Усенко). Мрії збуваються!

Свою доріжку в мистецькому тернистому полі Черкаська дитяча художня школа почала протоптувати 10 вересня 1978 року. Спочатку була просто ідея: без власного приміщення, досвіду. Класи після трудового дня надавала школа №12, згодом було декілька тимчасових приміщень, міграція по різним приміщенням ще впродовж кількох років і от нарешті довгоочікуване, своє — Хрещатик, 214. Будівля мала свою історію:

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Єврейська гімназія для хлопчиків збудована відомим польським архітектором В. В. Городець-

ким на початку ХХ ст. і саме на початку його зіркової кар'єри, тобто тоді, коли він був архітектором-початківцем. З приходом радянської влади гімназію закрили, використовували будівлю державні та партійні установи. У 1988 році будинок передали Черкаській художній школі. А як же, бо всі дороги ведуть до Храму — ХРАМУ МИСТЕЦТВ!

Першою директоркою ДХШ була Юлія Йосипівна Лісовик. А вже в новому приміщенні з 1988 року школа працювала під керівництвом Людмили Борисівни Веселової. З 2021 року Черкаську дитячу художню школу імені Данила Нарбута очолює Алексанова Анжела Василівна, яка прикладає титанічних зусиль для організації, розвитку та процвітання школи в цей нелегкий для держави Україна час, бо країна в стані війни. Подолаємо труднощі разом у дорозі до Перемоги!

З 1998 року школа носить ім'я Данила Нарбута — народного художника України, лауреата Шевченківської премії. Є на кого рівнятися!

Школа має дві філії: Нижньогорова, 4 та Сумгайтська, 38.

За 45 років свого існування більше 2000 учнів закінчили ДХШ. Вона дала путівку в життя різним творчим професіям, як то: художники, дизайнери, архітектори, журналісти, юристи, дипломати, програмісти, медики, режисери та актори, імениті спортсмени, ресторатори, майстри татування, військові та педагоги, майстри видавничої справи та викладачі Вишів, кандидати наук, професура...

Діти ДХШ ім. Данила Нарбута є неодноразовими переможцями Міжнародних, Всеукраїнських, обласних та міських конкурсів образотворчого мистецтва, пленерів, фестивалів, шоу. Нагороди: кубки, медалі, грамоти, путівки до таборів відпочинку, запрошення відвідати інші країни світу. Ні одне свято міста не обходиться без наших вихованців. Їхніми роботами прикрашені музеї, парки, школи, лікарні;

Л. Дубас

АРХІТЕКТУРНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ШКОЛИ

В Україні існує безліч різноманітних освітніх програм, які спрямовані на досягнення учнями певних результатів навчання. Кожна освітня програма, якою б напрямку вона не була, розробляється на основі типової навчальної програми згідно з Державними стандартами відповідного

розпис парканів, інтер'єрів будинків, тощо. І все це результат титанічної праці викладачів школи.

Першими викладачами ДХШ були Людмила Борисівна Веселова та Олександр Михайлович Мазан. Наступного року до них приєдналися Світлана Яківна Лі та Тетяна Дмитрівна Сосуліна.

Свого часу у нас працювали і відійшли в Засвіти: кераміст Микола Чуруканов і нетиповий митець Євгеній Найден та скульптор Володимир Головка, графік Володимир Жигало, живописці Ян Марцинкевич, Василь Цимбал, Володимир Мальцев; керамістка Ірина Данилова; засновник архітектурного відділення Юрій Мельник, вишивальниця Світлана Ясько; дизайнерки Світлана Лі, Наталя Марченко, Павліна Федоренко. Викладачі В. П. Коротенко, Т. Ю. Бублій, Є. К. Горюнова, А. Г. Мальцева, Н. І. Тропіна — заслужені пенсіонери. Працювали у нас Неоніла Недосеко — викладачка ЧНУ ім. Богдана Хмельницького та архітектор О. Фадеев.

Вихованці завдячують своїм викладачам за добросовісну працю нинішньому викладацькому складу школи, а це: Л. А. Недосеко, Т. Д. Сосуліна, В. М. Яковець — члени Національної спілки художників України. Ветерани праці: С. І. Битенська, В. Д. Селезньова, В. В. Осельчук.

А. О. Алабіна, Л. С. Дубас та О. С. Галушка, Л. О. Мамадова, А. А. Федоренко — випускниці нашої художньої школи.

Самовіддано, з любов'ю до дітей, працюють з дітьми викладачі І. В. Галицька, К. М. Богатирьова, І. В. Недосеко, І. І. Попова, Л. В. Веселова.

Школа умовно має такі відділення: станкове, декоративно-прикладне та архітектурне, яке є унікальним в Україні, бо вже багато років співпрацює зі спілкою архітекторів України, готуючи абітурієнтів до вступу на архітектурні відділення вишів України та зарубіжжя.

рівня. Основа будь-якої програми — формування наскрізних умінь.

Черкаська дитяча художня школа імені Данила Нарбута працює в галузі позашкільної освіти та щороку має хороші показники: учні беруть участь у конкурсах і виставках різних рівнів. Багато хто

перемагає у них. Викладання здійснюється за типовими навчальними програмами.

Навчаючись у закладах позашкільної освіти, зокрема у художніх школах, учні працюють над отриманням різноманітних знань. Хтось вивчає або удосконалює вже наявні знання у живописі. Це вид образотворчого мистецтва, пов'язаний з передачею зорових образів за допомогою нанесення фарб на поверхню. Це може бути гуаш, олійні фарби та інші засоби техніки живопису.

Хтось — створює композиції — це поєднання окремих елементів у цілісний твір, що втілює певну ідею. Хтось — вдосконалює майстерність рисунку, який є основою в образотворчому мистецтві. Це зображення, нанесене рисками або штрихами на папір.

Усе вищезгадане потрібно для здачі вступних іспитів у коледжі, університети та академію мистецтв. Для цих предметів — рисунку, живопису та композиції — є давно прописані програми, яких дотримується вже не одне покоління викладачів. І вони справді дієві!

Проте, чомусь, до уваги не беруться творчі спеціальності, які в собі містять і технічну складову, для вступу на які абітурієнти повинні здавати такі предмети як архітектурна композиція та креслення. Без цих іспитів не вийде вступити на архітектурні спеціальності та на дизайн у деяких вищих навчальних закладах.

Оскільки у навчальній програмі найбільше уваги приділяється таким предметам як рисунок, живопис, композиція (станкова та декоративна), то як тоді ми можемо якісно підготувати майбутніх студентів вищих навчальних закладів, котрі хочуть бути архітекторами та дизайнерами? Де абітурієнти братимуть знання, готуючись до творчих вступних іспитів?

Черкаська дитяча художня школа імені Данила Нарбута про це замислилась більш як 30 років тому. Тоді створили спеціальні класи. Спочатку це були «підготовчі класи до вступу», потім при станковому відділенні з'явилися «класи поглибленого рівня архітектурного спрямування».

Взагалі, якщо говорити про Черкаську дитячу художню школу імені Данила Нарбута, то завжди відзначалися успіхи наших учнів на виставках, конкурсах... Але поза увагою залишається наша «родзинка», яка вже не один десяток років славить школу на всю Україну — саме клас архітектурного спрямування, про який йдеться у цій статті. Аналогів цьому напрямку немає, а якщо і є, то поодинокі.

Все почалося з того, що у Черкаській дитячій художній школі імені Данила Нарбута відкрили клас для підготовки абітурієнтів для вступу у вищі навчальні заклади художнього спрямуван-

ня, де відточували ті вміння, які були потрібні саме для вступу.

Тут вдосконалювали побудову голови, живопис... А через якийсь час до школи почали звертатися учні, які хотіли вступити саме на архітектурну спеціальність. Проте там вступні іспити кардинально відрізняються. Потрібно скласти іспит з рисунку, архітектурну композицію та креслення-графіку. Як допомогти вступникам? Тоді в художній школі започаткували клас архітектурного спрямування на базі станкового відділення.

Викладачем рисунку тут був Мельник Ю. М., а архітектурну композицію та креслення запросили викладати архітектора Фадеева С. А.

Станом на зараз, Черкаська дитяча художня школа імені Данила Нарбута вже кілька років має підписаний договір з Київським національним університетом будівництва і архітектури, за яким наша школа проводить офіційну підготовку учнів до вступу. І відбувається це, власне, за спеціальною програмою, яка спирається на потреби учня та побажання вищих навчальних закладів для абітурієнтів.

Її ефективність підтверджують результати кількох десятків років роботи за програмою. Зокрема, абітурієнти вступають на бюджетну форму навчання. Крім того, програма формує художній смак та розвиває творче мислення.

Звісно, програма не досконала і потребує постійних змін, бо час швидкоплинний, а світ розвивається шаленими темпами. Те, що було новаторським та актуальним учора, сьогодні може бути застарілим та мати зовсім інше пояснення та вирішення. Тож, як і більшість програм, які покликані виховувати сучасних професіоналів, її потрібно змінювати з року в рік.

Кожному викладачеві перед початком нового навчального року, спираючись на досвід та пройдений навчальний матеріал, хочеться якнайкраще підготуватись до нього та допрацювати певні програми, переглянути їх та додати щось, що допоможе учням краще опанувати той чи інший предмет.

З цією метою ми, викладачі Черкаської дитячої художньої школи імені Данила Нарбута Осельчук В. В. та Дубас Л. С., переглянули та допрацювали програму для класів підвищеного рівня архітектурного спрямування — «Навчальні програми з рисунку, архітектурної композиції та креслення-графіки поглибленого підрівня початкової мистецької освіти з архітектурним напрямком професійного спрямування, класи станкового відділення». Чому саме я, викладач, який не викладає в класах архітектурного спрямування, взялася за співавторство та допрацювання цієї програми?

Бо свого часу я мала змогу, готуючись до вступу в університет, навчатись у цьому класі. Я не вступала на архітектурну спеціальність, але мені були корисні уроки тодішнього викладача Мельника Ю. М. Мені пощастило і я навчалася з дітьми наших місцевих архітекторів, котрі стали достойними продовжувачами династії:...

Ця програма розроблена для поглибленого підрівня початкової мистецької освіти для подальшого здобуття освіти архітектурного спрямування та створена для учнів із вже набутими базовими знаннями початкової художньої школи, які вирішили готуватись для вступу у вищий навчальний заклад на спеціальність «Архітектура» та «Дизайн». Вона містить загальний нормативний зміст, обсяг та нормативні результати навчання учнів рисунку, архітектурної композиції та креслення-графіки. Також окреслює рекомендовані підходи до планування й організації освітнього процесу в класі з архітектурним напрямком. Нормативний зміст навчання базується на вимогах для складання вступних іспитів на архітектурні спеціальності.

Зараз за цією програмою працює викладач Черкаської дитячої художньої школи імені Данила Нарбута, архітектор за освітою — Осельчук В. В. Він вже багато років ділиться з учнями своїми знаннями та досвідом в архітектурі. Тому, покладаючись на свій викладацький досвід та успіхи учнів минулих років, котрі успішно склали творчі вступні іспити, виклав свої знання у спеціальній навчальній програмі для класу архітектурного спрямування.

Такий клас суттєво спрощує дітям, які обрали собі майбутню спеціальність «Архітектор» чи «Дизайнер», підготовку до вступу. Бо у програмі

поєднано те, що не викладають у загальноосвітніх школах та більшості шкіл естетичного виховання.

Сьогодні в країні йде страшна війна. Ворог прийшов на українську землю, щоб знищувати все на своєму шляху. На Сході та Півдні країни є міста та села, які просто зрівняли з землею — зруйновані будинки, знищені комунікації та інфраструктура. Попереду на нас чекає перемога та довгі роки відбудови українських міст. Я переконана, що нам вдасться побудувати якісні дороги, стійкі будинки та міцні мости, які будуть тішити око своєю красою та вселяти впевненість своєю зручністю за безпекою. А туристи з-за кордону приїжджатимуть до українського Маріуполя чи Бахмуту та робитимуть фото на фоні прекрасного за своєю архітектурою міста.

Проте для цього нам потрібні фахові спеціалісти, котрі переслідуватимуть не жагу до збагачення шляхом штампування однакових панельних будинків, як це робили багато років до того, а матимуть художній смак та глибокі знання своєї справи. Для цього ми повинні дбати про виховання нового покоління архітекторів, розуміючи їхню важливість і головну роль у відбудові сильної, красивої та незалежної України.

Саме це і маємо на меті ми, викладачі Черкаської дитячої художньої школи імені Данила Нарбута — привити майбутнім студентам архітектурних спеціальностей, і не тільки, любов до прекрасного, а як це практично втілити у життя вони навчатись у вищих навчальних закладах. А вступити туди їм допоможе наша навчальна програма.

Передрук: Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–24 листопада 2023 року). Черкаси: «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г., 2023. С. 108–111

Відомості про авторів

Абрамова Євгенія Олександрівна

завідувачка відділу фондів Черкаського обласного художнього музею

Василенко Анна Олександрівна

студентка ННІ іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Ганечко Вероніка Володимирівна

проектна менеджерка «Фонду Миколи Бабака», директорка Центру креативних індустрій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Гладун Ольга Дмитрівна

директорка Черкаського обласного художнього музею, заслужена діячка мистецтв України, кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри дизайну Черкаського державного технологічного університету

Голиш Григорій Михайлович

директор наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат історичних наук, доцент

Гордова Тамара Федорівна

заслужена художниця України, мистецтвознавиця

Дубас Любов Сергіївна

викладачка архітектурного освітнього модуля у дитячій школі імені Данила Нарбута

Заславська Марина Валеріївна

старша наукова співробітниця експозиційного відділу КЗК «Хмельницький обласний художній музей»

Клименко Ксенія Вікторівна

мистецтвознавиця, художниця, реставраторка Черкаського обласного художнього музею

Коваленко Анна Романівна

художниця, учениця 10 класу комунального закладу «Харківський ліцей №3 Харківської міської ради»

Краснопольська Ольга Сергіївна

провідна наукова співробітниця КЗ «Художньо-меморіальний музей О. О. Осмьоркіна» міста Кропивницького

Кронгауз Владислав Олександрович

учитель історії комунального закладу «Харківський ліцей №3 Харківської міської ради», співавтор модельних навчальних програм інтегрованих курсів історії

Ларіна Тетяна Станіславівна

студентка ННІ іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Лисенко Анастасія Олександрівна

дизайнерка (художник-конструктор) Черкаського обласного художнього музею, магістрантка кафедри дизайну факультету гуманітарних технологій Черкаського державного технологічного університету

Лисиця Лариса Григорівна

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри археології та спеціальних історичних дисциплін ННІ міжнародних відносин, історії та філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Луговський Олександр Федорович

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну Черкаського державного технологічного університету

Лук'яниця Василь Васильвич

науковий співробітник Центру вивчення пам'яток археології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Мельничук Антоніна Василівна

завідувачка науково-експозиційного відділу КЗК «Хмельницький обласний художній музей»

Недосєко Неоніла Петрівна

художниця декоративно-ужиткового мистецтва, членкиня Національної спілки художників України, викладачка кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Нещерет Ігор Миколайович

журналіст, фотохудожник, кандидат філософських наук, асистент-стажист Харківського фонду психологічних досліджень

Півториста Лілія Вікторівна

завідувачка сектору реклами, друку, інформації (музеєзнавство) Черкаського обласного художнього музею

Пушонкова Оксана Анатоліївна

учений секретар Черкаського обласного художнього музею, кандидатка філософських наук, доцентка кафедри філософії, соціальних та політичних наук Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Радько Сергій Андрійович

український митець, філософ, Член Національної спілки народних майстрів України, заслужений майстер народної творчості України

Рак Олександра Олександрівна

мистецтвознавиця, старша наукова співробітниця Черкаського обласного художнього музею

Ребякова Наталія Володимирівна

мистецтвознавиця, завідувачка відділу комунального закладу «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради

Савісько Світлана Василівна

заступниця директорки Черкаського обласного художнього музею

Сахарук Валерій Сергійович

мистецтвознавець, куратор виставок та артпроектів

Сидоренко Віктор Дмитрович

живописець, народний художник України, дійсний член і віце-президент Національної академії мистецтв України

Сковерко Людмила Михайлівна

старша наукова співробітниця КЗК «Хмельницький обласний художній музей»

Солощенко Павло Миколайович

черкаський художник

Сосуліна Тетяна Дмитрівна

черкаська художниця, письменниця, членкиня Національної спілки художників України, викладачка Черкаської дитячої художньої школи імені Данила Нарбута

Ткаченко Анна Валеріївна

студентка ННІ іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Трюхан Тимофій Олександрович

студент ННІ міжнародних відносин, історії та філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Федоренко Севастяна Олександрівна

художниця, аспірантка кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Цибенко Марина Олександрівна

завідувачка відділу науково-просвітницької та виставкової роботи Черкаського обласного краєзнавчого музею, аспірантка кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету

Чернова Віта Василівна

директорка комунального закладу «Художньо-меморіальний музей О. О. Осмьоркіна» міста Кропивницького

Чулкова Тетяна Миколаївна

старша наукова співробітниця відділу наукових досліджень Шевченківського національного заповідника

Чупак Таміла Петрівна

заступниця директора Кам'янського державного історико-культурного заповідника

Шамрай Ірина Володимирівна

завідувачка відділу фондів Черкаського обласного художнього музею (до 31.10.2023)

Щербань Анатолій Леонідович

доктор культурології, кандидат історичних наук, завідувач кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства Харківської державної академії культури

Яковець Інна Олександрівна

докторка мистецтвознавства, професорка, завідувачка кафедри дизайну Черкаського державного технологічного університету

Яців Роман Миронович

художник, мистецтвознавець, професор Львівської національної академії мистецтв, доктор історичних наук

Для нотаток

Для нотаток

Музейний альманах

НАУКОВІ МАТЕРІАЛИ:
СТАТТІ, НАРИСИ, ЕСЕ

ВИПУСК 12-13

Видається за рішенням науково-методичної ради
Черкаського обласного художнього музею

Наукова редакція: **О. Д. Гладун, О. А. Пушонкова**

Наклад 150 прим.
Підписано до друку 29.03.2024 р.
Протокол №3
Ум.-друк. Арк. 9,06
Формат 60x84/8
Папір 80 г/м

Черкаський обласний художній музей
Україна, 18002, м. Черкаси,
віл. Хрещатик, 259
Тел: (0472)37-28-77, 33-46-81

www.muzei.ck.ua
e-mail: oxm_ck@ukr.net
e-mail: krapki2@ukr.net

Дизайн та верстка: Лілія Півториста